

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate



Coordonatori:

Lect. univ. dr. Florian CÎRCIUMARU

Lect. univ. dr. Dan-Lucian PETRESCU

**AMENINȚĂRI ȘI RISCURI LA ADRESA
SECURITĂȚII NAȚIONALE A ROMÂNIEI –
ORIZONT 2040**

Studiu de specialitate

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2022**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Amenințări și riscuri la adresa securității naționale a
României – orizont 2040 : studiu de specialitate / coord.:
lect.univ.dr. Florian Cîrciumaru, lect.univ.dr. Dan-Lucian
Petrescu. - București: Editura Universității Naționale de
Apărare „Carol I”, 2022

Conține bibliografie
ISBN 978-606-660-458-1

I. Cîrciumaru, Florian (coord.)
II. Petrescu, Dan-Lucian (coord.)

355

Coordonatori:

Lect. univ. dr. Florian CÎRCIUMARU
Lect. univ. dr. Dan-Lucian PETRESCU

Autori:

CS II dr. Alexandra SARCINSCHI
CS II dr. Cristina BOGZEANU
CS II dr. Mirela ATANASIU
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU
CS III dr. Crăișor Constantin IONIȚĂ
CS III dr. Mihai ZODIAN
CS III dr. Daniela LICĂ
CS III dr. Marius POTÎRNICHE

©Copyright© 2022

Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Responsabilitatea pentru conținutul prezentei ediții revine în totalitate autorilor.

Lucrarea a fost finalizată în anul 2021.

• *Lucrarea face parte din Planul de cercetare științifică al Universității Naționale de Apărare „Carol I” și este distribuită conform reglementărilor în vigoare.*

• *Lucrarea a fost avizată în ședința Consiliului Științific al CSSAS, fiind necesară desfășurării procesului de învățământ din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. Hotărârea Consiliului Științific al CSSAS nr. 1 din data de 11.03.2022.*

ISBN 978-606-660-458-1 (tipărit)

ISBN 978-606-660-459-8 (on-line)

DOI 10.53477/978-606-660-454-3-22-03

CUPRINS

SYNOPSIS	5
<i>Contents & Abstract</i>	
ARGUMENT	7
<i>Florian Cîrciumaru</i>	
<i>Dan-Lucian Petrescu</i>	
PARTEA I	
MEDIUL INTERNAȚIONAL DE SECURITATE	11
Capitolul 1	
Schimbările climatice	13
<i>Alexandra Sarcinschi</i>	
Capitolul 2	
Evenimente și fenomene demografice.....	27
<i>Alexandra Sarcinschi</i>	
Capitolul 3	
Starea economiei mondiale.....	43
<i>Cristian Băhnăreanu</i>	
Capitolul 4	
Pandemiile, rivalitatea sino-americană și sistemul internațional.....	52
<i>Mihai Zodian</i>	
Capitolul 5	
Competiția geopolitică între marile puteri.....	69
<i>Cristina Bogzeanu</i>	
Capitolul 6	
Competiția între puterile economice.....	87
<i>Cristian Băhnăreanu</i>	
Capitolul 7	
Dinamica cheltuielilor militare	96
<i>Cristian Băhnăreanu</i>	
Capitolul 8	
Concurența în domeniul spațial	107
<i>Cristian Băhnăreanu</i>	
Capitolul 9	
Activitățile informaționale.....	115
<i>Daniela Lică</i>	

PARTEA a II-a	
ZONE DE INTERES STRATEGIC	139
Capitolul 10	
Regiunea euroatlantică.....	139
<i>Cristina Bogzeanu</i>	
<i>Alexandra Sarcinski</i>	
Capitolul 11	
Regiunea extinsă a Mării Negre	171
<i>Cristian Băhnăreanu</i>	
<i>Constantin-Crăişor Ioniţă</i>	
<i>Marius Potîrniche</i>	
Capitolul 12	
Regiunea Balcanilor de Vest	207
<i>Cristina Bogzeanu</i>	
Capitolul 13	
Regiunea Orientului Mijlociu şi Africii de Nord.....	227
<i>Mirela Atanasiu</i>	
Capitolul 14	
Regiunea Asia-Pacific	244
<i>Mihai Zodian</i>	
PARTEA a III-a	
EVALUAREA AMENINȚĂRILOR ŞI RISCURILOR LA ADRESA	
SECURITĂȚII NAȚIONALE.....	275
<i>Dan-Lucian Petrescu</i>	
CONCLUZII	289
<i>Dan-Lucian Petrescu</i>	
ANEXĂ.....	293

THREATS AND RISKS TO NATIONAL SECURITY OF ROMANIA

Contents: *Argument* ■ *International Security Environment – Transnational issues* • *Climate change* • *Demographic events and phenomena* • *The state of world economy* • *Pandemics, sino-american rivalry and international system* • *Geopolitical competition between great powers* • *Competition between economic powers* • *Dynamics of military expenditure* • *Space race* • *Information activities* ■ *Areas of Strategic Interest* • *Euroatlantic Area* • *The Wider Black Sea Region* • *Western Balkans* • *Middle East and North Africa* • *Asia-Pacific* ■ *National security threats and risk assessment*

Abstract: Recent history has been marked by a rapid succession of crises occurring and reflecting on all security dimensions, resulting in changes in terms of power relations and security risks and threats. These overlapping challenges throughout all security dimensions determined the need of a general effort to predict their evolution and prepare for reducing their effects on national security. The purpose of this paper falls under the same trend as it is a scientific approach of international security trends, aiming at identifying and analysing their effects on Romania's national security within the time horizon of 2040. Also, this study is part of the Centre for Defence and Security Strategic Studies from ROU "Carol I" National Defense University contribution to the whole of government proactive approach of ensuring national security and defence in a constantly and rapidly evolving security environment.

Our premise is that, given our national dysfunctions or vulnerabilities, current security trends can determine a set of security risks and threats to Romania's national security in a foreseeable future.

In order to approach as much as possible on the wide variety of security related phenomena, this study is structured into three main sections, each of them including several chapters. The first section has a phenomenon-based approach, including international trends, estimating their evolution on the medium and long term, and searching on the threats and risks on Romania's national security. The second section has a geographical focus, addressing the regional security dynamics and the main security challenges resulting for Romania. The final section has a different approach as it is built on the analysis comprised in the first two sections and is meant to offer both a bird's eye view on future threats to

Romania's security and a thorough analysis and assessment of the risks related to these threats.

In order to reach the purpose of the study, the analyses of each one of the topics proposed are structured so as to meet the following specific objectives: the description and analysis of the current situation, a medium or long term outlook, identification of current threats and anticipating the possible future ones in 2020-2040 time frame, as well as the analysis of associated risks in order to give guidance for their mitigation.

The argumentation is based on open access sources, including specific literature, statistics, opinion polls, and barometers issued by relevant organizations and institutions as well as news feed. Also, as any other study including a prognosis dimension, we are aware that the degree of our estimations certainty decreases as the time horizon increases. However, our aim is to estimate future security dynamics departing from the current state of affairs and taking into account possible inflexion points. In order to increase the relevance and accuracy of our work, the extrapolation has at its basis similar outcomes of relevant international institutions and organizations.

Although the scope of this paper is mainly national as it follows to reveal future security risks and threats for our country, its relevance can be considered wider due to the analysis of the international and regional security trends and their future evolution. It is a scientific approach, based on solid theoretical premises which can be turned to advantage not only in the view of security strategy reviews, but also in the framework of applicative research, contributing to offering decision-makers valuable tools in countering or mitigating current and future threats.

ARGUMENT

Scopul demersului de cercetare întreprins îl reprezintă identificarea și analiza științifică a implicațiilor pe care tendințele ce se manifestă în mediului de securitate, pe termen scurt și mediu, până în anul 2040, le vor avea asupra securității României, pentru a permite, ulterior, identificarea unor modalități eficiente și eficace de contracarare a amenințărilor generate. Prin aceasta se dorește evidențierea unor concluzii fundamentate științific care să vină în sprijinul activităților de management al riscurilor din cadrul procesului de planificare din timp, atât la nivel militar-strategic, în cadrul sistemului militar, cât și la nivel strategic, în cadrul sistemului național de management al crizelor. Înțelegem că acest demers se încadrează în abordarea proactivă de tip *whole of government* a eforturilor de realizare a securității și apărării țării în mediul de securitate contemporan și viitor, abordare sintetizată prin tema dominantă a Strategiei naționale de apărare a țării pentru perioada 2020-2024: *Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări*. Este important de precizat faptul că intenția noastră este de a prezenta rezultatul unei analize științifice de natură teoretică, bazată pe surse publice, astfel încât acesta să fie accesibil întregii comunități științifice, atât mediului academic, cât și practicienilor.

În demersul nostru, pornim de la premisa că majoritatea consecințelor și/sau tendințelor unor evenimente și situații specifice dinamicii mediului de securitate pot genera amenințări și riscuri prezente și viitoare la adresa securității României, de cele mai multe ori, cauzate de disfuncții ori deficiențe sistemice, existente la nivel național. În acest context, România trebuie să își canalizeze eforturile pentru a fi în măsură să se adapteze la variația configurației amenințărilor prin implementarea unor măsuri izvorâte dintr-o strategie unitară, solidă, proactivă, coerentă și realistă, în ceea ce privește realizarea și menținerea securității și apărarea națională.

Pentru a avea o abordare structurată a temei propuse, studiul vizează realizarea unui set de obiective care este circumscris scopului propus: descrierea și analiza situației curente de securitate, formularea de prognoze pe termen mediu, identificarea amenințărilor curente și estimarea celor posibile, în perioada analizată (2020-2040), precum și analiza riscurilor asociate, pentru identificarea unor concluzii privind managementul acestora în sensul diminuării lor. Pentru a avea o corespondență articulată din punct de vedere geopolitic și geostrategic, analiza se concentrează pe principalele domenii critice și regiuni din zona de

interes a României în care, potrivit documentelor programatice în domeniul securității și apărării realizate la nivel național și internațional, situația curentă sau tendințele pe termen mediu pot genera amenințări ce determină anumite riscuri. Plasarea studiului pe fundamente științifice solide este relevantă prin utilizarea unor baze de date provenite din surse publice cu o înaltă rezonanță științifică, precum și din documente (politici, strategii, norme) adoptate la nivel național și internațional. Un alt argument care contribuie la valoarea crescută a studiului îl reprezintă utilizarea unor modele de analiză și metode de cercetare consacrate în domeniul larg al științelor sociale și specific studiilor de securitate. Acestea sunt prezentate în context, pentru a oferi cadrul teoretic necesar unei asemenea analize științifice, iar rezultatele întrebuirii lor contribuie în mod armonios și coerent la atingerea obiectivelor propuse.

Studiul conține trei părți care conduc la realizarea obiectivelor propuse într-o abordare duală. Astfel, prima parte, coordonată de către Alexandra Sarcinschi, consideră întreg mediul internațional de securitate dintr-o perspectivă transnațională, analiza fiind structurată pe fenomene/domenii de importanță majoră din care pot deriva amenințări ce determină riscuri semnificative pentru securitatea națională a României. Pentru o mai bună înțelegere a problematicii tratate, fiecare dintre capitolele din această parte conține un model explicativ menit să evidențieze conexiunea dintre aspectul analizat și securitatea națională a României. Pentru a contribui în mod coerent la atingerea obiectivelor propuse, fiecare dintre capitolele din această parte este structurat similar, trecând de la analiza situației curente la realizarea unor prognoze pe termen mediu și la identificarea amenințărilor și riscurilor ce pot fi generate de dinamica estimată. Prezentarea succintă a unor modalități de contracarare a amenințărilor completează demersul întreprins și, totodată, deschide noi orizonturi de analiză, ce pot fi abordate în continuare.

Cea de-a doua parte vizează o altă perspectivă, configurată pe criteriul geopolitic. Cele cinci capitole tratează zonele de interes strategic din care pot emerge amenințări asupra securității naționale a României. Pentru fiecare dintre acestea a fost stabilit un coordonator care a integrat toate aspectele ce fac obiectul studiului, corespunzător zonei analizate, astfel: *Regiunea euroatlantică și Regiunea Balcanilor de Vest* – Cristina Bogzeanu; *Regiunea extinsă a Mării Negre* – Alexandra Sarcinschi; *Regiunea Orientului Mijlociu și Africii de Nord* – Mirela Atanasiu; *Regiunea Asia-Pacific* – Mihai Zodian. Fiecare dintre cele cinci capitole este configurat pentru a îndeplini obiectivele prestabilite, respectând

structura capitolelor din prima parte și având în vedere specificul regiunii supuse analizei și principalilor actori prezenți.

În descrierea situației curente autorii au colectat și analizat date și informații recente, majoritatea dintre acestea având un grad de detaliere suficient de ridicat pentru a conduce la compunerea imaginii mediului de securitate contemporan. Centrul de greutate al bazei documentare îl reprezintă resursele informaționale specifice perioadei 2020-2021, corespunzător accesibilității publice a acestora. Această descriere constituie punctul de plecare în realizarea unei analize prospective al cărei rezultat se concretizează în prognoze pe termen scurt și mediu, asociate orizontului de timp delimitat de anul 2040. Argumentul pentru care s-a selectat această perioadă a fost determinat de intenția de a realiza corelarea cu prognoza care a stat la baza realizării documentelor programatice din domeniul securității și apărării, atât în cadru național, cât și internațional.

Înțelegând faptul că *gradul de certitudine al prognozelor realizate scade pe măsură ce orizontul de timp considerat crește*, acestea reprezintă *rezultanta extrapolării dinamicii mediului de securitate*, având ca *punct de referință* situația curentă și ținând cont, în măsura potrivită, de eventualele *puncte de inflexiune* estimate de către autori. Pentru a crește relevanța și acuratețea prognozelor realizate, *procesul de extrapolare este bazat pe produse similare realizate de către instituții de profil cu renume la nivel internațional*. Tendințele configurate astfel reprezintă mediul potrivit pentru dezvoltarea unor *estimări pertinente* privind setul de amenințări ce pot afecta securitatea națională a României. Astfel, pornind de la situația curentă de securitate cu amenințările corespunzătoare (cea mai mare parte dintre ele fiind menționate în documentele specifice de nivel internațional, național și departamental) și de la tendințele ce le pot favoriza, se identifică proiecția *setului de amenințări probabile ce pot genera riscuri* la adresa securității naționale, în perioada de timp analizată. Punctele de inflexiune introduse în evoluția viitoare a amenințărilor sunt date de aspecte ce pot crea discontinuități sau schimbări de tendințe, cum ar fi tehnologiile emergente și disruptive, schimbările climatice, crize cu impact major (demografice, sanitare, energetice, alimentare etc.), disoluții sau emergente ale unor poli de putere, migrația intereselor unor actori statali etc. Este important de menționat faptul că descrierea amenințărilor identificate se realizează urmând modelul consacrat constituit din construcția logică de natură cauzală *sursă – amenințare – vulnerabilitate țintă – impact*.

Se realizează astfel o bază completă și solidă pentru dezvoltările ulterioare referitoare la estimarea probabilității ca amenințarea să se transpună în

fapt, producând efecte, precum și identificarea și analiza riscului generat. Aceste aspecte sunt evidențiate în concluziile studiului, prezentate în ultimul capitol, care este realizat de către coordonatori pe baza rezultatelor analizelor din corpul principal al studiului. Secțiunea finală se concentrează pe analiza și evaluarea riscurilor asociate principalelor amenințări posibile la adresa securității naționale a României. Pentru a menține caracterul teoretic și nivelul de acces public al studiului, precum și pentru a permite, ulterior, o analiză exhaustivă a riscurilor, constructul logic ce fundamentează evaluarea amenințărilor din capitolele anterioare se completează cu elementele cu *probabilitate de manifestare – risc* și se sintetizează sub formă tabelară în anexă.

Prin aceasta, se realizează toate obiectivele propuse și se creează o bază teoretică argumentată științific pentru realizarea unor demersuri de cercetare aplicative, care să fie în măsură să pună la dispoziția practicienilor resurse informaționale și instrumente eficiente ce pot fi întrebuințate în operativ.

PARTEA I

MEDIUL INTERNAȚIONAL DE SECURITATE

– *aspecte transnaționale* –

În momentul de față, agenda internațională este orientată asupra câtorva aspecte de maximă importanță pentru prezentul și viitorul omenirii. Pe de o parte, avem de-a face cu evenimente, fenomene și tendințe generale, precum schimbarea climei, evoluțiile demografice, pandemiile și criza economică, despre care se poate afirma că ele însele constituie amenințări la adresa securității naționale și internaționale. Pe de altă parte, se poate vorbi despre tendințe derivate din dorința actorilor statali și nestatali de a-și impune interesele pe scena internațională: competiția pentru putere, competiția între puterile economice, dinamica cheltuielilor militare, concurența în domeniul spațial și, nu în ultimul rând, acțiunile hibride ale anumitor state.

Este evident faptul că România este integrată în multe dintre fenomenele ce se manifestă la nivel internațional atât ca parte activă, cât și ca actor care resimte consecințele acestora. În acest context, secțiunea de față va încerca să identifice principalele amenințări și riscuri la adresa securității României în următorii 20 de ani, astfel încât să ofere celor interesați un instrument de lucru eficient pentru elaborarea politicilor și instrumentelor de gestionare și contracarare a potențialelor efecte negative asupra țării noastre ale acestor evenimente, fenomene și tendințe.

Fiecare capitol al primei secțiuni a studiului de față va aborda câte un astfel de fenomen/o astfel de tendință, propunând, în funcție de specificul domeniului, un model explicativ al cărui scop este de a clarifica legătura dintre acesta/aceasta și securitatea națională a României. În continuare, va fi analizată situația curentă, dar va fi realizată și o prognoză pentru următorii 20 de ani în baza indicilor și indicatorilor elaborați de principalele institute care studiază domeniile respective. Pasul următor constă în identificarea amenințărilor și riscurilor la adresa securității naționale a României, având ca orizont de timp același an, anume 2040. Pentru fiecare subcapitol, autorii au elaborat o succintă secțiune de concluzii, în cadrul căreia prezintă câteva modalități esențiale pentru contracararea amenințărilor și riscurilor identificate.

CAPITOLUL 1

SCHIMBĂRILE CLIMATICE

Alexandra Sarcinschi

Schimbările climatice constituie unul dintre principalele fenomene care afectează în mod negativ planeta și, implicit, societatea omenească prin modificările pe termen lung pe care le implică. Dacă până în anii 1800, aceste schimbări au putut fi atribuite exclusiv unor cauze naturale, de tipul variațiilor ciclului solar, începând cu acest secol, principalul motor al schimbărilor climatice a devenit activitatea umană caracterizată de folosirea din ce în ce mai intensă a combustibililor fosili (United Nations f.a.), ceea ce a generat emisii de gaze cu efect de seră care au influențat capacitatea Pământului de a conserva energia solară (nivelul de forțare radiativă).

Problematica aceasta este de maximă importanță pentru prezentul și viitorul omenirii deoarece consecințele sale negative se fac resimțite în toate domeniile vieții sociale: sănătate, agricultură, alimentație, energie, transport, apărare etc.

Model explicativ

Este evident că analiza schimbărilor climatice ca factor ce poate influența securitatea națională a României se circumscrie unui cadru analitic mai amplu, centrat pe conceptul *securitate națională extinsă*. Avem de-a face, așadar, nu doar cu amenințări ce țin de sectoarele militar și politic ale securității, ci și de cel ecologic, amenințările specifice putând aduce prejudicii bazei fizice a statului, influențându-i atât identitatea, cât și instituțiile (Buzan 2000, 139).

În acest context teoretic, în ultimii ani termenul *securitate climatică* este utilizat din ce în ce mai mult în analiza impactului schimbărilor climatice asupra securității. Centrul pentru Climă și Securitate (Washington) propune un cadru conceptual corelat, ce are la bază patru factori interrelaționați: schimbările climatice (creșterea emisiilor de gaze cu efect de seră; creșterea temperaturii globale; creșterea nivelului mării), dezastrele naturale (evenimente legate de climă: inundații, furtuni tropicale, alunecări de teren, valuri de căldură, secetă, inundații forestiere), sistemele umane (factori de risc: vulnerabilitățile, precum lipsa capacității de adaptare și a rezilienței; elementele expuse și sensibilitatea

socio-economică și instituțională) și, nu în ultimul rând, determinanții insecurității care, la rândul lor, afectează schimbările climatice (impacturi adverse: mortalitatea și morbiditatea, degradarea mediului, infrastructura și mediul de viață, problemele de sănătate, inegalitatea, disponibilitatea și calitatea resurselor, tensiunile sociale, migrația și dislocările interne de populației, instituțiile instabile etc.) (The Center for Climate and Security 2021, 20).

Punctul de pornire în analiza efectului schimbărilor climatice asupra securității naționale este constituit de *riscul de securitate climatică* definit ca funcție de *probabilitate și impact potențial*. Probabilitatea constă în posibila ocurență viitoare a unui eveniment de tip hazard, ce este, la rândul ei, determinată atât de debutul evenimentului natural, cât și de vulnerabilitatea unei țări la evenimentul specific (reprezintă efectul incapacității actorului statal de a preveni, atenua sau a se adapta la șocurile fizice ale aceluia eveniment natural). În ceea ce privește impactul potențial, sunt evaluate consecințele, în termeni de pierderi, distrugerii și efecte adverse asupra vieții umane și ecosistemelor vitale, resurselor, mijloacelor de trai, infrastructurii și instituțiilor. Impactul potențial este determinat de expunerea, în termeni de suprafață și populație a țării respective, la elemente sensibile precum cele de natură socio-economică (sărăcie, educație, șomaj, infrastructură, standard de viață etc.) și instituțională (corupție, fragilitate statală) (The Center for Climate and Security 2021, 20-21).

Validitatea științifică a acestui demers este asigurată prin utilizarea în analiză a unor studii științifice realizate de institute specializate pe problematica schimbărilor climatice. Astfel, în cele ce urmează, analiza va porni de la contextul actual și prognoza pentru perioada 2020-2040 și prezentate în *evaluările de specialitate realizate de către principalele organizații cu expertiză în domeniu*: Organizația Meteorologică Mondială (OMM) și Comisia interguvernamentală pentru schimbările climatice (CISC) ale ONU. Pasul următor constă în identificarea setului amenințare – vulnerabilitate – impact – probabilitate de manifestare – risc pentru cazul securității naționale a României, ținând cont atât de amenințările curente identificate, cât și de evoluția acestora sau apariția unora noi, bineînțeles subliniind caracterul estimativ al analizei. Riscul impactului climatic depinde de interacțiunile complexe dintre hazard și vulnerabilitate, expunere și capacitate de adaptare a sistemelor umane și naturale, extinderea perioadei de prognoză reducând nivelul de exactitate al acesteia.

Situația actuală și prognoza 2040

De la „amplificator al amenințărilor”, precum cele cauzate de sărăcie, instituții slabe sau gestionare deficitară a conflictelor (UN General Assembly 2009), schimbările climatice au devenit o amenințare în sine (United Nations 2021a, 1).

Dat fiind impactul major al schimbărilor climatice asupra vieții, comunitatea internațională a demarat demersurile necesare contracarării efectelor acestui proces printr-o serie de evenimente la nivel înalt finalizate prin adoptarea unor strategii și seturi de norme aplicabile la nivel global.

Protocolul de la Montreal din 1987 a reprezentat un moment istoric pentru problematica de mediu, deoarece, deși nu s-a adresat direct schimbărilor climatice, ci stopării de către statele semnatare a producției de substanțe care distrug stratul de ozon, rezultatul implementării sale a constat în reducerea cu 99% a substanțelor care îl epuizează (Maizland 2021). În anul 1992, *Convenția-cadru a ONU referitoare la schimbările climatice* a fost adoptată, iar cele 154 de țări semnatare au convenit să stabilizeze concentrațiile de gaze cu efect de seră din atmosferă la un nivel ce ar preveni interferența periculoasă cu sistemul climatic. Peste trei ani, a fost organizată prima *Conferință de la Paris* (1995) în cadrul căreia părțile au fost de acord că mecanismul propus prin *Convenția-cadru a ONU* nu este eficient, declanșând o succesiune de conferințe ce au condus spre aprobarea și semnarea de către 196 de părți a *Acordului de la Paris* (12 decembrie 2015) care conține elementele necesare elaborării unei strategii globale pentru lupta împotriva schimbărilor climatice (United Nations 2015). Până la momentul intrării în vigoare a *Acordului de la Paris* (4 noiembrie 2016), comunitatea internațională a continuat seria de întâlniri la nivel înalt pe tema schimbărilor climatice și au fost finalizate prin semnarea unor documente precum *Protocolul de la Kyoto* referitor la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră (1997), *Foaia de Parcurs de la Bali* (2007), *Acordul de la Copenhaga* referitor la finanțarea pe termen lung și provocarea creșterii temperaturii globale cu 2°C (2009), *Acordurile de la Cancun* (2010), *Platforma Durban* (2011), *Amendamentul Doha* (2012), *Mecanismul Internațional de la Varșovia* (2013), *Caietul de reguli de la Katowice* (2018) (Environmental and Energy Study Institute f.a.) (Iberdrola f.a.), *Declarația de la Roma a liderilor G20* (31 octombrie 2021). La momentul redactării acestui material, se desfășoară la Glasgow Conferința privind schimbările climatice (COP26), cea de-a 26-a din seria conferințelor pe această temă organizate de ONU (31.10.2021 – 12.11.2021), despre care experții afirmă că reprezintă o urgență extremă din cauza agravării tendințelor negative corelate

acestui fenomen (United Nations 2021b): planeta se încălzește din cauza emisiilor rezultate din arderea combustibililor fosili, clima se schimbă mai rapid decât oricând, nivelul mărilor este în creștere și oceanele devin mai acide, calota de gheață arctică se topește, evenimentele meteorologice devin mai intense, iar schimbările mici de temperatură au consecințe majore asupra ecosistemelor (ploi și ninsori intense, secetă, valuri de căldură, valuri de frig, furtuni, inclusiv furtuni tropicale și cicloane).

De asemenea, periodic sunt realizate evaluări ale stadiului de îndeplinire a Țintelor stabilite, cea mai recentă dintre acestea, *State of the Global Climate: Extreme events and major impacts. WMO Provisional Report* („Starea climei globale: evenimente extreme și impacturi majore. Raportul provizoriu al OMM”), realizată de către Organizația Meteorologică Mondială (OMM) și publicată la sfârșitul lunii octombrie 2021, identifică tendințele generale în schimbările climatice (World Meteorological Organization 2021):

1. concentrațiile atmosferice ale principalelor gaze cu efect de seră (dioxid de carbon, metan și protoxid de azot) au continuat să crească în 2020 și 2021 peste media din ultimul deceniu, în ciuda unei scăderi de 5,6% a emisiilor de CO₂ rezultate din arderea combustibililor fosili în anul 2020 pe perioada aplicării restricțiilor legate de pandemia de COVID-19;

2. temperatura medie globală în 2021 (ianuarie până în septembrie) este cu aproximativ 1,08 ±0,13°C peste media preindustrială 1850-1900 și este probabil ca anul acesta să fie între al 5-lea și al 7-lea cel mai cald an înregistrat;

3. rata creșterii globale a nivelului mării a evoluat începând cu anul 1993 (din acest an există date furnizate de măsurătorile prin satelit), atingând 4,4 mm/an între 2013 și 2021; nivelul mediu global al mării a atins un nou record în 2021; în plus, nivelurile de suprafață ale oceanului planetar s-au încălzit mai rapid decât cele de interior, ceea ce poate fi observat în creșterea temperaturii medii globale la suprafața mării și, de asemenea, în incidența crescută a valurilor marine de căldură; pe măsură ce concentrația de CO₂ în atmosferă crește, crește și concentrația de CO₂ în ocean, aceasta conducând la sporirea nivelului de aciditate a oceanului și, implicit, la afectarea vieții marine și a securității alimentare;

4. schimbările din criosfera globală în 2021 au fost în concordanță cu tendințele în ultimele decenii, cu acoperire de zăpadă sub normal primăvara în emisfera nordică și la sfârșitul verii în zona de gheață arctică, cu bilanțuri de masă negative pe ghețarii montani și învelișurile de gheață din Groenlanda și Antarctica și acoperire aproape normală de gheață a Antarcticii;

5. gaura din stratul de ozon din 2021 a continuat să crească, extinzându-se la 24 de milioane de km² până la jumătatea lunii octombrie 2021; efectele negative ale acestui fenomen includ afectarea stării de sănătate a populației, a vieții acvatice și a productivității agricole.

În ceea ce privește efectul acestor tendințe, corelând evaluarea OMM cu analiza Agenției Europene de Mediu referitoare la impactul schimbărilor climatice asupra Europei, pe regiuni și principale sectoare (mediu înconjurător, economie, societate) (European Environment Agency 2020), poate fi sintetizat următorul model al potențialelor efecte ale schimbărilor climatice asupra sectoarelor securității (orizont de timp: 2040) căruia îi poate fi adăugat și cel militar, cu elemente preluate din analize realizate de NATO (NATO 2021) și Consiliul Militar Internațional pentru Probleme de Climă și Securitate (IMCCS) (International Military Council on Climate and Security 2021, 20):

Tabelul nr. 1: Model al potențialelor efecte ale schimbărilor climatice asupra sectoarelor securității (orizont de timp: 2040)

Sector Regiune	Mediul înconjurător	Economie	Societate	Apărare
Arctica	<ul style="list-style-type: none"> - Temperatura crește mai mult decât media globală - Reducerea stratului de gheață în Marea Arctică - Reducerea stratului de gheață în Groenlanda - Mai puține zone de permafrost - Crește riscul pierderii biodiversității 	<ul style="list-style-type: none"> - Apar noi oportunități de exploatare a resurselor naturale și a rutelor maritime de transport 	<ul style="list-style-type: none"> - Apar riscuri la adresa mijloacelor de subsistență a populațiilor locale - Conflicte pentru resurse, apă și hrană 	<ul style="list-style-type: none"> - Tensiuni între NATO, UE și SUA, pe de o parte, și Rusia și China, pe de altă parte în ceea ce privește pretențiile teritoriale și activitățile din regiune ale celor doi actorilor din urmă
Zonele muntoase	<ul style="list-style-type: none"> - Temperatura crește mai mult decât media europeană - Ghețari mai puțini și mai mici - Plantele și animalele vor migra la înălțimi mai mari - Riscuri mai ridicate de dispariție a speciilor - Riscuri mai ridicate de boli ale pădurilor - Riscuri mai mari de căderi de pietre și alunecări de teren 	<ul style="list-style-type: none"> - Afectarea energiei hidroelectrice - Reducerea turismului de iarnă - Afectarea infrastructurii critice 	<ul style="list-style-type: none"> - Conflicte pentru resurse: apă și hrană - Afectarea așezărilor umane - Migrația populației dinspre regiunile afectate către cele mai puțin afectate/neafectate și formarea unor aglomerări umane - Scăderea calității vieții umane prin afectarea aerului, apei, solului 	<ul style="list-style-type: none"> - Afectarea rezilienței instalațiilor militare - Afectarea infrastructurii critice - Modificarea spațiului de desfășurare a operațiilor și misiunilor militare
Regiunea mediteraneeană	<ul style="list-style-type: none"> - Mai multe perioade de caniculă - Mai puțină ploaie și scăderea nivelului apelor râurilor - Risc crescut de secetă 	<ul style="list-style-type: none"> - Competiție crescută pentru apă - Nevoie crescută de apă pentru agricultură - Recolte mai slabe și zootehnie problematică 	<ul style="list-style-type: none"> - Conflicte pentru resurse: apă și hrană - Migrația populației dinspre regiunile afectate către cele mai puțin afectate/neafectate 	<ul style="list-style-type: none"> - Afectarea rezilienței instalațiilor militare - Afectarea infrastructurii critice - Modificarea spațiului de desfășurare a operațiilor și misiunilor militare

Sector Regiune	Mediul înconjurător	Economie	Societate	Apărare
	<ul style="list-style-type: none"> - Risc crescut de pierdere a biodiversității - Risc crescut de incendii forestiere 	<ul style="list-style-type: none"> - Dificultăți în producerea de energie - Consum mai mare de energie pentru răcirea locuințelor - Reducerea turismului pe timpul verii, dar posibilă creștere în alte anotimpuri - Afectarea negativă a majorității sectoarelor economice - Creșterea vulnerabilității la efectele schimbărilor climatice din afara Europei 	<ul style="list-style-type: none"> și formarea unor aglomerări umane - Rata de deces mai mare din cauza valurilor de căldură - Extinderea în mai multe zone a insectelor care transmit diverse boli omului - Scăderea calității vieții umane - Mișcări sociale și radicalizare 	<ul style="list-style-type: none"> - Reducerea bazei de recrutare pentru forțele armate
Regiunea atlantică	<ul style="list-style-type: none"> - Mai multe ploi torențiale - Creșterea nivelului apelor râurilor - Risc mai ridicat de inundații - Risc mai ridicat de pagube produse în timpul iernii - Mai multe perioade de vreme rea 	<ul style="list-style-type: none"> - Mai puțină energie pentru încălzire 	<ul style="list-style-type: none"> - Conflicte pentru resurse: apă și hrană - Migrația populației dinspre zonele afectate către cele mai puțin afectate și formarea unor aglomerări umane - Scăderea calității vieții umane - Mișcări sociale și radicalizare 	<ul style="list-style-type: none"> - Afectarea rezilienței instalațiilor militare - Afectarea infrastructurii critice - Modificarea spațiului de desfășurare a operațiilor și misiunilor militare - Dispute asupra frontierelor ca urmare a modificării zonelor terestre prin inundare
Regiunea continentală	<ul style="list-style-type: none"> - Mai multe extreme meteorologice - Ploi reduse ca frecvență vara - Risc mai ridicat de inundații provocate de râuri - Risc mai ridicat de incendii forestiere 	<ul style="list-style-type: none"> - Scăderea valorii economice a pădurilor - Consum mai mare de energie pentru răcirea locuințelor - Măsuri pentru contracararea efectelor schimbărilor climatice, precum 	<ul style="list-style-type: none"> - Conflicte pentru resurse: apă și hrană - Migrația populației dinspre zonele afectate către cele mai puțin afectate și formarea unor aglomerări umane 	<ul style="list-style-type: none"> - Afectarea rezilienței instalațiilor militare - Afectarea infrastructurii critice - Modificarea spațiului de desfășurare a operațiilor și misiunilor militare - Dispute asupra frontierelor ca urmare a

Sector Regiune	Mediul înconjurător	Economie	Societate	Apărare
		închiderea minelor de cărbune	- Scăderea calității vieții umane - Mișcări sociale și radicalizare	modificării zonelor terestre prin inundare
Zonele de coastă și mările	- Creșterea nivelului și a temperaturii la suprafața mării - Aciditate crescută a oceanului - Migrația spre nord a speciilor marine - Schimbări în comunitățile de fitoplancton - Mai multe zone marine moarte	- Riscuri, dar și oportunități pentru pescuit	- Conflicte pentru resurse: apă și hrană - Migrația populației dinspre zonele inundate către cele mai puțin afectate și formarea unor aglomerări umane - Risc de boli care se transmit prin apă - Scăderea calității vieții umane	- Modificarea spațiului de desfășurare a operațiilor și misiunilor militare - Reducerea bazei de recrutare pentru forțele armate - Dispute asupra frontierelor ca urmare a modificării zonelor terestre prin inundare

În ansamblu, pot fi rezumate câteva elemente esențiale ce ar putea influența mediul de securitate în următorii aproximativ 20 de ani: declanșarea unor conflicte pentru resurse (în special apă și hrană în regiunile secetoase și teren în regiunile inundate); scăderea nivelului de trai pentru populația din zonele afectate; migrație masivă dinspre regiunile afectate de secetă/inundații spre cele mai puțin afectate/neafectate; deteriorarea infrastructurii; mișcări sociale și radicalizare; dispute asupra granițelor terestre și maritime ca urmare a inundațiilor anumitor teritorii și, nu în ultimul rând, modificarea spațiului de desfășurare a operațiilor și misiunilor militare.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

În ceea ce privește România, încălzirea globală reprezintă, conform documentelor pentru planificarea apărării, un element important ce generează nevoia de răspuns în societate (Ministerul Apărării Naționale 2021, 7), iar prin corelarea sa cu evenimente de natură geopolitică poate favoriza continuarea, reizbucnirea sau apariția unor noi focare de instabilitate în regiune (Administrația Prezidențială 2020, 26). Mai mult, la nivel național, schimbările climatice pot

constitui unul dintre factorii ce conduc la degradarea și dispariția elementelor de patrimoniu ce definesc identitatea națională și multiculturalitatea în România (Administrația Prezidențială 2020, 27).

Dat fiind faptul că schimbările climatice constituie o amenințare în sine, *principala amenințare la adresa securității naționale* constă în producerea schimbărilor bruște de temperatură, a verilor deosebit de secetoase, a ploilor torențiale și a inundațiilor subsecvente.

Analiza riscurilor la adresa securității naționale a României generate de încălzirea globală pornește de la două premise principale, ce pot fi considerate și *vulnerabilități ale țării noastre*.

Prima dintre ele se referă la Indicatorul de performanță în ceea ce privește schimbările climatice (CCPI) pentru România, ce, conform prognozelor de specialitate, va continua să scadă în următorii 20 de ani¹ (Germanwatch 2021). Aceasta este corelată cu faptul că, din păcate, în momentul de față, *România nu a aprobat o nouă strategie națională privind schimbările climatice*, ultima având ca orizont de timp anul 2020 (Ministerul Mediului și Schimbărilor Climatice 2013), ceea ce constituie ea însăși o *vulnerabilitate* care afectează capacitatea instituțiilor statului român de a reduce impactul riscurilor și amenințărilor generate de schimbările climatice. De asemenea, mai pot fi adăugate următoarele vulnerabilități: corupția, ce poate favoriza fenomenul defrișărilor ilegale; incapacitatea administrației centrale de implementare a unei strategii coerente de împădurire; distrugerea sistemului de irigații; lipsa lucrărilor destinate apărării împotriva inundațiilor etc.

Cea de-a doua premisă derivă din vulnerabilitatea poziției geografice a României: fosta zonă de influență a URSS, pe flancul estic al NATO și la țărmul Mării Negre. În acest context, trebuie avut în vedere faptul că Federația Rusă are drept scop și va continua să urmărească atât destabilizarea acestui flanc, cât și recâștigarea vechii sfere de influență, existând suspiciunea continuării acțiunilor îndreptate împotriva stabilității țării noastre (idei prezente în *Strategia Națională de Apărare a Țării 2020-2024*) (Administrația Prezidențială 2020, 6, 18, 22, 24).

Impactul amenințării prezentate anterior, în contextul existenței și perpetuării acestor vulnerabilități, *poate fi marginal* pentru România deoarece reduce capacitatea de realizare a intereselor naționale de securitate ale țării noastre, dar fără o degradare semnificativă sau chiar pierdere a acesteia. În plus, în această evaluare a impactului amenințării trebuie ținut cont și de faptul că, în

¹ În anul 2021, CCPI pentru România a scăzut cu 8 puncte, iar tendința pentru următorii ani este negativă.

ciuda vulnerabilităților identificate, presiunea pusă de către organismele internaționale, în special ONU și UE, asupra autorităților centrale de a se crește reziliența sistemelor în perspectiva pregătirii pentru contracararea efectelor negative ale schimbărilor climatice este semnificativă².

Astfel, pentru următorii 20 de ani, pot fi identificate următoarele *potențiale riscuri* structurate în funcție de componentele modelului PMESII și de probabilitatea ca acestea să afecteze securitatea națională a României:

i. politic:

- ridicată: afectarea intereselor naționale de securitate, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;

ii. militar:

- scăzută: reducerea bazei de recrutare pentru forțele armate, ca urmare a alterării stării de sănătate a populației, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut;
- scăzută: incapacitatea forțelor armate de adaptare la modificările în mediul de operații (posibila modificare a câmpului de operații terestre din cauza secetei și deșertificării din sudul țării – suprafața deșertică se poate tripla (Stanciu, Chiriac și Humă 2010, 245) –, dar și a inundațiilor din nord și zona litorală (Stanciu, Chiriac și Humă 2010, 240)), ceea ce determină ca riscul să fie scăzut;

iii. economic:

- cert: alterarea securității alimentare, ca urmare a posibilei afectări a sectorului agricol (din cauza schimbărilor climatice menționate anterior (Guvernul României 2014, 16) (Lazăr 2020)), ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- cert: alterarea securității energetice, ca urmare a afectării sectorului corelat (reducerea producției de energie hidroelectrică din cauza scăderii debitului râurilor³ (Guvernul României 2014, 20)), ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;

iv. social:

- ridicată: posibila alterare a stării de sănătate a populației prin contaminarea apelor cauzată de inundații (Guvernul României 2014, 17), ceea ce determină ca riscul să fie moderat;

² Una dintre cele mai recente reglementări în acest sens, adoptată la nivel European, este *Regulamentul (UE) 021/1119 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 iunie 2021 de instituire a cadrului pentru realizarea neutralității climatice și de modificare a Regulamentelor (CE) nr. 401/2009 și (UE) 2018/1999 („Legea europeană a climei”)* ce recunoaște că „amenințarea existențială pe care o prezintă schimbările climatice impune un nivel de ambiție mai mare și o intensificare a acțiunilor climatice ale Uniunii și ale statelor membre” (European Union 2021).

³ Conform Autorității Naționale de Reglementare în Domeniul Energiei, 34,9% din puterea instalată în capacitățile de producție a energiei electrice provine din surse hidro (ANRE 2021).

- medie: creșterii a atractivității României pentru migrații din țările subdezvoltate, unde schimbările climatice sunt mai dramatice (Guvernul României 2014, 20), ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
 - ridicată: afectarea securității societale mai ales prin manifestarea unor tensiuni și a instabilității sociale pe fondul scăderii nivelului de trai al populației (determinat de efectele negative ale schimbărilor climatice asupra sectorului agricol, energetic, de sănătate și chiar al valurilor de imigranți și refugiați), ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- v. *informațional*: nu este cazul;
- vi. *infrastructură*:
- cert: afectarea infrastructurii critice ca urmare a fenomenelor extreme asociate schimbărilor climatice, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat.

Concluzii

Contracurarea acestor amenințări și riscuri la adresa securității naționale a României presupune, în primul rând, reducerea vulnerabilităților identificate prin crearea și implementarea unei strategii coerente privind lupta împotriva schimbărilor climatice.

Cuvintele-cheie ale unui asemenea demers sunt: reziliență și cultură de securitate.

În acest context, reziliența vizează capacitatea de a anticipa, a se pregăti și de a răspunde la efectele negative ale schimbărilor climatice, iar consolidarea sa necesită atât evaluarea modului în care fenomenul în analiză va crea noi riscuri sau le va modifica pe cele actuale, dar și măsurile de contracurare. Având în vedere că sărăcia, accesul redus la serviciile de bază, corupția și lipsa infrastructurii critice consolidate constituie factori ce accentuează vulnerabilitatea populației în fața schimbărilor climatice, nicio strategie de gestionare a efectelor acestora nu va avea succes fără a fi adresată și unor astfel de probleme.

Un element esențial al unei strategii de acest tip ar trebui să vizeze consolidarea unei componente a culturii de securitate ce face conexiunea dintre schimbările climatice și securitatea națională. Comprehensiunea unei asemenea corelații de către populația țării noastre ar putea facilita implementarea măsurilor de gestionare a efectelor negative ale schimbărilor climatice. De asemenea, este important ca populația și clasa politică să înțeleagă modul în care vulnerabilitățile țării noastre pot fi speculate de către actori străini cu interese perturbatoare în regiune: schimbările climatice reprezintă un nou element al războiului hibrid,

potențialii agresori putând profita de incertitudinea ce caracterizează mediul de securitate într-un asemenea context și putând crea și întreține instabilitate în toate domeniile vieții sociale.

De asemenea, România trebuie să adere la direcțiile de acțiune ale organizațiilor internaționale, pentru studiul de față fiind deosebit de importante cele identificate de NATO la Summitul de la Bruxelles din iunie 2021: creșterea nivelului de conștientizare, adaptarea la schimbările climatice în ceea ce privește reziliența, pregătirea civilă, planificarea apărării, furnizarea capabilităților și răspunsul la dezastre.

BIBLIOGRAFIE:

- Administrația Prezidențială. 2020. *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024*. București: Administrația Prezidențială.
- ANRE. 2021. Accesat la 03.12.2021. <https://www.anre.ro/ro/energie-electrica/rapoarte/puterea-instalata-in-capacitatiile-de-productie-energie-electrica>.
- Buzan, Barry. 2000. *Popoarele, statele și teama*. Chișinău: Cartier.
- Environmental and Energy Study Institute. f.a. „Timeline of Major UN Climate Negotiations.” *Environmental and Energy Study Institute*. Accesat la 27.10.2021. <https://www.eesi.org/policy/international>
- European Environment Agency. 2020. „Key findings – Climate change, impacts and vulnerability in Europe 2016.” *European Environment Agency*. Accesat la 23.11.2021. <https://www.eea.europa.eu/publications/climate-change-impacts-and-vulnerability-2016/key-findings>
- European Union. 2021. „Regulamentul (UE) 021/1119 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 iunie 2021 de instituire a cadrului pentru realizarea neutralității climatice și de modificare a Regulamentelor (CE) nr. 401/2009 și (UE) 2018/1999 („Legea europeană a climei”).” *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. EUR-Lex, 9 iulie. Accesat la 23.11.2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32021R1119>
- Germanwatch. 2021. „CCPI Romania.” Accesat la 05.11.2021. <https://ccpi.org/country/ROU/>
- Guvernul României. 2014. „Monitorizarea efectelor schimbărilor climatice și a riscurilor în România: Evaluarea situației și a necesităților.” *Fonduri UE*. Accesat la 02.11.2021. https://www.fonduri-ue.ro/images/files/studii-analize/48145/Raport%20A.2.2.%20Monitorizare%20efecte%20si%20riscuri%20climatice_RO.pdf

- Iberdrola. f.a. „25 years of searching for consensus on the fight against climate change.” *Iberdrola*. Accesat la 27.10.2021. <https://www.iberdrola.com/environment/international-agreements-on-climate-change>
- International Military Council on Climate and Security. 2021. *The World Climate and Security Report 2021*. The Center for Climate and Security. Accesat la 01.11.2021. <https://imccs.org/wp-content/uploads/2021/06/World-Climate-and-Security-Report-2021.pdf>
- Lazăr, Mihnea. 2020. „Rapoartele oficiale ale apocalipsei meteo. Cum va arăta România peste 50 de ani. Ce gust vor avea curmalele de Dăbuleni.” *Digi24*. 16 Februarie. Accesat la 05.11.2021. <https://www.digi24.ro/opinii/rapoartele-oficiale-ale-apocalipsei-meteo-cum-va-arata-romania-pest-50-de-ani-ce-gust-vor-avea-curmalele-de-dabuleni-1259598>
- Maizland, Lindsay. 2021. „Global Climate Agreements: Successes and Failures.” *Council on Foreign Relations*. Accesat la 27.10.2021. <https://www.cfr.org/backgrounders/paris-global-climate-change-agreements>
- Ministerul Apărării Naționale. 2021. *Strategia Militară a României*. București: Ministerul Apărării Naționale.
- Ministerul Mediului și Schimbărilor Climatice. 2013. „Strategia națională a României privind schimbările climatice 2013-2020.” *Ministerul Mediului și Schimbărilor Climatice*. Accesat la 05.11.2021. <http://mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/Strategia-Nationala-pe-Schimbari-Climatice-2013-2020.pdf>
- NATO. 2021. „NATO Climate Change and Security Action Plan.” *NATO*. 14 iunie. Accesat la 01.11.2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.html
- Stanciu, Mariana, Dumitru Chiriac, și Cristina Humă. 2010. „Impactul schimbărilor ecoclimatice recente asupra calității vieții”. *Calitatea vieții*, 238-250.
- The Center for Climate and Security. 2021. *International Military Council on Climate and Security. The World Climate and Security Report 2021*. The Center for Climate and Security. Accesat la 27.10.2021. <https://imccs.org/wp-content/uploads/2021/06/World-Climate-and-Security-Report-2021.pdf>
- UN General Assembly. 2009. *Climate Change and Its Possible Security Implications. Report of the Secretary-General*. United Nations. Accesat Octombrie 27, 2021. Accesat la 27.10.2021. <https://www.unhcr.org/protection/environment/543e73f69/climate-change-its-possible-security-implications-report-secretary-general.html>

- United Nations. 2021b. „A pivotal moment in the fight against climate change.”
United Nations. Accesat la 05.11.2021. <https://ukcop26.org/uk-presidency/what-is-a-cop/>
- . 2015. „Paris Agreement.” Accesat la 27.10.2021. https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf
- United Nations. 2021a. *The UN Security Council and Climate Change*. Security Council, United Nations. Accesat la 28.10.2021. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/climate_security_2021.pdf
- . f.a. *What Is Climate Change?*. Accesat la 27.10.2021. <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change>
- World Meteorological Organization. 2021. „State of Climate in 2021: Extreme events and major impacts.” *World Meteorological Organization*. Accesat la 01.11.2021. <https://public.wmo.int/en/media/press-release/state-of-climate-2021-extreme-events-and-major-impacts>

CAPITOLUL 2

EVENIMENTE ȘI FENOMENE DEMOGRAFICE

Alexandra Sarcinschi

Lumea se confruntă în momentul de față, dar se va confrunta și în următoarele decenii, cu o serie de tendințe demografice ce, corelate, pot influența în mod negativ securitatea națională a României. Pe de o parte, este vorba despre procesul de îmbătrânire a populației din țările europene, proces ce afectează și țara noastră, iar, pe de altă parte, despre creșterea numărului populației în special în țările cu nivel scăzut de trai. Aceste tendințe, plasate într-un context al creșterii fluxurilor de refugiați și migranți ilegali către Europa, al menținerii și sporirii conflictualității în regiunile mai puțin dezvoltate, dar și al amplificării schimbărilor climatice cu efecte dezastruoase asupra mediului înconjurător, vor putea constitui factorul catalizator, poate chiar declanșator, în unele cazuri, al unui nou val de migrație către țările europene, inclusiv România.

În cele ce urmează vom identifica și analiza potențialele amenințări și riscuri la adresa securității naționale a României ce decurg din derularea tendințelor prezentate. Principala ipoteză de lucru este aceea că *securitatea societală a României poate fi afectată pe termen mediu de mișcările sociale și extremismul ce s-ar putea manifesta pe fondul declanșării unui flux de refugiați și imigranți dinspre țările suprapopulate și slab dezvoltate.*

Model explicativ

Modelul explicativ propus pentru această analiză pornește de la premisa existenței unei relații complexe între tendințele existente la nivel mondial atât în sfera demografică, cât și în cea economică, ecologică și a conflictualității al cărei rezultat este concretizat în conservarea și/sau amplificarea migrației de la sud spre nord și de la est spre vest.

Principala tendință identificată este *creșterea numărului populației la nivel mondial, în special în regiunile mai puțin dezvoltate, concomitent cu îmbătrânirea populației în țările europene.* Acesta va influența unul dintre cuplurile de evenimente-fenomene demografice, anume *imigrații – migrație.*

Pornind de la tendințele demografice, studiile de specialitate au validat ipoteza conform căreia numărul populației și distribuția acesteia determină

cererea pentru hrană în respectivele regiuni/țări (United Nations 2021a). De asemenea, cererea pentru hrană va continua să fie influențată și de îmbătrânirea graduală, deoarece tinerii și vârstnicii au nevoi de hrănire diferite (United Nations 2021a). Producerea hranei constituie, la rândul său, un factor ce determină pierderea biodiversității, poluarea aerului și a apelor, despădurire, degradarea solului etc., fiecare dintre aceste consecințe contribuind la accentuarea schimbărilor climatice cu efect dezastruos asupra populației umane și mediului înconjurător. Impactul este sever mai ales în țările cu venituri scăzute (sub 1.045 USD/cap de locuitor), unde o pondere mare a populației depinde de agricultură, iar reziliența sistemelor alimentare este redusă (United Nations 2021a).

Schimbările climatice constituie, la rândul lor, o cauză importantă a sărăciei, cea mai vizibilă consecință fiind foamea. Conform modelului explicativ propus de ReliefWeb, portalul informațional umanitar al ONU, alte cauze importante ale sărăciei la nivel global sunt: inegalitatea și marginalizarea; conflictul; malnutriția și dereglări metabolice (încetinirea creșterii); sistemele de sănătate sărace; accesul redus sau lipsa accesului la apa potabilă, salubritate și igienă; nivelul scăzut de educație; servicii publice și infrastructură slab dezvoltate; lipsa sprijinului guvernamental; lipsa locurilor de muncă; lipsa rezervelor (în special la nivel personal) (ReliefWeb 2020).

Mai departe, sărăcia și inegalitățile politice, sociale și economice între grupuri predispun la conflict, iar războiul în țările în curs de dezvoltare are costuri omenești, economice și sociale majore, constituind el însuși o cauză importantă a sărăciei și subdezvoltării (Stewart 2002). În consecință, putem vorbi aici despre posibila declanșare a unor fluxuri de migrație în baza identificării mai multor categorii de factori: migrația forței de muncă, migrația membrilor familiilor lucrătorilor anterior emigranți, migrația forțată de conflicte armate, dezastrele naturale, de persecuții politice sau religioase (refugiați) etc. Cel mai frecvent folosit model pentru explicarea acestui fenomen este derivat din modelul *push-pull* elaborat de Ernst G. Ravenstein: migrația se desfășoară conform unui model ce arată că, dacă într-un loc există condiții nefavorabile de trai, locuitorii vor fi „împinși” (*push*) să emigreze, iar condițiile favorabile din alt loc îi „atrag” (*pull*). Nu toate legile migrației propuse de Ravenstein acum aproximativ 140 de ani (Greenwood 2019) mai pot fi aplicate (de exemplu, în cazul crizei refugiaților și migrantilor ilegali în Europa, legea ce postulează că volumul migrației descrește cu distanța nu se aplică), însă ele constituie un punct de pornire în înțelegerea acestui fenomen care acum se desfășoară în condiții complet diferite față de cele de acum două secole. Dacă Ravenstein a luat în calcul doar factorii economici la

configurarea modelului *push-pull*, prin extensie, putem considera ca fiind „condiții nefavorabile de trai” și conflictele armate, dezastrelor naturale și persecuțiile de natură diversă.

În acest context, parte a populației din țările cu venituri scăzute se orientează spre țările cu venituri medii (între 1.046 și 12.695 USD/cap de locuitor) și mari (peste 12.696 USD/cap de locuitor), cum sunt cele din Europa. O contribuție semnificativă la direcționarea fluxurilor de migrație către țările menționate nu o are doar nivelul de trai mai ridicat, ci și o serie de factori precum perspectiva păcii în UE, potențialele condiții mai bune de trai, existența unor comunități semnificative care au migrat anterior în respectivele țări de destinație sau a unor comunități cu similitudini culturale și religioase.

Din acest punct de vedere, al întâlnirii celor două grupuri sociale – populația țării de destinație și refugiați/azilanți/imigranți – pot fi identificate o serie de riscuri ce le vizează pe ambele. Pe de o parte, deși nu există date suficiente care să coreleze migrația și extremismul violent (International Organization for Migration 2018, 1), există totuși riscul radicalizării refugiaților și imigranților în taberele și centrele destinate, al infiltrării în fluxurile de migrație a unor elemente extremiste și teroriste, dar și al predisunerii refugiaților și imigranților la radicalizare prin lipsa accesului la resurse, capacități și drepturi, ceea ce dă naștere unui cerc vicios al includerii și excluderii acestei categorii. Pe de altă parte, în ceea ce privește țara de destinație, fluxurile de refugiați și migranți ilegali au devenit unul dintre principalele motive ale renașterii naționalismului, acesta fiind alimentat de mobilizarea politică antiimigrație bazată pe așa-zisa influență negativă proiectată sau percepută a migranților asupra „culturii naționale” (Swain 2019).

Dincolo de aceste efecte potențiale, impactul fluxurilor de refugiați și migranți ilegali este înregistrat în țările de destinație și asupra pieței muncii, finanțelor publice, incidenței criminalității, mediului înconjurător etc.

Chiar dacă pe termen scurt pe piața muncii, refugiații și imigranții pot constitui o „povară” pentru cetățenii țării de destinație, afectându-le veniturile și ocupând locuri de muncă slab remunerate în detrimentul celor din urmă, pe termen mediu și lung, pot crea noi oportunități pentru firmele și lucrătorii locali, pot genera noi idei de dezvoltare, pot echilibra distribuția de vârstă în țările îmbătrânite (Koczan, și alții 2021). Referitor la finanțele publice, într-adevăr, pe termen scurt, refugiații și imigranții impun costuri importante asupra țării de destinație, în special în ceea ce privește asistența și integrarea, însă, pe termen lung, ei contribuie la veniturile țării ca plătitori de taxe (Koczan, și alții 2021).

Un alt domeniu în care aceștia pot avea un impact negativ asupra țării de destinație este cel al criminalității: statistic, orașele cu o rată mai mare a criminalității tind să găzduiască un număr mai mare de imigranți, dar, analizând în profunzime, imigrația pare a avea un impact redus sau nu are niciun impact asupra ratei criminalității, ci lipsa oportunităților pe piața muncii constituie un determinant al acestui tip de comportament (Koczan, și alții 2021). În fine, se poate vorbi despre efecte negative ale fenomenul migrației în ansamblul său și asupra mediului înconjurător, mai ales în ceea ce privește zonele în care sunt organizate tabere și centre de primire pentru refugiați și imigranți (Swain 2019). În plus, alături de creșterea naturală a numărului populației, migrația poate contribui la reducerea resurselor pe cap de locuitor, în special acolo unde acestea sunt deja insuficiente, ceea ce poate determina creșterea instabilității politice și sociale, dar și a probabilității de apariție a conflictului violent, deci a creșterii riscului ecologic și la reducerea, din nou, a resurselor (Institute for Economics & Peace 2021b).

Așadar, modelul explicativ propus, pornește de la combinarea câtorva factori și tendințe care nu numai că în unele cazuri sunt opuse, dar nici nu se manifestă în aceeași regiune geografică. Pe de o parte, există tendințele specifice țărilor cu venituri scăzute (creșterea numărului populației, creșterea ratei de dependență a populației tinere, scăderea indicelui dezvoltării umane, accentuarea efectelor negative ale schimbărilor climatice, menținerea sau creșterea conflictualității etc.), iar, pe de altă parte, există tendințele și caracteristicile specifice țărilor cu venituri medii și mari, cum sunt cele europene (îmbătrânirea populației, creșterea ratei de dependență a populației vârstnice, indice ridicat al dezvoltării umane, număr sporit de locuri de muncă necalificate neîncadrate, perspectiva păcii etc.) a căror coexistență determină condițiile necesare manifestării fenomenului migrației internaționale după modelul *push-pull*.

Situația actuală și prognoza 2040

Dat fiind modelul explicativ propus mai sus, situația actuală și prognoza pentru 2040 vor fi analizate folosind următorii indicatori: numărul populației, rata de dependență a populației tinere și a populației vârstnice, indicele dezvoltării umane, indicele global al păcii, indicele global al terorismului, registrul amenințărilor ecologice și, nu în ultimul rând, numărul trecerilor ilegale de

frontieră în țările UE (între punctele de trecere a frontierei)⁴, cu studiu de caz pe România.

Pentru a orienta de la început această analiză, este necesară stabilirea țărilor de destinație și de origine care constituie obiectul evaluării. Conform statisticilor Frontex, în anul 2020, primele zece țări de origine pentru cetățeniile detectate în cadrul trecerilor ilegale de frontieră în țările UE au fost: Siria, Maroc, Algeria, Tunisia, țări subsahariene nespecificate, Afganistan, Bangladesh, Turcia, Pakistan și Coasta de Fildeș (Frontex 2020, 50). Sirienii, afganii, venezuelenii și columbieni constituie principalele grupuri care au solicitat azil în UE în 2020 (Eurostat 2021a). În ceea ce privește principalele țări de destinație din UE, cel puțin în anul 2019, Germania, Spania, Franța și Italia au raportat cel mai mare număr de imigranți (Germania 886,3 mii; Spania 750,5 mii, Franța 385,6 mii, Italia 332,8 mii) (Eurostat 2021b), însă ca număr de solicitări de azil, Grecia apare în fața Italiei (Germania 102,5 mii; Spania 86,4 mii, Franța 81,8 mii, Grecia 37,9 mii; Italia 21,2 mii) (Eurostat 2021a). În analiză trebuie ținut cont și de faptul că Turcia nu constituie doar o țară de origine pentru solicitanții de azil, ci mai ales o țară de tranzit pentru refugiații din Asia, în taberele de pe teritoriul său fiind înregistrate peste 3,9 milioane persoane, majoritatea din Siria (3,6 milioane) (United Nations 2021b).

În acest context, România apare în anul 2019 ca fiind gazda a peste 202 mii de imigranți și în 2020 ca fiind o țară atractivă pentru cetățenii afgani (2.365 de solicitanți de azil pentru prima dată), sirieni (1.420 de solicitanți de azil pentru prima dată), irakieni (395 de solicitanți de azil pentru prima dată), turci (360 de solicitanți de azil pentru prima dată) și marocani (230 de solicitanți de azil pentru prima dată), însă cu un total (6.030 de solicitanți de azil pentru prima dată) cu mult sub cel înregistrat în țările menționate anterior (Eurostat 2021a).

Stabilind aceste repere, vom accentua în analiza situației actuale și a prognozei pe următorii 20 de ani, principalele țări de destinație și de origine pentru a putea valida sau invalida ipoteza de lucru propusă în baza modelului explicativ din secțiunea anterioară.

În ceea ce privește numărul populației, la nivel global, conform prognozelor realizate de ONU, între anii 2020 și 2040 va fi înregistrată o creștere de peste 1,4 miliarde de persoane, în special pe continentul african (+736.152.000

⁴ Deoarece operează cu înregistrări ale trecerilor ilegale de frontieră între punctele de trecere a frontierei în țările UE, am ales rapoartele Frontex pentru a elimina orice discrepante ce pot apărea din definirea diferită a termenilor migrant, migrant ilegal, refugiat, azilant, după cum apare în diverse statistici internaționale.

de persoane) și cel asiatic (+547.894.000 de persoane) (United Nations 2019a). În schimb, în cazul Europei, anul 2040 va consemna o scădere cu aproximativ 20 de milioane de persoane față de anul 2020 (United Nations 2019a).

Tendențele în evoluția numărului populației sunt determinate în principal de trei elemente: mortalitate, fertilitate și migrație. În ceea ce privește mortalitatea, ONU a pornit în prognozele sale de la premisa îmbunătățirii continue a sănătății și asistenței medicale la nivel mondial, ceea ce a determinat creșterea limitelor finale ale speranței de viață, exceptând cazul Africii Subsahariene, unde SIDA produce efecte dramatice. De remarcat faptul că fertilitatea este principalul factor determinant în cazul țărilor slab dezvoltate, nivelul acesteia fiind ridicat aici comparativ cu cel al țărilor din regiunile dezvoltate. De altfel, acest lucru este vizibil și din analiza ratei de dependență a populației tinere și, respectiv, a celei vârstnice: în țările cu venituri mici, rata de dependență a populației tinere este în prezent 74,6 persoane între 0-14 ani la 100 de persoane între 15 și 64 de ani și prognozată la 57,3 în 2040. Rata de dependență a populației vârstnice este de 6,0 persoane de 65+ ani la 100 de persoane între 15-64 de ani în 2020 și prognozată la 7,2 în 2040 (United Nations 2019b). În schimb, în țările cu venituri mari, primul indicator se menține relativ constant în următorii 20 de ani, în timp ce rata de dependență a populației vârstnice crește de la 28,2 în 2020 la 41,6 în 2040, indicând o proporție mai mare de persoane de peste 64 de ani aflate în întreținerea populației de vârstă activă (15-64 de ani) (United Nations 2019b). Este necesar să subliniem faptul că nu este vorba despre dependența economică, ci doar despre structura pe grupe de vârstă a unei populații care, la rândul ei, determină parțial modelele de dezvoltare dintr-o țară (politici economice, de mediu, sanitare, de infrastructură etc.). Într-o populație îmbătrânită, politicile sanitare și cele de securitate socială vor avea nevoie de resurse mai mari decât într-o populație tânără în cadrul căreia modelele de dezvoltare axate pe oportunități economice și infrastructură ar trebui aduse în prim-plan. Totuși, dacă în acest ultim caz țara face parte din categoria celor cu venituri mici, ea nu va putea intra în categoria celor dezvoltate.

Un alt indicator important în prognozarea numărului populației este, evident, migrația: la nivel internațional este dificil de proiectat deoarece fluxurile de migrație sunt determinate adesea de schimbări pe termen scurt ale condițiilor economice, politice sau sociale, dintre acestea tulburările politice sau civile și dezastrele ecologice fiind cel mai greu de prezis sau cuantificat. În ceea ce privește rata netă a migrației, ONU prognozează menținerea ei în decursul a 20 de ani la aproximativ 1,8‰ locuitori în țările cu venituri mari (Europa: 1,1‰

de locuitori în 2040 de la 1,0‰ în 2020), la -0,3‰ de locuitori în țările cu venituri medii și la -0,4‰ de locuitori în țările cu venituri mici (Africa: de la -0,4‰ de locuitori în 2020 la -0,2‰ de locuitori în 2040; Asia: menținere la -0,3‰ de locuitori între 2020 și 2040) (United Nations 2019c).

Așadar, ținând cont de țările de destinație și de origine, selectate anterior, se observă că, în ceea ce privește principalele țări din care fac parte cei detectați la trecerile ilegale de frontieră între punctele de trecere a frontierei în țările UE, pentru toate cele zece națiuni este prognozată creșterea numărului total al populației până în anul 2040 (Siria cu 12.652.000 de persoane; Maroc cu 7.062.000 de persoane; Algeria cu 11.789.000 de persoane; Tunisia cu 1.534.000 de persoane; națiuni subsahariene nespecificate cu 652.130.000 de persoane; Afganistan cu 17.984.000 de persoane; Bangladesh cu 23.728.000 de persoane; Turcia cu 9.793.000 de persoane; Pakistan cu 81.237.000 de persoane; Coasta de Fildeș cu 15.705.000 persoane⁵) (United Nations 2019a). Referitor la rata de dependență a populației tinere, în aceste țări, deși se prognozează o scădere în următorii 20 de ani, ea rămâne totuși foarte ridicată comparativ cu cea a principalelor țări de destinație și România. De exemplu, în țările subsahariene, acest indicator depășește 60 de tineri (0-14 ani) la 100 de persoane din grupa de vârstă 15-64 de ani, în timp ce în țările europene acesta are valori în jurul a 20 de tineri la 100 de persoane din grupa de vârstă 15-64 de ani (United Nations 2019d). Rata de dependență a populației vârstnice este în creștere în țările de origine, dar valorile proiectate pentru 2040 depășesc cu puțin în jumătate dintre cazuri, deci în jur de 10 persoane de peste 65 de ani la 100 de persoane de vârstă activă (Siria, Maroc, Algeria, Tunisia, Turcia), însă în țările europene, inclusiv România, creșterea între 2020 și 2040 este semnificativă (Germania: de la 33,7 în 2020 la 50,9 în 2040; Spania: de la 30,4 în 2020 la 55,9 în 2040; Franța: de la 33,7 în 2020 la 47,0 în 2040; Italia: 36,6 în 2020 la 61,0 în 2040; România: de la 29,5 în 2020 la 41,6 în 2040) (United Nations 2019b).

Modelul explicativ propus mai sus ia în calcul și indici precum cel al dezvoltării umane (IDU). Acesta este compus din câteva seturi de indicatori: speranța de viață la naștere, anii programați de școlarizare, media anilor de școlarizare și venitul național brut/cap de locuitor. Conform celei mai recente analize realizată în cadrul Programului pentru Dezvoltare al Națiunilor Unite, în anul 2019, țările UE fac parte din categoria țărilor cu indice foarte înalt al dezvoltării umane (0,957 - 0,804), în timp ce țările din care fac parte cei mai mulți

⁵ Inclusă de statistici în categoria „națiuni subsahariene nespecificate”.

cetățeni detectați la trecerile ilegale de frontieră între punctele de trecere a frontierei în anul 2020, conform Frontex, fac parte din categoria țărilor cu IDU mediu (Siria, Maroc, Bangladesh, Pakistan) sau scăzut (naționalități subsahariene nespecificate, Afganistan, Coasta de Fildeș) (Conceição și alții 2020) (Frontex 2020). Un caz special este cel al Turciei, al cărei IDU este foarte înalt, și al Algeriei și Tunisiei, țări aflate pe locurile trei și patru în clasamentul realizat de Frontex, cu IDU înalt: creșterea numărului de treceri ilegale de frontieră ale cetățenilor acestor țări în UE a fost înregistrată doar în anul 2020 ca urmare a situației economice și sociale și a instabilității regionale. Date fiind predicțiile realizate de institutele specializate prezentate anterior, probabilitatea ca IDU să se îmbunătățească în următorii 20 de ani pentru țările identificate ca principale țări de origine pentru fenomenul migrației care se manifestă în UE este redusă.

Pentru a putea explica relația de cauzalitate între fenomenele prezentate anterior (demografice, economice, ecologice, sociale) este necesară analizarea altor trei dimensiuni ce corespund modelului explicativ propus și pot determina migrație de tip *push-pull*:

- siguranța și securitatea societală, conflictele interne și internaționale în curs și nivelul de militarizare, reunite sub indicele global al păcii (Institute for Economics & Peace 2021a);
- frecvența și impactul acțiunilor teroriste asupra respectivelor țări, cuantificabil în indicele global al terorismului (Institute for Economics & Peace 2020);
- amenințările ecologice măsurate prin registrul amenințărilor ecologice (Institute for Economics & Peace 2021b).

Conform acestor indici, putem concluziona că, cel puțin în ceea ce privește situația actuală, există un anumit grad de corelare între statutul de principală țară de origine pentru refugiați și imigranți și cel de principală țară de destinație (Tabelul nr. 1), în sensul că țările cu indici care arată tulburări civile și instabilitate politică, impact major al terorismului sau risc ecologic înalt sunt și principale țări de origine.

Tabelul nr. 1: Indicii referitori la pace, terorism și ecologie în funcție de categoria din care fac parte țările analizate (de origine sau de destinație pentru refugiați și migranții ilegali)⁶

Categorie	Țară	Indicele global al păcii (2021) ⁷	Indicele global al terorismului (2019) ⁸	Registrul amenințărilor ecologice (2021) ⁹
Țări de origine	Siria	2,11	0,01	3
	Maroc	2	0	3
	Algeria	2,34	7,16	3
	Tunisia	1,79	3,58	2
	Națiuni subsahariene nespecificate	Variază, în funcție de țară, între 1,78 (ex. Ghana) și 3,3 (ex. Somalia)	Variază, în funcție de țară, între 0 (ex. Ghana) și 6,56 (ex. Sudan)	Variază, în funcție de țară, între 2 (ex. Rep. Congo) și 5 (ex. Angola)
	Afganistan	3,27	5,54	5
	Bangladesh	2,1	5,23	4
	Turcia	2,5	4,17	3
	Pakistan	3,14	6,02	5
	Coasta de Fildeș	2,41	2,67	2
Țări de destinație	Germania	1,6	2,46	1
	Spania	1,74	5	1
	Franța	1,8	3,37	1
	Italia	1,72	2,62	2
	România	1,58	0	3

Dacă în prezent se observă o creștere semnificativă a tulburărilor civile și a instabilității politice (+10% în cursul anului 2020) determinată, în principal, de sporirea incertitudinii și a neliniștii cauzate de restricțiile legate de pandemia de Covid-19 și criza economică, în ceea ce privește prognoza pentru 2040 trebuie subliniat faptul că nivelurile viitoare de pace în oricare țară depind de interacțiunea dintre nivelurile de pace pozitivă și pace negativă, de stabilitatea lor din punct de vedere istoric. Concluzia experților Institutului pentru Economie și Pace este că țările care se situează în apropierea limitei dintre stabilitate și instabilitate sunt susceptibile la puncte critice în care micile perturbări pot

⁶ Sursele datelor sunt cele indicate anterior: Frontex, Eurostat și Institutul pentru Economie și Pace.

⁷ Valoarea 1 corespunde celui mai ridicat nivel de pace, iar valoarea 5 – celui mai scăzut.

⁸ Valoarea 0 arată un nivel scăzut al impactului terorismului asupra societății, iar valoarea 10 – cel mai ridicat impact asupra terorismului.

⁹ Valoarea 1 indică un risc ecologic redus, iar valoarea 5 – risc ecologic extrem de înalt.

determina traiectorii de pace complet diferite (Institute for Economics & Peace 2021a, 67).

Referitor la impactul terorismului asupra țărilor analizate, deși raportul citat arată că a scăzut în majoritatea regiunilor, fenomenul a devenit răspândit în altele, șapte dintre cele zece țări cu cea mai mare creștere a terorismului fiind în Africa Subsahariană (Institute for Economics & Peace 2020, 14). Pentru următorii 20 de ani, prognoza depinde nu doar de factori economici și sociali, ci și de evenimente precum pandemia de Covid-19 care au permis grupărilor extremiste de dreapta să dezvolte mesajele rasiste, islamofobe sau antiimigrație, dar și grupărilor teroriste islamiste să amplifice recrutarea în baza radicalizării favorizată de acest cerc vicios al urii, sărăciei și incertitudinii.

Problematika riscului ecologic este și ea deosebit de importantă atât pentru modelul explicativ al migrației, cât și pentru cel al conflictualității. În anul 2021, Institutul pentru Economie și Pace a identificat trei puncte fierbinți din punct de vedere ecologic, care sunt predispușe la colaps: centura Sahel – Cornul Africii (din Mauritania către Somalia), centura sud-africană (din Angola către Madagascar) și centura Orientul Mijlociu și Asia Centrală (din Siria către Pakistan) (Institute for Economics & Peace 2021b, 2). Impactul degradării ecologice este subliniat și de legătura puternică dintre țările cu cel mai înalt nivel al conflictualității, conform indicelui global al păcii, și cele care suferă cea mai mare degradare ecologică: 11 dintre cele 15 țări care se confruntă cu cele mai grave amenințări ecologice sunt în prezent în conflict (Institute for Economics & Peace 2021b).

Institutul pentru Economie și Pace merge în estimările sale mai departe de anul 2040, până în 2050, dar tendința este de creștere sau scădere continuă a diversilor indicatori. Astfel, se estimează că până în 2050, 4,7 miliarde de persoane vor locui în țări caracterizate un nivel înalt și extrem al amenințărilor ecologice, iar populația lor va reprezenta aproximativ jumătate din populația lumii, cu creștere majoră în special în țările Africii Subsahariene. Pe măsură ce populația va crește, consumul și epuizarea resurselor naturale se vor accentua, iar efectele schimbării climatice vor deveni mai pronunțate. Mai mult, dovezile empirice sugerează că oamenii care trăiesc în țările mai puțin dezvoltate, cu capacitate limitată de a face față dezastrelor naturale sunt cei mai susceptibili de a migra (Institute for Economics & Peace 2021b, 79).

Așadar, din cele prezentate mai sus pot fi formulate următoarele concluzii privind situația actuală și cea de perspectivă:

Țările care constituie principalele surse pentru refugiații și migrații ilegali găzduiți de țările UE și Turcia sunt cele în care se înregistrează creșterea numărului populației, scăderea nesemnificativă a ratei de dependență a populației tinere, indicele dezvoltării umane mediu sau scăzut, indicele global al păcii cu valori medii spre mari (ilustrând lipsa păcii), impact mare al terorismului și risc ecologic înalt spre extrem. De reținut faptul că 91% dintre persoanele dislocate intern sau internațional din cauza conflictelor sau a violențelor sunt cetățeni ai țărilor cu nivel de pace scăzut și foarte scăzut (Institute for Economics & Peace 2021b, 68).

Țările UE care constituie principalele țări de destinație pentru refugiații și migrații ilegali sunt caracterizate de îmbătrânirea populației, creșterea ratei de dependență a populației vârstnice, indice al dezvoltării umane foarte înalt, indice global al păcii cu valoare scăzută (ilustrând prezența păcii), impact mediu spre redus al terorismului și risc ecologic redus.

Dat fiind modelul explicativ prezentat anterior și faptul că prognozele realizate de către institutele de specialitate prevăd păstrarea acestor tendințe, în următorii 20 de ani, fenomenul migrației va continua să fie determinat de factori precum creșterea numărului populației în țările slab dezvoltate și îmbătrânirea populației în țările dezvoltate, accentuarea sărăciei, creșterea numărului dezastrelor ecologice, epuizarea resurselor, intensificarea conflictualității, adâncirea inegalităților sud-nord și est-vest. În acest context, migrația către țările UE va continua să constituie un factor important al schimbării demografice, dar și să ridice probleme în principal de natură politică, socială, economică și ecologică. În acest context, atenția ar trebui centrată pe țările Africii Subsahariene, unde indicii și indicatorii analizați arată degradarea pe viitor a situației.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

În acest context, se poate prognoza că *securitatea societală a României poate fi afectată pe termen mediu (2040) de mișcările sociale și extremismul manifestate pe fondul declanșării unui flux de refugiați și imigranți dinspre țările suprapopulate și slab dezvoltate, ceea ce constituie o amenințare importantă la adresa securității naționale.*

România se află deja în situația în care accentuarea declinului demografic – determinat de mortalitatea infantilă peste media europeană, sporul natural negativ, migrația forței de muncă – și lipsa de perspective în ceea ce privește redresarea echilibrului demografic, alături de problemele sistemelor sanitare și

educațional, amplifică tendința de îmbătrânire a populației, perturbă piața muncii și deschid perspectiva cronicizării lipsei de capital uman (Administrația Prezidențială 2020). De aici decurge riscul încetinerii sau chiar al imposibilității realizării convergenței României cu indicatorii sociali și economici europeni comuni (Administrația Prezidențială 2020).

Dincolo de legătura migrației internaționale cu amenințarea identificată prin *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024* referitoare la menținerea la cote ridicate a fenomenului de criminalitate organizată prin corelarea sa cu statutul României ca spațiu de tranzit pentru migrația ilegală (Administrația Prezidențială 2020), poate fi identificată și amenințarea menționată anterior ce derivă din tendințele prognozate a se manifesta în anii viitori și prezentate pe larg în secțiunea anterioară.

Afluxul masiv de migranți este considerat în documentele programatice ale României ca fiind cu probabilitate redusă, dar impact major (Administrația Prezidențială 2020), însă, corelat cu situația dezastruoasă a economiei turce, afectată de pandemie, probleme structurale pe termen lung și alegeri politice neinspirate (Tastan 2021) (principală țară gazdă pentru milioanele de refugiați sirieni și nu numai, care ar putea oricând folosi din nou *șantajul migraționist*¹⁰), proximitatea geografică a celor două țări, creșterea numărului trecerilor ilegale de frontieră între punctele de trecere a frontierei către țările UE pe ruta Balcanilor de Vest (Frontex 2020), existența rutei Mării Negre (utilizată mai puțin până în prezent), declinul democrației în țări ale UE (Ungaria, Polonia, Slovenia, Turcia etc.) (Institute for Democracy and Electoral Assistance 2021), conflictele înghețate și active din jurul României, precum și criza economică prefigurată ce ar putea conduce și la înăsprirea politicilor de primire și integrare a migranților în țările europene, se poate concluziona că, pe termen mediu, este posibil ca probabilitatea de orientare a fluxului de migrație către România să crească. În acest context, România, deja afectată de elementele cu impact pe termen lung asupra societății, precum schimbările climatice și pandemia de Covid-19, se poate

¹⁰ Acest subiect este dezvoltat pe larg în cadrul seriei destinată evaluării strategice anuale a mediului internațional de securitate realizată în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, după cum urmează: Alexandra Sarcinschi, „Solidaritate sau dezbinare? Rolul Turciei și Italiei în gestionarea crizei refugiaților și migrației ilegale în Europa”, în Florian Cîrciumaru (coord.), *Evaluare strategică 2019. Tendințe ale securității înainte de noua provocare Covid*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2020, pp. 103-124 și același autor, „Criza uitată a Europei: impactul pandemiei de Covid-19 asupra populației de refugiați și migranți ilegali”, în Florian Cîrciumaru (coord.), *Evaluare strategică 2020. Securitatea, între pandemie și competiție*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2021, pp. 69-94.

confrunța cu dezechilibre semnificative în majoritatea domeniilor: politic, social, economic, ecologic.

Toate acestea vor putea fi accentuate de *vulnerabilități* posibil a se manifesta și în următorii 20 de ani, precum: creșterea ratei de dependență a vârstnicilor, scăderea numărului populației și ca urmare a emigrării masive, economia slăbită de modificarea climei (secetă și deșertificare în sud și inundații în nord), lipsa forței de muncă, lipsa de coerență a politicilor referitoare la migrație, corupția existentă în sistemul de supraveghere și control al trecerii frontierei de stat, de prevenire și combatere a migrației ilegale și a faptelor specifice criminalității transfrontaliere.

Conform modelului explicativ și evaluării situației curente și de viitor a României, prezentate anterior, se poate prognoza că țara noastră, posibil destinație a unui flux sporit de refugiați și migranți ilegali, ea însăși aflată în zona declinului democrației conform indicelui transformării (Bertelsmann Foundation 2021), s-ar putea confrunța în următorii 20 de ani cu riscul polarizării sociale din cauza necesității alocării de resurse pentru gestionarea fenomenului migrației, resurse deja devenite la momentul proiectat problematice din cauza lipsei forței de muncă, a schimbărilor climatice, corupției etc., în detrimentul cetățenilor țării. De subliniat faptul că, în prezent, rasismul și xenofobia au devenit manifeste în societăți care au primit un număr substanțial de imigranți, ceea ce considerăm că reprezintă o tendință cu probabilitate mare de continuare în următorii 20 de ani.

Dacă probabilitatea de manifestare a amenințării prezentate la începutul subcapitolului este medie, impactul este critic atât în ceea ce privește domeniul politic (tensiuni politice), social (mișcări sociale), economic (criză economică) și militar (tensiunile politice și sociale reduc nivelul de control civil democratic asupra forțelor armate, pe fondul îmbătrânirii populației, proces ce reduce baza de recrutare pentru sistemul național de apărare și ordine publică vulnerabilizându-l în fața potențialelor elemente extremiste și teroriste), cele trei fiind interrelaționate. Aceasta face ca nivelul de risc să fie ridicat. Totuși, în ceea ce privește domeniul informațional și cel al infrastructurii, impactul acestui risc este neglijabil, iar nivelul de risc este scăzut.

De asemenea, o probabilitate scăzută o poate avea și infiltrarea în grupurile de migranți din țările suprapopulate și slab dezvoltate, atrași de modul facil de traversare a frontierei, a unor elemente de crimă organizată și terorism, însă impactul său ar putea fi critic mai ales în domeniul social și în cel al infrastructurii. Totuși, subliniez că probabilitatea este scăzută deoarece, după cum

a fost arătat în secțiunea referitoare la modelul explicativ, există puține dovezi care să susțină o astfel de afirmație. Nivelul de risc, în acest caz, este scăzut.

În acest context, se poate considera că principalele interese naționale afectate de această amenințare posibilă sunt: apărarea și consolidarea democrației constituționale și a statului de drept; protejarea, apărarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor cetățenilor și asigurarea securității și siguranței lor individuale și colective; garantarea dreptului la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității etnice, cultural-lingvistice și religioase persoanelor aparținând minorităților naționale, în cadrul statului de drept și a democrației constituționale; asigurarea unei dezvoltări economice sustenabile, cu gestionarea judicioasă a resurselor pentru asigurarea bunăstării cetățenilor; consolidarea profilului României în cadrul sistemului de alianțe, parteneriate și apărare colectivă de la nivel transatlantic (Administrația Prezidențială 2020).

Concluzii

Contracurarea acestei amenințări ar trebui să vizeze gestionarea fiecăreia dintre tendințele care concură la potențiala ei concretizare, în sensul diminuării sau eliminării vulnerabilităților existente și potențiale: de la politicile destinate anulării declinului demografic, la mecanismele de gestionare mai bună a frontierelor și de acordare a vizelor corelate politicilor UE, la politicile eficiente de integrare a migranților, corelate consolidării culturii de securitate și conștiinței civice. De asemenea, politicile economice orientate către bunăstarea populației și cele îndreptate către reducerea efectelor negative ale schimbării climatice (a se vedea capitolul anterior destinat acestora) vor putea reduce gradul de probabilitate a manifestării acestei amenințări prin creșterea satisfacției de viață și, implicit, a nivelului de stabilitate socială.

BIBLIOGRAFIE:

Administrația Prezidențială. 2020. *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024*. București: Administrația Prezidențială.

Bertelsmann Foundation. 2021. *Bertelsmann Transformation Index - East-Central and Southeast Europe. Political Transformation*. Bertelsmann Foundation, Bertelsmann Foundation. Accesat la 15.11.2021. <https://bti-project.org/en/reports/regional-dashboard/ESE?&d=D&cb=00000>

Conceição, Pedro, și alții. 2020. *Human Development Report 2020. The next frontier. Human development and the Anthropocene*. United Nations Development Programme, United Nations. Accesat la 20.11.2021. <http://hdr.undp.org/en/global-reports>

- Eurostat. 2021a. *Asylum Statistics*. European Commission. Accesat la 20.11.2021. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics
- Eurostat. 2021b. *Migration and migrant population statistics*. European Commission. Accesat la 20.11.2021. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics
- Frontex. 2020. *Risk Analysis for 2021*. Warsaw, Frontex. Accesat la 20.11.2021. <https://frontex.europa.eu/publications/frontex-releases-risk-analysis-for-2021-MmzG10>
- Greenwood, Michael J. 2019. „The migration legacy of E. G. Ravenstein.” *Migration Studies* 7 (2): 269-278. Accesat la 20.11.2021. <https://academic.oup.com/migration/article/7/2/269/5289591?searchresult=1>
- Institute for Democracy and Electoral Assistance. 2021. *The Global State of Democracy 2021: Building Resilience in a Pandemic Era*. Stockholm: Institute for Democracy and Electoral Assistance. Accesat la 21.11.2021. https://www.idea.int/gsod/sites/default/files/2021-11/the-global-state-of-democracy-2021_0.pdf
- Institute for Economics & Peace. 2021a. *Global Peace Index 2021: Measuring Peace in a Complex World*. Sydney: Institute for Economics & Peace. Accesat la 20.11.2021. <http://visionofhumanity.org/reports>
- Institute for Economics & Peace. 2021b. *Ecological Threat Report 2021: Understanding Ecological Threats, Resilience and Peace*. Sydney: Institute for Economics & Peace. Accesat la 20.11.2021. <http://visionofhumanity.org/resources>
- Institute for Economics & Peace. 2020. *Global Terrorism Index 2020: Measuring the Impact of Terrorism*. Sydney: Institute for Economics & Peace. Accesat la 20.11.2021. <http://visionofhumanity.org/reports>
- International Organization for Migration. 2018. *The World Migration Report 2018*. International Organization for Migration. Accesat la 20.11.2021. <https://worldmigrationreport.iom.int/2018>
- Koczan, Zsoka, Giovanni Peri, Magali Pinat, și Dimitry Rozhkov. 2021. *The Impact of International Migration on Inclusive Growth: A Review*. IMF Working Paper, International Monetary Fund. Accesat la 20.11.2021. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/03/19/The-Impact-of-International-Migration-on-Inclusive-Growth-A-Review-50169>
- ReliefWeb. 2020. „11 Top Causes of Global Poverty.” *ReliefWeb*. 4 mai. Accesat la 20.11.2021. <https://reliefweb.int/report/world/11-top-causes-global-poverty>

- Stewart, Frances. 2002. „Root Causes of Violent Conflict in Developing Countries.” *The BMJ*, 9 februarie: 342-345. Accesat la 20.11.2021. doi:10.1136/bmj.324.7333.342
- Swain, Ashok. 2019. „Increasing Migration Pressure and Rising Nationalism: Implication for Multilateralism and SDG Implications.” United Nations.
- Tastan, Kadri. 2021. „Erdoğan’s Gamble with Turkey’s Economy.” *The German Marshall Fund of the United States*. Editor The German Marshall Fund of the United States. 9 Decembrie. Accesat la 10.12.2021. <https://www.gmfus.org/news/erdogans-gamble-turkeys-economy>
- United Nations. 2019a. *2019 Revision of World Population Prospects. Data Query: Total Population by sex (thousands)*. UN Department of Economic and Social Affairs, United Nations. Accesat la 20.11.2021. <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>
- United Nations. 2019b. *2019 Revision of World Population Prospects. Data Query: Old-age dependency ratio (ratio of population aged 65+ per 100 population 15-64); Child dependency ratio (ratio of population aged 0-14 per 100 population 15-64)*. UN Department of Economic and Social Affairs URL: Accesat la 20.11.2021. United Nations. <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>
- United Nations. 2019c. *2019 Revision of World Population Prospects. Data Query: Net migration rate (per 1,000 population)*. UN Department of Economic and Social Affairs, United Nations. Accesat la 20.11.2021. <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>
- United Nations. 2019d. *2019 Revision of World Population Prospects. Data Query: Child dependency ratio (ratio of population aged 0-14 per 100 population 15-64)*. UN Department of Economic and Social Affairs, United Nations. Accesat la 20.11.2021. <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>
- United Nations. 2021a. *Population, food security, nutrition and sustainable development*. UN Department of Economic and Social Affairs. Accesat la 20.11.2021. <https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/un-desapolicy-brief-102-population-food-security-nutrition-and-sustainable-development/>
- United Nations. 2021b. *UNHCR Turkey – Fact Sheet September 2021*. The United Nations High Commissioner for Refugees, United Nations. Accesat la 20.11.2021. <https://reliefweb.int/report/turkey/unhcr-turkey-fact-sheet-september-2021-entr>.

CAPITOLUL 3

STAREA ECONOMIEI MONDIALE

Cristian Băhnăreanu

În actualul sistem al relațiilor internaționale, nivelul de dezvoltare economică determină fundamental tot ceea ce înseamnă potențial de securitate și apărare. Economia – inclusiv finanțele, știința, tehnologia și informația – este cel mai dinamic și complex factor ce poate genera putere militară, fie că vorbim despre bani, resurse umane sau capacități industriale și materiale.

Atunci când economia nu mai poate asigura toate resursele și mijloacele necesare sistemului militar la un nivel care să garanteze îndeplinirea misiunilor sale¹¹, ca urmare a unor dificultăți temporare, precum cele generate de pandemia actuală, sau a unei posibile crize de amploare, apar sau se agravează o serie de riscuri și amenințări la adresa securității naționale ce trebuie gestionate.

Model explicativ

De regulă, prin prognoză economică este descris comportamentul viitor așteptat al economiei, pe baza mai multor variabile și indicatori economici, în vederea planificării unui curs de acțiune pentru a reduce sau elimina posibilele riscuri identificate. Prognoza economică, mai ales în ceea ce privește economia mondială, este în mod evident incertă și strâns legată de alte tendințe cheie în domeniul cercetării-dezvoltării, tehnologiei sau finanțelor, precum și de politicile guvernamentale. Guvernele și companiile folosesc previziunile economice pentru a le ajuta să își stabilească strategia, planurile multianuale și bugetele pentru anul următor. Datele istorice și ipotezele despre viitor sunt aplicate modelului pentru a ajunge la o prognoză pentru anumite variabile.

Pe lângă teoria economică și datele statistice, deosebit de importante sunt și judecata și opiniile celui care analizează dacă circumstanțele momentului sunt unice și dacă o prognoză produsă prin metodele statistice obișnuite ar trebui modificată pentru a ține seama de anumite circumstanțe speciale. Acest lucru este necesar în special atunci când un risc (anumite condiții/factori/evenimente din afara cursului obișnuit al activității economice) are, inevitabil, un efect economic

¹¹ Pentru detalii vezi capitolul „Misiunile Armatei României și obiectivele militare naționale” din ***, *Strategia militară a României*, Ministerul Apărării Naționale, București, 2021, p. 10.

și duce la variații ale estimărilor inițiale. Riscul economic – definit ca un eveniment sau proces nesigur și probabil care poate cauza o pagubă, o pierdere într-o activitate, operațiune sau acțiune economică (Academia de Studii Economice 2001, 388) – este, adesea, asociat cu probabilitatea producerii unor evenimente ce pot modifica drastic indicatorii economici ai unei țări, generând insecuritate. Prin urmare, el exprimă impactul pe care îl are un eveniment sau factor din viitor asupra activităților economice actuale. În acest caz, riscul major ce trebuie avut permanent în vedere la nivelul României este o *criză economică, punctuală sau generalizată* (Administrația prezidențială 2020, 20), ce poate contribui la perturbarea circuitelor economice, comerciale și financiare, regionale și internaționale.

În analiza noastră, vom utiliza cu precădere metoda *judecății expert* pe baza *datelor statistice curente și estimărilor* referitoare la produsul intern brut (PIB) și rata de creștere puse la dispoziție cu precădere de Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, a *rapoartelor* guvernamentale și ale altor instituții specializate. Pe baza situației curente a economiei mondiale, prin *extrapolare*, vom încerca să descifrăm cum va arăta economia la nivelul anilor 2030-2040 și care vor fi riscurile ce ar putea perturba bunul mers al economiei naționale.

Situația actuală și prognoza 2040

În perioada recentă, economia mondială a suferit o serie de șocuri și tensiuni ce au culminat cu crizele în domeniu declanșate de pandemia de Covid-19. Vorbim desigur despre *lockdown*-ul generalizat și măsurile dure luate de guvernele lumii în perioada martie-aprilie 2020, despre sincopile de aprovizionare, creșterea numărului de șomeri și a sărăciei, majorarea prețurilor, inflație și așa mai departe.

Pe acest fundal, creșterea economică a înregistrat o decelerare puternică de -3,1% în 2020, urmată de o recuperare la fel de bruscă în următorul an (5,9%) (International Monetary Fund October 2021). Deși recuperarea economică este vizibilă și destul de solidă, tulpina Delta a SARS-CoV-2 și nivelul scăzut al vaccinării, ce au alimentat valul 4 al pandemiei, au înfrânat acest proces și revenirea completă la normalitate. Accesul la vaccin a devenit principala linie de falie în procesul de redresare de-a lungul căreia avem două blocuri: pe de o parte, țări cu o rată crescută de imunizare (majoritatea economiilor avansate) care așteaptă normalizarea activității economice până la sfârșitul acestui an și, pe de altă parte, țări cu o rată scăzută de vaccinare (în general economiile în curs de

dezvoltare și a veniturilor mici) care se confruntă cu reapariția infectărilor cu SARS-CoV-2 și creșterea numărului de decese asociate (International Monetary Fund July 2021, 2). Cu toate acestea, revenirea activității economice nu poate fi asigurată în țările cu un număr redus de noi infectări atâta timp cât virusul circulă și se răspândește în celelalte părți ale lumii. Recent, o altă mutație a coronavirusului, denumită Omicron (World Health Organization 28 November 2021), amenință reluarea activităților economico-sociale și generează îngrijorare la nivelul specialiștilor și decidenților, la data elaborării acestui studiu fiind preconizată ca sursă a valului 5 al pandemiei.

Pe baza evoluțiilor pandemiei de Covid-19 și a schimbărilor de politică fiscală, FMI estimează că economia mondială va crește cu 6% în 2021 (International Monetary Fund July 2021, 5). Cu toate acestea, perspectivele pentru piețele emergente și economiile în curs de dezvoltare au fost reduse pentru acest an, în special pentru Asia emergentă, spre deosebire de estimările în creștere pentru economiile avansate.

Și ONU împărtășește aceeași viziune asupra evoluției economice, susținând că deși perspectivele de creștere globală s-au îmbunătățit, creșterea infectărilor cu SARS-CoV-2 și progresul inadecvat al vaccinării în multe țări amenință o redresare pe scară largă a economiei mondiale. Astfel, după o cădere bruscă de 3,6% în 2020, economia globală este proiectată să se extindă cu 5,4% în 2021 (Department of Economic and Social Affairs, United Nations 2021, 3). China și SUA – cele mai mari economii ale lumii – reprezintă motorul unei reveniri susținute, ca urmare a ritmului rapid de vaccinare și al măsurilor de sprijin fiscal și monetar. În schimb, perspectivele de creștere pentru multe țări din Asia de Sud, Africa Subsahariană, America Latină și Caraibe rămân fragile și incerte din cauza problemelor persistente provocate de pandemie (Department of Economic and Social Affairs, United Nations 2021, I).

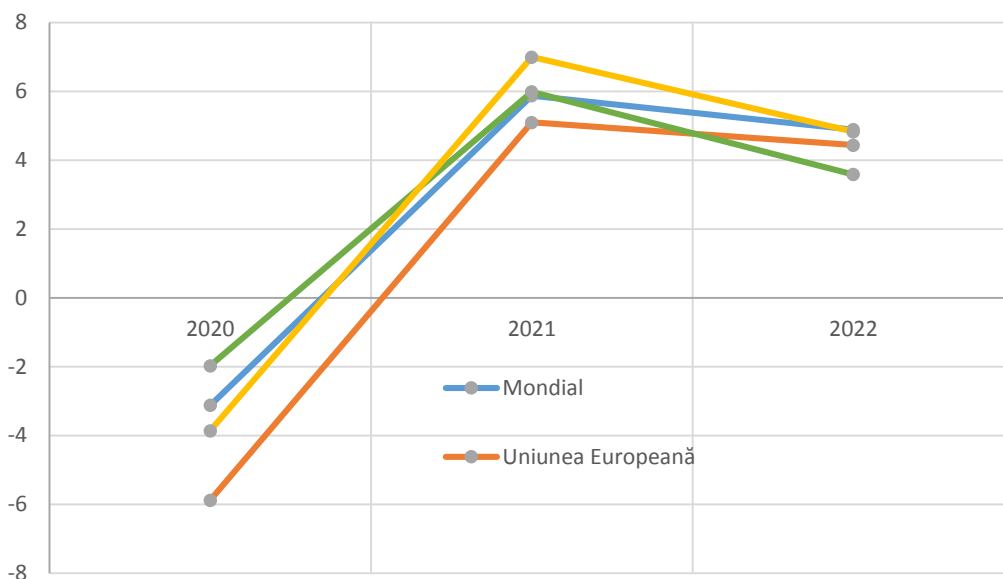


Figura nr. 1: Evoluția creșterii economice în perioada 2020-2022 (%)
(International Monetary Fund October 2021)

După cum se poate observa din graficul de mai sus, activitatea economică din România a urmat întocmai trendul înregistrat la nivel mondial, european sau regional: contracție accentuată, recuperare rapidă, decelerare moderată. Pandemia și efectele sale au afectat economia națională, mai ales în primele două trimestre din 2020. Per total, creșterea economică s-a diminuat cu 3,9% în 2020, mult sub contracția de la nivelul UE (-5,9%), pentru ca apoi să recupereze rapid și să înregistreze, în 2021, una dintre cele mai mari rate de creștere din comunitatea europeană.

În concluzie, inechitatea și dezechilibrele în domeniul vaccinării împotriva Covid-19 între țările și regiunile lumii reprezintă, pe termen scurt, un risc semnificativ la adresa redresării economiei, care oricum era deja destul de fragilă și inegală. De aceea, accesul echitabil, la un preț accesibil, corect, în condiții de siguranță, în timp util și universal la vaccin va face probabil diferența între „stingerea” promptă a pandemiei și plasarea economiei mondiale pe traiectoria unei redresări reziliente sau irosirea mai multor ani de creștere, dezvoltare și oportunități.

Pentru următorii cinci ani, specialiștii de la FMI previzionează că rata anuală de creștere a economiei mondiale va atinge 4,9% în 2022, urmând ca apoi să se stabilizeze la circa 3,5% în perioada 2023-2026 (International Monetary

Fund October 2021). De asemenea, PIB-ul lumii va ajunge la circa 130.000 mld. dolari, cu un plus de 35.000 mld. dolari față de cel înregistrat în anul 2021 (International Monetary Fund October 2021). Alte previziuni cu un orizont mai lung de timp prevăd că ritmul de creștere al economiei mondiale va decelera treptat de la o rată de circa 3,4% în 2020 spre o rată de 2,5% în 2040 (Guillemette și Turner July 2018, 8). Din aceste date se observă că previziunile indică faptul că economia mondială va continua să crească, chiar dacă într-un ritm mai scăzut. Problema apare când parametrii mediului economic, inclusiv condițiile ce susțin creșterea economică, se modifică în mod impredictibil ca urmare a politicilor aplicate, a modificărilor din sfera politică sau în volumul resurselor disponibile.

Până în 2040, inevitabil vor apărea una sau mai multe crize ce vor perturba activitatea economică și/sau sistemul financiar și/sau comerțul și, implicit, economia mondială în ansamblul său. Conform datelor din ultima perioadă, crizele ce afectează economia par să aibă o ciclicitate de circa 20-25 de ani. De exemplu, criza petrolului din 1973 a afectat economia SUA și mai multe țări dezvoltate, iar criza financiară apărută în Thailanda în 1997 s-a extins rapid în toată Asia de Est și la nivelul partenerilor săi comerciali. Criza din 2007-2008, generată de colapsul pieței imobiliare și falimentul băncii de investiții Lehman Brothers din SUA, a avut efecte destul de persistente asupra întregii activități economice și financiare la nivel global și a fost urmată imediat de criza datoriilor suverane din Europa.

De exemplu, FMI avertizează că sprijinul de urgență oferit de băncile centrale și ministerele de finanțe în timpul pandemiei de Covid-19 a alimentat speculațiile și a lăsat lumea vulnerabilă la o nouă criză financiară (Elliott 2021). Pe fondul valului 4, investitorii sunt tot mai îngrijorați de perspectivele economice și capacitatea de redresare, în special a economiilor emergente. Factorii de decizie, inclusiv cei din România, au fost nevoiți să găsească acel echilibru între continuarea susținerii activității economice și măsurile de prevenire și reducere a efectelor sanitare ale pandemiei, prevenind în același timp riscurile la adresa stabilității financiare. Pe de altă parte, Banca Centrală a Germaniei crede că este destul de probabil ca inflația să devină o problemă care va persista și va duce la o criză în anii următori (Cox 2021). Concentrarea autorităților pe stimulente și redresare economică, ignorând temerile legate de presiunile inflaționiste, se va dovedi o greșeală ce ar putea duce la recesiune și dificultăți financiare pe mapamond, în special pe piețele emergente. România, conform *Strategiei naționale de apărare*, susține că pandemiile, degradarea calității factorilor de mediu, diminuarea resurselor și fluctuația cererii globale de

energie au potențialul de a genera sau de a accentua situațiile de criză în viitorul apropiat (Administrația prezidențială 2020, 18).

Cauzele care ar putea duce la următoarea criză economică sau financiară sunt multiple și ar putea fi un factor/eventiment pe care nimeni nu l-a anticipat sau ale cărui efecte sunt subevaluate, precum un atac cibernetic de mari proporții asupra sistemului financiar sau practicile și speculațiile băncilor centrale și altor instituții financiare. Alte cauze ar putea fi o nouă prăbușire a sectorului imobiliar, colapsul sistemului energetic ca urmare a erupțiilor solare sau atac cibernetic, altă pandemie mult mai agresivă și mortală, un conflict/război major (Pollock 2021) sau, de ce nu, dispariția unuia dintre „giganții” Google, Meta sau Amazon.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

Riscurile cumulate din economia globală și instabilitatea economică regională – criza datoriilor suverane, Brexitul, situația energetică etc. – ar putea duce la declanșarea și propagarea unei crize economice de amploare pe plan european în următorii 10-20 de ani. Economia României nu este imună la perioadele de criză, iar problemele cauzate de pandemia de Covid-19 sunt o dovadă recentă.

De obicei, procesul de declanșare, contagiune și expansiune al unei crize economice este următorul: o problemă apărută la nivelul unei economii naționale sau al unui sector economic se va extinde de la nivelul mai multor țări, la nivelul regional și, posibil, nivelul global. Evident, prin interdependențele existente între economia națională și cea regională (economia României este integrată în economia UE), efectele unei eventuale crize economice se vor resimți mai devreme sau mai târziu, mai puternic sau nu, pe un termen mai scurt sau mai lung, la nivelul activității economice din țara noastră. O vulnerabilitate importantă a economiei românești o constituie creșterea nesustenabilă, bazată în mare parte pe consum și importuri și mai puțin pe producție și exporturi.

Datorită dinamicii tot mai alerte a mediului și circuitelor economice și a interconectării cu economia europeană/mondială și sistemul financiar internațional, economia națională este vulnerabilă într-o măsură mai mare sau mai mică la orice perturbare externă. După cum s-a putut observa din experiența crizei din 2007-2008, situația economiei naționale s-a degradat treptat din cauza dezechilibrelor apărute în circuitele economice regionale și pe piețele internaționale. Indicatorii macroeconomici au înregistrat valori anormale și am fost martorii scăderii investițiilor, a producției și a consumului, a ocupării forței de muncă și a salariilor. De asemenea, s-au redus vânzările și profiturile, s-a

restrâns și scumpit creditarea, iar ratele mari ale inflației (dezechilibru ce se manifestă prin creșterea generalizată a prețurilor și reducerea puterii de cumpărare) au dus la scăderea nivelului de trai a unei mari mase a populației cu venituri fixe¹².

Cele mai importante *amenințări* ale unei eventuale viitoare crize economice sau financiare la nivel regional sau global se vor concentra pe posibila *afectare a intereselor naționale de dezvoltare economico-socială și de securitate*, implicit a *obiectivelor de aderare la zona euro și angajamentelor asumate la nivelul Alianței Nord-Atlantice*. În cazul nostru, problema apare atunci când statul nu mai poate asigura la un nivel satisfăcător toate necesitățile în materie de securitate și apărare națională din cauza contracției economice/recesiunii. Diminuarea fondurilor financiare specifice unei perioade de criză are un *impact critic* pentru țara noastră și ar putea duce la o serie de potențiale riscuri la nivelul securității naționale:

- cu probabilitate ridicată, scăderea capacității de apărare prin imposibilitatea alocării celor 2% și/sau diminuarea sumelor reale alocate cheltuielilor de apărare, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- cu probabilitate ridicată, reducerea ritmului de modernizare a capabilităților militare prin întârzierea/anularea unor programe majore de înzestrare a Armatei, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- cu probabilitate medie, afectarea gradului de îndeplinire a misiunilor interne, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- cu probabilitate medie, diminuarea/anularea participării Armatei României la misiuni internaționale, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- cu probabilitate medie, reducerea retribuției personalului forțelor armate, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- cu probabilitate scăzută, adâncirea decalajelor în domeniul militar față de țările dezvoltate din NATO, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- cu probabilitate scăzută, perturbarea activităților de instrucție și a exercițiilor militare, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- cu probabilitate scăzută, reducerea ritmului de operaționalizare a unor structuri militare, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;

¹² Tema a fost dezvoltată pe larg în Cristian Băhnăreanu, *Determinări ale crizei economico-financiare globale asupra securității statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice*, Editura UNAp, București, 2013, pp. 7-12.

- cu probabilitate scăzută, scăderea atractivității profesiei de militar, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- cu probabilitate scăzută, perturbarea fluxurilor de asigurare logistică și tehnico-materială, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- cu probabilitate scăzută, distrugerea industriei de apărare prin diminuarea/lipsa comenzilor, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- improbabil, degradarea infrastructurilor de interes strategic, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut.

Toate aceste potențiale riscuri pot vulnerabiliza țara noastră din punctul de vedere al descurajării și răspunsului militar la posibile amenințări și acțiuni externe ostile din partea unor actori mai puțin ostili, inclusiv a unor rețele teroriste și de crimă organizată.

Concluzii

Deși au o anumită ciclicitate, crizele economice și financiare sunt destul de greu de prognozat, controlat și gestionat, deoarece cauzele (riscurile) care le generează sunt mai puțin cunoscute sau greu de evitat. Analiza acestor riscuri trebuie să aibă în vedere interdependențele și interacțiunile ce există la nivelul economiilor, piețelor și resurselor, iar prevenirea și contracararea lor nu se poate realiza fără consolidarea rezilienței și reducerea vulnerabilităților ce se manifestă în economia națională.

După cum se specifică și în *Planul Național de Redresare și Reziliență*, „obiectivul general este dezvoltarea României prin realizarea unor programe și proiecte esențiale, care să sprijine reziliența, nivelul de pregătire pentru situații de criză...” (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene 2021, 2), ceea ce reclamă o strategie de dezvoltare economică flexibilă, care să ia în calcul și reziliența la eventuale situații de criză, inclusiv mijloace de prevenire, de reducere a efectelor și, eventual, de transformare a acestora în oportunități pentru economia românească.

Este evident că în prezent, și, probabil, tot mai mult în viitor, resursele asigurate de economie joacă/vor juca un rol deosebit de important în consolidarea unei puteri militare credibile și a unui nivel adecvat de apărare și securitate. Fără susținerea financiară necesară, capacitatea de acțiune a forțelor și capabilităților militare în caz de criză sau conflict va avea de suferit din punct de vedere al eficienței.

BIBLIOGRAFIE:

- Academia de Studii Economice. 2001. *Dicționar de economie*. Ediția a II-a. București: Editura Economică.
- Administrația prezidențială. 2020. „Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024.” București.
- Cox, Jeff. 2021. *Deutsche Bank warns of global ‘time bomb’ coming due to rising inflation*. Editor CNBC. 9 June. Accesat la 20.10.2021. <https://www.cnbc.com/2021/06/07/deutsche-bank-warns-of-global-time-bomb-coming-due-to-rising-inflation.html>
- Department of Economic and Social Affairs, United Nations. 2021. „World Economic Situation and Prospects as of mid-2021.”
- Elliott, Larry. 2021. „IMF says Covid support has left world open to new financial crisis.” *The Guardian*, 12 October. Accesat la 20.10.2021. <https://www.theguardian.com/business/2021/oct/12/imf-calls-for-rich-countries-to-fulfil-promises-on-vaccines-and-climate>
- Guillemette, Yvan, și David Turner. July 2018. „The Long View: Scenarios for the World Economy to 2060.” OECD Economic Policy Paper.
- International Monetary Fund. October 2021. *World Economic Outlook Database*. Accesat la 04.11.2021. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October>
- International Monetary Fund. July 2021. „World Economic Outlook Update: Fault Lines Widen in the Global Recovery.”
- International Monetary Fund. October 2021. „World Economic Outlook: Recovery During a Pandemic.” 5.
- Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene. 2021. „Planul Național de Redresare și Reziliență al României.”
- Pollock, Alex J. 2021. „Seven Possible Causes of the Next Financial Crisis.” *Law & Liberty*, 13 September. Accesat la 18.10.2021. <https://lawliberty.org/seven-possible-causes-of-the-next-financial-crisis>
- World Health Organization. 28 November 2021. „Update on Omicron”. Accesat la 03.12.2021. <https://www.who.int/news/item/28-11-2021-update-on-omicron>

CAPITOLUL 4

PANDEMIILE, RIVALITATEA SINO-AMERICANĂ ȘI SISTEMUL INTERNAȚIONAL

Mihai Zodian

Ultimii ani au fost caracterizați prin revenirea unor fenomene considerate depășite de istorie. Rivalitățile dintre marile puteri păreau a fi de domeniul trecutului, într-o epocă de globalizare și răspândire a democrației, în timp ce bolile infecțioase cedau în fața medicinei moderne și a normelor de igienă. Cu ritmuri și mecanisme de funcționare diferite, cele două amenințări au revenit însă, o schimbare anticipată, uneori, de experți. Pierderile de vieți omenești, consecințele economice și sociale și riscurile politico-militare pun în pericol stabilitatea și securitatea sistemului internațional, iar în perspectiva lui 2040, situația s-ar putea înrăutăți, inclusiv în ceea ce privește societatea românească.

Conceptele fundamentale și cadrul teoretic

Analiza consecințelor sistemice ale fenomenelor și proceselor de securitate originare din spațiul Asia-Pacific, care au afectat mediul internațional, se referă la trei subiecte: pandemia de COVID-19; la leadershipul american și la caracteristicile ordinii internaționale. Sunt subliniate aspecte importante ale situației curente, la nivel global, privită, desigur, în linii mari. Această investigație simplificată recurge la resursele specialiștilor în epidemiologie pentru pandemie și pentru celelalte două subiecte – la teoria tranziției de putere, care ia în calcul distribuția puterii între actorii majori, atitudinea elitelor respective și miza, ordinea internațională (Soare 2013). Firul roșu care le unește este că asistăm la apariția și dezvoltarea unei noi rivalități între China și Statele Unite din 2008 încoace, în condiții diferite de cele ale Războiului Rece, ce poate avea consecințe de amploare (Xuetong 2019, viii).

Mai întâi, problema nivelurilor de analiză (Waltz 2006). Temele se referă la fenomene originare într-un anumit spațiu, Asia-Pacific, influențate de condiționările locale, fiecare în mod diferit, care au avut consecințe asupra sistemului internațional sau pe plan global. Legitățile structurale interacționează cu cele din mediul de origine și cu caracteristicile proprii ale obiectelor

analizate¹³. Pandemia de Covid-19 este o chestiune globală acum, ca manifestare și impact; rivalitatea sino-americană însă este concentrată în Asia-Pacific din perspectiva mizelor și a resurselor implicate, chiar dacă are efectele generale, tratate aici; ceea ce le unește este existența unei structuri de relații și a unei ordinii internaționale care include mecanisme de decizie și norme, dar complexitatea comportamentelor și relațiilor este o sursă de incertitudine.

În al doilea rând, nu există o teorie generală a securității sau modele testate empiric pentru cele mai importante fenomene. De exemplu, cea mai populară formalizare a războiului, elaborată de James Fearon, care evidențiază rolul informațiilor private, dificultatea de a asigura garanții și indivizibilitatea mizelor, în eșecul negocierilor pașnice, ceea ce conduce la conflict, nu a trecut printr-o confruntare sistematizată cu faptele (Fearon 1995). Din câteva motive, inclusiv numărul mare de fenomene și interacțiunile variabile între ele, este improbabil ca o asemenea conceptualizare să fie elaborată în curând. Cu toate acestea există o tradiție de cercetare, care a produs câteva rezultate utile.

În al treilea rând, va fi urmată o abordare sincretică, pentru că volumul adoptă o concepție generală despre securitate. Fiecare tip de amenințare este studiată conform celor mai bune explicații accesibile din domeniul respectiv, integrarea acestora rămânând o sarcină pentru alte cercetări. Important este de a le înțelege logica și de a identifica unele tendințe ale acestora, deși fenomenele sunt eterogene. Temele au în comun unele aspecte, ca rivalitatea sino-americană, însă există și alte probleme implicate în înțelegerea lor.

Sincretismul se referă atât la înțelegerea situației curente, cât și la perspective. Pentru aspectele epidemiologice, au fost urmărite o serie de tendințe, identificate de specialiști, fiind vorba despre un domeniu de studiu cu propriile explicații și modele. În ceea ce privește chestiunile politico-economice implicate de rivalitatea sino-americană, cheia interpretativă este furnizată de teoria tranziției de putere.

În al patrulea rând, predicțiile ridică unele probleme conceptuale. Ilustrând cu cazul pandemiilor, anticipările sunt mai clare și mai precise, pe termen scurt, deoarece au la bază date recente, modele mai credibile sau metode ca *machine*

¹³ Trebuie subliniat că, într-o concepție strict waltziană, doar schimbările distribuției internaționale ale puterii sau ale principiului de organizare sunt structurale, de exemplu, de la un sistem unipolar, la unul multipolar și că sistemic și global nu sunt sinonime (Waltz 1986, 327-343). Pandemia și mondializarea ar intra la unități sau într-un nivel al interacțiunilor, propus de Buzan și Little (Buzan și Little 2009). Pentru a evita proliferarea nivelurilor cu un caracter generic, tot Buzan a propus segmentarea nivelului internațional după domenii, în politic, economic, social etc. (Buzan 2000).

learning, iar importanța și urgența sunt mari (Kahneman 2015, 340-341; Kumar și Susan 2020; Huang *et al.* 2020; Ahmed *et al.* 2021; Kavadi *et al.* 2020). De exemplu, Universitatea de Medicină din Washington a realizat o bază de date publică, care efectuează simulări valabile pentru câteva luni (INHME 2021). Tendința principală este de a folosi estimări agregate între mai multe modele și există o adevărată inflație de asemenea demersuri disponibile online, îndeosebi pe termen scurt¹⁴.

Una dintre problemele predicțiilor se referă la procesele pe termen lung (Luo 2021). Dezvoltarea medicinei moderne a adus cu sine speranța eradicării bolilor infecțioase, care părea aproape de realizare, după cel de-al Doilea Război Mondial. Spre Sfârșitul Războiului Rece, așteptările au început să se modifice, odată cu răspândirea unor boli considerate noi, ca SIDA; temerile legate de rezistența la antibiotice sau diverse maladii (Moulin 2009, 25-29). Specialiștii au avertizat în ceea ce privește riscurile unor pandemii de gripă sau coronavirusuri, în condițiile în care globalizarea a continuat să se dezvolte, în special în ceea ce privește călătoriile și transporturile (Christakis 2020).

Predicțiile specifice, cu o descriere a amenințării și evaluarea impactului sunt dificile pe termen lung (Popper 1996). Experții urmăresc evoluția patogenilor sau cartografiază speciile existente și încearcă să extrapoleze numărul probabil de microbi care ne pot afecta, pe baza cărui se pot începe calculele probabilistice (Morse *et al.* 2012). La nivel global, sunt câteva regiuni unde potențialul de transmisie zoonotică este mare, cum ar fi Asia de Est, Asia de Sud, Africa subsahariană de Est și de Vest, sau America Centrală, dar ar putea fi vorba despre sute de mii de virusuri de investigat (Morse *et al.* 2012; Grange *et al.* 2021, 1). De pildă, inițiativa Spillover a elaborat o listă de suspecți, ierarhizați, printre care se numără virusul Lassa, SARS-Cov-2, Ebola, virusul Seoul; virusul Nipah; cel al hepatitei E etc., iar principalii factori de risc includ tipul de transmisie, infectivitatea, interacțiunea cu animalele sălbatice, sau zonele de contact (Grange *et al.* 2021, 2-7).

Contează și factorii sociali. În modelul lui Peter Daszak despre traseul unei pandemii zoonotice sunt identificate trei etape: cea de perturbare a mediului; breșa inițială dintre specii și izbucnirea pandemiei (Morse *et al.* 2012, 1957-1958;

¹⁴ Din bazele de date publice predictive, Jianxi Luo evidențiază că patru recurse la modelarea statistică; două la variante ale modelului SEIR cu ecuații diferențiale; unul la modelarea căilor de proliferare a virusului; unul spațial și altul, o combinație de modele; vezi Luo 2021. Între timp, numărul lor a crescut. Covid-10 Forecasting Hub oferă predicții agregate, realizate de cercetători europeni, inclusiv despre România; vezi <https://covid19forecasthub.eu/index.html>

Luo 2021). Metodologic, specialiștii au argumentat că problema principală intervine în a doua etapă, când nu este clar dacă virusul se va transforma și reproduce cu succes, iar mecanismele de propagare nu sunt întotdeauna clare și ușor de monitorizat (Morse *et al.* 2012, 1958, 1961, 1963). În prima și a treia, se poate observa că esențial este rolul factorilor umani, procesul general de modernizare și politicile sanitare ale statelor sau alte caracteristici și acțiuni sociale (Morse *et al.* 2012, 1958, 1961, 1963; Prakash *et al.* 2020).

Probleme similare sunt întâlnite și în ce privește amenințările de securitate politico-militare. Sper deosebire de pandemii, precizia și cunoașterea academică sunt mai vagi și, după cum am văzut mai sus, lipsesc explicațiile generale și acceptate. Din acest motiv, este recomandat a se utiliza teorii de anvergură medie, cum este cea a tranziției de putere. În continuare, sunt abordate situația curentă, prognozele pentru 2040 și amenințările la adresa României.

Situația actuală și prognoza 2040

Principala amenințare a fost pandemia de Covid 19. În principiu, este foarte greu de stabilit cu precizie originea unui virus, iar exemplul cercetărilor referitoare la HIV, în cazul căruia datele au fost mutate cu câteva decenii mai devreme după noi descoperiri, ne sugerează să nu ne grăbim nici măcar în cazul unui răspuns provizoriu (Quammen 2013). Cu toate acestea, primele manifestări de amploare au fost observate în spațiul respectiv. Pandemia reprezintă o amenințare la adresa securității României pentru că a afectat peste 1,7 milioane de cetățeni, dintre care cel puțin 57.000 au murit, potrivit datelor oficiale (WHOa 2021); a pus sub semnul întrebării funcționarea unuia dintre sistemele critice, cel de sănătate; poate avea consecințe pe termen lung în ceea ce privește stabilitatea socială, performanțele economice și legitimitatea autorităților publice și a expus unele vulnerabilități mai puțin conștientizate, printre care se numără și deficiențele educației științifice.

Consecințele umane au fost cele mai importante. Recunoscută drept pandemie în primăvara lui 2020, Covid-19 a infectat peste 260 de milioane de persoane, până la începutul lunii decembrie 2021, potrivit datelor centralizate de Organizația Mondială a Sănătății (WHOb 2021). Peste 5,2 milioane de oameni au murit, iar cercetătorii discută despre consecințele pe termen lung, în unele cazuri, în timp ce noi variante continuă să apară (WHOb 2021). În același timp, au fost produse mai multe tipuri de vaccinuri, iar oamenii de știință continuă să studieze fenomenul și să dezvolte noi metode de răspuns (WHO 2021).

Aspectele economice s-au dovedit deseori ambigue. Impactul inițial a fost rapid, însă inegal, iar efectele pe termen lung nu sunt ușor de întrevăzut, după cum indică discuțiile despre recuperarea în formă de K, după forma tendințelor divergente (Neufeld 2021,). PIB-ul mondial, estimat la valori constante, a scăzut în 2020 cu aproximativ 4%, prin comparație cu 2019, societățile reacționând cu viteze și efecte diferite, iar același lucru se adevărește și în ceea ce privește sectoarele informatizate și cele tradiționale (Neufeld 2021, World Bank, 2021). Facilitată de mai mulți factori, inclusiv de politicile de sprijin, recuperarea a fost asociată cu o sporire a cererii și o creștere importantă a inflației, legate de deficiențe de aprovizionare cu produse ca microcipurile sau inputuri cum este energia, care pot avea și valențe politico-militare (Davidson, 2021; Pescatori, Stuermer and Valclx, 2021).

Pandemia a condus și la un blocaj diplomatic. Statele Unite au suspectat China că a ascuns informații referitoare la originea pandemiei, în orașul Wuhan și în regiunea înconjurătoare, îndeosebi în toamna lui 2019. Într-o perioadă importantă pentru combaterea noii amenințări, SUA a blocat finanțarea și a anunțat că se retrage din Organizația Mondială a Sănătății, blamată pentru că ar fi protejat demersurile Beijingului, decizii abandonate după alegerile din noiembrie 2020 (Christakis, 2020). Deși acuzațiile respective au fost formulate în condițiile în care prestația autorităților de la Washington a fost pusă sub semnul întrebării și în timpul unui an electoral, există și semne de întrebare legitime, cu toate că este improbabil să primim un răspuns curând, ținând cont de dificultățile proprii demersului.

Diferențele între strategii au contat. În Asia de Est, politicile publice pentru prevenția și combaterea pandemiei au fost mai eficiente decât în America sau Uniunea Europeană, în primele momente, indiferent de tipul regimului politic (Pardo et al. 2020). Acest rezultat este interpretat acum prin intermediul unei combinații între experiența SARS 1 sau MERS; reformele instituționale care au încredințat gestionarea crizei de către specialiști, evitând politizarea, cu excepția Chinei; folosirea intensivă a tehnologiilor IT&C; testarea de anvergură și purtarea măștilor, chiar înainte ca acest tip de măsuri să fie recomandat la nivel internațional și atitudinea populației, care a urmat sau nu recomandările (Pardo et al. 2020). Cu toate acestea, rămâne de stabilit dacă autoritățile de la Beijing ar fi putut face mai mult pentru a stopa epidemia din primele momente, în special prin comunicare, iar suspiciunile vor continua să afecteze imaginea țării pe termen lung.

Reacțiile decidenților în fața pandemiei au subliniat importanța problemei leadershipului. Prestația Statelor Unite a dezamăgit, atât în ceea ce privește performanța internă, în comparație cu potențialul capacităților medicale, civile și militare deținute, cât și referitor la ambițiile de a avea un rol conducător la nivel global (Bennhold 2021). Chiar dacă administrațiile s-au schimbat, la bază stă un curent de opinie influent, sceptic față de organizațiile și de cooperarea internațională, curent care interacționează cu alte idei, cum ar fi rezervele față de știința modernă sau încrederea redusă în experți și autorități, un fenomen de amploare în democrațiile occidentale. La rândul său, China a devenit o țară prost privită pe plan internațional, parțial din cauza dubiilor menționate anterior, dar și din temeri legate de ascensiunea sa sau din xenofobie (Acharya 2020).

Un al doilea efect al pandemiei se referă la tranziția de putere, pe termen mediu, în ceea ce privește evoluțiile comparative ale economiilor. În general, acestea au suferit un prim șoc, odată cu răspândirea noului virus și cu impunerea măsurilor de urgență, dar și-au revenit gradual, diferența fiind dată și de felul în care au reacționat autoritățile (IMF 2020). PIB-ul Chinei a înregistrat o revenire rapidă, în timp ce Statele Unite au fost mai grav afectate, motiv pentru care unele estimări referitoare la momentul în care valoarea producției anuale, funcție de ratele de schimb, va fi egală a fost devansat din 2033 în 2028 (CEBR 2020). Cu toate acestea, ambele economii au fost fundamentale pentru refacere, iar problemele legate de aprovizionarea globală și de furnizarea energiei ar putea modifica aceste anticipări.

Cooperarea globală a fost importantă, dar uneori fragilă. A treia consecință se referă la mecanismul instituțional internațional, care rămâne important pentru reacții în fața unor amenințări globale. Deseori, se consideră că o mare putere sau un grup restrâns pot coordona restul actorilor internaționali, chiar dacă nu în condiții ideale, însă lucrurile nu au mers așa, în special din cauza politizării de mai sus (Acharya 2020). A existat, totuși, o colaborare intensă între oamenii de știință și experți (Lee and Haupt 2020).

Leadershipul și ordinea mondială sunt problematice și din cauza rivalității sino-americane, subiect tratat pe larg într-un capitol separat. Mai multe aspecte ale acestora au efecte globale: comerțul și problemele economice în general, China fiind una dintre societățile esențiale pentru continuarea creșterii mondiale, alături de SUA; distribuția generală a puterii, în sensul în care, din multe puncte de vedere, se configurează o polarizare a relațiilor în multe regiuni ale lumii; formarea sau consolidarea alianțelor și coalițiilor, perspectivă din care România este interesată. De exemplu, în recentul comunicat al Consiliului Nord-Atlantic,

se invocau „provocările sistemice” și „ordinea bazată pe reguli” (NATO 2021). Altfel spus, rivalitatea nu constituie o amenințare directă și individuală la adresa României, ci se leagă prin intermediul apărării colective; în schimb, eventuale crize, curse ale înarmării sau conflicte limitate pot fi declanșate, chiar dacă se desfășoară la distanță, având în vedere că avem de-a face cu puteri nucleare și nuclee ale economiei mondiale.

În ceea ce privește predicțiile pentru 2040, nu este clar cum se va termina pandemia. După cum am văzut, chiar și pe termen scurt sau mediu, predicțiile se lovesc de mai multe limite, dintre care unele sunt clasice, ca obiecția clasică lui Karl Popper și altele sunt specifice (Popper 1996; Mitroff 2020; Luo 2021). În biologia evoluționistă, unitățile se reproduc în funcție de avantajele comparative deținute într-un mediu, cu o natură parțial socială, inclusiv politică și simbolică (Ghiselin 1972, 65-68; Mayr 2008; Flonta 2010; Crawford 2011). Incertitudinea provine din caracterul interactiv al mecanismelor darwiniste, care sunt deschise spre viitor, sau doar parțial condiționate, nu deterministe în stil clasic și din interdependența problemelor sociale, în condițiile în care sunt dificil de definit, iar conflictele valorice și de interese există și în interiorul și în exteriorul societăților (Luo 2021).

Pot fi realizate, însă, unele estimări, cu limitele aduse de evoluția virusului și reacțiile sociale. În general, prin comparații cu alte pandemii, specialiștii au adus în atenție mai multe situații: eliminarea efectivă a SARS-Cov-2; coabitarea cu boala, dobândirea unui caracter endemic sau dispariția graduală (Telenti et al. 2021, 496-502). Argumentele în favoarea unuia sau altuia dintre scenariile se modifică deseori odată cu realitățile de pe teren și lucrurile încă nu sunt sigure, deoarece noi variante încă apar; o mare parte a populației lumii, din diverse regiuni, nu este vaccinată, iar un tratament este încă în curs de investigare (Telenti et al. 2021, 496-502). În general, există anticiparea ca, în următorii ani, faza de criză să se domolească, dar nu trebuie uitate argumentele darwiniste și societale de mai sus.

Cu toate acestea, tendința îndelungată pare să fie spre creștere în continuare a riscului pandemic. Acest lucru este dedus din mărirea frecvenței apariției sau răspândirii bolilor infecțioase, în ultimele decenii, context în care se încadrează COVID-19 și din sporirea ratei de transmisie a patogenilor zoonotici (Roche et al. 2020, 1557). Reacția socială și procesele de învățare vor fi importante și sunt, la rândul lor, dificil de prezis, deoarece variază de la societate la societate, iar toate aceste grupuri trebuie să se coordoneze la nivel internațional (Prakash et al. 2020, 2-8). Un factor important îl poate reprezenta și viitorul

relației dintre SUA și China, care acum tinde spre o rivalitate consolidată, pe termen mediu și lung.

Consecințele globale ale rivalității sino-americe trebuie tratate separat de problemele regiunii Asia-Pacific, deoarece implică alte tipuri de interacțiuni, mai complexe (Vasquez 2009, 73). Undeva între 2028 și 2035, potrivit predicțiilor curente, PIB la rata de schimb al Chinei îl va depăși pe cel al SUA, chiar dacă vor rămâne decalaje de dezvoltare între cele două societăți, un moment periculos din perspectiva teoriei tranziției puterii, deoarece egalitatea este conflictuală, acordând fiecărui participant o șansă de victorie (Organski și Kugler 1980). Utilizându-l ca indicator aproximativ al capabilităților din perspectiva asumată, reiese că următorul deceniu (aproximativ 2030-2040) ar putea să fie caracterizat prin cel mai ridicat risc de securitate în ceea ce privește rivalitatea sino-americană. Adică, ne putem confrunta cu un nou Război Rece în sens de tensiuni intense, înarmare excesivă, crize locale sau conflicte limitate, în condițiile în care avem de-a face cu puteri nucleare.

Ascensiunea sau revenirea Chinei face parte dintr-un proces mai amplu de modernizare a societăților din spațiul asiatic și pacific, început încă înainte de decolonizare. Predicții repetate cel puțin din anii `50 ai secolului trecut sugerează că aici s-ar putea muta noul centru sau principala zonă a economiei mondiale (Kugler și Tammen 2009). Sunt avute în vedere dimensiuni comerciale, de producție sau financiare în aceste anticipări. Privind pe termen lung, dintr-o perspectivă relativă sau comparativă, este o revenire la situația dinaintea Revoluției Industriale, când regiunile lumii erau mai echilibrate, una dintre așteptările teoriei tranziției de putere, în versiunea originală (Organski 1958; Braudel 1989; Pomeranz 2012).

Acest lucru înseamnă un declin relativ pentru spațiul euroatlantic, nu neapărat și unul absolut, sau conflicte, deoarece ascensiunea „Restului” nu duce, în mod obligatoriu, la sărăcire și noi rivalități, atâta vreme cât există un minim consens în ceea ce privește principiile și distribuția beneficiilor (Morrow 2000; Braudel 1989, 345). Problema puterii comparative și diferențele dintre ideologii sau problemele teritoriale pot însă agrava sau relaxa relațiile dintre cele două tabere, în condițiile în care beneficiile unui conflict de anvergură sunt incerte. Procesele de modernizare nu se pot anula ușor, iar Statele Unite vor rămâne implicate în regiune, într-o anumită formă¹⁵.

¹⁵ Vezi Organski și Kugler 1980 pentru efectul Phoenix.

Leadershipul american se va menține, în anumite domenii. Bipolaritatea din Asia pare a reprezenta un fenomen de lungă durată, în funcție de mai mulți factori, detaliați în capitolul referitor la Asia de Est, însă consecința principală, în ceea ce privește mediul internațional de securitate, va fi de a consolida o distribuție multipolară a puterii la nivel global. Motivele sunt că Europa va rămâne și va continua să se dezvolte, iar Rusia și, poate, India vor reprezenta actori importanți, context în care, este ușor de format o coaliție, condusă de SUA, care să includă actorii *statu-quo* regionali și din alte spații interesate; decisivă ar putea fi atitudinea puterilor mici și mijlocii, dar și autoritățile de la New Delhi, deoarece Beijingul ar putea să depășească, după unele predicții, o alianță strict vestică (Kugler și Tammen 2009, 181-183). Aceasta constituie predicția tipică teoriei tranziției de putere și a unor perspective rivale, cum sunt argumentate de Zbigniew Brzezinski sau John J. Mearsheimer și, parțial, este și direcția politică urmată acum, prin Quad și ARKUS¹⁶.

Despre ordinea internațională, estimarea referitoare la 2040 constă în conturarea unei globalizări competitive, o idee argumentată Yan Xuetong referitoare la o combinație între rivalitățile regionale dintre marile puteri, cooperare economică și naționalism (Gilpin 2004; Doran 2012; Xuetong 2020). Militarizarea sub forma curselor înarmării și desfășurărilor de forțe ar fi concentrată în regiunea respectivă, însă alinierea și intervențiile ar avea un caracter global. În același timp, forța nu este decisivă, deoarece există o relație fundamentală de descurajare nucleară, dar și interdependență economică (Brzeziński, Mearsheimer, 2005; Keohane și Nye 2009).

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

Amenințările la adresa securității României în cazul pandemiei ar putea fi grave. O nouă pandemie va avea efecte serioase, dacă se va dovedi a fi comparabilă cu cea în curs de desfășurare, însă multe depind de conștientizarea, instituțiile, politicile și resursele alocate în următoarele două decenii. După cum am observat, caracteristicile acesteia nu pot fi prezise cu precizie și rămâne un grad ridicat de incertitudine. Este de așteptat coagularea unei mai mari reziliențe a sistemului de sănătate, dacă contextul internațional va fi favorabil și va exista un consens intern suficient.

¹⁶ Autorii citați diferă în ceea ce privește intensitatea rivalității: Brzeziński 2000; Mearsheimer 2003; Brzeziński, Mearsheimer, 2005. Vezi și Doran 2012, 73-87.

Chiar dacă pandemia de COVID-19 va fi combătută cu succes, problema va rămâne. Riscul unei pandemii comparabile cu cea de gripă din 1918 este estimat la maxim 1% anual, ceea ce înseamnă că, până în 2040, sunt puțin sub una din cinci șanse pentru ca acest tip de fenomen să se repete (Fan *et al.* 2018, 2). Ratele mortalității pentru bolile infecțioase în lumea dezvoltată au scăzut drastic, până la izbucnirea pandemiei de SIDA, după care trendul s-a modificat, fără a atinge niveluri comparabile cu cele din societățile tradiționale (Amstrong, Conn, Pinner 1999). Aceste tendințe contradictorii sugerează că esențiale vor fi reacția socială și politicile adoptate de state.

Amenințările la adresa securității României în cazul tensiunilor dintre SUA și China pot varia. Rivalitățile dintre marile puteri sunt costisitoare și adeseori periculoase pentru actorii mici, dar aceștia din urmă sunt mai rezilienți decât se crede de fapt (Miroiu 2005). La nivel global, principalele amenințări se referă la escaladarea tensiunilor sino-americe, în special sub forma crizelor sau a unor conflicte inițial locale; proliferarea nucleară și costurile economice, în condiții de interdependență; slăbirea gradului de cooperare internațională și a capacității de prevenție sau reacție; sau o politică mai ambițioasă a Federației Ruse în regiune, motivată de poziția sa între cele două tabere. Structura de putere, apartenența la instituțiile euroatlantice și distanța ar trebui să ofere o protecție satisfăcătoare în fața problemelor de tip clasic, din perspectiva teoriei tranziției de putere, iar România va trebui să participe la formularea unor decizii în ceea ce privește politicile față de spațiul Asia-Pacific (Brzeziński, Mearsheimer, 2005; Keohane și Nye 2009; Kugler și Tammen 2009, 163-164).

În literatura de specialitate, au fost identificate mai multe tipuri de relații tensionate. Garry Goertz, Paul Diehl și Alexandru Balaș au distins între: pacea negativă, caracterizată prin absența conflictelor majore și a atitudinilor ostile; prezența divergențelor și riscul izbucnirii unor incidente violente, crize și războaie; rivalitățile moderate, definite prin ostilitate; recursul rar la forță și diplomatie coercitivă și rivalitățile grave, determinate prin politici externe militarizate (în grade diferite, de la războaie la conflicte reci) și interdependența disputelor (Goertz, Diehl, Balaș 2016, 30-38). Momentan, relațiile sino-americe se deplasează dinspre pacea negativă către o rivalitate moderată, ținând cont de evenimentele din Marea Chinei de Sud și Taiwan. Teoria tranziției de putere ne indică un risc semnificativ al apariției unei rivalități de anvergură aproximativ între 2030-2040.

Clasificarea este utilă și pentru a creiona tipurile de amenințări de securitate. Într-o rivalitate de anvergură, potrivit perspectivei alese, are loc o

polarizare a sistemului internațional, între o coaliție condusă de puterea dominantă, Statele Unite și China, împreună cu partenerii săi. Analog Războiului Rece, se poate distinge între o zonă centrală, Asia de Est, unde descurajarea ar stabili, în timp, relațiile și spațiile periferice, în care confruntările sunt mai deschise. Economia globalizată ar fi afectată de aceste diviziuni și ar putea stimula o acomodare, dar și crește costurile rivalității.

În acest scenariu, Europa de Est ar deveni un teritoriu al competiției (Brattberg *et al* 2021). Rivalitatea dintre două mari puteri nucleare reprezintă o amenințare potențială, deoarece tensiunile pot escalada și scăpa de sub control. Presupunând, însă, că descurajarea reciprocă se menține, alte consecințe ar putea fi: crize politico-militare, conflicte limitate și curse ale înarmărilor. Regiunile periferice sunt îndeosebi vulnerabile într-un context al polarizării sistemului internațional multipolar, deoarece orice eveniment local poate deveni de importanță globală și există un grad mare de incertitudine în ceea ce privește relațiile diplomatice; de exemplu, rolul Rusiei este dificil de anticipat într-un asemenea context (Waltz 2006).

Consecințele pentru România pot varia. Crizele regionale și conflictele limitate pot impune costuri serioase statelor învecinate și pot spori instabilitatea sistemului internațional. *Acestea pot include riscul extinderii confruntărilor și intervenții competitive ale marilor puteri.* O Rusie ambițioasă poate specula aceste fenomene ca parte a unei coaliții de contestatari sau ca actor autonom, iar alți actori regionali pot să dezvolte politici independente, complicând calculele¹⁷.

Concluzii

În paginile precedente, au fost tratate două fenomene, pandemiile și rivalitatea sino-americană, care pot cauza amenințări la adresa securității României. Originare din anumite spații, acestea devin probleme ale mediului internațional, ca urmare a mecanismelor de funcționare ale sistemului politic internațional și a proceselor de globalizare. O logică specifică acționează la acest nivel și justifică abordarea lor separată. Pericolele pe care le provoacă constau în pierderi de vieți omenești, crize ale instituțiilor critice sau riscuri politico-militare clasice.

¹⁷ Într-o prezentare din cadrul *Bucharest Security Conference, Dialogue Series*, din 16 decembrie 2021, Christopher Layne a evocat posibilitatea unei presiuni militare simultane a Chinei în Taiwan și a Federației Ruse în Crimeea. La rând său, John J. Mearsheimer a estimat că Moscova poate pasa responsabilitatea între cele două coaliții (17 decembrie).

A fost folosită o perspectivă teoretică eclectică. Fenomenele respective sunt eterogene, iar gradul de sistematizare, comunitățile academice și obiectele de studiu diferă. În plus, avem de-a face cu o problemă a nivelurilor de analiză și nu dispunem de o teorie generală a securității. Subiectele epidemiologice au fost interpretate potrivit explicațiilor specialiștilor, iar cele politico-militare utilizând teoria tranziției de putere, printre altele, cu două scopuri: descrierea situației curente și elaborarea unor scenarii predictive în perspectiva lui 2040, potrivit obiectivelor volumului de față.

Mediul internațional de securitate este în continuare afectat de pandemia de Covid-19. Cu peste 260 de milioane de oameni infectați și peste 5 milioane de morți, la nivel global, răspândirea noului coronavirus a reprezentat o provocare majoră la adresa comunității internaționale, deja afectată de mai multe diviziuni. Dintre acestea din urmă, se distinge rivalitatea sino-americană, pentru care două aspecte trebuie reținute, la acest nivel: leadershipul american și caracteristicile ordinii internaționale. Cele două au fost puse sub semnul întrebării în contextul unei relații care a trecut de la cooperarea economică, la o competiție politică, militară și tehnologică amintind de tensiunile dintre marile puteri din trecut.

Din perspectiva lui 2040, lucrurile se pot înrăutăți. O nouă pandemie de anvergură majoră este posibilă, în următoarele două decenii, potrivit estimărilor specialiștilor. Potrivit interpretării adoptate aici, teoria tranziției de putere anticipează o sporire a tensiunilor sino-americane și riscurile unor crize politico-militare sau conflicte limitate. Chiar dacă leadershipul american nu va dispărea în întregime, ordinea internațională poate fi înlocuită de un sistem multipolar, divizat între cele două centre de putere, aflate într-o rivalitate de anvergură.

În aceste condiții, amenințările la adresa securității României pot spori, în viitor. Cu toate limitele predicțiilor, abordate mai sus, o nouă pandemie ar reprezenta o tragedie majoră și ar putea fi și mai dificil de combătut, dacă rivalitățile dintre marile puteri se intensifică. O relație sino-americană caracterizată prin ostilitate ar implica și riscul unor confruntări în regiuni ca Europa de Est sau ar complica, cel puțin, interacțiunile din spațiile respective. Este vorba despre eventuale crize, războaie locale, o cursă a înarmărilor sau tensiuni diplomatice.

BIBLIOGRAFIE:

- Acharya, Amitav. 2021. "Irresponsible Superpowers Must Cooperate." *YaleGlobal Online*. Accesat la 02.12.2021. <https://archive-yaleglobal.yale.edu/content/irresponsible-superpowers-must-cooperate>
- Ahmed, Imran, Ahmad, Misbah, Gwanggil Jeon, Piccialli, Francesco. 2021. "A Framework For Pandemic Prediction Using Big Data Analytics". *Big Data Research* 25: 100190. doi:10.1016/j.bdr.2021.100190
- Amstrong, Gregory L., Conn, Laura A., Pinner, Robert W. 1999. "Trends in Infectious Diseases Mortality in the United States During the 20th Century". *Journal of the American Medical Association*. 281: 1.
- Bennhold, Katrin. 2021. "'Sadness' And Disbelief From A World Missing American Leadership". *New York Times*, 23 aprilie 2020. Accesat la 02.12.2021. <https://www.nytimes.com/2020/04/23/world/europe/coronavirus-american-exceptionalism.html>
- Braudel, Fernand. 1989. *Timpul lumii*, vol 1, București: Editura Meridiane.
- Brattberg, Erik, Le Corre, Philippe, Stronski Paul, de Waal, Thomas. 2021. "China`s Influence in Southeastern, Central, and Eastern Europe: Vulnerabilities and Resilience in Four Countries". *Carnegie Endowment for International Peace*, 13 octombrie 2021. Accesat la 02.12.2021. <https://carnegieendowment.org/2021/10/13/china-s-influence-in-southeastern-central-and-eastern-europe-vulnerabilities-and-resilience-in-four-countries-pub-85415>
- Brzeziński, Zbigniew. 2000. *Marea tablă de șah*. București: Univers Enciclopedic.
- Brzeziński, Zbigniew, Mearsheimer, John J.. 2005. "Clash of the Titans", Foreign Policy Special Report, ianuarie-februarie 2005.
- CEBR. 2020. "The World Economic League Table 2021". Accesat la 02.12.2021. <https://cebr.com/wp-content/uploads/2020/12/WELT-2021-final-23.12.pdf>
- Buzan, Barry. 2000 [1991]. *Popoarele, statele și teama*. Chișinău: Editura Cartier.
- Buzan, Barry, Richard Little. 2009 [2000]. *Sistemele internaționale în istoria lumii*. Iași: Polirom.
- Christakis, Nicholas A., 2020. *Apollo`s Arrow. The Profound and Enduring Impact of Coronavirus on the Way We Live*. HachetteGroup.
- Covid-10 Forecasting Hub. Accesat la 02.12.2021. <https://covid19forecasthub.eu/index.html>

- Crawford, Dorothy H. 2011. *Viruses: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Davidson, Michael, 2021. China`s Power Outage. The Real Reasons Behind Beijing`s Energy Crisis.”, *Foreign Affairs*, 18 noiembrie 2021. Accesat la 02.12.2021. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2021-11-18/chinas-power-outage>
- Charles F. Doran, „Power Cycle Theory and the Ascendance of China: Peaceful or Stormy?”, *SAIS Review of International Affairs*, vol. 32, nr. 1, 2012, pp. 73-87.
- Doran, Charles. 2012. "Power Cycle Theory, The Shifting Tides Of History, And Statecraft. Interpreting China`S Rise". *The SAIS Europe Journal*. 1 aprilie 2012. Accesat în februarie 2020. <http://www.saisjournal.org/posts/power-cycle-theory-the-shifting-tides-of-history-and-statecraft>
- Fearon, James D. 1995. "Rationalist Explanations for War". *International Organization*. 49(3): 379-385.
- Fan, Victoria Y., Jamison, Dean T., Summers, Lawrence H. 2018. "Pandemic risk: how large are the expected losses?”, *Bull World Health Organ*. 96: 129-134. doi: 10.2471/BLT.17.199588
- Flonta, Mircea. 2010. *Darwin și după Darwin. Studii de filozofie a biologiei*. București: Humanitas.
- Goertz, Gary, Diehl, Paul F., Balaș, Alexandru. 2016. *The Puzzle of Peace. The Evolution of Peace in the International System*. New York: Oxford University Press.
- Grange, Zoë L. et al. 2021. "Ranking The Risk Of Animal-To-Human Spillover For Newly Discovered Viruses". *Proceedings Of The National Academy Of Sciences* 118 (15): e2002324118. doi:10.1073/pnas.2002324118
- Ghiselin, Michael T. 1972. *The Triumph of The Darwinian Method*. Mineola, N.Y.: Dover Publications.
- Gilpin, Robert. 2004. *Economia mondială în secolul XXI*. Iași: Polirom.
- Huang, Jianping, Li Zhang, Xiaoyue Liu, Yun Wei, Chuwei Liu, Xinbo Lian, Zhongwei Huang et al. 2020. "Global Prediction System For COVID-19 Pandemic". *Science Bulletin* 65 (22): 1884-1887. doi:10.1016/j.scib.2020.08.002.
- IMF. 2021. "World Economic Outlook, October 2020, A Long And Difficult Ascent". Accesat la 02.12.2021. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020>
- Kahneman, Daniel. 2015. *Gândire rapidă, gândire lentă*. București: Publica.

- Kavadi, Durga Prasad, Patan, Rizwan, Ramachandran, Manikandan, Gandomi, Amir H.. 2020. "Partial Derivative Nonlinear Global Pandemic Machine Learning Prediction Of COVID 19". *Chaos, Solitons & Fractals* 139: 110056. doi:10.1016/j.chaos.2020.110056
- Keohane, Robert O, Nye, Joseph S. jr.. 2009. *Putere și Interdependență*. Iași: Polirom.
- Naresh Kumar, Seba Susan, „COVID-19 Pandemic Prediction using Time Series Forecasting Models”, *ICCCNT*, 1-3 iulie 2021, DOI: 10.1109/ICCCNT49239.2020.9225319
- Kumar, Naresh, Seba Susan. 2020. "COVID-19 Pandemic Prediction Using Time Series Forecasting Models". *2020 11Th International Conference On Computing, Communication and Networking Technologies (ICCCNT)*. doi:10.1109/icccnt49239.2020.9225319
- INHME. 2021. "COVID-19 Projections". Accesat la 02.12.2021. <https://covid19.healthdata.org/romania?view=cumulative-deaths&tab=trend>
- Kugler, Jacek, Tammen, Ronald L.. 2009. in William R. Thompson (coord.), *Systemic Transitions. Past, Present, And Future*. Palgrave MacMillan.
- Lee, Jenny L., Haupt, John P. 2020. "Opinion: Scientists in The US And China Collaborating On COVID-19". *The Scientist Magazine*. 22 iunie 2020. Accesat la 02.12.2021. <https://www.the-scientist.com/news-opinion/opinion-scientists-in-the-us-and-china-collaborating-on-covid-19-67651>
- Luo, Jianxi. 2021. "Forecasting COVID-19 Pandemic: Unknown Unknowns And Predictive Monitoring". *Technological Forecasting and Social Change* 166: 120602. doi:10.1016/j.techfore.2021.120602
- Mayr, Ernst. 2008. *De la bacterii la om. Evoluția lumii vii*. București: Humanitas.
- Mearsheimer, John J. 2003. *Tragedia politicii de forță*. Bucuresti: Antet XX Press.
- Miroiu, Andrei. 2005. *Balanță și hegemonie*. București: Tritonic.
- Mitroff, Ian I. 2020. "Corona Virus: A Prime Example Of A Wicked Mess". *Technological Forecasting And Social Change* 157: 120071. doi:10.1016/j.techfore.2020.120071
- Morrow, James D. 2000. "The Ongoing Game-Theoretic Revolution". în Midlarsky, Manus I. (coord). *Handbook Of War Studies II*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Morse, Stephen S, Mazet, Jonna A.K., Woolhouse, Mark, Parrish, Colin R., Carroll, Dennis, Karesh, William B., Zambrana-Torrel, Carlos, Lipkin, W. Ian, Daszak, Peter. 2012. "Prediction And Prevention Of The Next Pandemic

- Zoonosis". *The Lancet* 380 (9857): 1956-1965. doi:10.1016/s0140-6736(12)61684-5
- Moulin, Anne Marin. 2009. "Corpul în fața medicinei". în Corbin, Alain, Courtine, Jean-Jacques, Vigarello, Georges (coord.). *Istoria corpului, Vol. III*, 25-29. București: Editura Art.
- NATO. 2021. "Brussels Summit Communiqué Issued by The Heads Of State And Government Participating In The Meeting Of The North Atlantic Council In Brussels 14 June 2021". 14 iunie 2021. NATO – News: Brussels Summit Communiqué issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021, 14-Jun.-2021. Accesat la 29.11.2021.
- Neufeld, Dorothy. 2021. "Long-Term Impacts Of The COVID-19 K-Shaped Recovery". Accesat la 02.12.2021. <https://www.investopedia.com/long-term-impacts-of-the-covid-19-k-shaped-recovery-5200711>
- Organski, A.F.K. 1958. *World Politics*, New York: Alfred A. Knopf.
- Organski, A. F. K, Kugler, Jacek. 1980. *The War Ledger*. The University of Chicago Press.
- Pardo, Ramon Pacheco, Mauricio Avendano Pabon, Xuechen Chen, Bo-jiun Jing, Jeong-ho Lee, Joshua Ting, Takuya Matsuda, Kaho Yu. 2020. "Preventing The Next Pandemic: Lessons from East Asia". *Faculty of Social Science And Public Policy. King`s College, London*. Accesat la 02.12.2021. <https://www.kcl.ac.uk/eis/assets/kdefresearchreport2020-a4-proof2-singlepage.pdf>
- Pescatori, Andrea, Stuermer, Martin, Valclx, Nico, 2021. "Surging Energy Prices May Not Ease Until Next Year." *IMF Blog*. Accesat la 02.12.2021. <https://blogs.imf.org/2021/10/21/surging-energy-prices-may-not-ease-until-next-year/>
- Pomeranz, Kenneth. 2012. *Marea divergență. China, Europa și nașterea economiei mondiale moderne*. Iași: Polirom.
- Popper, Karl R. 1996. *Mizeria istoricismului*. București: All.
- Prakash, Meher K., Kaushal, Shaurya, Bhattacharya, Soumyadeep, Chandran, Akshay, Kumar, Alope, Ansumali, Santosh. 2020. "Minimal and Adaptive Numerical Strategy For Critical Resource Planning In A Pandemic". *Physical Review E* 102 (2). doi:10.1103/physreve.102.021301
- Quammen, David. 2013. *Spillover: Animal Infections and The Next Human Pandemic*. W.W. Norton Company.

- Roche, Benjamin, Garchitorena, Andres, Guégan, Jean- François, Arnal, Audrey, Roiz, David, Morand, Serge, Zambrana- Torrelío, Carlos, Suzán, Gerardo, Daszak, Peter. 2020. "Was The COVID- 19 Pandemic Avoidable? A Call for A “Solution- Oriented” Approach In Pathogen Evolutionary Ecology To Prevent Future Outbreaks". *Ecology Letters* 23 (11): 1557-1560. doi:10.1111/ele.13586.
- Soare, Simona. 2013. "Tranziția de putere". în *Relațiile internaționale contemporane. Teme centrale în politica mondială*, Iași: Polirom.
- Telenti, Amalio, Arvin, Ann, Corey, Lawrence, Corti, Davide, Diamond, Michael S., García-Sastre, Adolfo, Garry, Robert F., Holmes, Edward C., Pang, Phillip S., Virgin, Herbert W. 2021. "After The Pandemic: Perspectives On the Future Trajectory Of COVID-19". *Nature* 596 (7873): 495-504. doi:10.1038/s41586-021-03792-w
- Vasquez, John A. 2009. *The War Puzzle Revisited*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Waltz, Kenneth N. 2006 [1979]. *Teoria politicii internaționale*. Iași: Polirom.
- Waltz, Kenneth N. 1986. "Reflections on *Theory of International Politics: A Response to My Critics*. În Keohane, Robert O. *Neorealism and its Critics*. New York: University of Columbia Press.
- WHOa. 2021. "Romania: WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard with Vaccination Data". Accesat la 02.12.2021. <https://covid19.who.int/region/euro/country/ro>
- WHO, „WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard”. Accesat la 02.12.2021. <https://covid19.who.int/>
- WHOb. 2021. “WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard.”. Accesat la 02.12.2021. <https://covid19.who.int>
- World Bank, 2021. “GDP (constant 2015 US\$) | Data”. Accesat la 02.12.2021. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD>>
- Yan Xuetong, *Leadership and the Rise of Great Powers*, Princeton University Press, f.l., 2019, p. viii.
- Xuetong, Yan în Osnos, Evan. 2020. "The Future Of America’S Contest With China". *The New Yorker*, 6 ianuarie 2020. Accesat la 02.12.2021. <https://www.newyorker.com/magazine/2020/01/13/the-future-of-americas-contest-with-china>

CAPITOLUL 5

COMPETIȚIA GEOPOLITICĂ ÎNTRE MARILE PUTERI

Cristina Bogzeanu

Tema competiției între marile puteri la nivel internațional este o constantă a relațiilor internaționale și, implicit, a studiilor de securitate. În contextul secolului al XXI-lea, puternic marcat după Războiul Rece de viziunea politică a liberalismului internațional, primii ani ai crizei economice și financiare mondiale debutate la finele anului 2007 au însemnat și o recentrare vizibilă a acestor studii asupra competiției între marile puteri și a implicațiilor sale. Timp de mai bine de un deceniu și jumătate, această rivalitate sistemică s-a accentuat, iar domeniul de manifestare s-a extins asupra tuturor sectoarelor securității – politic, economic, militar, social, de mediu etc.

Pandemia de Covid-19 ar fi fost de așteptat să coaguleze eforturile tuturor actorilor internaționali în direcția gestionării efectelor generate și a reducerii impactului asupra securității internaționale. Am fost, într-adevăr, martorii efortului comun de a preveni și reduce numărul de infectări (măsuri restrictive, crearea de vaccinuri eficiente, măsuri prin care vaccinurile să fie disponibile gratuit și universal), însă, în același timp, și al valorificării la maximum a acestui context pentru a obține câștiguri în termeni de putere. Continuarea luptei pentru putere la nivel internațional este vizibilă nu doar în dezvoltarea capacității militare, menținerea și/sau extinderea influenței la nivel regional și internațional, valorificarea instrumentelor economice sau a pârghiilor diplomatice, ci și în apariția unor surse noi de putere pentru care actorii intră în competiție – resursele medicale (Sarcinschi 2020, 7-23), valorificate deopotrivă ca surse de *hard power*, *soft power* sau *smart power*.

Model explicativ

Evaluarea situației curente este fundamentată pe analiza evenimentelor recente de pe arena internațională care indică o acutizare a competiției pentru putere. Secțiunea de față abordează aspecte care țin de domeniul politicii externe și al securității, deși tendința are și multiple implicații în plan economic, însă acestea vor fi subiectul unui capitol separat¹⁸.

¹⁸ A se vedea capitolul „Competiția între puterile economice”, pp. 80-87.

Tendința în orizontul de timp al anului 2040 – *creșterea nivelului de competitivitate și conflictualitate între marile puteri* – rezultă din încadrarea analizei situației curente în teoria tranziției de putere. Teoreticienii care au fundamentat această teorie susțin că aceasta nu se conformează niciuneia dintre paradigmele clasice ale relațiilor internaționale (realism, idealism), ci una raționalistă, deoarece abordează atât aspecte structurale, cât și dinamice, plecând de la premisa că interesele politice constituie sursa tuturor disputelor între actorii internaționali (Tammen, et al. 2000, 6). În opinia noastră, acest cadru teoretic este util în explicarea implicațiilor și evoluției competiției între marile puteri deoarece ia în considerare deopotrivă principiile ale realismului (actorii internaționali sunt raționali, iar acțiunea lor pe arena internațională este determinată de interese calculate în termeni de putere), cât și aspecte care ar putea fi încadrate mai degrabă în paradigma idealismului sau constructivismului. Astfel, teoria poate explica dinamica la nivel internațional atât din perspectiva accentuării gradului de competitivitate și conflictualitate între marile puteri, cât și din cea a cooperării în cadrul comunității euroatlantice.

Teoria tranziției de putere pleacă de la premisa că resursele de putere la nivel internațional sunt reduse și sunt concentrate la nivelul câtorva actori, ceea ce fundamentează o viziune ierarhică asupra sistemului internațional. În vârful ierarhiei se află un stat care are statutul de putere dominantă, nu hegemon. Acesta își asigură preponderența în termeni de putere asupra celorlalți actori gestionând sistemul internațional în funcție de o serie de reguli care răspund aspirațiilor naționale proprii și ale aliaților săi (Tammen, et al. 2000, 6-7).

În termenii teoriei mai sus menționate, puterea este definită drept cumulul a trei factori: a) numărul de oameni care pot lucra și lupta pentru urmărirea intereselor naționale; b) productivitatea economică a acestora; c) eficiența sistemului politic de a extrage și coagula contribuțiile individuale pentru a promova interesele naționale (Tammen, et al. 2000, 8).

Ronald L. Tammen et. all argumentează că, la nivel internațional, conflictele apar atunci când o mare putere (nu cea dominantă) devine nemulțumită de statutul său internațional, iar capacitatea sa de proiectare a influenței dincolo de granițele proprii crește exponențial (Tammen, et al. 2000, 9-10). Puterile nemulțumite urmăresc schimbarea statu-quoului internațional deoarece nu consideră că acesta le oferă beneficii în conformitate cu așteptările și interesele lor pe termen lung. Motivațiile invocate pot fi extrem de diverse mergând de la aspecte istorice, culturale, teritoriale, ideologice (Tammen, et al. 2000, 9).

Teoria tranziției de putere poate constitui un cadru de explicare a relațiilor dintre actorii internaționali în funcție de nivelul de satisfacție față de statu-quo-ul sistemului internațional la un moment dat (Figura nr. 1). Atunci când actorii sunt mulțumiți, iar regulile internaționale sunt favorabile intereselor proprii, ei dezvoltă relații de cooperare, mergând chiar până la a crea comunități de securitate¹⁹, alianțe stabile (NATO) sau organizații de integrare economică (UE). Practic, viziunea comună asupra statu-quo-ului la nivel internațional, existența unor beneficii ce rezultă din cooperarea în baza regulilor constituie motivul pentru care, în analiza de față, vom considera SUA puterea dominantă a sistemului internațional, iar statele care alcătuiesc comunitatea euroatlantică – puteri de statu-quo, date fiind parteneriatul strategic dintre SUA și aliații europeni, existența unei comunități de securitate în spațiul euroatlantic și relațiile de cooperare puternic instituționalizate (NATO, UE, parteneriate strategice). Astfel, vom considera actorii din spațiul euroatlantic exponenți ai unei stări de fapt la nivel internațional și ai unui set de reguli care sunt contestate de actorii revizioniști. China și Federația Rusă sunt considerate principalele puteri resurgente, care își reclamă statutul de mari puteri mondiale, precum și zone de influență strategică.

De asemenea, în contextul internațional actual, unul dintre aspectele care diferențiază statele de statu-quo, pe de o parte, și cele revizioniste, de cealaltă, este tipul de guvernare – democratic, în primul caz autoritar, în cel de-al doilea. Prin urmare, putem afirma că una dintre motivațiile conflictualității la nivelul marilor puteri în prezent este de factură ideologică. Acest aspect are o importanță considerabilă în contextul formei hibride pe care confruntarea dintre acestea o capătă în prezent, dar și din prisma existenței unor vulnerabilități notabile ale comunității euroatlantice în acest sens²⁰.

¹⁹ Comunitățile de securitate sunt definite drept o regiune transnațională, alcătuită din state suverane, ale căror populații mențin așteptări întemeiate asupra schimbărilor pașnice” (Adler and Barnett 1998, 30).

²⁰ A se vedea subcapitolul „Fragmentarea coeziunii la nivelul comunității euroatlantice”, pp. 150-169.

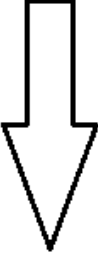
Tip de actor	S-S	S-NS	NS-NS
Tip de relație			
Cooperare  Non-cooperare	Comunitate de securitate Integrare economică Competiție Deteriorarea relațiilor	Competiție – eforturi de îmbunătățire a relațiilor Competiție care tinde să devină agresivă Război de reorganizare ierarhică	Parteneriat împotriva puterii dominante („collusive partnership”) Război în escaladare

Figura nr. 1: Model de evaluare a tipurilor de relații dintre actori în funcție de nivelul de satisfacție în raport cu statu-quo-ul internațional (S – actor satisfăcut; NS – actor nestisfăcut)

Sursa: Ronald L. Tammen et. all, 2000.

Studiul de față prezintă o serie de argumente (interesele formulate de fiecare dintre cele trei centre de putere menționate, resursele de putere, precum și existența unor măsuri pentru limitarea nivelului de conflictualitate) în favoarea ideii că sistemul internațional va rămâne, în orizontul anului 2040, unul competitiv și chiar conflictual.

Pentru România, amenințările ce decurg din această tendință sunt analizate luând în calcul nu doar vulnerabilitățile proprii, ci și alți doi factori de context. Primul dintre ele este legat de apartenența la NATO și UE, de aici decurgând principalele garanții de securitate, dar și alăturarea la comunitatea de securitate construită în jurul puterii dominante a sistemului internațional, care este contestată în prezent de către China și Federația Rusă. Cel de-al doilea factor ține de poziția geografică a țării noastre ca stat membru NATO și UE, localizat în apropierea F. Ruse și în imediata proximitate a unor regiuni cu un istoric consistent de instabilitate.

Situația actuală și prognoza 2040

Evoluțiile la nivel internațional creionează un context favorabil creșterii gradului de competitivitate și conflictualitate între marile puteri în orizontul de timp al anului 2040. Având în vedere tendințele în domeniul relațiilor

internaționale, dar și caracteristicile principalilor actori ai competiției pentru putere – comunitatea euroatlantică (SUA și aliații europeni), Federația Rusă și China, cel mai probabil, la orizontul anului 2040, vom putea vorbi despre un mediu internațional competitiv, cel puțin cu aceleași trei centre de putere. Unul dintre cei mai importanți indicatori ai faptului că Federația Rusă își va menține atitudinea revizionistă pe arena internațională este legat de conducerea sa. În urma amendării constituției Federației Ruse în 2020, V. Putin își poate extinde mandatul prezidențial până în 2036 (Freedom House 2021), ceea ce face puțin probabil ca stilul autoritar de guvernare sau prioritățile în materie de politică externă să cunoască o modificare substanțială. De asemenea, estimările privind evoluția puterii economice a Chinei (OECD 2014) reflectă o tendință pozitivă. Dincolo de implicațiile în termeni de resurse economice ale puterii, evoluția economică a statului condus de la Beijing va contribui și la susținerea obiectivelor în termeni de dezvoltare a puterii militare²¹. În plus, obiectivele de politică externă²² se numără printre argumentele menținerii Chinei în rândul puterilor notabile angrenate în competiția pentru putere la nivel internațional și în anul 2040.

La nivelul comunității euroatlantice, putem vorbi despre o criză a fragmentării la nivel intern care este exploatată în condițiile agresiunii hibride, însă dacă avem în vedere nu doar măsurile întreprinse pentru a reduce această vulnerabilitate, ci și cadrele organizaționale în care acestea pot coopera pentru apărarea și promovarea intereselor comune, considerăm că, cel mai probabil, actorii statali care alcătuiesc comunitatea euroatlantică își vor menține adeziunea la acesta, chiar dacă nivelul său de coagulare ar putea cunoaște variații²³.

Toate acestea indică o creștere a volatilității relațiilor dintre actorii analizați și, implicit, a stabilității sistemului internațional. Prin urmare,

²¹ Conform celei mai recente cărți albe ale apărării ale Chinei, printre obiectivele strategice în materie de securitate și apărare se numără finalizarea modernizării forțelor armate până în 2035 și transformarea Forțelor Armate ale Eliberării Poporului în forțe de „talie mondială” (The State Council Information Office of People’s Republic of China 2019).

²² Având în vedere că o variantă în limba engleză a strategiei naționale de securitate a Chinei nu a fost disponibilă, pentru a caracteriza viziunea strategică a acestui actor, am utilizat analize asupra acestui document. Astfel, în viziunea strategică a Chinei, obiectivul „marii rejuvenări a întregii națiuni chineze” este central. Este stabilit și un termen până la care acesta ar trebui atins – 2049 – și implică egalarea sau chiar depășirea influenței și puterii globale a SUA, înlăturarea alianțelor și parteneriatelor SUA din regiunea Indo-Pacifcă și reformarea ordinii internaționale astfel încât să fie mai favorabilă sistemului autoritar al Chinei și intereselor sale naționale. Mai mult, Beijing se referă la competiția între puteri în termeni de rivalitate între state naționale puternice, precum și în cei ai unei ciocniri ideologice (Office of the Secretary of Defence 2021, 1).

²³ A se vedea: Fragmentarea la nivelul comunității euroatlantice.

menținerea și chiar accentuarea stării de competitivitate și conflictualitate la nivel internațional ar putea să fie unul dintre scenariile cu nivel crescut de probabilitate la nivelul anului 2040.

Contestarea statutului SUA de *primus inter pares* s-a realizat prin instrumente economice și politice, atât Moscova, cât și Beijing, aflându-se, în forme distincte, într-un conflict cu actorii occidentali, în special cu SUA: China, din perspectivă economică, iar Rusia pe fondul acțiunilor din REMN, al raportării la regimurile de securitate din Europa, dar și al agresiunii hibride îndreptate împotriva actorilor din comunitatea euroatlantică de securitate. Pentru SUA, China este principalul rival strategic, tensiunile dintre cele două escaladând în perioada mandatului prezidențial al lui D. Trump. Starea de conflictualitate se răsfrânge și asupra Europei, unde China are interese și influență în plan economic, dar unde consolidează și relații economice și politice cu state din estul sau sud-estul continentului, regiuni unde nu toate țările sunt membre ale organizațiilor de securitate europene și euroatlantice, dar a căror instabilitate se poate repercuta asupra nivelului de stabilitate a actorilor europeni și, implicit, a SUA. Acesta este unul dintre motivele pentru care și în viziunea UE, China este un „competitor economic în urmărirea leadershipului tehnologic și un rival strategic care promovează modele alternative de guvernare” (European Commission and HR/VP 2019). Termenii în care UE se raportează la Beijing reflectă cele două dimensiuni ale competiției pentru putere, în acest caz – cea economică și cea a valorilor politice, China situându-se pe poziții opuse în ceea ce privește sistemul valoric promovat și apărât de comunitatea euroatlantică – democrația liberală. Este, de altfel, un domeniu în care discursul oficial al ambelor părți tinde spre fermitate și chiar agresivitate²⁴, reflectând nemulțumirea acestei puteri față de statu-quo-ul internațional.

În același timp, acțiunile Federației Ruse au readus spectrul amenințării militare în ecuația de securitate a Europei. Rolul central în declanșarea și menținerea crizei ucrainene încă din 2014, promovarea și apărarea fermă a intereselor în REMN și chiar în Balcanii de Vest, sporirea prezenței militare în REMN, valorificarea „armei energetice” în vederea promovării intereselor la nivel regional, plasarea pe poziții opuse celor adoptate de actorii euroatlantici în gestionarea unor crize regionale, reclamarea unor noi zone de interes (spațiul

²⁴ A se vedea relațiile dintre Beijing și Hong Kong, relațiile cu Taiwan, reclamarea suveranității asupra unor zone din Marea Chinei de Sud și din Marea Chinei de Est, reacția la încercările occidentale de apărare a drepturilor minorității uigure (We Will Not Back Down under Sanctions, China warns the EU 2021).

arctic) și chiar angajarea într-o cursă pentru spațiu sau pentru prestigiul obținut prin resursele medicale (Sarcinschi 2020) se numără printre nuanțele pe care competiția dintre Federația Rusă și comunitatea euroatlantică le cunoaște în perioada recentă.

Strategia de tip *divide et impera* constituie unul dintre aspectele specifice relațiilor conflictuale dintre actorii occidentali, pe de o parte, și Federația Rusă și China, de cealaltă. Aceasta, deoarece una dintre sursele de putere ale comunității euroatlantice este reprezentat de coeziunea la nivelul NATO și al UE, dar și deoarece comunitatea euroatlantică prezintă deja o serie de vulnerabilități²⁵ în această direcție, facil de valorificat prin acte de agresiune hibridă. Astfel de acțiuni sunt exemplificate prin interferența în procesele electorale ale statelor membre ale UE și NATO și ale celor din vecinătatea acestora, în special prin sprijinirea formațiunilor politice extremiste (United States Senate 2018), contestarea constantă, vehementă și, adesea, prin mijloace de agresiune informațională a valorilor promovate de aceștia etc.

La toate acestea, se adaugă relațiile ruso-turce, care oscilează între *conflict* (e.g. criza generată de doborârea aeronavei Sukhoi-Su24 de către forțele aeriene turce în 2015) și *cooperare* (e.g. decizia Ankarei de a achiziționa sisteme de apărare aeriană rusești S-400 incompatibile cu sistemele echivalente NATO, în ciuda statutului Turciei de stat membru al Alianței), dar care pot fi valorificate ca ***pârghie pentru a genera amenințări la adresa comunității euroatlantice sau pentru a amplifica vulnerabilități ale acesteia***. Cooperarea ruso-turcă în privința unor echipamente militare critice (S-400) este ilustrativă în acest sens, dacă avem în vedere relațiile dificile dintre Ankara și aliați în cadrul NATO. Dată fiind plasarea geografică a României, cu ieșire la Marea Neagră, stat membru al NATO și cu graniță maritimă comună deopotrivă cu Rusia și Turcia, putem conchide că eventuala consolidare a relațiilor militare dintre Moscova și Ankara, concomitent cu continuarea tendinței de degradare a relațiilor dintre Turcia și partenerii occidentali, ar putea constitui un risc pentru securitatea României.

De asemenea, principalele puteri resurgente, China și Rusia, se află în plin proces de modernizare a forțelor armate convenționale (investiții în echipamente militare și în cercetarea și dezvoltarea de echipamente militare) (The International Institute for Security Studies 2020), toate conturând imaginea angajării într-o cursă a înarmărilor. Aceasta în vreme ce putem vorbi despre un eșec al regimurilor internaționale (*Tratatul Forțelor Nucleare Intermediare* – 2019,

²⁵ A se vedea subcapitolul „Fragmentarea coeziunii la nivelul comunității euroatlantice”, pp. 150-169.

Tratatul Cer Deschis – 2021), cu rol în menținerea unui nivel constant de transparență și încredere între puterile internaționale.

Un alt motiv de îngrijorare constă în cooperarea dintre cele două state revizioniste în domeniul militar²⁶. Între cele două state există un parteneriat strategic, încă din 2014, când au început să își consolideze cooperarea în plan militar, inclusiv comerțul cu echipamente militare avansate și un program de exerciții militare în comun. Legăturile economice și diplomatice au cunoscut și ele o dezvoltare începând din aceeași perioadă, însă într-o măsură mai mică.

În plus, China și Rusia au aceeași poziție în privința valorilor democrației liberale²⁷, aceasta constituind una dintre justificările invocate pentru necesitatea schimbării statu-quoului internațional. Ambele, state autocratice, sunt angajate într-un efort de contestare a mișcărilor și reformelor democratice. Așadar, referitor la efortul actorilor occidentali, în special al UE de a favoriza dezvoltarea unor sisteme stabile în REMN și Balcanii de Vest prin promovarea reformelor democratice, China poate sprijini Rusia în efortul de contracarare a acestora, prin adoptarea unei poziții comune în Consiliul de Securitate al ONU. În plus, în cazul statelor vest-balkanice, având în vedere pârgurile de influență politică și economică (prin includerea actorilor statali în proiecte economice în cadrul *Belt and Road Initiative*), acțiunile Chinei pot funcționa ca factori de frânare sau chiar regres al progreselor înregistrate de actorii occidentali în privința reformelor democratice din acest spațiu²⁸.

De asemenea, ilustrativ în privința implicațiilor parteneriatului sino-rus este contextul creat după 2014, când actorii occidentali au impus sancțiuni economice și diplomatice Rusiei, iar legăturile dintre Moscova și Beijing s-au dezvoltat pe aceste coordonate, limitând astfel efectul sancțiunilor actorilor din vest și evitând situația izolării internaționale a Rusiei. Greutatea acestui parteneriat crește dacă avem în vedere că ambele sunt membre permanente ale Consiliului de Securitate ONU și ambele se află în diferite forme de conflict cu actorii occidentali. Acesta este motivul pentru care parteneriatul dintre cele două țări a fost apreciat adesea ca fiind unul „de conveniență” (Ozawa 2019), prin aceasta înțelegându-se deschiderea de a coopera atunci când interesele lor

²⁶ Conform datelor oficiale, China și Rusia au organizat în 2018 cele mai mari exerciții militare comune desfășurate vreodată, la care au participat 300.000 de militari ruși și 3.200 de militari chinezi, precum și 30 de aeronave și 900 de tancuri și vehicule blindate (*Vostok 2018*) (Carlson 2018).

²⁷ Textul actualei Strategii de securitate națională a Federației Ruse chiar prevede că „problema leadershipului moral și a creării unei baze ideologice pentru viitoarea ordine mondială devine mai urgentă”. National Security Strategy of the Russian Federation, 2 July 2021. În viziunea strategică a Chinei, competiția strategică nu este prezentată numai în termeni de rivalitate între puteri majore, ci și de ciocnire între sisteme ideologice diferite (Office of the Secretary of Defence, 2021, 1).

²⁸ A se vedea capitoul „Regiunea Balcanilor de Vest”, pp. 207-226.

converg. „Ambele ar vrea să vadă, și promovează în mod activ, tranziția către o lume multipolară cu sfere de influență, una care să fie dominată de SUA, China și Rusia și unde statele, fie ele autoritare sau democratice, își conduc afacerile interne și regionale independent unele de cealaltă” (Ozawa 2019).

Având în vedere aceste evoluții, am putea conchide că gradul de instabilitate la nivel internațional derivă din nemulțumirea puterilor revizioniste față de statu-quo, puteri care își dezvoltă resurse pentru a-și avansa interesele dincolo de granițele proprii. Mai departe, tendința celor două puteri revizioniste de a se susține reciproc și de a se situa pe poziții opuse puterii de statu-quo – SUA și aliații săi – este vizibilă și din textele documentelor strategice.

Pe de o parte, statutul de competitori al Chinei și al Rusiei este reflectat cu claritate în documentele ce conturează viziunile strategice ale principalilor actori ai comunității euroatlantice (Interim National Security Strategic Guidance, 2021) (NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by NATO Secretary General, 2020) (Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy 2016). De cealaltă parte, viziunile strategice ale Chinei și Rusiei, așa cum sunt reflectate în documente sau declarații oficiale, vădesc o opoziție doar față de SUA²⁹, dar nu și una față de cealaltă însă, modul în care China și Rusia se raportează una față de cealaltă în documentele strategice

²⁹ Încă din perioada Războiului Rece, NATO a fost considerat de către liderii sovietici un instrument militar al SUA, care încă de atunci constituie cea mai mare putere militară a Alianței. Astfel, chiar dacă NATO este constituit în baza unui tratat, iar deciziile sunt adoptate prin consens la nivelul tuturor celor 30 de membri ai Alianței, Moscova se raportează la Alianța Nord-Atlantică ca la un „proiect geopolitic al SUA”. (NATO Climate Change and Security Action Plan, 2021). Ilustrative în acest sens sunt și declarațiile recente ale ministrului de externe rus, S. Lavrov în condițiile propunerii de a redeschide dialogul în cadrul Consiliului NATO-Rusia: „Desigur că Stoltenberg, care este principalul decident administrativ al Secretariatului Alianței Nord-Atlantice nu va fi negociatorul, ci *membrii cheie ai acesteia, în special, SUA*” (s.n.). Pentru detalii, a se vedea: (NATO exists as geopolitical body to colonize post-Warsaw Pact/ex-USSR nations, says Lavrov 2021). Astfel, documentele strategice ale Federației Ruse plasează apropierea NATO de granițele proprii (1997) sau dezvoltarea infrastructurii militare a NATO în apropierea granițelor rusești (iulie 2021) în categoria pericolelor și amenințărilor militare. În plus, în documentul din 2021, dincolo de critica constantă adusă sistemului și valorilor occidentale, SUA este menționată în contextul abandonării angajamentelor internaționale de control al armamentelor, deși deciziile Washingtonului au fost justificate prin aceea că F. Rusă nu mai respecta prevederile respectivelor angajamente. Pentru detalii, a se vedea: (Russian National Security Blueprint, 1997); National Security Strategy of the Russian Federation, 2 July 2021. În viziunea strategică a Chinei, obiectivul „mării rejuvenări a întregii națiuni chineze” implică egalarea sau chiar depășirea influenței și puterii globale a SUA, înlăturarea alianțelor și parteneriatelor SUA din regiunea Indo-Pacifcă și reformarea ordinii internaționale astfel încât să fie mai favorabilă sistemului autoritar al Chinei și intereselor sale naționale. Mai mult, Beijing se referă la competiția între puteri în termeni de rivalitate între state națiune puternice, precum și în cei ai unei ciocniri ideologice (Office of the Secretary of Defence - China 2021).

reflectă un parteneriat mai degrabă precaut³⁰ („collusive partnership”, în termenii teoriei tranziției de putere), amploarea angajamentului pe care cele două puteri și-l asumă una față de cealaltă fiind redusă prin comparație cu cel asumat de actorii euroatlantici în cadrul NATO, spre exemplu. Totuși, evenimentele descrise anterior demonstrează disponibilitatea și capacitatea Moscovei și a Beijingului de a coopera atunci când interesele lor coincid, precum și potențialul de a face front comun în fața blocului occidental. În același timp, ambii actori resurgenți sunt state aflate în plin proces de modernizare, care se confruntă, similar SUA, cu o serie de provocări de actualitate cu impact puternic asupra capacității economice – pandemia de Covid-19, criza economică subsecventă etc. Pentru a-și continua procesul de dezvoltare, războiul este de evitat, însă, având în vedere că niciunul dintre cele două state resurgente nu este mulțumit de statu-quo-ul existent, continuarea conflictualității, cel puțin în formă hibridă, este un scenariu cu grad ridicat de probabilitate. Aceasta cu atât mai mult cu cât acest conflict are o solidă componentă ideologică.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

Având în vedere nivelul de încredere substanțial de care organizațiile euroatlantice beneficiază în rândul populației României³¹, rolul central al apartenenței la NATO și UE în politica externă și de securitate a României, beneficiile în termeni economici și politici care rezultă pentru România din acest statut, oportunitățile de contracarare a procesului de degradare a democrației la nivel euroatlantic, considerăm că, la nivelul anului 2040, țara noastră va fi în continuare parte a comunității euroatlantice.

În același timp, deși România este parte a programului „17+1”, relațiile dintre București și Beijing nu sunt apropiate, în ciuda evidențelor că Beijing încearcă să își dezvolte pârgii de influență economică și politică în țara noastră

³⁰ În viziunea strategică a Chinei, Rusia este definită drept „partener strategic multilateral cu relații de coordonare”, iar cea a Rusiei menționează printre obiectivele de politică externă „dezvoltarea unui parteneriat cuprinzător cu China”. (National Security Strategy of the Russian Federation, 2 July 2021, (Office of the Secretary of Defence 2021).

³¹ Conform datelor furnizate de Eurobarometrul Standard 95 (primăvara 2021), 50% din populația este mai degrabă înclinată să manifeste încredere față de NATO, în timp ce 35% este mai degrabă înclinată să nu aibă încredere, iar 15% au răspuns că nu știu. În cazul UE, procentul celor care au încredere este de 56%, al celor care mai degrabă nu au încredere este de 35%, iar răspunsurile neutre cumulează 9% total. (Standard Eurobarometer 95, Public Opinion in the European Union, Spring 2021) Rezultatele unui sondaj recent ISPRI și LARICS sunt similare: 59,2% răspunsuri care indică încredere în UE, 40,6% răspunsuri care indică mai degrabă neîncredere, 67,3% răspunsuri care indică încredere în NATO, 33% răspunsuri care indică mai degrabă neîncredere (ISPRI, LARICS Octombrie 2021).

(Brattberg, și alții October 2021). Unul dintre exemplele ilustrative în această direcție este decizia României de a nu participa prin reprezentare la cel mai înalt nivel la summitul „17+1” organizat de China pentru liderii de stat ai Europei Centrale și de Est (2021) (Roșca 2021). Decizia este relevantă nu doar din perspectiva existenței unui grad de rezistență la influența chineză, ci și din cea a concordanței dintre valorile și interesele României, pe de o parte, și cele ale comunității euroatlantice, de cealaltă.

În ceea ce privește Rusia, proximitatea geografică față de aceasta, precum și față de cele două spații caracterizate prin instabilitate, REMN și Balcanii de Vest (unde interesele, de cele mai multe ori incompatibile, ale marilor puteri se suprapun), se constituie într-o sursă de riscuri și amenințări pe termen lung, inclusiv în orizontul de timp al anului 2040, având în vedere probabilitatea mare de menținere a atitudinii revizioniste a Moscovei, precum și continuitatea menținerii intereselor în REMN și Balcanii de Vest.

O primă amenințare pentru securitatea României decurge din specificul hibrid al confruntării dintre marile puteri, în special în ceea ce privește Federația Rusă. În acest context, *vulnerabilitățile României ar putea fi valorificate ca pârgie de avansare a intereselor puterii revizioniste în raport cu SUA și comunitatea de securitate euroatlantică*, cu impact asupra securității și stabilității României ca stat membru NATO și UE, precum și asupra coeziunii transatlantice, indispensabile în contextul rivalității geopolitice. Așadar, o primă **amenințare** este constituită de *acțiuni hibride destinate destabilizării politice, economice și sociale ale României*. Aceasta, în primul rând, din cauza fluidității, a flexibilității acestui tip de acțiuni și a faptului că sunt adaptate specificului vulnerabilităților fiecărui actor. Spre exemplu, în ceea ce privește *acțiunile de ordin informațional* adaptate vulnerabilităților României, este relevant că populația manifestă un nivel scăzut de încredere în autoritățile publice și că nivelul de cultură de securitate este unul mai degrabă precar, în timp ce autoritățile naționale prezintă deficiențe în gestionarea sau comunicarea publică în momente sensibile, urgente civile sau situații de criză³².

Tendința de a manifesta un grad de încredere redus în autoritățile publice la nivel național concomitent cu un nivel crescut al încrederii în organizațiile euroatlantice poate fi identificată în rezultatele sondajelor de profil încă din 2018. Astfel, Barometrul culturii de securitate, realizat de Larics și INSCOP (2018)

³² În acest sens, ne referim la vulnerabilitățile României așa cum sunt redate în Strategia Națională de Apărare a Țării „Împreună pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări” (Strategia Națională de Apărare a Țării, 2020, pg. 28-29).

concluziona că nu există o tentație serioasă antiatlantistă sau antieuropeană la nivelul publicului din România, dar este pregnantă o dominație a conspirativismului și o vulnerabilitate la fake-news (LARICS 2018) (Buturoiu, și alții November 2021) (Achimescu, Sultănescu și Sultănescu June 2021), ceea ce poate afecta indirect adeziunea la valorile euroatlantice.

Având în vedere experiența comunismului și memoria istorică relativ proaspătă în acest domeniu, România nu se numără printre statele cu predispoziție clară către consolidarea relațiilor cu Rusia sau China, dar, dat fiind nivelul scăzut de încredere a populației în liderii politici³³, alături de nivelul redus al culturii de securitate, calitatea scăzută a actului educațional, deficiențele în comunicarea publică (Strategia Națională de Apărare a Țării 2020, 29), este vulnerabilă la acțiunile menite să reducă încă și mai mult încrederea populației în autoritățile naționale și chiar în cele euroatlantice. Mai departe, opinia publică poate fi manipulată prin campanii de dezinformare, în așa fel încât să scadă sprijinul față de SUA, NATO și UE atât la nivel social, cât și politic, prin riscul ascensiunii la putere a formațiunilor politice cu orientare naționalistă extremistă, antieuropene. De altfel, sondaje mai recente în această privință indică o ușoară erodare a încrederii populației în organizațiile internaționale (INSCOP 22 martie 2019). Totuși, având în vedere data recentă a acestui sondaj, ale cărui rezultate poartă cu siguranță și influența negativă a efectelor pandemiei și a măsurilor nepopulare prin care autoritățile au încercat să gestioneze impactul acesteia, precum și ale unor fenomene petrecute la nivel european și euroatlantic, considerăm că acesta ar trebui să fie luat în considerare mai degrabă ca semnal de alarmă și nu neapărat ca tendință clar formulată de descreștere a orientării proeuropene și proatlantice la nivelul societății românești. Astfel, putem considera că ***strategia de tip divide et impera aplicată de Rusia în cazul statelor din comunitatea euroatlantică*** are potențialul de a contribui nu doar la *slăbirea coeziunii la nivel euroatlantic*, ci și la *erodarea celui mai solid fundament al securității României – apartenența la NATO și UE*.

³³ Conform Eurobarometrului 95, doar 25% dintre participanții români la sondaj au răspuns că sunt mai degrabă înclinați să aibă încredere în partidele politice, în timp ce 71% și-au exprimat neîncrederea. Semnificativ este că nivelul de încredere a scăzut cu 9% față de rezultatele sondajului anterior (Standard Eurobarometer 95, Public Opinion in the European Union, Spring 2021, p. 25). Similar, rezultatele unui sondaj de opinie derulat doar în România indică faptul că 21,4% dintre respondenți au manifestat încredere față de Parlamentul României, 19,1% față de Guvern și 22,7% față de Președinte, în timp ce răspunsurile care indică lipsa încrederii ridică la 78,4% pentru Parlament, 80,7% pentru Guvern și 77,1% pentru Președinte. (ISPRI, LARICS Octombrie 2021, 3).

În sprijinul acestei idei poate fi adusă și analiza lui M. Galeotti privind războiul politic al Rusiei în Europa (Galeotti 2017), care face o corelație între puterea instituțională a unui stat, pe de o parte, și, de cealaltă, nivelul de afinitate la influența rusească, pentru a evalua nivelul de vulnerabilitate a respectivului actor statal la măsurile active ale Rusiei. În acest context, cu un nivel scăzut al puterii instituționale și un nivel mediu de afinitate, România intră în categoria statelor-țintă (Galeotti 2017, 8), unde scopul este acela de a exercita influența asupra unor aspecte specifice pentru a obține avantaje pentru Moscova în contextul competiției pentru putere la nivel internațional.

Având în vedere statutul de țară membră a NATO și UE, cumulul de vulnerabilități ale României la acțiunile hibride menite să ducă la destabilizarea socială, politică și economică a statului, precum și relațiile tensionate dintre Kremlin, pe de o parte, SUA, NATO și UE, de cealaltă, dezvoltarea unui *modus operandi* al Moscovei fundamentat pe acțiuni destinate adâncirii vulnerabilităților actorilor occidentali prin mijloace nonmilitare, considerăm că *probabilitatea manifestării amenințării unor acțiuni hibride care să ducă la destabilizarea țării este una ridicată*. De asemenea, dat fiind că această amenințare poate contribui la erodarea celui mai solid fundament al securității României – apartenența la NATO și UE, considerăm *impactul* acesteia unul *critic*. Prin urmare, *riscul* aferent acestei amenințări este *ridicat*.

O a doua *amenințare* la adresa securității României în orizontul de timp al anului 2040 care derivă din evoluția competiției și conflictualității între marile puteri este legată de dinamica securității din regiunile învecinate României. După cum am menționat anterior, atât REMN, cât și Balcanii de Vest sunt spații unde securitatea este caracterizată de un nivel relativ ridicat de volatilitate și instabilitate. În plus, în REMN atât actorii occidentali, cât și Federația Rusă și-au formulat interese pe care le urmăresc activ. În Balcanii de Vest, se adaugă și prezența economică a Chinei³⁴, ceea ce se poate adăuga factorilor destabilizatori. Prin urmare, având în vedere apartenența României la NATO și UE, faptul că cei trei actori majori ai competiției pentru putere au formulate interese în aceste regiuni, precum și menținerea și chiar acutizarea caracterului competitiv și conflictual al raporturilor dintre ele până în anul 2040, considerăm posibilă contagiunea conflictualității în regiunile din vecinătatea României (REMN și Balcanii de Vest). În această situație, *amenințarea pentru România ar fi*

³⁴ A se vedea capitolul „Regiunea Balcanilor de Vest”, pp. 190-203.

atragerea într-un conflict direct în spațiul învecinat, cu repercusiuni în plan militar, politic, economic și social.

În acest context, vulnerabilitățile României țin de proximitatea geografică, de întârzierea derulării unor programe de înzestrare esențiale, întârzieri în dezvoltarea infrastructurii, cu impact negativ major asupra mobilității militare, temporizarea proceselor de adaptare ale Alianței la amenințările din vecinătatea estică și sudică (Strategia Militară a României. Capacitate credibilă, pentru o Românie sigură, într-o lume marcată de noi provocări 2021), persistența unor deficiențe de gestionare sau comunicare publică ale autorităților naționale în momente sensibile, urgențe civile sau situații de urgență (Strategia Națională de Apărare a Țării 2020, 29).

Având în vedere eficiența în termeni de cost-beneficii a agresiunii hibride, capacitatea de descurajare a NATO, vom considera *probabilitatea* acestei amenințări una *scăzută*, însă, *impactul* ar fi unul *critic*, dacă avem în vedere consecințele în plan economic, militar, politic și social. Așadar, *riscul* aferent acestei amenințări este unul *moderat*.

Concluzii

Chiar și în condițiile accentuării nivelului de competiție și conflictualitate între marile puteri, putem identifica o serie de oportunități, care pot scădea nivelul de vulnerabilitate al României în fața riscurilor și amenințărilor care se profilează pe termen scurt și mediu. Apropierea geografică de una dintre principalele puteri revizioniste, precum și creșterea nivelului de insecuritate în estul NATO și UE pot crea condiții favorabile pentru creșterea investițiilor pentru apărare și consolidarea capacității militare a statului nostru.

În plus, preocuparea constantă și numeroasele inițiative lansate pentru creșterea rezilienței statelor și democrațiilor liberale³⁵ ar putea rezulta în creșterea puterii instituționale a României și, implicit, în reducerea nivelului de vulnerabilitate la actele de agresiune hibridă, care vizează scăderea nivelului de coeziune la nivel euroatlantic. Aceasta consolidează și aprecierea noastră că, în contextul accentuării gradului de competitivitate și conflictualitate la nivel internațional, România va rămâne parte a comunității euroatlantice.

În linii mari, în contextul competiției pentru putere la nivel internațional, Rusia este actorul care poate ridica amenințări pentru securitatea României nu doar prin acțiunile de destabilizare a regiunilor din proximitatea României sau

³⁵ Pentru detalii, a se vedea subcapitolul „Declinul democrațiilor liberale euroatlantice”, pp. 127-137.

prin interferență hibridă, ci și prin exploatarea vulnerabilităților României pentru a obține avantaje în contextul competiției cu SUA, NATO, UE. În plus, evenimentele recente ilustrează capacitatea Rusiei de a coopera cu alți actori, de regulă, tot puteri autocratice, atunci când au interese comune sau când se află într-o situație de conflict cu reprezentanții comunității euroatlantice, China și Turcia fiind cele două exemple notabile în această direcție.

BIBLIOGRAFIE:

- ***. 2021. "Interim National Security Strategic Guidance." Accesat la 10.09.2021. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>
- ***. 2020. "NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by NATO Secretary General." Accesat la 09.10.2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf
- ***. 2021. "NATO-Russia relations: the facts." Accesat la 12.12.2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111767.htm
- ***. 1997. "Russian National Security Blueprint." Accesat la 10.10.2021. <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/blueprint.html>
- ***. 2016. "Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy." https://eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf
- ***. Spring 2021. "Standard Eurobarometer 95, Public Opinion in the European Union." 34, 36. Accesat la 20.08.2021. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>
- ***. 2021. "Strategia Militară a României. Capacitate credibilă, pentru o Românie sigură, într-o lume marcată de noi provocări." București, 8. Accesat la 10.11.2021. <https://sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads/2021/08/STRATEGIA-MILITARA-A-ROMANIEI-1.pdf>
- ***. 2020. "Strategia Națională de Apărare a Țării." București, 28-29. Accesat la 10.11.2021. https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf.
- Achimescu, Vlad, Dan Sultănescu, and Dana C. Sultănescu. June 2021. "The path from distrusting Western actors to conspiracy beliefs and noncompliance with public health guidance during the COVID-19 crisis." *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 299-310.

- Adler, Emmanuel, and Michael Barnett. 1998. *Security Communities*. Cambridge.
- Brattberg, Erik, Phillipe le Core, Paul Stronski, and Thomas de Waal. October 2021. *China's Influence in Southeastern, Central, and Eastern Europe: Vulnerabilities and Resilience in Four Countries*. Carnegie Endowment for International Peace. Accesat la 12.09.2021. https://carnegieendowment.org/files/202110-Brattberg_et_al_EuropeChina_final.pdf
- Buturoiu, Raluca, Georgiana Udrea, Denisa-Adriana Oprea, and Nicoleta Corbu. November 2021. "Who Believes in Conspiracy Theories about the COVID-19 Pandemic in Romania? An Analysis of Conspiracy Theories Believers' Profiles." *Societies* 11-38.
- Carlson, Brian. 2018. "Vostok-2018: Another Sign of Strengthening Russia-China Ties. Not an Alliance, but Defense Cooperation Is Growing." SWP Comment No. 47. Accesat la 10.10.2020. https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2018C47_Carlson.pdf
- European Commission and HR/VP. 2019. "EU-China – A Strategic Outlook, 12 March 2019." Accesat la 11.10.2021. <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>
- Freedom House. 2021. *Freedom in the World 2021 – Russia*. Freedom House. Accesat la 10.12.2021. <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2021>
- Galeotti, Mark. 2017. "Controlling Chaos: How Russia Manages Its Political War in Europe." European Council on Foreign Affairs. Accesat la 20.08.2021. https://ecfr.eu/wp-content/uploads/ECFR228_-_CONTROLLING_CHAOS1.pdf
- INSCOP. 22 martie 2019. "Sondaj: Topul încrederii în instituții interne și internaționale. Armata, Biserica și Jandarmeria pe primele locuri/ NATO și Parlamentul european la capitolul instituții externe." <https://www.g4media.ro/sondaj-de-opinie-inscop-topul-increderii-in-institutii-interne-si-internationale-armata-biserica-si-jandarmeria-pe-primele-locuri-nato-si-parlamentul-european.html>
- ISPRI, LARICS. Octombrie 2021. "Barometrul de Securitate al României,." 3. Accesat la 12.12.2021. https://larics.ro/wp-content/uploads/2021/10/Barometru-Securitate_octombrie-2021-complet.pdf
- LARICS. 2018. "Barometrul Culturii de Securitate." 46. Accesat la 11.10.2021. <https://larics.ro/wp-content/uploads/2018/04/Raport-sondaj-INSOP-barometru-LARICS-partea-1.pdf>

- OECD. 2014. *OECD Economic Outlook No. 95 – Long Term Baseline Projections*. OECD. Accesat la 10.12.2021. https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=EO95_LTB&lang=en
- Office of the Secretary of Defence - China. 2021. "Military and Security Developments involving the People's Republic of China 2021. Annual Report to Congress." 1. Accesat la 10.10.2021. <https://media.defense.gov/2021/Nov/03/2002885874/-1/-1/0/2021-CMPR-FINAL.PDF>
- Office of the Secretary of Defence. 2021. "Military and Security Developments involving the People's Republic of China 2021. Annual Report." Accesat la 10.10.2021. <https://media.defense.gov/2021/Nov/03/2002885874/-1/-1/0/2021-CMPR-FINAL.PDF>
- Ozawa, Mark. 2019. "Russia and China: 'axis of convenience' or 'stable strategic partnership'?" NATO Defence College Policy Brief, No. 16. Accesat la 10.09.2019. <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1342>
- Reuters. 2021. "We Will Not Back Down under Sanctions, China warns the EU." 3 16. Accesat la 10.04.2021. <https://www.reuters.com/article/us-eu-china-sanctions-idUSKBN2B8118>
- Roșca, Matei. 2021. "Romania reveals the limits of China's reach in Europe. While much of Western Europe rolls out the red carpet for Beijing, Bucharest is taking a tougher approach." *Politico*, 3 3. Accesat la 10.10.2021. <https://www.politico.eu/article/romania-recoils-from-china-aggressive-diplomacy/>
- Sarcinschi, Alexandra. 2020. „Competiția pentru vaccin și resurse medicale: o nouă fațetă a luptei pentru putere pe scena internațională.” *Impact Strategic* 7-23. URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is77.pdf
- Tammen, Ronald L., Jacek Kugler, Douglas Lemke, Allan C. Stamm III, Mark Abdollahian, Carole Alsharabati, and A.F.K. Organski. 2000. *Power Transitions: Strategies for the 21st Century*. Ronald L. Tammen, Jacek Kugler, Douglas Lemke, Allan C. Stamm III, Mark Abdollahian, Carole Alsharabati, A.F.K. Organski, New York: Chatham House Publishers, Seven Bridges Press.
- TASS. 2021. "NATO exists as geopolitical body to colonize post-Warsaw Pact/ex-USSR nations, says Lavrov ." 12 27. Accesat la 28.12.2021. <https://tass.com/politics/1381481>
- The International Institute for Security Studies. 2020. "The Military Balance 2020. The annual assessment of global military capabilities and defence economics." 6, 9-12.

The State Council Information Office of People's Republic of China. 2019. "The State Council Information Office of People's Republic of China's National Defense in the New Era." Accesat la 10.12.2021. http://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/201907/24/content_WS5d3941ddc6d08408f502283d.html

United States Senate. 2018. "Putin's Asymmetric Assault on Democracy in Russia and Europe: Implications for U.S. National Security. A Minority Staff Report Prepared for the Use of the Committee on Foreign Relations." Accesat la 09.09.2021. <https://www.govinfo.gov/>

CAPITOLUL 6

COMPETIȚIA ÎNTRE PUTERILE ECONOMICE

Cristian Băhnăreanu

Războaiele economice și competițiile pentru resurse au existat din cele mai vechi timpuri, doar mijloacele de ducere a acestor acțiuni s-au schimbat și rafinat în epoca contemporană. Este evident că economia produce resursele fără de care puterea națională, inclusiv cea politică, socială sau militară, nu poate funcționa la parametrii normali.

După evenimentele de la începutul anilor '90, peisajul economic global a suferit o serie de schimbări profunde generate de crizele ce au marcat sistemul economic și financiar internațional (criza financiară asiatică din 1997-1998, criza financiară globală din 2007-2008, criza datoriilor suverane din zona euro din 2010, criza economică alimentată de pandemia de Covid-19). În prezent, SUA și Uniunea Europeană, concurate îndeaproape de China, rămân puterile economice dominante, care dau „tonul” în relațiile de concurență și competiție la nivel regional și global. Aceeași actori, cu excepția UE ca întreg, au reușit și să-și dezvolte complexe militare de anvergură.

România, prin poziția sa geostrategică și geoeconomică la frontiera de est a NATO și Uniunii Europene, este importantă atât pentru comunitatea europeană în relația acesteia cu economiile de pe continentul asiatic, cât și vice-versa. Țara noastră este un important „nod” pe circuitele economice și comerciale Est-Vest, o punte de legătură în dezvoltarea relațiilor economice și nu numai între Occident și Orient. De asemenea, România ca țară membră a UE se supune normelor comunitare în materie de finanțe și comerț și, de aceea, poate fi supusă indirect unor presiuni economice (ce pot genera riscuri și amenințări la adresa securității) din partea altor puteri aflate la un moment dat în conflict cu Bruxellesul.

Model explicativ

Pentru a înțelege modul în care interesele puterilor economice și competiția și concurența dintre acestea, în „goana” lor după resurse, piețe și alte pârghii de control și influență economică, pot afecta și slăbi economia și societatea românească și, implicit, securitatea națională, trebuie să clarificăm o serie de termeni:

- *război economic* – „folosirea agresivă a mijloacelor economice în vederea atingerii obiectivelor naționale” (Department of Defense 9 June 2004, 174), mai precis anumite instrumente și pârgii de natură economică sunt utilizate pentru a constrânge adversarul să-și schimbe politica ori comportamentul sau pentru a submina capacitatea statului respectiv de a întreține relații normale cu celelalte state;
- *război comercial* – o subcategorie a războiului economic, înțeles ca situația în care o țară ripostează împotriva alteia prin majorarea tarifelor la import sau prin aplicarea altor bariere și restricții asupra importurilor celeilalte țări (Chen 2021), în scopul protejării propriei/propriilor economii;
- *sanctiuni economice* – „măsuri economice prohibitive aplicate de comunitatea internațională asupra exportului și/sau importului de bunuri materiale, servicii, resurse etc. către sau dintr-o anumită țară” (Academia de Studii Economice 2001, 394), mai precis orice fel de restricții impuse de către o țară în cadrul relațiilor comerciale cu o altă țară, în scopul de a convinge guvernul acesteia să-și schimbe politica;
- „*arma energetică*” – „orice acțiune sau inacțiune a unui actor al lanțului deținător-exploatator-producător-transportator-distribuitor-consumator, legată direct sau indirect de resursele energetice, ce are scopul de a influența sau controla alți actori” (Băhnăreanu 2007, 28).

În demersul nostru ne vom baza pe analiza diverșilor factori sau evenimente din cadrul relațiilor economice și comerciale dintre puterile economice ale lumii, care au influențat sau au potențialul de a influența negativ economia Uniunii Europene și, implicit, cea a României. În viitorul apropiat, perspectivele de tensionare suplimentară a mediului internațional, erodarea cooperării și accentuarea competiției sistemice pe multiple paliere constituie factori care pot afecta atingerea obiectivelor naționale de securitate (Administrația prezidențială 2020, 21). De aceea este obligatorie monitorizarea permanentă a acestor factori și adaptarea măsurilor de sporire a rezilienței economiei și societății românești.

Situația curentă și prognoza 2040

În prezent, SUA, China și UE domină scena internațională din punct de vedere economic și financiar, contribuția celor trei mari actori în PIB mondial reprezentând aproximativ 60% (vezi Tabelul nr. 1). Deși în ultimii ani se manifestă tot mai pregnant anumite tendințe de destructurare a multilateralismului, iar economia a fost afectată periodic de diverse provocări și

crize, marile puteri economice au reușit să se redreseze rapid prin consolidarea cooperării, reluându-și ritmul normal de creștere. Bunele relații și parteneriatele între aceste puteri economice sunt benefice pentru dezvoltarea sistemului financiar și comerțului internațional și, implicit, a economiei mondiale.

Tabelul nr. 1: Top 3 din punct de vedere al PIB-ului în perioada 2020-2022 (mld. dolari) (International Monetary Fund October 2021)

Țara regiunea \ An	2020	2021 (estimativ)	2022 (estimativ)	2020/2021/2022 (% din PIB-ul mondial)
China	14.867	16.863	18.463	17,5 / 17,8 / 18,0
SUA	20.894	22.940	24.796	24,6 / 24,2 / 24,2
Uniunea Europeană	15.264	17.078	18.354	18,0 / 18,0 / 17,9
Mondial	84.972	94.935	102.404	100 / 100 / 100

Problema apare atunci când între marile puteri/blocuri economice intervin anumite tensiuni și dispute în domeniul comercial sau pentru câștigarea/controlul unor piețe. Cel mai recent exemplu este cel al *războiului comercial dintre SUA și China* din perioada 2018-2019, când administrația Trump a impus noi tarife asupra economiei chineze pentru a forța regimul de la Beijing să schimbe anumite practici neloiale și furtul de proprietate intelectuală care contribuie la adâncirea deficitului comercial dintre cele două țări. Ca răspuns, China a acuzat SUA că promovează protecționismul și încearcă să-i încetinească ascensiunea ca putere economică globală, punând în aplicare o serie de măsuri asemănătoare la adresa economiei americane. Mărfurile chinezești au fost taxate suplimentar de către SUA cu circa 360 de miliarde de dolari, iar produsele americane cu circa 110 miliarde de dolari (BBC News 2020). Disputa comercială a afectat negativ ambele economii: pentru SUA, aceasta a însemnat costuri mai mari pentru producători, prețuri majorate pentru consumatori și dificultăți financiare pentru fermieri; pentru China, a contribuit la o încetinire a ratei de creștere a producției economice și industriale. De asemenea, acest război a provocat daune economice în unele țări și a dus la instabilitate pe piețele financiare și pe burse.

Expansiunea economică a Chinei în Europa de Sud-Est este o realitate cu care se confruntă toate economiile din regiune încă din anii '90, datorită importanței strategice a regiunii ca punct de intrare spre restul Europei pentru diverse proiecte terestre și maritime în cadrul *Inițiativei Centura și Drumul*.

China este cel mai mare producător și exportator din lume, ce dispune de capital și rezerve valutare semnificative, dar este acuzată frecvent că profită de vulnerabilitățile locale pentru a-și exercita influența economică și politică în regiunile de interes. În Europa de Sud-Est condițiile de reglementare și economice sunt mult mai favorabile decât în Europa de Vest, iar oportunitățile de investiții și profituri sunt mult mai variate, precum și posibilitățile pentru companiile chineze de a achiziționa active și infrastructuri esențiale. Exemple notabile de investiții chineze în regiune includ portul Pireu din Atena și calea ferată ce leagă Budapesta de Belgrad (Brattberg, Le Corre, și alții October 2021, 9). Toate aceste acțiuni de pătrundere și extindere economică prin impulsivitatea exporturilor și investițiilor chineze au potențialul de a afecta securitatea economică și capacitatea UE de a ajunge la consens în problemele cheie. În contextul conflictului comercial cu China, SUA a făcut presiuni asupra țărilor din regiune de a-și reduce dependența de Beijing prin măsuri de limitare și monitorizare a investițiilor și a drepturilor de proprietate asupra porturilor și altor infrastructuri strategice.

Un alt exemplu elocvent sunt *sanctiunile aplicate Rusiei de țările occidentale*. Acestea au fost impuse, pentru prima dată în anul 2014, de către SUA, UE (mai apoi, Marea Britanie separat), Canada, Australia, Elveția, Norvegia și Japonia (așa-numitele „țări de implementare”), ca răspuns la anexarea Crimeii. Sanctiunile vizează anumite persoane (blocarea conturilor/bunurilor și interzicerea accesului pe teritoriul țărilor de implementare) și sectoare cheie din economia rusă (finanțe, energie, apărare), iar Washingtonul își rezervă dreptul de a impune sancțiuni secundare anumitor companii și persoane străine pentru desfășurarea de activități care sunt contrare politicii externe și intereselor de securitate națională ale SUA. Pe lângă sancțiunile impuse în legătură cu situația din Ucraina, țările de implementare aplică și alte programe de sancțiuni (de exemplu, sancțiunile cibernetice ale SUA, sancțiunile SUA și UE cu privire la Siria, Iran și Coreea de Nord etc.) care ar putea impune anumite restricții privind desfășurarea de afaceri cu persoane fizice și companii rusești.

În aceste condiții, volumul schimburilor comerciale dintre România și Federația Rusă a scăzut de la aproape 5 miliarde de dolari în 2014 la puțin peste 3 miliarde de dolari în 2016 și chiar sub această sumă la sfârșitul anului 2020 (Ministerul Afacerilor Externe, n.d.) (Ambasada României în Federația Rusă, n.d.). Conform sursei citate, doar în ultimul an (2020 față de 2019), se constată o reducere cu 35% a schimburilor comerciale bilaterale. Prin urmare, sancțiunile

economice impuse Moscovei au însemnat indirect pierderi anuale de circa mai multe miliarde de dolari pentru țara noastră.

Deși anumite evenimente neprevăzute sau inevitabile, precum pandemiile, șocurile politice sau conflictele comerciale, pot genera dificultăți la nivel economic, se pare că economia mondială va continua să crească într-un ritm constant în următoarele două decenii. Indiferent de suișurile și coborâșurile specifice ciclului economic, un lucru este aproape cert – cele mai importante economii în curs de dezvoltare de astăzi, spre exemplu China sau India, vor fi superputerile economice de mâine. Expansiunea unor economii emergente spre statutul de puteri economice pe plan internațional nu se poate realiza fără a „deranja” resursele, sursele și piețele unor puteri economice existente, ceea ce va duce evident la tensiuni, crize și conflicte.

În perspectiva anilor 2040, mediul economic va fi caracterizat de o serie de tendințe, precum: extinderea celor mai puternice companii, sporirea competitivității globale, multiplicarea problemelor de pe piața muncii, fragmentarea mediului comercial, creșterea datoriilor suverane. Implicațiile vor fi dintre cele mai diverse și se vor concretiza în special prin diversificarea tendințelor de globalizare combinată cu anumite constrângeri la nivel guvernamental, înclinarea balanței economice spre Asia și sporirea influenței noilor puteri economice, precum și modelarea conexiunilor globale de către marile companii (National Intelligence Council March 2021, 43). Aceste tendințe vor accentua și mai mult disparitățile economice și de dezvoltare existente între cei mai importanți actori economici ai anilor 2040-2050 și restul lumii.

Potrivit Raportului *The World in 2050* (PricewaterhouseCoopers February 2017, 4-11), peste aproximativ 30 de ani economia mondială se va dubla, iar șase din cele șapte cele mai mari economii ale lumii vor fi piețele emergente din prezent. China își va consolida primul loc (20% din PIB mondial) în timp ce SUA va cădea pe locul al treilea, Japonia pe opt, Germania pe nouă, iar din urmă vor veni, India pe doi, Indonezia de patru, Brazilia pe cinci, Rusia pe șase și Mexic pe șapte. Până în 2050, se pare că Vietnam, India și Bangladesh vor înregistra un ritm accelerat de creștere și vor urca puternic în clasamentul puterilor economice pe plan mondial. În schimb, contribuția UE la formarea PIB-ului global ar putea scădea sub 10% și, spre anul 2040, va fi depășită de SUA și China (European Commission 2012, 82-83). Demografia și productivitatea vor continua să reprezinte „motoarele” fundamentale ale creșterii, care pe baza progreselor științifice și tehnologice sunt difuzate prin intermediul comerțului și investițiilor.

Un alt raport, *Global Strategic Trends: The Future Starts Today* (Ministry of Defence UK 2018, 83) elaborat de Ministerului Apărării al Regatului Unit, arată că balanța economică a lumii se va modifica treptat, având în vedere că grupul economiilor emergente E7 (Brazilia, China, India, Indonezia, Mexic, Rusia și Turcia) vor depăși grupul G7 (Canada, Franța, Germania, Italia, Japonia, Marea Britanie și SUA). Asia va deveni treptat noul centru de greutate al economiei mondiale, atât din punct de vedere al comerțului și finanțelor, cât și al serviciilor de contabilitate, asigurări și legislație comercială. Totuși, pentru ca aceste prognoze să se concretizeze, guvernele piețelor emergente trebuie să implementeze o serie de politici fiscale și reforme structurale pentru a-și îmbunătăți stabilitatea macroeconomică, diversifica economia și dezvolta instituții politice și juridice mai eficiente. Desigur, aceste tendințe ridică o serie de provocări în ceea ce privește accentuarea inegalității veniturilor și slăbirea coeziunii sociale.

Fără îndoială că tensiunile și disputele în domeniul economic și comercial între marile puteri ale lumii se vor exacerba în viitorul apropiat și vor fi determinate mai puțin de realitățile economice și mai mult de rivalitatea și naționalismul acestora. Intențiile și obiectivele strategice ale unui actor vor fi întotdeauna privite cu neîncredere de către ceilalți actori și, de aceea, evoluția relațiilor în domeniul economic ar trebui să se fundamenteze pe principiul: cooperare, acolo unde este posibil, competiție și concurență, acolo unde este nevoie, confruntare, acolo unde este necesar. De capacitatea comerțului internațional și al instituțiilor financiare de a se adapta acestei tranziții a puterii economice spre Asia va depinde în mod semnificativ dacă piețele internaționale vor rămâne eficiente și concurența între puterile economice va fi evitată sau măcar limitată.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

Inflamarea relațiilor politice, economice sau comerciale între marile puteri ale lumii și potențialele crize asociate au reverberații la nivel regional și global, iar economia și societatea românească se pot confrunta în viitorul apropiat cu o serie de amenințări și riscuri. Ca parte a Uniunii Europene, economia României ar putea fi afectată, în următorii 20 de ani, prin prisma relațiilor tensionate dintre autoritățile de la Bruxelles și alți actori economici importanți, precum China, Rusia și, chiar, Turcia. Aceste tensiuni potențiale se pot concretiza în fluctuații ale prețurilor internaționale, tarifare suplimentară, perturbări ale fluxurilor de

aprovizionare cu diverse produse și servicii, materii prime și resurse energetice, restrângerea/retragerea capitalurilor etc.

La fel ca în cazul unei crize economice sau financiare de amploare, amenințările cele mai importante în situația amplificării competiției și concurenței între actualele și viitoarele puteri economice ale lumii se vor concentra pe posibila *afectare a intereselor naționale de dezvoltare economico-socială și de securitate*, implicit a *obiectivelor de aderare la zona euro și angajamentelor asumate la nivelul Alianței Nord-Atlantice*. Problema va apărea atunci când relațiile comerciale ale țării noastre vor fi afectate la un *nivel marginal*, având în vedere că economia românească prezintă cel puțin două *vulnerabilități* extrem de importante: creșterea economică este nesustenabilă, bazată pe consum și o mare parte din necesarul de produse alimentare, resurse energetice și alte mărfuri vin din importuri (Comisia Națională de Strategie și Prognoză 15 noiembrie 2021, 11).

Cele mai importante *potențiale riscuri la adresa securității naționale a României* ce pot fi identificate sunt:

- probabilitate ridicată, alterarea securității economice, ca urmare a posibilei afectări a relațiilor comerciale, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- probabilitate ridicată, alterarea securității alimentare, ca urmare a posibilei afectări a importurilor, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- probabilitate medie, alterarea sănătății populației, ca urmare a lipsei sau calității inferioare a produselor alimentare, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- probabilitate medie, alterarea securității energetice, ca urmare a posibilei afectări a importurilor, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- probabilitate scăzută, perturbarea anumitor sectoare industriale, ca urmare a lipsei sau calității inferioare a unor materii prime și subansamble, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut;
- probabilitate scăzută, perturbarea sectorului imobiliar, ca urmare a lipsei sau calității inferioare a unor materii prime și materiale de construcții, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut;
- probabilitate ridicată, afectarea intereselor naționale de securitate, ca urmare a reducerii fondurilor financiare alocate, ceea ce determină ca riscul să fie moderat.

Toate aceste riscuri au potențialul de a afecta economia și societatea românească și, implicit, sistemul militar prin perturbarea ciclului normal de

planificare, finanțare și desfășurare a unor activități în vederea atingerii obiectivelor de securitate națională.

Concluzii

În perspectiva anilor 2040, România s-ar putea confrunta cu o serie dintre amenințările și riscurile enumerate mai sus. Amploarea efectelor într-o astfel de situație va depinde de capacitatea autorităților de a dezvolta și implementa cât mai rapid politici și programe de consolidare a rezilienței la șocurile externe generate de competiția și concurența dintre puterile economice. Ne referim aici, în primul rând, la dezvoltarea unor ramuri critice ale industriei naționale și agriculturii, precum și la capacitatea de a crește producția anumitor sectoare industriale și cea agricolă în caz de probleme în materie de importuri. La fel de importantă este și implementarea unor politici publice, pe baza principiilor și reglementărilor comunitare, care să asigure o creștere economică sustenabilă.

BIBLIOGRAFIE:

- Academia de Studii Economice. 2001. *Dicționar de economie*. Ediția a II-a. București: Editura Economică.
- Administrația prezidențială. 2020. „Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024.” București.
- Ambasada României în Federația Rusă. fără an. *Relațiile economice dintre România și Federația Rusă*. Accesat la 17.10.2021. <https://moscova.mae.ro/node/168>
- Băhnăreanu, Cristian. 2007. „Arma energetică” în contextual relațiilor internaționale ale începutului de secol XXI. București: Editura UNAp.
- BBC News. 2020. *A quick guide to the US-China trade war*. 16 January. Accesat la 29.10.2021. <https://www.bbc.com/news/business-45899310>
- Brattberg, Erik, Philippe Le Corre, Paul Stronski, și Thomas de Waal. October 2021. *China's Influence in Southeastern, Central, and Eastern Europe: Vulnerabilities and Resilience in Four Countries*. Carnegie Endowment for Internatioanl Peace.
- Chen, James. 2021. *Trade War*, Editor Investopedia. 27 July. Accesat la 15.10.2021. <https://www.investopedia.com/terms/t/trade-war.asp>
- Comisia Națională de Strategie și Prognoză. 15 noiembrie 2021. „Proiecția principalilor indicatori macroeconomici 2021-2025.”
- Department of Defense. 9 June 2004. *Dictionary of Military and Associated Terms*.

- European Commission. 2012. „Global Europe 2050.” Directorate General for Research and Innovation.
- International Monetary Fund. October 2021. *World Economic Outlook Database*. Accesat la 04.11.2021. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October>
- Ministerul Afacerilor Externe. fără an. *Federația Rusă – Evoluția volumului schimburilor comerciale*. Accesat la 28.10.2021. <https://www.mae.ro/bilateral-relations/4506>
- Ministry of Defence UK. 2018. „Global Strategic Trends: The Future Starts Today.”
- National Intelligence Council. March 2021. „Global Trends 2040: A More Contested World.”
- PricewaterhouseCoopers. February 2017. „The Long View: How will the global economic order change by 2050?”

CAPITOLUL 7

DINAMICA CHELTUIELILOR MILITARE

Cristian Băhnăreanu

Capacitatea de a pregăti, hrăni, echipa și înzestra forțele armate depinde de modul de organizare a economiei naționale, de capacitatea acesteia de a produce și de a pune la dispoziție resursele și mijloacele necesare (Băhnăreanu, *Influența factorului economic în realizarea securității* 2009, 9). Menținerea și dezvoltarea puterii militare este extrem de dificilă fără un nivel ridicat al puterii economice, pentru că investițiile exagerate în forțele armate pot priva societatea de unele resurse de care are nevoie, înrăutățind standardul de viață al populației. Prin urmare, puterea militară poate fi consolidată doar pe un fundal solid de putere economică având în vedere că potențialul de apărare și securitate necesită resurse financiare semnificative.

După cum se poate observa pe scena internațională, marii actori economici ai vremurilor actuale dispun de și dezvoltă importante forțe și capabilități militare. De exemplu, SUA, China, Rusia, poate cu excepția Uniunii Europene ca întreg (dar, la nivel de state membre, avem Germania, Franța și, până de curând, Marea Britanie), se află pe primele locuri în topul celor mai importanți actori ai lumii atât din punct de vedere economic, cât și militar. În afara nivelului de dezvoltare economică, cheltuielile militare la nivel național pot fi influențate și de o serie de alți factori, precum crizele și conflictele din vecinătate, percepția privind securitatea, consolidarea posturii de descurajare, prețurile internaționale ale petrolului.

România beneficiază de garanții solide de securitate prin prisma apartenenței la NATO și își respectă de câțiva ani angajamentul de a aloca cel puțin 2% din PIB pentru apărare (Direcția Informare și Relații Publice din Ministerul Apărării Naționale 2021), în special pentru modernizarea capabilităților militare. Principalele amenințări la adresa securității naționale sunt generate de situația mai puțin stabilă din Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN), marcată de creșterea cheltuielilor militare și exacerbarea unor tensiuni și probleme mai vechi sau mai noi.

Model explicativ

Pentru a putea descifra modul și mecanismele prin care statele alocă resurse financiare pentru dezvoltarea și consolidarea puterii militare este necesar să definim *cheltuielile de apărare*. În general, acestea reprezintă fondurile alocate pentru a asigura armatei toate capacitățile necesare, sub formă de armament, tehnică de luptă, echipamente și logistică, remunerarea și plata pensiilor militarilor sau finanțarea programelor de cercetare-dezvoltare în domeniu, mai precis, toate cheltuielile necesare forțelor și activităților militare actuale (Perlo-Freeman 2017). NATO le definește drept alocările financiare efectuate de un guvern național pentru a răspunde, în principal, nevoilor propriilor forțe armate sau celor ale Aliaților (NATO Public Diplomacy Division 2017, 14).

Cursa înarmărilor reprezintă orice competiție fără un scop precis, în afară poate de obținerea unei anumite superiorități militare a unui actor față de potențialii săi rivali sau, cel puțin, să nu rămână în dezavantaj față de aceștia. Dezvoltarea militară a unui actor este percepută de ceilalți actori ca pe o amenințare și, prin urmare, vor căuta la rândul lor să-și sporească puterea militară pentru a contrabalansa, ceea va duce la acumularea de cel dintâi actor de și mai multă putere militară (Băhnăreanu, Cursa înarmărilor în arcul de insecuritate din vecinătatea estică a Uniunii Europene 2010, 7), proces ce va continua până când resursele avute la dispoziție nu-l vor mai putea susține.

Analiza evoluției cheltuielilor militare și a dezvoltării capacităților în zonele de interes strategic reprezintă pentru țara noastră și, implicit, pentru NATO un factor deosebit de important pentru planificarea forțelor, capacităților și misiunilor în următorii ani. Rusia prin potențialul militar reprezintă un factor perturbator în regiune, militarizarea Mării Negre fiind unul dintre acțiunile prin care aceasta caută să nu-și piardă influența și controlul în fostele republici sovietice. De asemenea, Turcia este un actor cu potențial economic și militar important și ambiții de lider regional.

Situația actuală și prognoza 2040

Deși economia mondială s-a confruntat periodic cu o serie de dificultăți și crize, dinamica de creștere a cheltuielilor de apărare globale și a marilor puteri militare nu a suferit mari variații. Cheltuielile militare la nivel mondial sunt tot mai aproape să depășească „bariera” celor 2 trilioane de dolari, având în vedere că, în 2020, totalizau circa 1.981 de miliarde de dolari (da Silva, Tian și Markstei April 2021, 1). Cu toate că pandemia de Covid-19 a afectat majoritatea economiilor, cheltuielile militare au crescut în termeni reali cu 2,6% față de anul

2019 conform sursei citate, primele cinci state cu cele mai importante investiții în domeniul militar contribuind împreună cu 62% la totalul cheltuielilor: SUA cu 778 de mld. de dolari, China cu 252 de mld. de dolari, India cu 72,9 de mld. de dolari, Rusia cu 61,7 de mld., Marea Britanie cu 59,2 de mld. de dolari.

Ca dovadă că problemele economice și sanitare nu au afectat în mod semnificativ bugetele alocate apărării, avem exemplul NATO, unde 11 state membre, inclusiv Franța și Norvegia, au atins în 2020 ținta celor 2% din PIB (NATO Public Diplomacy Division 2021, 8) față de doar nouă cu un an înainte. Spre deosebire, Rusia, deși și-a sporit bugetul militar cu 2,5% în 2020 (al doilea an consecutiv de creștere), a înregistrat o diferență semnificativă, de circa 6,6%, între cheltuielile planificate și cele realizate efectiv (NATO Public Diplomacy Division 2021, 4). Cheltuielile militare ale Moscovei au fost influențate puternic de criza pandemică, oscilația prețurilor internaționale ale petrolului și gazelor, inflație etc. Dacă imediat după primirea statutului de membru al Alianței de către România, bugetul apărării a urmat un trend constant descendent, atât ca pondere în PIB, cât și ca valoare reală, ajungând la un minim de 1,25% din PIB în 2011 (Raport asupra activității desfășurate de Ministerul Apărării Naționale în anul 2012 2013, 1), după 2014, cheltuielile militare ale țării noastre au intrat pe un trend crescător și s-au situat cel puțin la nivelul țintei de 2% recomandată de NATO în vederea realizării capacității operaționale și sustenabile.

Cheltuielile de apărare în Europa de Est au însumat 71,7 mld. dolari în 2020, cu 3,4% mai mare față de 2019 și 31% față de 2011 (NATO Public Diplomacy Division 2021, 8), și au fost dedicate în principal pentru modernizarea capabilităților militare și profesionalizarea armatei. Conform raportului NATO privind cheltuielile de apărare, bugetul militar al Ungariei a crescut pentru al șaselea an consecutiv, la 2,4 miliarde de dolari în 2020, spre deosebire de cel al Bulgariei care s-a redus cu 44% în ultimul an (creșterea de peste 130% din 2019 se pare că a acoperit și plata integrală a unei escadrile de avioane de luptă). Și cheltuielile militare ale Turciei s-au redus pentru prima oară în ultimii 10 ani, la 17,7 mld. dolari în 2020.

În regiunea Mării Negre, spațiu de importanță strategică pentru țara noastră, pandemia se pare că nu a influențat prea mult evoluția bugetelor de apărare. Începând cu anul 2017, când cheltuielile militare totale din regiune au scăzut cu peste 13 miliarde de dolari ca urmare a tăierii drastice a bugetului forțelor armate ruse, acestea s-au situat pe un trend crescător. Situația tot mai complicată și imprevizibilă din regiune, cu anexarea Crimeii și tensiunile din estul Ucrainei, inflamarea periodică a situației din Nagorno-Karabakh, celelalte

conflicte înghețate, alimentează riscurile și amenințările la adresa securității și creează premisele unei posibile curse a înarmărilor.

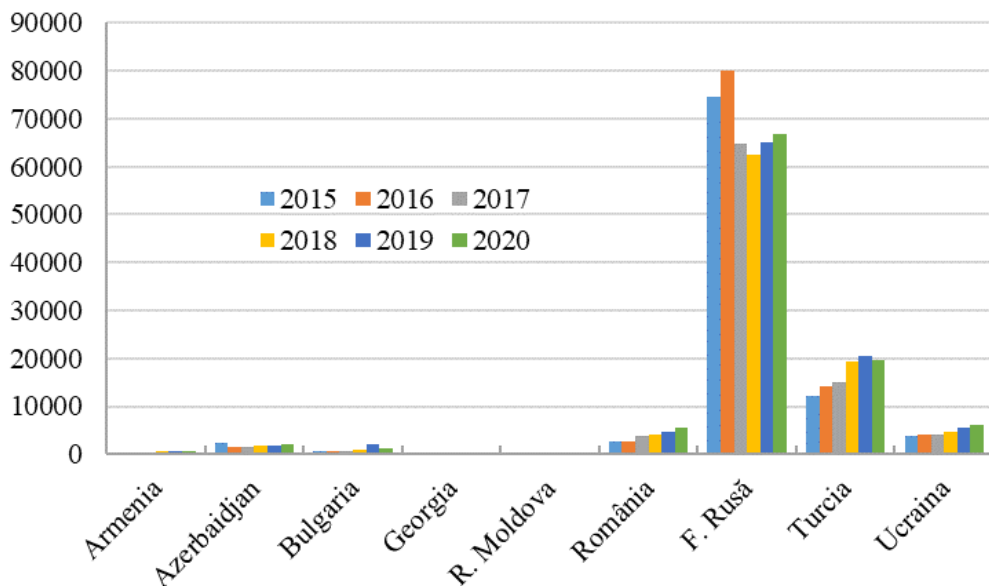


Figura nr. 1: Evoluția cheltuielilor militare în regiunea Mării Negre (mil. dolari) (SIPRI 2021, 15-21)

În ultimii trei ani, Rusia, România, Ucraina și Azerbaidjan au continuat să aloce sume în creștere constantă pentru asigurarea nevoilor de apărare și securitate. În schimb, Turcia a înregistrat pentru prima oară în 2020 o scădere de circa 1 miliard de dolari a bugetului militar pe fondul dificultăților politico-economice.

Creșterea sau menținerea unui nivel ridicat al cheltuielilor militare are la bază anumiți factori, care alimentează astfel de politici: dobândirea sau menținerea statutului de putere militară; consolidarea posturii de descurajare; necesitatea de modernizare a armatei naționale ca urmare a apartenenței la o alianță militară; probleme de instabilitate politică, violență și terorism pe propriul teritoriu; tensiuni, crize și conflicte în vecinătatea apropiată; creșterea cheltuielilor militare ale rivalilor strategici etc. În aceste condiții, se preconizează ca, dacă nu intervine o criză economică majoră sau un alt eveniment critic, cheltuielile militare ale SUA la nivelul anilor 2030 să depășească 1 trilion de dolari, cele ale Chinei să se situeze în intervalul a 700-750 de miliarde de dolari,

iar India să aloce armatei circa 200 de miliarde de dolari (EU Competence Centre on Foresight fără an).

Într-un raport academic, Ministerul Apărării al Regatului Unit realiza o analiză a dinamicii principalelor cheltuieli de apărare ale marilor puteri economice ale lumii pentru anul 2045 (UK Ministry of Defence 2014, 94). Conform proiecției, până în anul respectiv cele mai mari economii ale lumii (după PIB) vor fi probabil China și SUA, India fiind probabil singura țară într-un așa-numit „eșalon al doilea”. Unii experți sugerează că, peste 30 de ani, SUA și China ar putea totaliza circa 45% din cheltuielile globale pentru apărare. Deși UE ca întreg va avea probabil un PIB comparabil cu al SUA (deși mai mic decât cel al Chinei) și va cheltui în domeniul militar o sumă similară cu India, nici o țară europeană nu va avea probabil un buget de apărare comparabil cu aceste trei puteri. Rusia va continua să-și majoreze bugetul militar, deși este puțin probabil ca economia să crească suficient de repede pentru ca Moscova să țină pasul cu viitoarelor cheltuieli de apărare din China, SUA sau India, chiar dacă cheltuielile sale ca procent din PIB vor crește.

Un alt raport despre scenariile de evoluție ale Rusiei până în 2045 (Kragh 2020, 14) arată că, în condițiile unei creșteri anuale de 2% și a menținerii unui procent de circa 4% din PIB pentru cheltuielile militare, armata rusă va beneficia în termeni nominali de un buget de 112 miliarde de dolari. În pofida unor constrângeri de ordin economic și financiar, Moscova va continua să investească în dezvoltarea capabilităților terestre.

Tabelul nr. 1: Strategia de dezvoltare a capabilităților terestre ruse³⁶

Sarcini	Descriere	Dezvoltări
Descurajare strategică	Prevenire a agresiunii împotriva Rusiei prin impunerea de costuri	Forțe nucleare modernizate; îmbunătățirea loviturilor convenționale cu rază lungă de acțiune; C4ISR; apărare aeriană
Dominație regională	Răspuns rapid și dominație în vecinătatea apropiată (cu excepția țărilor baltice)	Profesionalizare, rezistență, pregătire a forțelor de reacție rapidă (aeropurtate, speciale); reorganizare și modernizare a forțelor terestre de manevră
Operații expediționare	Campanii în afara zonei de responsabilitate pentru a răspunde la terorism, instabilitate, dezastre umanitare	Investiții în forțe terestre ce pot fi desfășurate rapid și lovituri cu rază lungă de acțiune

³⁶ Tabel preluat din Andrew Radin et al., *The Future of the Russian Military*, RAND Corporation, 2019, p. 62.

Sarcini	Descriere	Dezvoltări
Pregătire în caz de conflict major	Capacitatea de a dispune de forțe numeroase și capabile în caz de conflict major, mai ales prin mobilizare	Modernizare a forțelor terestre de manevră; menținerea focului indirect; îmbunătățirea loviturilor cu rază lungă de acțiune; C4ISR, război electronic și apărare aeriană; menținerea conscripției
Stabilitate internă	Asigurare a supraviețuirii regimului, apărare împotriva revoluțiilor colorate, terorism	Extinderea forțelor de securitate internă și înființarea gărzii naționale

Cei cinci factori prezentați în tabelul de mai sus se pare că vor modela alocările bugetare și dezvoltarea capabilităților militare ruse în viitorul apropiat. Singurele necunoscute sunt posibila fluctuație a prețurilor energiei pe piețele internaționale, ce în mod cert ar afecta creșterea economică și, implicit, bugetul apărării și dezvoltarea capabilităților militare, și eventualele schimbări în politica economică și strategia de securitate din cauza unor divergențe sau rupturi în relațiile cu Occidentul și China.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

În general, depășirea unor limite în ceea ce privește sporirea cheltuielilor militare, dezvoltarea de capabilități moderne și militarizarea unor zone au potențialul de a inflama mediul de securitate regional și relațiile internaționale. Un actor care investește mult prea mult în forțele sale armate va ridica întotdeauna semne de întrebare pe scena internațională asupra scopurilor pe care le urmărește: apărare și descurajare, supremație regională, proiecție a puterii, intervenție militară etc. Este cazul Chinei, care se află în plină expansiune a puterii sale militare cu scopul mai mult sau mai puțin evident de a egala și, eventual, depăși influența SUA pe plan mondial, de a înlocui alianțele și parteneriatele de securitate americane în regiunea Asia-Pacific, de a reface ordinea internațională în favoarea intereselor naționale ale regimului de Beijing (Office of the Secretary of Defense 2021, 1).

Pentru România, *sporirea cheltuielilor militare ale Rusiei și acțiunile acesteia în Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN) și eventuala accentuare a competițiilor militare* în această regiune reprezintă *amenințări majore cu impact critic* ce supun țara noastră la anumite presiuni de ordin economico-social și de securitate.

De asemenea, *declanșarea unor crize și conflicte sau reactivarea altora „înghețate” din REMN*, ce implică fără îndoială creșteri de cheltuieli militare, constituie un motiv de îngrijorare și poate avea un *impact critic*, cu anumite

efecte, directe și indirecte, asupra securității și bunăstării cetățenilor români. De exemplu, evenimentele din ultimii ani au demonstrat că agravarea unor tensiuni în regiunea Mării Negre poate avea o serie de efecte negative asupra derulării normale a relațiilor economice și comerciale dintre România și țările respective, ceea ce în final a dus la pierderi înregistrate de economia națională. De exemplu, criza ucraineană din 2014 și problemele asociate au dus la scăderea cu circa 1.700 de milioane de dolari, respectiv 900 de milioane de dolari, a volumului total al schimburilor comerciale ale României cu Federația Rusă, respectiv Ucraina, în numai doi ani (2014-2015) (Ministerul Afacerilor Externe, n.d.) (Ministerul Afacerilor Externe, n.d.), iar reaprinderea conflictului din Nagorno-Karabakh din toamna anului 2020 a avut ca efect o scădere cu 31,55% a comerțului bilateral dintre țara noastră și Azerbaidjan (Ministerul Afacerilor Externe, n.d.).

Cele mai importante *riscuri ce pot afecta securitatea națională a României* sunt:

- probabilitate ridicată, afectarea intereselor naționale de securitate, ca urmare a creșterii instabilității în REMN, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- probabilitate ridicată, afectarea intereselor naționale de securitate, ca urmare a creșterii cheltuielilor militare și înarmării în REMN, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- probabilitate medie, afectarea intereselor naționale de securitate, ca urmare a intensificării acțiunilor de intimidare și provocare în REMN, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- probabilitate scăzută, alterarea securității economice, ca urmare a posibilei afectări a relațiilor comerciale, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- probabilitate scăzută, alterarea condițiilor de trai, educației și sănătății populației, ca urmare a necesității de a majora bugetul militar al țării noastre, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- improbabil, alterarea securității energetice, ca urmare a posibilei afectări a importurilor și a fluxurilor de aprovizionare cu resurse energetice, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut;
- improbabil, alterarea securității sociale, ca urmare a eventualei creșteri a numărului de refugiați și migranți dinspre țările din REMN afectate de crize și conflicte, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut.

Sperăm ca toate aceste potențiale riscuri la adresa stabilității și securității REMN să nu se concretizeze vreodată, iar țara noastră să continue acțiunile de

dezvoltare a unui mediu de securitate la Marea Neagră caracterizat de relații de cooperare și parteneriat în domeniul politic, economic și militar.

Concluzii

Cheltuielile militare și dinamica acestora reprezintă o sursă permanentă de discuții și nemulțumiri pe plan intern și extern: dacă sunt prea scăzute nu pot satisface în totalitate necesitățile de modernizare a forțelor armate și, implicit, de asigurare a securității, iar dacă sunt prea ridicate provoacă îngrijorări pe plan regional și neajunsuri în alte domenii ale vieții sociale. Totuși, ele rămân un indicator de bază al evaluării mediului de securitate dintr-o anumită regiune, în cazul nostru REMN, ce poate reliefa anumite acțiuni și tendințe militare ale unor actori ce pot genera riscuri și amenințări pentru alți actori.

REMN este caracterizată de o serie de crize și conflicte cu adânci rădăcini în istoria regiunii ce vizează modificarea unor granițe, iar, din aprilie 2004, locul unde se intersectează interesele NATO și UE și cele ale Federației Ruse și spațiului de interes strategic al acesteia. Din păcate, situația de securitate din această regiune nu este în prezent cea mai fericită, acțiunile din 2014 de anexare a Peninsulei Crimeea și conflictul din estul Ucrainei declanșând un lung șir de consecințe la nivel politic, economic și militar.

România, ca stat membru al Alianței Nord-Atlantice, este un promotor activ al consolidării securității și stabilității în REMN. Cu toate acestea, acțiunile Rusiei și situația de securitate din regiune afectează în mod direct interesele țării noastre și, de aceea, credem că este nevoie de dezvoltarea și implementarea unor strategii adecvate la nivel național și aliat de contracarare a unor acțiuni de (re)activare a unor crize și conflicte, de creșterea finanțării și accelerarea modernizării capacităților ale Armatei României, intensificarea eforturilor NATO și Uniunii Europene de securizare a frontierelor la Marea Neagră.

BIBLIOGRAFIE:

- Academia de Studii Economice. 2001. *Dicționar de economie*. Ediția a II-a. București: Editura Economică.
- Administrația prezidențială. 2020. „Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024.” București.
- Ambasada României în Federația Rusă, n.d. *Relațiile economice dintre România și Federația Rusă*. Accesat la 17.10.2021. <https://moscova.mae.ro/node/168>
- Băhnăreanu, Cristian. 2007. „Arma energetică” în contextual relațiilor internaționale ale începutului de secol XXI. București: Editura UNAp.

- . 2010. *Cursa înarmărilor în arcul de insecuritate din vecinătatea estică a Uniunii Europene*. București: Editura UNAp.
- . 2009. *Influența factorului economic în realizarea securității*. București: Editura UNAp.
- BBC News. 2020. *A quick guide to the US-China trade war*. 16 January. Accesat la 29.10. 2021. <https://www.bbc.com/news/business-45899310>
- Brattberg, Erik, Philippe Le Corre, Paul Stronski, și Thomas de Waal. October 2021. *China's Influence in Southeastern, Central, and Eastern Europe: Vulnerabilities and Resilience in Four Countries*. Carnegie Endowment for Internatioanl Peace.
- Chen, James. 2021. *Trade War*, Editor Investopedia. 27 July. Accesat la 15.10.2021. <https://www.investopedia.com/terms/t/trade-war.asp>
- Comisia Națională de Strategie și Prognoză. 15 noiembrie 2021. „Proiecția principalilor indicatori macroeconomici 2021-2025.”
- Cox, Jeff. 2021. *Deutsche Bank warns of global 'time bomb' coming duet o rising inflation*. Editor CNBC. 9 June. Accesat la 20.10.2021. <https://www.cnbc.com/2021/06/07/deutsche-bank-warns-of-global-time-bomb-coming-due-to-rising-inflation.html>
- da Silva, Diego Lopes, Nan Tian, și Alexandra Markstei. April 2021. „Trends in World Military Expenditure, 2020.” *SIPRI Fact Sheet*.
- Department of Defense. 9 June 2004. *Dictionary of Military and Associated Terms*.
- Department of Economic and Social Affairs, United Nations. 2021. „World Economic Situation and Prospects as of mid-2021.”
- Direcția Informare și Relații Publice din Ministerul Apărării Naționale. 2021. „2021, al cincilea an consecutiv de alocare a două procente din PIB pentru Apărare.” *Comunicat nr. 39*. Editor Biroul presă. 22 februarie. Accesat la 12.11.2021. https://www.mapn.ro/cpresa/16892_2021,-al-cincilea-an-consecutiv-de-alocare-a-dou%C4%83-procente-din-PIB-pentru-Ap%C4%83rare
- Elliott, Larry. 2021. „IMF says Covid support has left world open to new financial crisis.” *The Guardian*, 12 October. Accesat la 20.10.2021. <https://www.theguardian.com/business/2021/oct/12/imf-calls-for-rich-countries-to-fulfil-promises-on-vaccines-and-climate>

- EU Competence Centre on Foresight. fără an. *World military expenditure and weapons trade*. Accesat la 16.11.2021. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/topic/changing-security-paradigm/world-military-expenditure_en
- European Commission. 2012. „Global Europe 2050.” Directorate General for Research and Innovation.
- Guillemette, Yvan, și David Turner. July 2018. „The Long View: Scenarios for the World Economy to 2060.” OECD Economic Policy Paper.
- International Monetary Fund. October 2021. *World Economic Outlook Database*. Accesat la 11.11.2021. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October>
- International Monetary Fund. July 2021. „World Economic Outlook Update: Fault Lines Widen in the Global Recovery.”
- International Monetary Fund. October 2021. „World Economic Outlook: Recovery During a Pandemic.” 5.
- Kragh, Martin. 2020. *Russia in 2045: A Scenario Analysis*. Report no. 2, The Swedish Institute of International Affairs.
- Ministerul Afacerilor Externe, n.d. *Federația Rusă – Evoluția volumului schimburilor comerciale*. Accesat la 28.10.2021. <https://www.mae.ro/bilateral-relations/4506>
- Ministerul Afacerilor Externe, n.d. *Federația Rusă – Evoluția volumului schimburilor comerciale*. <https://www.mae.ro/bilateral-relations/4506>
- Ministerul Afacerilor Externe, n.d. *Federația Rusă – Evoluția volumului schimburilor comerciale*. Accesat la 17.10.2021. <https://www.mae.ro/bilateral-relations/4506>
- Ministerul Afacerilor Externe. n.d. *Relații bilaterale: Republica Azerbaidjan*. Accesat la 28.10.2021. <http://www.mae.ro/bilateral-relations/4494#802>
- Ministerul Afacerilor Externe, n.d. *Relații bilaterale: Ucraina*. Accesat la 28.10.2021. <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1734#842>
- Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene. 2021. „Planul Național de Redresare și Reziliență al României.”
- Ministry of Defence UK. 2018. „Global Strategic Trends: The Future Starts Today.”
- National Intelligence Council. March 2021. „Global Trends 2040: A More Contested World.”
- NATO Public Diplomacy Division. 2021. „Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2021).” *Press Release*. 11 June.

- NATO Public Diplomacy Division. 2017. „Defence Expenditures of NATO Countries (2009-2016)” *Press Release*. 13 March.
- Office of the Secretary of Defense. 2021. „Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China.” Annual Report to Congress.
- Perlo-Freeman, Sam. 2017. *Monitoring military expenditure*. Editor SIPRI. 11 January. Accesat la 09.10.2021. <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2017/monitoring-military-expenditure>
- Pollock, Alex J. 2021. „Seven Possible Causes of the Next Financial Crisis.” *Law & Liberty*, 13 September. Accesat la 18.10.2021. <https://lawliberty.org/seven-possible-causes-of-the-next-financial-crisis>
- PricewaterhouseCoopers. February 2017. „The Long View: How will the global economic order change by 2050?”
2013. „Raport asupra activității desfășurate de Ministerul Apărării Naționale în anul 2012.” *Monitorul Oficial al României nr. 408*. 10 octombrie.
- SIPRI. 2021. *Military expenditure by country, in constant (2019) US\$ m., 1988-2020*. Accesat la 16.11.2021. <https://sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932020%20in%20constant%20%282019%29%20USD%20%28pdf%29.pdf>
- UK Ministry of Defence. 2014. „Strategic Trends Programme: Global Strategic Trends - Out to 2045.”
- World Health Organization. 28 November 2021. „Update on Omicron.” Accesat la 03.12.2021. <https://www.who.int/news/item/28-11-2021-update-on-omicron>

CAPITOLUL 8

CONCURENȚA ÎN DOMENIUL SPAȚIAL

Cristian Băhnăreanu

În ultimii ani, marile puteri economice și militare au dezvoltat un interes major pentru dezvoltarea tehnologiilor și capabilităților spațiale și utilizarea lor pentru a spori eficiența misiunilor desfășurate pentru îndeplinirea intereselor naționale. SUA, Rusia și, mai recent, China și Uniunea Europeană își împart supremația în domeniul spațial, un domeniu deosebit de important din punct de vedere al aplicabilității în domeniul civil, comercial și militar, al comunicațiilor, al navigației, al transferului de date, astronomiei, explorării și monitorizării spațiului etc. O tendință mai nouă în acest domeniu se referă la transportul de persoane pe Stația Spațială Internațională sau pe diferite orbite terestre în scop turistic.

În România, membră din 1959 a Comitetului pentru utilizarea în scopuri pașnice a spațiului extra-atmosferic al Națiunilor Unite din 2011 a Agenției Spațiale Europene, spațiul și tehnologiile spațiale reprezintă un subiect de maxim interes pentru planificatorii militari. Având în vedere că mediul de operare va fi caracterizat în viitorul apropiat de crearea de capabilități specifice noilor domenii de operare militare (spațiul cibernetic și spațiul cosmic) (Ministerul Apărării Naționale 2021, 9), domeniul spațial trebuie privit din dublă perspectivă – atât al avantajelor acestor tehnologii în sfera civilă și militară, cât și al posibilelor amenințări și riscuri la adresa securității naționale.

Model explicativ

Spațiul și capabilitățile spațiale sunt vitale pentru securitatea națională și capacitatea de a înțelege amenințările emergente, de a conduce operații și de a proiecta puterea, de a sprijini eforturile politico-diplomatice și a susține viabilitatea economică (US Department of Defense January 2011, 1). Sistemele spațiale vor fi incluse cât de curând în categoria infrastructurilor critice, având în vedere că sunt integrate în aproape toate sectoarele esențiale, fie că vorbim de apărare, agricultură, energie sau de transporturi și telecomunicații.

Pentru a putea analiza tendințele actuale și în perspectiva anilor 2040, în domeniul capabilităților spațiale și cibernetice, din punct de vedere al beneficiilor

și, mai ales, al provocărilor pentru securitate, trebuie să clarificăm câțiva termeni specifici:

- *spațiu cosmic* – deși nu există o definiție clară a acestui termen (UN Committee on the Peaceful Uses of Outer Space 3 February 2020), în general el cuprinde întregul spațiu situat dincolo de limita atmosferei planetei noastre (National Environmental Satellite, Data, and Information Service 2016);
- *capabilități spațiale* – înglobează mai multe aspecte, de la capacitatea unui echipament spațial de a îndeplini o misiune, la capacitatea unui echipament terestru de a îndeplini o misiune în sau prin spațiu, ori la capacitatea unui echipament spațial de a contribui la o misiune de la fundul mării până în spațiu (Joint Chiefs of Staff 10 April 2018, GL-6);
- *spațiu cibernetic* – este domeniul global format din toate comunicațiile interconectate, elementele de tehnologia informației și alte sisteme electronice, rețelele și datele din acestea, inclusiv cele separate sau independente, care procesează, stochează sau transmit date (NATO Standardization Office 2020, 128);
- *capabilități cibernetice* – dispozitive sau programe de calculator, inclusiv orice combinație de *software*, *firmware* sau *hardware*, concepute pentru a crea un efect în sau prin spațiul cibernetic (Joint Chiefs of Staff 8 June 2018, GL-4).

Pe baza datelor și rapoartelor publice ale diferitelor organisme specializate ale ONU, NATO și UE sau proiectele în domeniu dezvoltate de marile puteri ale lumii prin intermediul NASA, ESA sau Roscosmos, vom încerca să descifrăm care ar putea fi cele mai mari provocări spațiale în viitorul apropiat. Pentru România, amenințările utilizând capabilități spațiale, deși sunt puțin probabile, ar putea fi generate de tensiunile și rivalitățile între actorii din domeniu, ca de exemplu un actor ostil politicii SUA, NATO sau UE, care, provocând daune infrastructurii spațiale a acestora, afectează implicit și serviciile vitale oferite țării noastre.

Situația actuală și prognoza 2040

Încă din anii '50, odată cu primele lansări de rachete balistice intercontinentale și a satelitului Sputnik, existau temeri referitoare la posibilitatea declanșării unei curse a înarmărilor în spațiul cosmic, având ca principali actori SUA și Rusia. *Tratatul privind spațiul cosmic (Outer Space Treaty)* (United Nations Office for Outer Space Affairs 1966) din 1967 a pus bazele încetării sau, cel puțin, a limitării ritmului de militarizare a spațiului, interzicând celor 111

semnatari staționarea de arme nucleare sau alte arme de distrugere în masă pe orbita Pământului, pe suprafața Lunii sau pe oricare dintre planete și alte corpuri celeste. De asemenea, *Acordul privind Luna (Moon Agreement)* (United Nations Office for Outer Space Affairs 1979) din 1984 reafirmă principiile din tratatul de mai sus, precizând că Luna și alte corpuri celeste ar trebui folosite exclusiv în scopuri pașnice, fără a perturba mediile lor.

Cercetările în domeniul spațial par că au luat avânt în ultima perioadă, firmele private și unele state propunându-și obiective îndrăznețe de explorare a universului apropiat, îmbunătățire a vieții terestre și creștere a securității și rezilienței la fenomene cosmice ce ar putea amenința Pământul. Astfel, sectorul spațial se află într-un nouă etapă de dezvoltare, inovații tehnologice și noi sisteme spațiale prind viață, de la microsateți la constelații de sute de sateliți, lansatoare de mici dimensiuni, bandă largă și internetul-tuturor-lucrurilor din spațiu, zboruri comerciale cu echipaj uman și așa mai departe. Însă, în ciuda predicțiilor din anii 2000 privind progresul extraordinar în domeniul rachete și tehnologia de lansare și de plasare de obiecte pe orbită, schimbarea a fost lentă. Astfel, costurile per kilogram de sarcină utilă plasată pe orbită au rămas similare cu cele de pe vremea rachetelor Saturn și a programului Apollo (sfârșitul anilor '60 – începutul anilor '70). Progrese mult mai mari s-ar putea profila în viitorul apropiat având în vedere că rachetele reutilizabile ale SpaceX și Blue Sky ar putea reduce costurile cu circa 50%-75% (O'Hanlon September 2018, 19).

În ultimii cinci ani, am fost martorii expansiunii rapide a serviciilor și produselor pentru publicul larg ce utilizează sateliții și tehnologia aferentă, precum comunicații, servicii de televiziune prin satelit, produse geospațiale, servicii de meteorologie și poziționare. La 1 septembrie 2021, situația sateliților operaționali aflați pe orbită era următoarea: SUA – 2.788, China – 431, Rusia – 167, alte țări – 1.164 (UCS Satellite Database 2021). Comparat cu cei la nivel militar, situația era următoarea:

Tabelul nr. 1: Lansări și numărul de sateliți militari operați de marile puteri la sfârșitul anului 2020 (UCS Satellite Database 2021)

	SUA	China	India	Rusia	Marea Britanie	Germania	Franța
Nr. de lansări pe orbită în 2020	44	39	2	17	-	5 (UE)	
Nr. total de sateliți militari	214	117	9	101	6	7	13

O tendință mai nouă constă în utilizarea sateliților miniaturizați, mai ales în zona comercială și civilă, în domeniul observării Pământului, comunicații în zonele îndepărtate și prognoză meteo. Forțele armate ar putea utiliza această tehnologie pentru crearea unor rețele de comunicații mai rezistente și mai puțin vulnerabile la atacuri cu armament antisatelit sau pentru urmărirea continuă a obiectelor mai mari de la sol, ca de exemplu rachetele nord-coreene.

În acest context, NATO a identificat cinci capacități spațiale de bază în sprijinul desfășurării unor misiuni în mod responsabil și eficient. Desigur, este nevoie de acces la platforme și vehicule de lansare, la sateliți, senzori și alte echipamente și tehnologii ce nu sunt ieftine și ușor de accesat.

Tablelul nr. 2: Capabilități spațiale și utilizarea lor la nivelul NATO
(NATO Science & Technology Organization March 2020, 76)

Capabilitate spațială	Utilizare și efecte
Poziționare, navigație, timp și viteză	Lovitură de înaltă precizie Sprijin pentru recuperarea personalului / căutare și salvare combatanți Sincronizare rețele
Avertizare tactică integrată și evaluare a amenințărilor	Protecția forței Atribuire Avertizare rachete
Monitorizare a mediului	Planificare misiune Selectare armament și muniții Prognoză meteorologică
Comunicații	Comandă-control Operațiuni cu vehicule aeriene fără pilot Comunicații „dincolo de orizont”
Informații, supraveghere și recunoaștere	Acoperirea executării operației (în centrele de operații) Evaluarea distrugerilor produse în luptă Informații Managementul țintelor

Este adevărat că puterea spațială se referă la mijloacele de a descuraja, înfrânge, distruge și, în anumite cazuri, de a interzice potențialilor adversari accesul la spațiu în scop militar sau civil, iar echipamentele și facilitățile spațiale oferă capacități de luptă critice, cu posibilitatea de a produce efecte mult superioare celor terestre, aeriene sau navale. Spațiul reprezintă o nouă dimensiune a câmpului de luptă modern unde marile puteri caută să-și sporească capacitățile militare și securitatea națională. Sporirea importanței spațiului pentru realizarea securității a determinat, de asemenea, multe țări să analizeze necesitatea de a dezvolta propriile capacități contra-spațiu – fie că vorbim despre mediul

cibernetice, arme cu energie direcționată, război electronic, rachete antisatelit, sisteme orbitale potențial ofensive etc. – care pot fi folosite pentru a induce în eroare, perturba, respinge, deteriora sau distruge sistemele spațiale ale adversarului.

Raportul din 2021 al organizației *Secure World Foundation* analizează activitățile, planurile și capacitățile contra-spațiale ale principalilor actori ai arenei internaționale, de la arme care vizează sateliții de pe orbită, până la blocarea comunicațiilor prin satelit și atacuri cibernetice asupra stațiilor de la sol (Weeden and Sanson (eds.) April 2021). Astfel, *China* are în derulare trei programe care au ca scop dezvoltarea unei arme antisatelit cu ascensiune directă capabilă să amenințe fizic sateliții și construiește mai multe stații radar terestre și telescoape în vederea cunoașterii situației în spațiul cosmic. *SUA* dispune de tehnologii care ar putea constitui elementele unei arme coorbitale antisatelit și de echipamente cu laser pentru urmărirea sateliților ce ar putea orbi senzorii optici ai acestora și a demonstrat capacitatea de interceptare terestră și navală cu rachete antibalistice împotriva unui satelit. Mai mult, sistemul ofensiv de blocare a conexiunilor geostaționare prin satelit este *online* din 2020, iar rețeaua de stații radar terestre și telescoape este în plină dezvoltare. *Rusia* este aproape sigur capabilă de operațiuni antisatelit cu ascensiune directă limitate, dar nu reprezintă încă o amenințare critică. Dispune de sisteme laser terestre pentru urmărirea sateliților, care ar putea servi ca armă cu energie direcționată pentru a orbi optica satelitului, și își modernizează sistemele de război electronic, care ar putea bloca legătura de *uplink* cu satelitul. Atât *SUA*, cât și *Rusia* au testat operațiuni de întâlnire și proximitate între sateliți pe orbite joase și geosincrone ale Pământului. *India* a demonstrat încă din 2019 că sistemul său de apărare antirachetă ar putea intercepta un satelit pe orbită joasă și există semnale că dezvoltă arme cu energie direcționată. *Japonia* are în dotare un sistem de apărare antirachetă care pare să aibă capacitatea de a ajunge la sateliții pe orbită joasă și se află în discuții în vederea construirii unui satelit pentru interceptarea potențialilor sateliți inamici.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

România se pare că va lansa cât de curând propriul satelit³⁷, prin intermediul rachetei de concepție românească *EcoRocket* (Liberalist 2021), și va deveni, astfel, a doua țară din UE, după Franța, ce va deține capacități de lansare

³⁷ Primul satelit românesc, lansat cu succes în februarie 2012 de racheta europeană *Vega*, a fost *Goliat*. Din păcate, sistemele satelitului nu au putut fi puse în funcțiune, astfel încât după trei ani acesta s-a dezintegrat în atmosfera terestră. După acest prim pas, o serie de alte încercări se desfășoară la nivel de proiecte universitare în colaborare cu Agenția Spațială Europeană (The European Space Agency 2021).

a sateliților. Totuși, țara noastră va continua să depindă de serviciile asigurate de infrastructura și capacitățile spațiale ale altor actori (diverși sateliți civili, comerciali și militari) și de programele în domeniu dezvoltate de NATO și UE. Având în vedere dependența în creștere a economiei, societății și, nu în ultimul rând, a forțelor armate de tehnologiile spațiale considerăm că autoritățile din țara noastră nu pot ignora spațiul ca sursă de date, canal de comunicații și domeniu al unor pericole care ar putea afecta obiectivele naționale de dezvoltare economico-socială și interesele naționale de securitate.

Cea mai importantă amenințare este *limitarea/sistarea accesului la anumiți sateliți*, fie de către operatorul satelitului respectiv, fie ca urmare a unui atac cibernetic, ceea ce poate avea un *impact critic* asupra economiei, societății și armatei. O altă amenințare mai puțin probabilă se referă la un *atac* împotriva României *prin utilizarea de sisteme spațiale*, inclusiv spionaj sau modificarea condițiilor climatice, cu *impact critic* asupra securității naționale.

Principalele *riscuri la adresa securității naționale* a României ce decurg din amenințările identificate sunt:

- probabilitate ridicată, alterarea securității informaționale, ca urmare a posibilei afectări a comunicațiilor, sistemelor de poziționare și navigație, ghidare etc., ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- probabilitate ridicată, alterarea securității militare, ca urmare a posibilei afectări a capacităților de avertizare timpurie, supravegherii și cercetării terestre, culegerii și procesării de date și informații etc., ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- improbabil, alterarea securității economice, ca urmare a posibilei afectări a infrastructurilor și capacităților de producție critice, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut;
- probabilitate medie, alterarea securității militare, ca urmare a posibilei afectări a capacităților militare prin spionaj, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- probabilitate medie, alterarea securității maritime și aeriene, ca urmare a posibilei afectări a sistemelor de poziționare și navigație, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- improbabil, alterarea securității militare, ca urmare a posibilei afectări a capacităților militare prin atac direct, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut;
- improbabil, alterarea securității ecologice, ca urmare a posibilei afectări a condițiilor climatice, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut.

Deși sunt puțin probabile, aceste amenințări și riscuri ce implică capacități ale sistemelor spațiale pot avea efecte destul de grave la nivelul securității naționale și, de aceea, credem că este nevoie de inițierea unor planuri și acțiuni concrete de prevenire, combatere și, eventual, gestionare a lor.

Concluzii

Dezvoltarea tehnologică generează modalități de desfășurare a conflictelor în zone noi, reale, precum spațiul cosmic, sau cele virtuale, precum mediul cibernetic (Ministerul Apărării Naționale 2021, 12). De aceea, avantajul competitiv în spațiu înseamnă adaptare la noile provocări strategice prin dezvoltare de capacități și tehnologii tot mai sofisticate. Sateliții reprezintă, la nevoie, instrumente de multiplicare a forței – acoperire globală continuă, vulnerabilitate scăzută, operații autonome – și pot oferi comunicații securizate esențiale despre condițiile meteorologice, date de navigație și posibile amenințări pentru toate tipurile de operații (terestre, navale, aeriene, întrunite). De asemenea, o rețea globală de senzori poate asigura informații vitale despre poziția sateliților, obiectelor și resturilor spațiale.

Prin urmare, puterea spațială reprezintă un factor esențial în dobândirea superiorității în spațiul de luptă și ar trebui integrată în toate operațiile comune, atât ca facilitator, cât și ca multiplicator de forță. De aceea, credem că este nevoie de dezvoltarea și implementarea unei strategii de dezvoltare națională sau în parteneriat a capacităților spațiale de bază și contraspațiu.

BIBLIOGRAFIE:

- Joint Chiefs of Staff. 8 June 2018. "Cyberspace Operations." Joint Publication 3-12.
- Joint Chiefs of Staff. 10 April 2018. "Space Operations." Joint Publication 3-14.
- Liberalist, ed. 2021. *Lansarea EcoRocket: Planul, povestea și etapele*. 1 octombrie. Accesat la 21.11.2021. <https://liberalist.ro/analiza/afaceri/romania-lanseaza-ecorocket-primul-satelit-romanesc-din-marea-neagra>
- Ministerul Apărării Naționale. 2021. *Carta Albă a Apărării*. București.
- Ministerul Apărării Naționale. 2021. "Strategia Militară a României." București.
- National Environmental Satellite, Data, and Information Service. 2016. *Where is space?* February 22. Accesat la 13.11.2021. <https://www.nesdis.noaa.gov/news/where-space>
- NATO Science & Technology Organization. March 2020. "Science & Technology Trends: 2020-2040." Brussels.

- NATO Standardization Office. 2020. "Glosar de termeni și definiții NATO." AAP-06.
- O'Hanlon, Michael. September 2018. *Forecasting Change in Military Technology, 2020-2040*. Foreign Policy at Brookings.
- The European Space Agency. 2021. *Fly Your Satellite! 4*. 12 16. Accesat la 20.12.2021. https://www.esa.int/Space_in_Member_States/Romania/Inscrieri_deschise_pentru_programul_Fly_Your_Satellite!_4
2021. *UCS Satellite Database*. 1 septembrie. Accesat la 12.10.2021. <https://www.ucsusa.org/resources/satellite-database>
- UN Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. 3 February 2020. "Historical summary on the consideration of the question on the definition and delimitation of outer space." Accesat la 13.11.2021. https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2020/aac_105/aac_105769add_1_0_html/AC105_769Add01E.pdf
- United Nations Office for Outer Space Affair. 1966. "Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies." December 19. Accesat la 16.11.2021. <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html>
- United Nations Office for Outer Space Affairs. 1979. "Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies." December 5. Accesat la 16.11.2021. <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intromoon-agreement.html>
- US Department of Defense. January 2011. "National Security Spac Strategy."
- Weeden, Brian, and Victoria Sanson (eds.). April 2021. *Global Counterspace Capabilities: An Open Source Assessment*. Secure World Foundation.

CAPITOLUL 9

ACTIVITĂȚILE INFORMAȚIONALE

Daniela Lică

Un alt element cu impact asupra mediului internațional de securitate din care derivă o serie de amenințări și riscuri la adresa securității naționale a României îl reprezintă activitățile informaționale desfășurate de unii actori ostili în diverse state ale lumii, cu scopul de a-și promova interesele. În capitolul de față, vom aborda componenta de influențare a acestui tip de activități, care constituie una dintre componentele agresiunii de tip hibrid. Mai mult de atât, mijloacele informaționale au devenit una dintre cele mai eficiente arme, permițând desfășurarea de acțiuni agresive care ar putea genera efecte similare cu cele produse prin întrebuințarea instrumentului militar, practic, în orice teatru de război, fără utilizarea directă a puterii militare, întrucât permit afectarea situației de securitate într-un stat din interior, chiar și în câteva zile (Jonsson 2019, 94).

Ipoteza de la care pornim în acest demers este că Federația Rusă și China exercită campanii de influențare, prin mijloace informaționale, asupra proceselor electorale din unele state ce reprezintă democrații consolidate sau semi-consolidate, urmărind interese strategice, precum creșterea influenței pe scena internațională, acest aspect având posibilitatea să genereze amenințări și riscuri și la adresa securității naționale a României.

Model explicativ

În cele ce urmează, vom prezenta pe scurt câteva elemente pe care este fundamentată analiza noastră, precum și modul în care am abordat tema enunțată, iar apoi ne vom referi la mecanismele dezinformării, pentru a putea explica mai bine acest fenomen și modul în care poate afecta securitatea națională a unui stat ca România.

Este de necontestat faptul că securitatea unui actor de tip statal, deci și a României, poate fi afectată atât direct, cât și indirect de campanii de influențare exercitate prin mijloace informaționale, de cele mai multe ori, acesta fiind principalul set de instrumente pentru un asemenea demers. Pe de o parte, ne referim la modul în care operațiile de influențare conduse de Rusia și China în alte țări pot genera riscuri și amenințări la adresa securității naționale a României, iar, pe de altă parte, România este ea însăși o țintă a acestui tip de activități (Doran

2018). Mai mult decât atât, din punct de vedere teoretic, aceste aspecte, subsecvente temei în discuție, se circumscriu paradigmei realiste a relațiilor internaționale, conform căreia statele sunt principalii actori ai arenei mondiale și acțiunile lor urmăresc promovarea intereselor naționale, în vederea maximizării securității și puterii lor în mediul internațional, care este unul competitiv (Miroiu și Ungureanu 2006, 97-99; 182).

Pentru a asigura calitatea științifică necesară acestui demers, am utilizat în analiză date și concluzii din rapoarte de specialitate ale unor institute prestigioase, între care RAND, Belfer Center for Science and International Affairs /Harvard Kennedy School și U.S. National Intelligence Community, documente oficiale emise de Guvernul american, de Uniunea Europeană și NATO, precum și din documente strategice programatice. Majoritatea documentelor oficiale și rapoartelor realizate de diverse instituții și centre de cercetare occidentale sunt axate, preponderent, pe influența exercitată de Federația Rusă, mai puține resurse fiind alocate și dedicate monitorizării și înțelegerii activităților de influențare desfășurate de China. Având în vedere factorul proximității Federației Ruse față de România și ponderea amenințării pe care aceasta o reprezintă pentru țara noastră și pentru spațiul euroatlantic, aceasta va ocupa un loc central și în demersul cercetării de față.

Punctul de plecare al analizei îl reprezintă o radiografiere a mediului politic internațional contemporan, cu accent pe spațiul euroatlantic, din perspectiva activităților de influențare strategică ce au avut drept rezultat ascensiunea partidelor de factură extremistă în mai multe state, în special în rândul celor din Europa. În acest sens, am considerat necesară referirea la un cadru temporal din care să reiasă această situație și, totodată, care să includă alegerile precedente din unele state, precum cele din SUA (2016). Am creionat apoi elemente de prognoză pentru orizontul de timp 2020-2040, evidențiind un scenariu posibil și analizând principalele implicații ale acestuia.

O mențiune cu privire la limitarea prezentei analize se cuvine a fi făcută. După cum se afirmă în unele documente de prognoză și în lucrări de analiză de intelligence (de ex. *Global Trends 2040*, elaborată de US National Intelligence Community și *Reducing uncertainty*, a lui Thomas Fingar), scenariile enunțate nu trebuie considerate a fi predicții, întrucât estimările pe termen lung au un grad crescut de incertitudine. Intenția este de a arăta care ar fi un posibil scenariu pesimist, ca rezultat al estimărilor realizate în prognoză, și, mai ales, ce impact ar putea avea acestea la nivel mondial, regional și național, pentru a se putea configura câteva modele de răspuns.

În continuare, demersul de cercetare se concentrează asupra României, cu scopul de a identifica amenințările și riscurile curente, modul în care acestea pot evolua, pornind de la scenariul enunțat, precum și apariția unor noi potențiale amenințări, în orizontul de timp precizat (2020-2040). Punctul de plecare îl reprezintă documentele programatice naționale aflate în vigoare – Strategia națională de apărare a țării, Carta albă a apărării și Strategia militară a României –, analiza urmărind și evidențierea vulnerabilităților țintite de respectivele amenințări, impactul lor, precum și probabilitatea de manifestare a acestora. În încercarea de a creiona un posibil scenariu care să evidențieze impactul pe care campaniile de influențare a alegerilor le-ar putea avea în mai multe state, am ales un curs de acțiune pesimist. Având în vedere scopul prezentului studiu, scenariul are drept referință zona euroatlantică, deoarece evenimentele din Europa și SUA au un impact major, chiar covârșitor pentru România, ca membru al Uniunii Europene și al NATO.

În secțiunea de concluzii, am identificat câteva moduri în care pot fi contracarate respectivele amenințări și riscuri de către țara noastră, ținând cont de sistemul de alianțe, organizații și parteneriate din care România face parte.

În prezent, pe lângă articolele din presa scrisă, știrile prezentate pe posturile de televiziune și radio, platformele on-line de știri, și chiar rețelele sociale (Facebook, Twitter ș.a.) au devenit surse de informare curentă pentru tot mai multă lume. Însă social media reprezintă un mediu volatil, prin intermediul căror actori ostili pot transmite informații care induc în mod voit cititorii în eroare, distorsionând percepția și înțelegerea acestora asupra realității. Acest lucru este realizat prin intermediul fake news și al altor instrumente ale dezinformării, adică al unor „campanii de generare și propagare de informații fabricate, care implică o strategie, un buget și o ideologie, îndreptate împotriva unui individ sau a unei comunități”; iar când o campanie țintește un alt stat, devine război informațional (Voicu 2018, 17). În aceasta rezidă conexiunea între fenomenul fake news și securitate sau, mai specific, de ce dezinformarea poate reprezenta o amenințare la adresa securității și, în consecință, necesită luarea unor măsuri de contracarare de către guvernul sau instituțiile abilitate ale statelor țintă.

Activitățile de influențare au drept scop promovarea unor atitudini, comportamente sau decizii (RAND 2009, 2) într-un alt stat, care să susțină interesele și obiectivele actorului statal care le desfășoară. Ținta pentru asemenea tip de activități poate fi reprezentată de lideri, grupuri, sau populații întregi.

Revenind în plan strategic, actorii autoritari care urmăresc creșterea ponderii rolului lor pe scena mondială, precum Rusia și China, utilizează în mod

regulat astfel de campanii de influențare strategică în unele state democratice. Oportunități valoroase în acest sens sunt oferite în perioada campaniilor electorale, acestea fiind, de altfel, mijloace ofensive deosebit de eficiente, modul de operare constând în asocierea unor acțiuni legale cu acțiuni ilegale, cu valorificarea vulnerabilităților statelor țintă (Medar 2019).

Un vector des întâlnit de exercitare a influenței, a cărui răspândire a crescut, în contextul exploziei rețelelor de socializare, este fake news, care reprezintă „expresia modernă a unor vechi practici sovietice instituționalizate în cadrul armatei și poliției secrete” (Voicu 2018, 15). Așadar, deși practica dezinformării instituționalizate are o vechime de cel puțin un secol, noutatea constă în propagarea exponențială a fake-ului de rețelele sociale, care oferă cadrul propice pentru multiplicarea malignă a celulelor de propagandă „în corpul sănătos al societății virtuale” (Voicu 2018, 19). Iar acest fenomen ia amploare pentru că, în zilele noastre, comunicarea de știri nu mai urmărește doar informarea și obținerea unui răspuns rațional, ci, mai degrabă, a unuia emoțional, lupta dându-se, tot mai acerb, în prezent, pentru a controla chiar și sentimentele oamenilor (Voicu 2018, 19).

În ceea ce privește Rusia, atât doctrina militară, cât și Strategia națională de securitate evidențiază importanța informației. Aceasta se regăsește și în așa-numita „doctrină Gherasimov”, care, de fapt, este o interpretare a conținutului unui articol publicat de Valeri Gherasimov în 2013, intitulat „Valoarea științei în predicție” (Gherasimov 2013). Conform aceluși articol, înseși regulile războiului s-au schimbat, rolul mijloacelor nonmilitare în atingerea obiectivelor politice și strategice a crescut și, în multe cazuri, au o eficiență mai mare decât puterea armelor. Metodele aplicate într-un conflict se concentrează mai mult în direcția utilizării la scară largă a măsurilor politice, economice, informaționale și umanitare.

Activitățile de dezinformare ale F. Ruse vizează, în general, estul Europei (vechea sa sferă de influență), dar și Occidentul, unde Kremlinul are drept obiectiv exploatarea diferențelor sociale existente, creând confuzie, nemulțumiri, urmărind chiar și schimbări sociale și, totodată, influențarea alegerilor, sprijinind partidele extremiste să ajungă la putere. Recurgerea la dezinformare și la alte mijloace asimetrice din partea Rusiei, retorica sa conform căreia „modelul democrației liberale occidentale este disfuncțional și perimat” (Voicu 2018, 16) aparține unei țări cu o istorie imperialistă, ale cărei dimensiuni nu mai pot fi susținute în prezent, atât din punct de vedere economic, militar, cât și al alianțelor.

Tocmai din acest motiv Moscova urmărește denigrarea și slăbirea Vestului, spre a-și spori influența (U.S. Government Publishing Office 2018, 1-2).

În continuare, considerăm relevantă pentru prezentul studiu identificarea metodelor prin care un stat poate influența mediul politic și procesele electorale din alte țări. Conform cercetătorilor din cadrul East StratCom Task Force/Serviciul European de Acțiune Externă al UE, în activitățile de influențare este utilizat un set de instrumente ce cuprinde zece metode, care pot fi grupate în patru categorii, în funcție de natura acțiunilor: manipularea informației, perturbarea sistemelor informatice, atragerea și influențarea decidenților politici și intervenția extremă (EUvsDisinfo). În ceea ce privește metodele concrete de acțiune, în vederea manipulării informației, sunt folosite dezinformarea, propaganda politică, amplificarea sentimentelor, falsificarea identității, operațiuni de tip hacking și leaking – acestea două fiind utilizate și în perturbarea sistemelor informatice, acțiune care include și metodele hacking de recunoaștere și atacurile asupra infrastructurilor cibernetice. Atragerea și influențarea decidenților politici se realizează prin cooptarea elitelor, finanțarea unui partid sau a unei campanii etc. Cea de a patra categorie, intervenția extremă, reprezintă, totodată, și o metodă și implică folosirea puterii hard, prin acțiuni militare deschise sau acoperite, încadrate într-o configurație de agresiune de tip hibrid.

Revenind la modus operandi atribuit Federației Ruse, conform anchetelor anti-fake întreprinse de experții UE, nu a fost observat un șablon universal în ce privește operațiunile Kremlinului de influențare a alegerilor în alte state; metodele de acțiune sunt combinate și adaptate de la caz la caz, în funcție de obiectivele urmărite, precum și de context și de vulnerabilitățile respectivului stat sau ale procesului electoral *per se*. De exemplu, în cazul campaniilor de influențare prin social media, sunt folosite, de obicei, dezinformarea și amplificarea sentimentelor, uneori în combinație cu propaganda politică. De regulă, intervenția în alegeri este un „joc cu bătaie lungă”, în sensul că sunt utilizate diferite metode cu mult timp înainte de alegeri, iar pe durata campaniilor electorale, procesul este intensificat. S-a constatat, în urma anchetelor anti-fake, că demersurile de influențare a proceselor electorale ale unor state din Europa reprezintă o constantă în ultimii ani pentru peisajul politic.

În ceea ce privește implicarea în procese electorale din alte state, au fost identificate trei categorii de intervenții asimilate activităților de influențare: activități coordonate și/sau finanțate direct de către instituții guvernamentale ruse – precum armata și/sau serviciile de informații (*state-directed*); activități sprijinite sau încurajate de către stat, fără implicarea directă a statului în ceea ce

privește desfășurarea sau finanțarea lor (*state-sanctioned*) și acțiuni proxy, desfășurate prin intermediul unor actori nonstatali, fără vreo legătură directă cu guvernul străin, însă în sprijinul agendei sale (*state-aligned*); acești actori pot fi hackeri, hacktiviști sau site-uri locale de dezinformare care publică narațiuni în favoarea statului agresor.

Pentru ca, în cazul unei intervenții în alegerile unui stat, autoritățile să poată pune la punct o strategie de răspuns eficientă, este important ca nivelul de implicare a statului agresor să poată fi corect identificat. În ce privește primele două moduri de acțiune (cele directe și cele sprijinite de către stat), sunt necesare acțiuni concrete de a pedepsi statul atacator și de a descuraja și preveni eventuale tentative viitoare (EUvsDisinfo). Cel de-al treilea tip de intervenție (proxy) este extrem de dificil de contracarat din cauza dificultății în identificarea unor dovezi concrete privind conexiunea dintre actorul (nonstatal) care execută acțiunea și actorul (statal) care o comandă și o finanțează.

În campaniile de dezinformare este folosită cea mai eficientă combinație de canale de comunicare, adică acele canale care sunt cele mai susceptibile de a ajunge în mod eficient la publicul țintă și care au șanse foarte mari să fie considerate imparțiale și credibile; sunt cooptați mesageri care îndeplinesc caracteristicile unei surse convingătoare – competența lor profesională sau tehnică, credibilitatea, carisma, calitatea de bun orator, făcând din ei purtători de cuvânt/formatori de opinie eficienți. De asemenea, aceste campanii se bazează pe mesaje cu caracteristici menite să convingă – al căror conținut, format, apel la latura cognitivă și cea emoțională, vor rezona cel mai mult cu publicul (RAND 2009, 67-68).

Cele mai cunoscute platforme de știri prin intermediul cărora Kremlinul răspândește dezinformare sunt RT (Russia Today) și Sputnik, iar în ceea ce privește China, Rețeaua globală de televiziune din China (China Global Television Network - CGTN), acestea fiind disponibile în mai multe limbi străine de largă circulație, pentru a se adresa unei audiențe cât mai mari. China se folosește, de asemenea, în mod intens, de rețelele social media pentru a răspândi dezinformarea (Cook 2021).

Situația actuală și prognoza 2040

Pe plan internațional, este recunoscută de mai mulți ani tendința continuă de afirmare a Federației Ruse și a Chinei, inclusiv prin mijloace subversive, care includ elemente de război informațional – propagandă, dezinformare, fake news, atacuri cibernetice.

În *Raportul* elaborat de către *Consiliul Național de Intelligence american* în 2021, cu privire la amenințările de securitate la adresa SUA – un actor extrem de relevant pentru mediul internațional de securitate, principalele amenințări evidențiate sunt: F. Rusă, China, Iran, Coreea de Nord și pandemia de COVID (National Intelligence Council 2021a, 4). Mai mult, SUA consemnează public rivalitatea în creștere cu cele două state autoritare – Rusia și China (The White House 2021, 6).

Federația Rusă, prin atitudinea și acțiunile sale ofensive și asimetrice, este recunoscută ca amenințare pentru democrația și statul de drept, atât la adresa statelor ce au făcut parte din fostul bloc sovietic, a statelor est-europene membre ale NATO și UE, cât și a unor democrații occidentale consolidate. Acest fapt rezultă dintr-o serie de documente strategice ale unor state, ale unor organizații suprastatale – NATO și UE, precum și din rapoarte și evaluări ale unor organizații guvernamentale și nonguvernamentale de renume³⁸.

Astfel, conform unui studiu al Fundației Jamestown, regimul lui Putin a dezvoltat un puternic set de instrumente pentru a exercita influență în străinătate. Aceste instrumente includ acapararea și controlul unor sectoare importante ale economiilor locale, subminarea sistemelor politice vulnerabile, coruperea liderilor naționali, penetrarea instituțiilor cheie din domeniul securității, subminarea unității naționale și teritoriale, conducerea unor ofensive de propagandă printr-un spectru larg de trusturi media și rețele sociale, precum și alte instrumente ce urmăresc să slăbească guvernele obstinate care rezistă presiunilor Moscovei (Bugajski și Assenova 2016, 6.) Arma strategică cu care Kremlinul amenință atunci când un stat european are o atitudine nefavorabilă Rusiei o reprezintă resursele energetice, iar, pe de altă parte, fondurile care intră în conturile companiilor energetice pot fi utilizate pentru finanțarea operațiunilor de influențare ce vizează procesele electorale, precum și a altor agresiuni specifice războiului hibrid. De aceea, o măsură eficientă pentru contracararea

³⁸ Câteva dintre acestea sunt U.S. Government Publishing Office. January 2018. *Putin's Asymmetric Assault on Democracy in Russia and Europe: Implications for U.S. National Security*. Washington. A Minority Staff Report Prepared for the Use of the Committee on Foreign Relations United States Senate. <http://www.gpoaccess.gov/congress/index.html>, IV; 2; Bugajski, Janusz and Assenova, Margarita. The Jamestown Foundation. June 2016. *Eurasian Disunion: Russia's Vulnerable Flanks*. 6. URL: <https://jamestown.org/wp-content/uploads/2016/06/Eurasian-Disunion2.pdf>; NATO 2030: *United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General*. 25 November 2020. 5; 8; HM Government. March 2021. *Global Britain in a competitive age, The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy*, 18.

influenței ruse în țările europene ar fi ca acestea să reducă dependența de sursele de energie rusești (U.S. Government Publishing Office 2018, 6).

În continuare, ne vom referi la influența rusă în alegeri, care urmărește sprijinirea mișcărilor populiste și extremiste, vehiculând teze ce servesc interesele Kremlinului. De-a lungul anilor, mijloacele de influențare au fost perfecționate și s-au intensificat în privința complexității și sferei lor de acoperire (U.S. Government Publishing Office 2018, 5).

Având în vedere, pe de o parte, necesitatea prezentării unei analize sintetice, iar, pe de altă parte, considerentele lipsei accesului la suficiente date cu privire la campanii concrete de influențare exercitate asupra statelor la care vom face referire, ne vom limita la reliefarea situației curente la nivel politic în ce privește ascensiunea partidelor sau a unor lideri de factură extremistă. Considerăm că aceasta reprezintă, între alte posibile cauze – precum criza refugiaților, pandemia sau criza economică –, și un efect al operațiunilor de influențare desfășurate de F. Rusă în special, dar și de China, de-a lungul anilor. Argumentarea noastră este fundamentată pe documente și rapoarte oficiale³⁹; în sprijinul acestei afirmații aducem una dintre ideile centrale prezentate în raportul elaborat de Guvernul american, intitulat *Putin's Asymmetric Assault on Democracy in Russia and Europe: Implications for U.S. National Security*, unde se precizează că în democrații consolidate din cadrul UE și NATO, guvernul rus intervine în alegeri prin sprijinul deschis sau ascuns al partidelor politice cu viziune aliniată intereselor sale și prin răspândirea dezinformării, semănând discordie și confuzie prin exacerbarea diviziunilor sociale și politice existente, prin dezinformare și prin grupuri care le împărtășesc ideologia (U.S. Government Publishing Office 2018). Acest raport face referiri evidente și documentate, dedicând un capitol amestecului Rusiei în politica statelor europene ce reprezintă democrații semiconsolidate și guverne de tranziție – Ucraina, Georgia, Muntenegru, Serbia, Bulgaria și Ungaria. Un alt capitol abordează intervențiile Kremlinului în democrații consolidate – statele baltice (Letonia, Lituania, Estonia), statele nordice (Danemarca, Finlanda, Norvegia și Suedia), Olanda, Marea Britanie, Franța, Germania, Spania, Italia. Și din cercetările Serviciului

³⁹ Câteva dintre acestea sunt U.S. Government Publishing Office. January 2018. *Putin's Asymmetric Assault on Democracy in Russia and Europe: Implications for U.S. National Security*. Washington. A Minority Staff Report Prepared for the Use of the Committee on Foreign Relations United States Senate. <http://www.gpoaccess.gov/congress/index.html>, p. IV; 14; 52; NATO 2030: *United for a New Era Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General 25 November 2020*. 5; 8.

europene pentru acțiune externă reiese că, în ultimii ani, Rusia a făcut numeroase demersuri, prin intermediul mass-media (agenții de presă rusești, ziare și rețele de socializare), în vederea influențării mediului politic și a proceselor electorale în mai multe țări din lume – inclusiv democrații consolidate, precum SUA, Franța, Germania și Italia (EUvs Disinfo). În Tabelul nr. 1 sunt identificate metodele folosite de către Kremlin în aceste cazuri, însoțite de alte câteva exemple.

Tabelul nr. 1: Metode de influențare a proceselor electorale de către Rusia⁴⁰

Metoda folosită	Exemple de procese electorale în care au fost folosite campanii de influențare
dezinformarea	2016 - alegerile din SUA 2017 - alegerile din Franța 2017 - alegerile din Germania 2018 - alegerile din Italia
amplificarea sentimentelor	2016 - alegerile din SUA 2017 - alegerile din Franța 2017 - alegerile din Germania 2018 - alegerile din Italia
falsificarea identității	2016 - alegerile din SUA 2017 - alegerile din Franța 2017 - alegerile din Germania 2018 - alegerile din Italia
operațiuni de tip hacking și leaking	2016 - alegerile din SUA 2017 - alegerile din Franța 2017 - alegerile din Germania
hacking de recunoaștere	2016 - alegerile din SUA (înainte și după) 2018 - alegerile din Italia 2018 - alegerile legislative parțiale și regionale din SUA 2019 - alegerile din Parlamentul European
atacurile asupra infrastructurilor cibernetice	2016 - alegerile din SUA 2017 - alegerile din Germania
intervenția extremă	2016 - Muntenegru (tentativă de lovitură de stat)

La alegerile prezidențiale din SUA din anul 2016, controversatul afacerist republican Donald Trump a ieșit câștigător cu o diferență foarte mică de voturi

⁴⁰ Tabel realizat pe baza datelor din lucrarea *Election meddling and pro-Kremlin disinformation*. EUvsDisinfo. <https://euvsdisinfo.eu/european-elections-2019/>

față de candidata democrată Hillary Clinton. Viziunea lui asupra politicii externe, declarațiile sale și măsurile luate de acesta au bulversat cel puțin lumea occidentală, îndeosebi pe partenerii din NATO și UE – ceea ce a conferit un avantaj strategic Federației Ruse, cu care președintele Trump a avut o relație bună, prin comparație cu predecesorul și cu succesorul său. Imixtiunea rusă în cadrul acestui proces electoral a fost raportată nu doar de surse europene (EUvsDisinfo), ci și de comunitatea de intelligence americană (Harvard Kennedy School 2020, 7). De asemenea, au existat suspiciuni cu privire la implicarea Rusiei și în alegerile prezidențiale ale SUA din decembrie 2020 (National Intelligence Council 2021b). În urma înfrângerii, D. Trump, care spera la un al doilea mandat, și-a instigat (prin intermediul rețelelor sociale) suporterii la proteste, astfel că, la 6 ianuarie 2021, adepți ai grupării conspiraționiste de extremă dreapta QAnon au luat cu asalt clădirea Capitoliului, atacul violent reprezentând o lovitură de imagine pentru însăși ideea de democrație – fapt exploatat atât de agențiile de presă ruse, cât și de cele chineze (Cohen 2021).

În Franța, președintele ales Macron a avut-o drept principală contracandidată la alegerile din mai 2017 pe Marine le Pen, lider al partidului de extremă dreapta, Frontul Național, ulterior redenumit Adunarea Națională.

În Germania, partidul populist de dreapta, Alternativa pentru Germania (AfD) a câștigat mulți votanți în ultimii ani, devenind principalul partid de opoziție în Bundestag și obținând mandate în parlamentele regionale din toate landurile Germaniei. Menționăm că acest partid folosește într-un mod mai accentuat rețelele de socializare față de alte partide și că are succes în principal în landurile din Germania de Est (fosta RDG) (Deutsche Welle 2021).

În urma unei analize a peisajului politic, putem remarca faptul că, în ultimii ani, astfel de partide de factură extremistă, majoritatea de dreapta, au apărut, sau în cazul celor deja existente, au cunoscut o ascensiune remarcabilă pe scena politică a mai multor democrații tradiționale, membre ale UE și/sau NATO. Astfel, menționăm în Spania, partidul Vox (fondat în 2013), în Austria, Partidul Libertății, în Suedia, partidul Democraților Suedezi (fondat în 1988, ca partid conservator de dreapta, de origine neonazistă care, începând cu anul 2014 a cunoscut o ascensiune semnificativă). În Italia, remarcăm partidul Liga, (fost Liga Nord, fondat în 1991, condus de Matteo Salvini, care a deținut și importanta funcție de vice-premier între iunie 2018 și septembrie 2019. Aceste tendințe ascendente ale partidelor naționaliste se văd și în Ungaria, unde prim-ministrul Viktor Orban a obținut în 2018 un al treilea mandat cu partidul său Fidesz – Alianța Civică Maghiară, partid conservator-naționalist. De asemenea,

conservatorii au numeroși adepți în Finlanda (partidul Adevărații Finlandezi, înființat în 1995), în Estonia (Partidul Poporului Conservator din Estonia – EKRE, înființat în 2012) și în Slovenia (Partidul Democratic Sloven, condus de fostul prim-ministru Janez Jansa, suporter al lui Viktor Orban). În România, Partidul Alianța pentru Unirea Românilor (AUR), înființat foarte recent, în septembrie 2019, activ în România și în Republica Moldova, are o vizibilitate și un impact crescute în mediul public; partidul s-a folosit și face uz de rețelele de socializare precum Facebook pentru a-și atrage simpatizanți.

Acest gen de partide extremiste promovează o retorică populistă, naționalistă, antieuropeană și folosește drept pârghe nemulțumirile cetățenilor față de sistemul politic și temerile acestora cu privire la efecte negative ale globalizării (asupra economiei, de pildă), apartenenței la UE (precum pierderea identității naționale) și pericolele ce pot fi cauzate de imigranți (de exemplu, islamizarea).

Implicarea directă a Kremlinului în procesele electorale ale altor state este foarte dificil, chiar aproape imposibil de demonstrat, astfel că președintele Putin afirmă că acest tip de acuze este întru totul nefondat (Keir, Siemaszko and Talmazan 2021), dar că, în mod evident, fiecare stat își promovează, prin acțiunile sale, propriile interese. De altfel, este foarte posibil ca Rusia să fi desfășurat astfel de operațiuni de influențare în perioada campaniilor electorale și a alegerilor din mai multe state, însă acestea să nu fi fost descoperite din lipsă de mijloace sau să nu fi fost făcute publice.

După cum am afirmat în introducere, un alt stat autoritar care folosește, între alte mijloace, pe cele informaționale pentru a-și spori influența pe plan regional și mondial este China (RPC). Comparativ cu Federația Rusă, aceasta este susținută de o economie mai puternică și o armată mai bine pusă la punct.

Strategia Chinei are drept fundament conceptul *războiului nerestricționat*, dezvoltat de către Liang Qiao și Wang Xiangsui în lucrarea *Unrestricted Warfare*, publicată în 1999. Acesta presupune, în special, obținerea victoriei în afara câmpului de luptă și cu mijloace altele decât războiul. Experții americani afirmă că acest concept reprezintă o combinație între războiul hibrid în viziune rusească și operațiile multidomeniu ale SUA și include operații de influențare în domeniul politic, combinate cu presiuni economice, cumpărarea unor terenuri în alte state și cu investiții în țări unde Beijingul are interese (USCENTCOM 2021, 2). Abordarea Partidului Comunist Chinez cu privire la războiul hibrid își are originile în filosofia lui Sun Tzu (500 î.Hr.) (Gershaneck 2020).

Fiind în competiție economică directă cu Statele Unite – care au luat o serie de măsuri în acest plan împotriva RPC din 2018 –, China desfășoară operațiuni de influențare politică și alte campanii de război hibrid de mai mulți ani, urmărind contracararea puterii americane și șubrezirea legăturilor cu partenerii și aliații săi (National Intelligence Council 2021c, 6).

China consideră Asia de Est și Pacificul de Vest ca fiind în sfera sa de influență și, în consecință, campaniile de dezinformare ale Beijingului urmăresc în special crearea îndoielii cu privire la angajamentul și implicarea SUA în regiune și subminarea democrației Taiwanului. Acțiunile Chinei direcționate în vederea creșterii puterii sale la nivel regional au drept miză disputele sale teritoriale de la granița cu India, în Marea Chinei de Est, cu Japonia, în Marea Chinei de Sud cu mai multe state rivale (Brunei, Taiwan, Indonezia, Malaezia, Filipine și Vietnam), și, separat, cu Taiwanul, cu care dorește o reunificare, dezavuuând cooperarea acestuia cu SUA.

Mai concret, activitățile de influențare strategică îndreptate către SUA au în vedere, pe de o parte, denigrarea politicianilor care aduc critici conducerii Chinei și care sunt considerați a se opune intereselor Beijingului și, pe de altă parte, susținerea celor care promovează politici favorabile (National Intelligence Community 2021a, 8). Prin acest tip de acțiuni, China urmărește să își construiască o rețea de sprijin la nivelul guvernelor, instituțiilor, grupurilor de interese de afaceri și indivizilor, pentru a putea obține sprijinul lor în momente cheie sau în promovarea unor proiecte, afaceri etc. În acest scop, sunt folosite diverse mijloace, inclusiv coruperea politicianilor (Medar 2019).

În anii precedenți, nu existau dovezi semnificative referitoare la intensitatea campaniilor de dezinformare chineze, prin comparație cu F. Rusă, însă în ultimii trei ani, multiple investigații au demonstrat că entități prochineze desfășoară activități de influențare la scară largă prin intermediul platformelor de social media. Și, mai mult de atât, că Beijingul își adaptează tacticile în mod constant pentru a crește eficiența campaniilor sale. Conform unor investigații recente, publicate în al doilea semestru al anului 2021, activitatea de dezinformare din partea Chinei a atins un nivel fără precedent, depășind-o chiar pe cea a Kremlinului (Cook 2021).

În urma radiografierii mediului politic, a reieșit ascensiunea din ultimii ani a partidelor de factură extremistă în mai multe state, în special din Europa, care, între alte posibile cauze, enunțate la începutul acestui capitol, poate fi și o urmare a activităților de influențare, prin mijloace informaționale, ale F. Ruse în special, dar și ale Chinei.

Pe termen mediu, având în vedere orizontul temporal 2040, estimăm că ofensiva informațională din partea Rusiei și a Chinei, ce urmărește influențarea mediului politic în unele state ale lumii pe care le consideră importante pentru interesele lor strategice, se va menține și chiar ar putea spori, demersul urmărind menținerea și chiar creșterea rolului lor pe plan internațional. China va continua, cel mai probabil, să își orienteze activitățile de influențare cu precădere împotriva SUA și a statelor din regiunea Asiei de Est și Pacificului de Vest, unde are interese majore, însă și statele europene, incluzând aici și România, pot reprezenta, la rândul lor, o țintă a Chinei, din acest punct de vedere. În ce privește Rusia, putem afirma cu certitudine că aceasta va persista în desfășurarea activităților sale de influențare, însă cu mijloace mai diversificate și de manieră mai intensă, direcționate atât împotriva SUA, cât și a altor state-cheie pentru interesele sale, membre ale NATO și/sau UE, precum și a țărilor din vechea sa sferă de influență. Așa cum am mai afirmat, și România se numără printre statele care pot reprezenta o țintă a acestui tip de activități din partea Rusiei.

În încercarea de a creiona un posibil scenariu cu privire la impactul pe care campaniile de influențare a proceselor electorale de către cei doi actori ostili vizați de analiza noastră l-ar putea avea în mai multe state ale lumii, vom avansa un scenariu pesimist, referindu-ne îndeosebi la regiunea euroatlantică, având în vedere relevanța deosebită pe care o are pentru România.

Scenariul pesimist se bazează pe ipoteza că, în viitor, sub influența campaniilor de dezinformare, partide și/sau lideri cu o retorică preponderent naționalistă vor ajunge la putere în tot mai multe state din regiunea euroatlantică, fie că ne referim la democrații consolidate sau semiconsolidate. Pornind de la acest scenariu și având drept reper documentele programatice ale României, în următorul subcapitol, vom analiza o serie de implicații pentru securitatea națională, din perspectiva riscurilor, concentrându-ne pe evaluarea amenințărilor și a vulnerabilităților vizate de acestea, luând în calcul impactul, precum și probabilitatea de manifestare a lor.

O altă componentă la care Strategia națională de apărare a țării face referire în subcapitolul destinat tendințelor majore cu potențial de afectare a mediului de securitate în viitor se referă la dezvoltarea tehnologiilor emergente (5G, inteligența artificială, big data, Internet of Things, cloud și smart computing) și la necesitatea de securizare a datelor și a informațiilor vehiculate în sistemele respective. Se are în vedere faptul că eventuale vulnerabilități ale acestor tehnologii ar putea fi exploatare de entități ostile, putând duce la compromiterea în lanț a infrastructurilor interdependente, existând riscul provocării unor daune

semnificative la adresa securității naționale (Administrația prezidențială 2020, 18).

Amenințări și riscuri la adresa securității naționale a României.

Orizont 2040

În acest subcapitol, analiza va avea în vedere două aspecte: pe de o parte, modul în care activitățile de influențare conduse de Rusia și China în unele state din regiunea euroatlantică pot genera riscuri și amenințări la adresa securității naționale a României, iar, pe de altă parte, faptul că România reprezintă ea însăși o țintă a acțiunilor agresive ale celor doi actori.

Scenariul enunțat în subcapitolul anterior are drept punct de referință accesul la guvernare, în state tradițional democratice, al unor partide extremiste, ca urmare a campaniilor de dezinformare desfășurate de Rusia și China. Atât F. Rusă cât și China exploatează *vulnerabilitățile* deja existente în statele vizate de ele, precum cele *de ordin politic*, reprezentate de declinul democrației și creșterea naționalismului. Astfel de guvernări iliberale ar constitui o vulnerabilitate pentru securitatea respectivelor țări și, totodată, ar putea genera o serie de riscuri și amenințări, cu impact semnificativ atât asupra altor state din regiune, cât și a României, din perspectivă politică și economică. Ne vom referi, în continuare, întâi la SUA, și apoi la Europa.

În ceea ce privește SUA, o conducere mai preocupată de problemele interne sau din alte regiuni ale lumii din afara Europei – tendință pe care am putut-o observa și pe durata mandatului președintelui Trump –, ar presupune diminuarea gradului de implicare a sa în problemele ce țin de securitatea europeană și a Regiunii Extinse a Mării Negre. Această eventuală reorientare a SUA ar putea duce la *creșterea instabilității în proximitatea României*, existând *riscul* reactivării unor crize și conflicte locale. Având în vedere poziționarea țării noastre pe flancul estic al NATO, în proximitatea Federației Ruse și a spațiului de interes strategic al acesteia, scenariul invocat ar implica pentru România un risc al cărui *impact* poate varia de la marginal către critic, domeniile afectate, luând ca reper modelul PMESII, fiind cel politic, economic, social, informațional, și, la limită, chiar și cel militar. Luând în calcul o probabilitate medie ca acest lucru să se întâmple în următorii 20 de ani, nivelul de risc ar fi unul moderat spre ridicat.

Cu referire la Europa, în cazul în care *alegerile prezidențiale sau legislative din mai multe state-cheie ale UE ar fi câștigate de către reprezentanți ai partidelor de factură extremistă cu retorică naționalistă*, o undă de șoc ar fi

resimțită și propagată pe continent. Această tendință iliberală este resimțită și la nivel regional, în Europa centrală și de est, iar în asociere cu o interpretare aproximativă a valorilor democratice, aceasta prezintă un risc de contagiune, cu potențiale repercusiuni asupra României și a rezilienței sale (Administrația prezidențială 2020, 26). În aceste circumstanțe, UE ar putea deveni „o coaliție incomodă a politicianilor de extremă dreaptă și de centru” (Ionuț Băiaș, 2021), fapt ce ar duce la recesiunea democrației și creșterea tendințelor autoritare și populiste – care ar reprezenta un potențial *risc* pentru România (Ministerul Apărării Naționale 2021b, 7). Considerăm că probabilitatea de realizare a acestui scenariu este medie, iar impactul ar putea fi unul critic, rezultând un nivel de risc ridicat. O implicație de ordin politic și militar pentru securitatea internațională ar reprezenta-o riscul retragerii unor state din tratate și acorduri internaționale, ceea ce ar putea duce la o cursă a înarmării (Ministerul Apărării Naționale 2021a, 12). Într-un asemenea context, unul sau mai multe state membre ar putea părăsi UE – cele mai susceptibile fiind, conform unor studii, Italia și Grecia –, care, în cele din urmă, s-ar putea destrăma (Gastinger 2019). Ungaria și Polonia sunt alte două țări susceptibile de a părăsi UE, dacă avem în vedere unele declarații ale liderilor partidelor de factură naționalistă din aceste două state membre.

Mai mult, unele democrații neconsolidate în care partidele sau liderii de factură extremistă câștigă tot mai mulți votanți, și, în cele din urmă, alegeri, riscă să devină portavoce a Kremlinului, căpătând rolul de actori proxy pentru regimul lui Putin – este cazul, în special, al unor state din Regiunea Extinsă a Mării Negre. Acest aspect ar afecta atât securitatea regională, cât și pe cea națională, impactul fiind unul ridicat. Domeniile afectate ar fi cel politic, economic și cel informațional, fără a exclude implicații de ordin social și chiar militar, în caz extrem.

În contextul analizat, *o guvernare iliberală* într-o țară vecină, precum Ungaria, ar putea exercita asupra României o amenințare în sensul de a ridica *pretenții teritoriale*, manifestându-și intențiile în această direcție. Această amenințare ar produce un impact asupra întregului set de valori naționale, așa cum rezultă acestea din *Strategia națională de apărare a țării*: caracteristicile și atributele statului român – național, suveran și independent, unitar și indivizibil; valorile constituționale supreme: democrația, demnitatea, drepturile și libertățile cetățenilor; coeziunea civică și climatul interetnic bazat pe bună conviețuire și susținerea de către toți cetățenii a valorilor și intereselor comune ale statului; statul de drept – garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor

și respectul față de prevederile constituționale și legale; identitatea națională și economia de piață solidă și competitivă (Administrația prezidențială 2020, 13).

Vulnerabilitățile țintite de această amenințare ar fi deficiențe în actul de decizie, în conexiune cu deficiențe ale guvernării și cu unele decalaje de dezvoltare economică. Estimăm că probabilitatea ca această amenințare să se concretizeze este scăzută, dacă ținem cont că România are cu țara vecină un parteneriat strategic din anul 2002 și că cele două state fac parte atât din UE, cât și din NATO. În ceea ce privește impactul acestei amenințări, el ar fi unul catastrofic, întrucât ar duce la pierderea independenței, suveranității și integrității teritoriale. Din combinația elementelor probabilitate și impact rezultă, în acest caz, un nivel de risc ridicat. Această amenințare ar afecta toate domeniile modelului PMESII.

Dacă până la acest punct am analizat modul în care activitățile de influențare desfășurate de Rusia și China în alte țări pot genera riscuri și amenințări la adresa securității naționale a țării noastre, în continuare, ne vom referi la câteva amenințări ce reies din faptul că România reprezintă ea însăși o țintă a acestui tip de demersuri.

În activitățile lor de influențare de natură informațională asupra României, fie că ne referim la campanii curente sau viitoare, Rusia și China mizează pe *vulnerabilitatea* țării noastre reprezentată de capacitatea redusă de a contracara acest tip de agresiuni. Vom aduce în atenție, în continuare, două principale amenințări: campaniile de dezinformare și atacurile cibernetice.

Așadar, o amenințare directă pentru securitatea României o reprezintă potențialele *acțiuni ofensive prin intermediul unor campanii de dezinformare* din partea Rusiei și/sau a Chinei. Acest tip de acțiuni poate perpetua instabilitate pe mai multe planuri – politic, social și informațional –, determinând o serie de evoluții cu impact negativ pentru securitatea României, unul dintre riscuri fiind afectarea profilului și angajamentului său în NATO și/sau punerea în aplicare a politicilor UE.

În plus, alianțele și parteneriatele strategice ale țării noastre pot continua să atragă acțiuni de spionaj, precum operațiuni ostile de ordin informativ, care au drept scop *crearea și dezvoltarea unor puncte de sprijin și a unor canale de propagandă*. Prin intermediul acestora, se poate urmări desfășurarea unor activități de influențare a populației ori de obținere a unor informații referitoare la evoluțiile interne, cu potențialul de a obstrucționa unele decizii politice și chiar proiecte de ordin strategic. Intensitatea acestor acțiuni poate varia în funcție de interesul statului ostil pentru țara noastră sau pentru organizația, alianța sau partenerul vizat (Administrația prezidențială 2020, 25). În acest sens, SNApT

evidențiază ca vulnerabilitate lipsa unor reglementări în vederea contracarării agresiunilor informaționale, altfel spus, a instrumentelor necesare pentru a preveni și a contracara propaganda cu scop destabilizator, incluzând aici campaniile încadrate în agresiunea de tip hibrid. O altă vulnerabilitate ce necesită măsuri de remediere o constituie deficiențele de comunicare publică a autorităților în situații de criză. De asemenea, și nivelul scăzut al culturii de securitate al populației (Administrația prezidențială 2020, 29) reprezintă o vulnerabilitate ce poate fi exploatată de actorii ostili, în desfășurarea de activități de influențare. Valorile naționale ce ar fi afectate de această amenințare sunt valorile constituționale supreme: democrația, demnitatea, drepturile și libertățile cetățenilor, dreptatea și pluralismul politic, manifestate în cadrul statului de drept, democratic și social și statul de drept – cultura politică participativă, pluralismul politic, separația și echilibrul puterilor în stat.

În contextul diversificării mijloacelor de comunicare în mediul online, *activitățile ostile de influențare derulate în spațiul public* se pot amplifica. Acestea reprezintă o amenințare pentru securitatea socială, urmărind schimbarea de percepții și influențarea comportamentului societății civile. De exemplu, într-un astfel de context, ar exista riscul producerii unor manifestații de stradă care au în vedere aspecte generale, precum exprimarea nemulțumirilor împotriva conducerii politice, împotriva apartenenței la UE sau NATO sau teme mai specifice, precum imigranții, problemele referitoare la comunitatea LGBTQ+, egalitatea de gen, pandemia de COVID-19 etc. Probabilitatea ca această amenințare să se concretizeze atât în prezent, cât și în viitor, este, din punctul nostru de vedere, maximă, iar impactul poate varia de la unul neglijabil, la unul marginal și chiar critic, în funcție de mai multe variabile, cele mai importante dintre ele ținând de intensitatea și virulența campaniilor și de modul de implementare a măsurilor de contracarare a acestor efecte. Domeniile afectate de această amenințare sunt cel politic și cel social. Nivelul de risc poate varia de la moderat până la unul extrem de ridicat.

O altă amenințare o reprezintă *atacurile cibernetice asupra infrastructurilor informatice și de comunicații cu valențe critice relevante pentru procesele electorale*, provenind de la cele două entități statale (Rusia și China), sau de la unele entități nonstatale, acționând în numele sau interesul acestora (precum grupări de criminalitate cibernetică, hackeri cu sau fără motivație ideologică, politică sau extremist-teroristă). În ultimii ani, intensitatea, complexitatea și diversitatea acestui tip de atacuri a avut o tendință evolutivă (Administrația prezidențială 2020, 25), ceea ce ne îndreptățește să credem că va continua și în viitor.

Derivat din aceasta, entitățile cibernetice ostile își extind și vor continua să își extindă instrumentarul ofensiv prin *integrarea tehnologiilor emergente și disruptive*, ceea ce, pe de o parte, duce la multiplicarea exponențială a surselor de amenințare, iar, pe de altă parte, oferă atacatorilor posibilități de disimulare a operațiunilor cibernetice, creând aparența unei alte apartenențe (Administrația prezidențială 2020, 25). Această amenințare țintește vulnerabilitatea reprezentată de nivelul redus de securitate cibernetică a infrastructurilor de comunicații și tehnologia informației din domenii strategice (Administrația prezidențială 2020, 29), ceea ce facilitează atacurile cibernetice. O vulnerabilitate conexă o constituie și decalajul tehnologic crescut, însoțit de insuficienta valorificare a utilizării noilor tehnologii în marea majoritate a domeniilor de activitate (Administrația prezidențială 2020, 29). Valorile naționale afectate de această amenințare sunt, ca și în cazul celei precedente, valorile constituționale supreme și statul de drept. Probabilitatea ca această amenințare să se concretizeze atât în prezent, cât și în viitor este maximă, iar impactul poate varia de la unul neglijabil, la unul marginal, mergând până la unul critic, în funcție de ținta atacată, de amploarea atacului cibernetic și de capacitatea de răspuns a țintei vizate. Astfel, și nivelul de risc este unul variabil, de la moderat până la unul extrem de ridicat. Domeniile afectate de această amenințare sunt cel politic, în principal și, în plan secundar, cel social.

Concluzii

În vederea contracarării amenințărilor și riscurilor ce derivă din activitățile de influențare exercitate de Rusia și China asupra proceselor electorale ale altor state sau chiar asupra României, considerăm că trebuie avute în vedere o serie de măsuri concrete la nivel național, orientate în următoarele direcții:

- consolidarea cadrului legislativ care să reglementeze agresiunile de ordin informațional; menționăm aici că, în urma unor consultări la nivel multilateral, s-a decis că normele dreptului internațional se aplică și în spațiul cibernetic, în prezent, consultările ducându-se asupra modului în care se poate aplica legislația internațională în spațiul cibernetic; o provocare pentru autorități o reprezintă atribuirea responsabilității pentru atacuri cibernetice, precum și sancționarea acestora;
- implementarea unor politici de creștere a rezilienței la atacuri informaționale;
- dezvoltarea unor strategii coerente de îmbunătățire a STRATCOM, acesta fiind un factor-cheie în combaterea amenințărilor hibride;
- creșterea capacității de implementare a normelor de securitate cibernetică la nivel instituțional;

- instruirea persoanelor care, în activitatea lor profesională, manipulează date în vederea protecției datelor care nu sunt de interes public;
- prevenirea și contracararea propagandei extremiste;
- măsuri de consolidare a culturii de securitate, care să includă educarea populației în vederea recunoașterii dezinformării, prin intermediul dezvoltării unor mecanisme de conștientizare eficiente.

Un aspect legat de domeniul economic, care ar reprezenta, de asemenea, o măsură constructivă atât pentru România, cât și pentru statele europene în ansamblul lor, ar consta în demersuri de ordin politic și economic în vederea reducerii dependenței de sursele de energie rusești. Alte măsuri de contracarare ce constituie, totodată, o oportunitate pentru România constau în alocarea de resurse financiare în vederea reducerii decalajului tehnologic, prin achiziționarea de aparatură nouă, inclusiv prin accesarea fondurilor europene.

În concluzie, contracararea de către România a riscurilor și amenințărilor prezente și viitoare la adresa sa, ce rezultă, pe de o parte, din operațiile de influențare exercitate de Rusia și China asupra proceselor electorale ale unor state, și, pe de altă parte, din activitățile de influențare direcționate asupra României, trebuie să aibă în vedere eforturi conjugate – măsuri de ordin politic, economic, informatic și informațional – care să fie în aceeași linie și, totodată, în complementaritatea celor de la nivelul UE și NATO.

BIBLIOGRAFIE:

- Administrația prezidențială. 2020. *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024*. București.
- Miroiu, Andrei, Soare, Simona. 2016. „Realismul”. În *Manual de Relații Internaționale*, coordonat de Andrei Miroiu și Radu Sebastian Ungureanu. Iași: Editura Polirom, 95-104.
- Bonea, Monica (M.B.). Digi 24 online. Aurescu, Bogdan: Cred că prezența militară americană în regiune trebuie crescută, nu doar în România. 09.11.2021. URL: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/bogdan-aurescu-cred-ca-prezenta-militara-americana-in-regiune-trebuie-crescuta-nu-doar-in-romania-1730295>
- Bowen, Andrew. August 20, 2020. “Russian Armed Forces: Military Doctrine and Strategy”. In *In Focus*. Congressional Research Service.
- Code of Practice on Disinformation. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>

- Cohen, Zachary. April 19, 2021. "China and Russia 'weaponized' QAnon conspiracy around time of US Capitol attack, report says", CNN. URL: <https://edition.cnn.com/2021/04/19/politics/qanon-russia-china-amplification/index.html>
- Cook, Sarah. November 16, 2021. "China's Content Manipulation Reaches New Frontiers" în *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2021/11/chinas-content-manipulation-reaches-new-frontiers/>
- Deutsche Welle. 16.12.2021. *Alternativa pentru Germania (AfD) este un partid populist de dreapta*. În Bundestag, AfD este principalul partid de opoziție. URL: <https://www.dw.com/ro/afd/t-50013262>
- Digital Service Act, European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act-ensuring-safe-and-accountable-online-environment_en
- Doran, Peter (președintele Centrului de Analiză pentru Politici Europene – CEPA). 24.04.2018. *Analist american: România, un stat-țintă pentru Putin. Rusia încearcă să-i dezbine pe români*. Interviu de Alina Mărculescu Matîș. Digi 24. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/analist-american-romania-un-stat-tinta-pentru-putin-rusia-incearca-sa-i-dezbine-pe-romani-918475>
- Election meddling and pro-Kremlin disinformation. EU vs Disinfo. <https://euvsdisinfo.eu/european-elections-2019/>
- Europe and right-wing nationalism: A country-by-country guide*. 13 November 2019. in BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-36130006>
- European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats (Hybrid CoE). URL: <https://www.hybridcoe.fi/>
- European Commission. April 2018. Flash eurobarometer 464 Report, *Fake news and disinformation online*.
- European External Action Service, Strategic Communications, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/100/Strategic%20Communications
- European External Action Service's East StratCom Task Force. EU vs Disinfo. URL: <https://euvsdisinfo.eu/>
- Fingar, Thomas. 2011. *Reducing Uncertainty. Intelligence analysis and national security*. Stanford Security Studies. California.
- Gastinger, Markus. 2019. *Brexit! Grexit? Frexit? Considerations on how to explain and measure the propensities of member states to leave the European*

- Union*. Robert Schuman Centre for Advanced Studies. European University Institute Working Paper no. 85. URL: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/64565/RSCAS_2019_85.pdf
- Gershaneck, Kerry. April 2020. “To Win without Fighting”, Expeditions with MCUP. URL: <https://www.usmcu.edu/Outreach/Marine-Corps-University-Press/Expeditions-with-MCUP-digital-journal/To-Win-withoutFighting/>, apud Strategy Paper. February 2021. China’s Territorial Ambition in Central Asia, Combined Strategic Analysis Group (CSAG) – CCJ5-G-USCENTCOM. Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs. 2020. Defending digital democracy. *The Election Influence Operations Playbook. Part 1: Understanding Election Mis and Disinformation*. Cambridge, MA. <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/2020-09/IO%20Playbook%202%20Part%201.pdf>
- HM Government. March 2021. Global Britain in a competitive age – The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy.
- Baias, Ionuț. 28 iunie 2021. „Financial Times: Democrația europeană se adaptează la extrema dreaptă”, *HotNews.ro*, <https://www.hotnews.ro/stiri-international-24887542-financial-times-democratia-europeana-adapteaza-extrema-dreapta.htm>
- Janusz Bugajski and Margarita Assenova. June 2016. *Eurasian Disunion: Russia’s Vulnerable Flanks*, The Jamestown Foundation. URL: <https://jamestown.org/wp-content/uploads/2016/06/Eurasian-Disunion2.pdf>.
- Jonsson Oscar. 2019. *The Russian Understanding of War. Blurring the Lines Between War and Peace*. 94-124. Georgetown University Press. Washington, DC.
- Kurlantzick, Joshua. Jan. 8, 2018. “As China Extends Its Reach Abroad, When Does Influence Become Interference?” In *World Politics Review*. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/23935/as-china-extends-its-reach-abroad-when-does-influence-become-interference>
- Larson, Eric V., Richard E. Darilek, Daniel Gibran Brian Nichiporuk, Amy Richardson, Lowell H. Schwartz, and Cathryn Quantic Thurston. 2009. *Foundations of Effective Influence Operations. A Framework for Enhancing Army Capabilities*. RAND Corporation.
- Medar, Sergiu. 10 aprilie 2019. „O realitate îngrijorătoare, operații de influență strategică ale Rusiei și Chinei”. *Monitorul apărării și securității*. <https://monitorulapararii.ro/o-realitate-ingrijoratoare-operatii-de-influenta-strategica-ale-rusiei-si-chinei-1-13096>
- Ministerul Apărării Naționale. 2021a. Carta albă a apărării, București.

- Ministerul Apărării Naționale. 2021b. *Strategia militară a României*. București.
- NATO. November 2009. *Allied Joint Doctrine for Information Operations*. AJP-3.10. NATO-IO.pdf (publicintelligence.net)
- National Intelligence Council a. 10 March 2021b. *Foreign Threats to the 2020 US Federal Elections*. URL: <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ICA-declass-16MAR21.pdf>
- National Intelligence Council. April 9, 2021a. *Annual Threat Assessment of the US Intelligence Community*.
- National Intelligence Council. March 2021c. *Global Trends 2040, A More Contested World*.
- NATO Stratcom COE. URL: <https://stratcomcoe.org/>
- NATO. 25 November 2020. *NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General*
- Gherasimov, Valeri. February 27, 2013. *The Value of Science in Prediction*. Military-Industrial Kurier.
- Qiao, Liang. 1999. "Unrestricted Warfare" PLA Literature and Arts. Publishing House. https://all-med.net/pdf/unrestricted_warfare, apud Strategy Paper. February 2021. China's Territorial Ambition in Central Asia, Combined Strategic Analysis Group (CSAG) – CCJ5-G-USCENTCOM.
- Radio România Actualități. Agenda globală din 17.11.2021. https://podcast.srr.ro/RRA/agenda-globala/-s_1-sh_3101
- Simmons, Keir, Corky Siemaszko and Yuliya Talmazan. June 14, 2021. "Putin dismisses criticism of hacking and internal crackdowns ahead of Biden summit". *NBC News*. <https://www.nbcnews.com/news/world/putin-talks-hacking-navalny-capitol-riot-ahead-biden-summit-n1270640>
- Stancu, Dan. 19.01.2017. "Rusia și doctrina știrilor false. Rolul informației în războiul hibrid", în *Digi24*, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/rusia/rusia-si-doctrina-stirilor-false-care-e-rolul-informatiei-in-razboiul-hibrid-652377>
- The White House. March 2021. US Interim National Security Strategic Guidance. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>
- Twigg, Krassi and Kerry Allen. 12 March 2021. *The disinformation tactics used by China*. In BBC News. <https://www.bbc.com/news/56364952>
- U.S. Government Publishing Office. January 2018. *Putin's Asymmetric Assault on Democracy in Russia and Europe: Implications for U.S. National Security*. Washington. A Minority Staff Report Prepared for the Use of the Committee

on Foreign Relations United States Senate. <http://www.gpoaccess.gov/congress/index.html>

Voicu, Marian. 2018. *Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism.*

București: Editura Humanitas

Website-ul oficial al Uniunii Europene. URL: www.europa.eu

PARTEA a II-a

ZONE DE INTERES STRATEGIC

CAPITOLUL 10

REGIUNEA EUROATLANTICĂ

Cristina Bogzeanu
Alexandra Sarcinschi

Politica externă și de securitate a României este puternic ancorată în apartenența la NATO și UE, aceasta constituind, conform documentelor strategice, principala garanție a securității, stabilității și prosperității țării. Implicit, România nu poate rămâne imună la procesele perturbatoare care au loc în cadrul comunității euroatlantice. În acest sens, există o serie de fenomene care afectează stabilitatea comunității euroatlantice și au un impact puternic asupra evoluției acesteia. În opinia noastră, două astfel de tendințe sunt declinul democrației liberale și fragmentarea coeziunii la nivel euroatlantic. Cele două sunt puternic interconectate și se potențează reciproc, iar înțelegerea implicațiilor lor și a evoluției în orizontul de timp al anului 2040 necesită raportarea constantă la competiția geopolitică și economică dintre marile puteri.

Analiza de față valorifică o serie de cadre teoretice, date statistice și tipare de interacțiune între actori pentru a evalua tendința celor două fenomene până în 2040 și amenințările de securitate pe care o evoluție negativă a acestora le-ar genera pentru România, în funcție de vulnerabilitățile țării noastre, așa cum sunt redate în documentele strategice în vigoare.

Declinul democrației liberale în spațiul euroatlantic

Cristina Bogzeanu
Alexandra Sarcinschi

Una dintre cele mai importante tendințe identificate în mediul de securitate euroatlantic este accentuarea naționalismului, a populismului și a iliberalismului. Deși și-au făcut simțită prezența încă de la sfârșitul deceniului anterior, acestea s-au intensificat odată cu declanșarea procesului de gestionare a pandemiei de

Covid-19, când multe dintre statele lumii au luat măsuri cu scopul de a-și proteja populația de efectele negative ale crizei sanitare (de la limitarea dreptului la liberă circulație la impunerea *certificatului verde*), dar care, ca efect pervers, au consolidat naționalismul. După cum a fost arătat în secțiunile anterioare⁴¹, pandemia de Covid-19 a declanșat atât o criză economică, cât și una morală care au permis elementelor iliberale și populiste să se afirme pe plan politic național. Au apărut realități precum „naționalismul referitor la vaccinare” sau „con competiția pentru resurse medicale” care subliniază reorientarea statelor către planul național și discursul populist în detrimentul cooperării altruiste și, în ultimă instanță, către ascensiunea naționalismului. În acest context, democrația, în ansamblul său, a înregistrat și ea un declin considerabil care poate afecta pe termen lung interesele și obiectivele de securitate națională ale României, așa cum sunt definite în *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024* (Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 2020, 12-17).

Model explicativ

Modelul de analiză al relației dintre tendința democrației și securitatea națională include *două dimensiuni*. Prima se referă la modul în care *evoluția democrației în spațiul euroatlantic în ansamblul său generează o serie de evenimente ce amenință securitatea națională a României*. Cea de-a doua dimensiune are ca punct de reper *acele transformări ale democrației pe plan intern ce pot constitui vulnerabilități* exploatabile de către actorii cu interese ostile țării noastre. În ambele cazuri, factorii ce determină o anumită evoluție a democrației sunt preponderent de natură internă, dar este important să fie subliniată și importanța imixtiunilor externe ce pot influența un anumit parcurs al respectivei țări.

Pornind de la premisa existenței în ultimul deceniu a unui declin vizibil al democrației la nivelul întregii lumi, este necesară aducerea în prim-plan a unei serii de concepte ce explică și descriu acest fenomen. Modelul explicativ propus include concepte precum naționalism, populism, iliberalism și autoritarism. Fiecare dintre acestea constituie atât provocări la adresa democrației liberale (determinând polarizarea societății), cât și la adresa securității naționale.

Naționalismul, înțeles ca o ideologie ce afirmă importanța apartenenței la o anumită națiune mai mult decât la alte grupuri (bazate pe gen, partide sau criterii

⁴¹ A se vedea: *Starea economiei mondiale*, pp. 40-47.

socio-economice) (Bieber 2018, 519-540), acționează ca un catalizator al polarizării unei societăți și oferă legitimitate iliberalismului și autoritarismului. Atunci când nivelul de intensitate și de excludere politică și socială este redus, se poate vorbi despre naționalism latent care este în principal static și se manifestă pe termen lung (spre exemplu, cetățenia). În momentul în care apar factori critici, precum situația economică precară, un nivel crescut de inegalitate, șocuri externe sau reducerea rezilienței instituționale, naționalismul poate deveni virulent. Acesta se manifestă pe termen mediu și este dinamic (partide naționaliste puternice, marginalizarea altora, politici represive ale statului). Accentuat de actori externi cu interese ostile, un nivel ridicat de violență și actori care doresc declanșarea unui conflict, naționalismul poate deveni violent (război etnic, pogromuri, secesiune, violență de stat, genocid). Din acest punct este necesară, pe lângă dorința de a finaliza conflictul, și o potențială intervenție externă (Bieber 2018, 522).

Populismul este incompatibil cu dimensiunea liberală a democrației, fiind acompaniat de pericolul „tiraniei majorității” (Bonikowski, și alții 2019, 58-81). Miezul ideologic al populismului rezidă în autoritarism, combinat cu o formă specifică de naționalism (nativism) ce afirmă că elementele nenative (persoane, instituții, norme, idei) amenință poporul omogen (Riedel 2017, 587-598). Populismul accentuează trei elemente – poporul, elita coruptă și voința generală – și, deși nu constituie o provocare la adresa democrației, poate da, totuși, un impuls iliberalismului și deschide calea către polarizarea societății, un risc important la adresa securității naționale.

Naționalismul și populismul reprezintă două dintre strategiile de mobilizare folosite de către actorii iliberali care, odată ajunși la putere, constituie o amenințare la adresa fundamentelor democrației prin adoptarea unei posturi agresive la adresa grupurilor minoritare și a celor vulnerabile, ignorarea deciziilor instituțiilor democratice și a normelor stabilite în mod democratic (Luhmann și Hellmeier 2020). Consecința principală este din nou polarizarea societății, ce constituie atât un risc la adresa securității naționale, cât și o vulnerabilitate a acesteia.

Se observă din cele de mai sus că democrația și iliberalismul sunt incompatibile, astfel că folosirea sintagmei „democrație iliberală”, a cărei frecvență a crescut în ultimii ani, în special cu referire la țări din Europa Centrală, constituie o abordare eronată. Democrația are nevoie de statul de drept și libertățile civile pentru a funcționa, în timp ce iliberalismul încalcă exact principiile ce stau la baza procesului democratic. În acest context, sintagma

„democrație iliberală” constituie un oximoron ce trebuie evitat (Sarcinschi 2020, 103-124).

Care este impactul asupra securității naționale atunci când într-un spațiu ce se dorește a fi omogen în primul rând din punct de politic și militar, cum este cel euroatlantic, se observă o creștere a numărului țărilor ce înregistrează o tendință de declin a democrației?

În cazul statelor care fac parte dintr-o organizație internațională bazată pe valori și principii comune, de tipul NATO și UE, este evident că dacă ele promovează democrația liberală, abaterile de la acest tip de guvernare se vor reflecta și în relația pe care statele respective o au atât cu cele partenere, cât și cu organizația în sine.

Spre exemplu, în ceea ce privește spațiul euroatlantic, actualul Concept Strategic al NATO definește Alianța ca pe o „o comunitate unică de valori dedicată principiilor libertății individuale, democrației, drepturilor omului și statului de drept” (NATO Strategic Concept 2010, 6), subliniind importanța democrației liberale pentru funcționarea sa. Dacă una dintre țările membre dezvoltă tendințe naționaliste și populiste ce pot duce la o ascensiune puternică a iliberalismului, chiar și a autoritarismului, este evident că există riscul ca acțiunile Alianței în plan național și internațional să nu respecte valorile și principiile comune, iar prevederile Tratatului de la Washington să nu fie aplicate. Un exemplu poate fi constituit de Turcia care, în special în anul 2019, a arătat o deschidere deosebită către cooperarea cu Federația Rusă, un actor cu care NATO a suspendat relațiile practice începând cu anul 2014, ca răspuns la intervenția militară din Ucraina (NATO 22 octombrie 2021). Ambele țări au înregistrat în ultimele două decenii o scădere abruptă a indicelui democrației liberale: Turcia – de la 0,53 în 2004 (vârf) la 0,11 în 2020 (V-Dem 2021d), iar Federația Rusă – de la 0,29 în 1999 la 0,1 în 2020 (V-Dem 2021a). În plus, atât pentru Turcia, cât și pentru Federația Rusă a fost consemnată, în același interval de timp, creșterea indicelui autocrației instituționalizate și a indicelui mobilizării pentru autocrație (V-Dem 2021b). Începând cu anul 2016, a fost reluat dialogul politic bilateral intens între cele două țări, dar și relațiile economice și comerciale, în special în domeniul energetic și cel al turismului (Ministry of Foreign Affairs, Turkey, 2021). Totuși, nu trebuie uitat domeniul militar, unde amintim faptul că Turcia a achiziționat de la Federația Rusă sisteme de rachete S-400, ce sunt incompatibile cu sistemele NATO, iar în toamna anului 2021 a anunțat o potențială cooperare suplimentară cu Rusia în proiecte din industria de apărare, inclusiv avioane de luptă și submarine (Reuters 2021). Această reorientare a politicii externe a

Turciei, corelată cu accentuarea tendințelor autocratice, ar putea determina creșterea în amploare a curentului anti-UE și anti-NATO (Daily Sabah 2021) ce este deja întreținut de mesajele din mass-media și *social media* care speculează crizele existente (Cipru, refugiații și migranții ilegali, Covid-19 etc.). Din sondajele realizate în ultimul an reiese că opinia publică turcă nu vede NATO în mod favorabil și nici nu susține implicarea țării în îndeplinirea obligațiilor ce decurg din Art. 5 al Tratatului de la Washington (Fagan și Poushter 2020), astfel că posibilitatea ca populația Turciei să susțină participarea țării la misiuni tip Art. 5 scade, aceasta putând constitui un risc la adresa securității Alianței și a țărilor membre.

Dat fiind acest model explicativ, în cele ce urmează, analiza va fi concentrată pe modul în care va putea evolua situația curentă în spațiul euroatlantic, cu orizont de timp 2040, și pe potențialele amenințări și riscuri la adresa securității naționale a României ce ar putea decurge de aici.

Situația actuală și prognoza 2040

Conform evaluărilor realizate de institutele de specialitate (V-Dem Institute – Universitatea din Gothenburg, Freedom House, Bertelsmann Foundation, Institute for Democracy and Electoral Assistance – IDEA), lumea se află în al treilea val al autocratizării, ceea ce se traduce printr-un declin puternic al democrației în țări care, după Războiul Rece, aveau dezideratul acestei forme de guvernare.

Dacă în 2010, 48% din populația lumii trăia în autocrații, în 2020 acest procent a crescut la 68%, conform V-Dem Institute (Universitatea din Gothenburg). De asemenea, numărul celor care trăiesc în țări în curs de a deveni autocrații a crescut de la 6% în 2010 la 34% în 2020 (Lindberg, March 2021, p. 7). În spațiul euroatlantic, studiul arată că SUA, Ungaria, Polonia și Slovenia sunt caracterizate de un declin substanțial al democrației, celelalte țări din America de Nord și Europa Occidentală și cea de Est nu au înregistrat niciun progres în acest sens în ultimii zece ani, iar Turcia este considerată regim hibrid (Lindberg, March 2021, p. 18).

În același timp, conform Freedom House, în anul 2020, dintre țările spațiului euroatlantic analizate, doar Cehia, Slovacia și Slovenia sunt clasificate ca democrații consolidate, Croația, România, Bulgaria și Polonia – democrații semiconsolidate, iar Ungaria, Albania, Muntenegru și Macedonia de Nord – regimuri de tranziție sau hibride (Freedom House 2021).

O altă analiză a proceselor de transformare a țărilor în relație cu democrația și economia de piață este realizată de către Fundația Bertelsmann prin Indexul transformării. Conform acestuia, Estonia, Lituania, Letonia, Cehia, Slovacia, Slovenia și Croația sunt democrații în consolidare, Polonia, Ungaria, România, Bulgaria, Macedonia de Nord, Muntenegru și Albania – democrații deficitare, iar Turcia – autocrație moderată (Bertelsmann Transformation Index - East-Central and Southeast Europe, 2021). Un element important semnalat de Indexul transformării este declinul democratic început în regiunea analizată (Europa Est-Centrală și Sud-Estică) începând cu anul 2008 (Bertelsmann Transformation Index - East-Central and Southeast Europe, 2021).

Cel mai recent raport publicat pe această temă este cel realizat de Institutul pentru Democrație și Asistență Electorală (IDEA) din Suedia: „Starea globală a democrației 2021. Construirea rezilienței în era pandemică” (IDEA 2021). Conform IDEA, lumea devine din ce în ce mai autoritară pe măsură ce guvernele nedemocratice accentuează represiunea, iar multe dintre cele democratice restricționează dreptul la liberă exprimare și slăbesc statul de drept, în timp ce altele sunt obligate, din cauza pandemiei de Covid-19, să adopte măsuri ce limitează libertatea de mișcare și de acțiune a populației. Studiul arată că, pentru al cincilea an consecutiv, numărul țărilor care se îndreaptă spre autoritarism este mult mai mare decât al celor care urmează direcția spre democrație. Printre acestea din urmă se află și SUA, Ungaria, Polonia și Slovenia care înregistrează declin al democrației, în timp ce Turcia este considerată regim hibrid (regim nedemocratic, care tinde, totuși, să fie mai deschis pentru societatea civilă și mass-media decât regimurile autoritare) (IDEA 2021, x, 1, 7). Tendințele acestea sunt explicate prin câțiva factori precum: dezvoltarea și intrarea la guvernare a partidelor iliberale și populiste în ultimul deceniu; creșterea nivelului de polarizare socială și politică și scăderea nivelului de sprijin pentru democrație; adâncirea crizei economice; imitarea comportamentului (anti-)democratic al unor țări de către altele; lupta de a echilibra libertatea de exprimare (în special prin intermediul rețelelor sociale) cu siguranța publică, precum și flagelul dezinformării (IDEA 2021, 7).

Discrepanțele dintre rezultatele acestor patru studii nu sunt semnificative și provin din metodologiile și terminologia diferite ce au fost folosite în analiza evoluției democrației în țările respective. Ca tendință generală identificată, se observă că *pericolul declinului democrației constituie o realitate în spațiul euroatlantic*, în special în zona Europei de Est.

Situația poate fi accentuată de factorii menționați în preambulul acestei secțiuni și care sunt preconizați a avea efecte și pe termen scurt și mediu: restrângerea drepturilor și libertăților individuale ca măsură absolut necesară gestionării pandemiei de Covid-19, polarizarea socială ca impact al vaccinării împotriva Covid-19 și derularea crizei economice postpandemie.

Concomitent, în cadrul competiției pentru putere la nivel mondial, avem de a face cu afirmarea din ce în ce mai vocală a unor puteri regionale, a căror caracteristică este contestarea sistemului occidental, fundamentat pe valorile democrației liberale. Federația Rusă și China sunt astfel de puteri, dar și Turcia, țară membră a NATO și parte a spațiului euroatlantic. În ciuda faptului că și în cazul lor se poate vorbi despre un impact serios al pandemiei în termeni sociali și economici, este puțin probabil ca în orizontul de timp al anului 2040 intențiile lor de remodelare a sistemului internațional să fie reduse sau să dispară⁴². Mai mult, ambele sunt conduse de regimuri autoritare⁴³ care se opun sistemelor democratice, valorilor promovate de acestea, negându-le validitatea și importanța, contestând angajamentul real față de ele al statelor care le promovează. În plus, își exercită sau au ambiția de a-și exercita influența (inclusiv prin mijloace *soft* – deci cultural și politic) în spațiul din regiunea învecinată, și nu numai, ceea ce poate favoriza extinderea tiparelor de guvernare autocratice promovate și dincolo de granițele proprii. În cazul Rusiei, această tendință vizează și țări din spațiul euroatlantic (United States Senate 2018, 89-93, 99-140).

Important în această ordine de idei este faptul că puterile contestate se regăsesc în aceeași tabără atunci când vine vorba despre atitudinea față de valorile democrației liberale. Acest lucru poate echivala cu o convergență a efortului lor către reducerea calității și credibilității sistemelor democratice occidentale. Așadar, în ceea ce privește starea curentă a democrației liberale, efortul constant de contestare a acesteia de către puterile resurgente, impactul unei crize economice anticipate asupra credibilității guvernelor democratice, precum și faptul că, în prezent, 70% din populația globală trăiește sub regimuri nedemocratice sau care devin nedemocratice, considerăm că, până în 2040, această tendință va contribui la conturarea unui *sistem internațional care nu va fi dominat de sisteme democratice, ci de forme de guvernare cu caracteristici*

⁴² Pentru detalii, a se vedea Capitolul *Competiția geopolitică între marile puteri*, pp. 80-87.

⁴³ Conform indexurilor prezentate anterior, Rusia este considerată autocrație electorală (V-Dem)/regim autoritar consolidat (Freedom House)/autocrație moderată (Bertelsmann Foundation)/regim hibrid (IDEA), iar China – autocrație închisă (V-Dem)/autocrație dură (Bertelsmann Foundation)/regim autoritar (IDEA).

nedemocratice (autocrații electorale, autocrații închise, regimuri hibride, regimuri autoritare etc.). Totuși, deși declinul democrației liberale constituie o caracteristică prezentă la nivel internațional, în cazul Europei Occidentale și Americii de Nord tendința de descreștere nu este atât de puternică (V-DEM 2021e, 13) în spațiul euroatlantic regăsindu-se în continuare cele mai multe democrații liberale (V-DEM 2021e, 34-35), ceea ce stă la baza concluziei noastre că, în 2040, spațiul euroatlantic va rămâne cel mai probabil unul al democrației liberale, chiar dacă provocările la adresa sistemelor democratice nu vor fi puține.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

Plecând de la premisa că, până în 2040, sistemul internațional va deveni unul dominat de forme de guvernare cu caracteristici nedemocratice și de la menținerea provocărilor la adresa democrației liberale în spațiul euroatlantic și chiar erodarea acesteia, pentru securitatea națională a României în orizontul anului 2040, se conturează două amenințări. Prima dintre ele constă în *coordonarea de către actorii cu interese ostile de acțiuni directe de subminare a valorilor democratice, prin valorificarea vulnerabilităților naționale și europene.*

Aceasta cu atât mai mult cu cât relațiile dintre actorii occidentali, pe de o parte, și Federația Rusă, de cealaltă, se derulează de la începutul crizei ucrainene sub semnul conflictului hibrid. Deși dificil de demonstrat dincolo de orice îndoială și ușor de negat de autorii acestui tip de acțiune, numeroase studii asupra acestui fenomen confirmă existența unui efort de a submina valorile politice și sociale care stau la baza guvernării în spațiul european (NATO Strategic Communication Centre of Excellence 2021) (East StratCom Task Force, 2021) (United States Senate 2018) (Voicu 2018) (Galeotti 2017). Prin urmare, în această privință, există un *risc de erodare a coeziunii comunității euroatlantice*. Având în vedere condițiile și implicațiile dezvoltării unei comunități de securitate, coeziunea poate fi considerată un centru de greutate al acestui spațiu, condiția esențială pentru ca acesta să poată funcționa în condiții de normalitate și de criză și pentru ca principalii actori să poată acționa eficient. În plus, pentru România apartenența la NATO, UE și parteneriatul strategic cu SUA constituie „fundamentele politicii externe” și „traectoria pe care statul român s-a angajat conștient și ireversibil” (Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 2020, 8).

Aceasta și dacă avem în vedere faptul că *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024* (Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 2020, 28-30) reflectă carențe ale bunei guvernări: acțiuni de deturnare a actului de decizie, caracterul limitat al capacității instituțiilor de implementare a politicilor statului în beneficiul cetățeanului, deprofesionalizarea administrației publice. Aceștia li se adaugă o serie de caracteristici cu relevanță pentru gradul de permeabilitate a cetățenilor la dezinformare și, implicit, cu repercusiuni asupra nivelului de încredere în instituțiile publice naționale și euroatlantice – persistența unor lacune legislative în domeniul securității naționale sau în contracararea agresiunilor informaționale, deficiențe de gestionare sau de comunicare publică ale autorităților naționale în momente sensibile, urgențe civile sau situații de criză, nivelul scăzut al culturii de securitate. Această vulnerabilitate se regăsește și în *Strategia Militară a României*, care menționează și „persistența unor lacune legislative (...) în ceea ce privește contracararea agresiunilor informaționale” (Strategia Militară a României 2021, 8).

În plus, sondajele de opinie recente indică faptul că cetățenii români au tendința de a avea, în genere, un nivel scăzut de încredere în autoritățile publice (ceea ce poate constitui o vulnerabilitate), dar un nivel mai degrabă crescut de încredere în organizațiile euroatlantice⁴⁴. Relevant în privința raportării românilor la NATO și UE este că, în 2018, sondajele indicau o tendință proeuropeană și proatlantică, însă avertizau și cu privire la existența unei înclinații către teoriile conspiraționiste și vulnerabilitate la fake-news (LARICS 2018), iar, la mai puțin de trei ani, după debutul pandemiei și sub tirul continuu al dezinformării, sondajele de opinie cu privire la raportarea românilor la cele două organizații indică o tendință de scădere a nivelului de încredere a populației în organizațiile euroatlantice. Astfel, încrederea românilor în UE a scăzut din martie în septembrie 2021 cu peste 10% (de la 51,7% la 42,5%), încrederea în NATO a scăzut de la 59,3% (iunie 2021) la 47,1% (septembrie 2021). Totuși, majoritatea (61,8%) sunt de acord că SUA și UE au o influență mai degrabă pozitivă asupra României (INSCOP September – October 2021). Studiul la care facem referire trage un semnal de alarmă cu privire la scăderea gradului de încredere al cetățenilor români în NATO și UE în decurs de șase luni (din martie 2021 în septembrie 2021). Prin urmare, nu putem vorbi încă despre o tendință pe termen lung în această direcție, dar permeabilitatea românilor la teoriile conspiraționiste

⁴⁴ Pentru detalii, a se vedea Capitolul *Competiția geopolitică între marile puteri*, pp. 80-87.

și fake news ar putea fi, cu siguranță, valorificată prin acțiuni directe de subminare a valorilor democratice, în vederea subminării încrederii cetățenilor în cele două organizații cheie pentru securitatea României.

Așadar, având în vedere contextul internațional caracterizat de accentuarea competiției și conflictualității între marile puteri, manifestat inclusiv în plan ideologic, tendința ca acesta să fie dominat de forme de guvernare cu caracter nedemocratic, precum și menținerea predominanței sistemelor democratice în spațiul euroatlantic, chiar dacă într-o formă erodată, considerăm probabilitatea acestei amenințări una ridicată. De asemenea, luând în calcul vulnerabilitățile țării noastre, potențialul acestei amenințări de a afecta în mod negativ coeziunea la nivel euroatlantic, precum și caracterul fundamental al apartenenței la NATO și UE în contextul politicii externe și de securitate a României, considerăm impactul amenințării *coordonării de către actorii cu interese ostile de acțiuni* directe de subminare a valorilor democratice, prin valorificarea vulnerabilităților naționale și europene unul critic. Prin urmare, nivelul de risc al acestei amenințări este ridicat.

Mai departe, având în vedere vulnerabilitățile țării noastre, menționate anterior, precum și tendințele în planul încrederii cetățenilor români față de autoritățile publice, dar și față de organizațiile euroatlantice, se constituie premisele ascensiunii la putere formațiunilor politice antieuropene și antiatlantice, care, în condițiile amplificării curentului antieuropean și antiatlantist ar cumula un procent mai consistent de voturi din partea cetățenilor români. Aceasta, mai ales în condițiile în care rezultatele privind evoluția recentă a încrederii românilor în NATO și UE (INSCOP September – October 2021) s-ar constitui într-o tendință pe termen lung.

Astfel, atracția către formațiuni politice naționaliste, populiste, iliberale, eurosceptice ar putea crește, ceea ce ar putea conduce la o a doua amenințare în acest context – *divizarea și polarizarea societății*. Chiar dacă probabilitatea ca acest lucru să se întâmple este una medie, impactul ar putea fi critic, deoarece polarizarea societății are potențialul de a submina realizarea intereselor și obiectivelor naționale de securitate ale României, riscul amenințării fiind astfel unul ridicat.

După cum am menționat anterior, declinul democrațiilor nu este o tendință de dată recentă, dar poate cunoaște implicații mai profunde sub impactul agresiunii hibride. Totodată, perioada extinsă de timp a manifestării acestui fenomen, precum și implicațiile diverselor forme de agresiune hibridă au făcut posibilă formularea și dezvoltarea unei serii de soluții la nivel euroatlantic,

oportunități pentru reducerea amenințărilor și riscurilor ce decurg din tendința ca mediul internațional să devină unul dominat de forme de guvernare cu caracteristici nedemocratice.

Una dintre ele este constituită de preocuparea pentru dezvoltarea rezilienței statelor și societăților la nivelul NATO⁴⁵ și UE⁴⁶, cu accent pe protejarea sistemelor democratice, ca soluție pentru menținerea și consolidarea coeziunii la nivelul celor două organizații. Chiar dacă, la o primă vedere, ar fi fost de așteptat ca la nivelul Alianței, reziliența să vizeze capacitatea guvernelor de a funcționa continuu chiar și în situații de criză, a fost lansată inițiativa instituirii unui *Centru de Excelență pentru Reziliența Democratică*, semn al importanței majore a valorilor democratice pentru coeziunea Alianței. Misiunea acestui *Centru* ar fi să sprijine aliații, la cerere, în consolidarea rezilienței societăților pentru a rezista acțiunilor ostile coordonate de actori terți asupra bunei funcționări a instituțiilor și proceselor democratice (NATO 2030, 2020, 14).

Și în cazul UE, problematica rezilienței democrațiilor depășește textul documentului strategic citat, exemplele de măsuri adoptate în această direcție fiind numeroase. Dintre acestea, menționăm introducerea unui capitol dedicat *Coeziunii, rezilienței și valorilor* în *Planul Financiar Multianual 2021-2027* (UE, Bugetul pe termen lung al UE, 2021) și instituirea *Mecanismului de protecție a statului de drept* (UE, Rule of law mechanism). De asemenea, la mijlocul anului 2021, a fost adoptat *Planul de acțiune pentru democrația europeană* (UE, Planul de acțiune pentru democrația europeană, 2021), prin care se stabilesc măsuri specifice de susținere a calității democrației în statele europene în trei domenii majore: alegeri libere și echitabile, libertatea presei și dezinformare.

Având în vedere presiunea suplimentară asupra degradării calității democrației prin acțiuni directe și intenționate, *dezvoltarea culturii de securitate* poate fi considerată parte a eforturilor de consolidare a rezilienței statelor și societăților. În această ordine de idei, educația în spiritul dezvoltării culturii de securitate poate crea fundamentul unei raportări în cunoștință de cauză nu doar la fenomenele cu impact în planul securității, dar și al competențelor și gândirii

⁴⁵ Alianța este fundamentată pe valori democratice. Amploarea amenințărilor la adresa democrației a făcut ca dezvoltarea conceptului rezilienței la nivelul NATO să fie legată nu doar de capacitatea Alianței de a funcționa în condiții de criză, ci și de tipul de guvernare al statelor membre. Ilustrative în acest sens nu sunt doar frecvențele ocurențe ale conceptului în documentele recente ale Alianței (NATO 2016) (NATO 2030 2020) (Brussels Summit Communiqué 2021).

⁴⁶ Conceptul este unul central în cadrul *Strategiei globale pentru politica externă și de securitate a UE* (2016), documentul punând accent pe necesitatea dezvoltării „rezilienței democrațiilor proprii” (EU Global Strategy 2016, 15).

critice necesare pentru a discerne informațiile la care suntem expuși în fiecare zi. Este o necesitate general valabilă în prezent, însă, cu atât mai mult în cazul României, unde *Barometrul culturii de securitate* concluziona încă din 2018 că „românii au o perspectivă mai degrabă conspirativistă asupra politicului, mediei și relațiilor internaționale decât una raționalistă” (LARICS 2018, 46). Pentru România, unde calitatea scăzută a actului educațional și nivelul precar al culturii de securitate constituie vulnerabilități de securitate, inițiativele lansate la nivelul regiunii euroatlantice pot constitui oportunități viabile pentru reducerea amenințărilor și riscurilor ce decurg din această stare a lucrurilor.

Concluzii

Studiile aflate la baza acestei analize indică o tendință clară de declin al democrației liberale pe plan internațional. În spațiul euroatlantic, tendința este mai pronunțată în Europa de Est, ceea ce a stat la baza concluziei noastre că, în orizontul de timp al anului 2040, lumea va fi dominată de sisteme de guvernare nedemocratice, dar mediul euroatlantic va rămâne unul al democrațiilor. De asemenea, tendința de accentuare a competiției și conflictualității între marile puteri, acțiunile de agresiune hibridă, precum și stagnarea în ceea ce privește calitatea democrației în zona euroatlantică, în ultimii ani, ne-au condus la concluzia că, deși această zona va rămâne una democratică, calitatea acestui tip de guvernare ar putea scădea.

Amenințările care decurg pentru România din această evoluție au fost analizate, nu doar în raport cu vulnerabilitățile țării noastre, ci și cu caracterul central al statutului de stat membru al NATO și UE în politica externă și de securitate a României, precum și cu importanța valorilor democratice în menținerea viabilității celor două organizații. Astfel, au fost identificate două amenințări majore – *coordonarea de către actorii cu interese ostile de acțiuni directe de subminare a valorilor democratice, prin valorificarea vulnerabilităților naționale și europene, respectiv divizarea și polarizarea societății*, ambele având un nivel de risc ridicat.

Fragmentarea coeziunii la nivelul comunității euroatlantice

Cristina Bogzeanu

Momentul în care cetățenii britanici și-au exprimat, cu o majoritate la limită, opțiunea pentru ieșirea statului lor din cadrul instituțional al UE a constituit, poate, cel mai vizibil simptom al avansului pe care fragmentarea l-a înregistrat la nivelul Uniunii. Prin fragmentare înțelegem o serie de evenimente care indică erodarea coeziunii la nivel european sau euroatlantic, cu efecte din cele mai profunde în planul securității, stabilității, al relațiilor de putere dintre actorii euroatlantici, pe de o parte, și puterile revizioniste, de cealaltă parte.

Fragmentarea, atât la nivelul UE, cât și al comunității euroatlantice reprezintă, însă, unul dintre fenomenele al căror lanț causal și ale căror forme de manifestare și implicații pentru securitatea tuturor statelor membre ale celor două organizații, dar și pentru stabilitatea spațiului european sunt extrem de profunde. Toate acestea fac ca fragmentarea progresivă la nivelul comunității euroatlantice să constituie una dintre cele mai serioase provocări de securitate nu doar la adresa statelor care le sunt membre, ci și la adresa celor din vecinătatea apropiată, în a cărei stabilitate relațiile cu cele două organizații joacă un rol central.

Pandemia de Covid-19 a constituit un alt context în care coeziunea comunității euroatlantice, dar, mai ales, a celei europene a fost supusă unui test serios. Aceasta, în primul rând, în virtutea primatului competenței naționale în gestionarea unor astfel de crize, subliniat în cadrul comunicării publice în contextul pandemiei, prezentând adesea modul în care criza sanitară a fost gestionată drept lipsă de solidaritate (Bogzeanu 2020, 122-126).

Model explicativ

Similar secțiunii anterioare, premisa prezentei analize este că succesul înregistrat de SUA, UE și NATO, ca actori majori ai arenei internaționale, își are originea și în reușita statelor care le compun de a crea o comunitate de securitate înzestrată cu o serie de instituții care să urmărească interesele comune ale acestora. Fragmentarea este un fenomen specific întregii regiuni, care se manifestă deopotrivă la nivelul NATO și UE, cu efecte la fel de grave pentru securitatea și stabilitatea acestui spațiu.

Ipoteza noastră este că fragmentarea la nivelul comunității euroatlantice constituie una dintre cele mai serioase amenințări la adresa securității acestei comunități și, cu atât mai mult, a tuturor statelor care o compun. Aceasta mai ales dacă plecăm de la premisa că mecanismul din spatele relațiilor internaționale în

prezent este unul de puternică factură realistă, unde competiția pentru putere între marii jucători internaționali, precum și creșterea conflictualității dintre ei constituie parte din realitatea de zi cu zi. Motivul pentru care această tendință se constituie într-o sursă de amenințări la adresa securității din cele mai grave este legat de două argumente majore:

- în primul rând, coeziunea constituie centrul de greutate al blocului de putere occidental, care s-a constituit într-o comunitate de securitate;
- în al doilea rând, indiferent de nivelul de analiză la care ne situăm, identificăm provocări la adresa acestui centru de greutate al comunității euroatlantice și europene, provocări care se potențează reciproc.

Pentru SUA, parteneriatul strategic cu actorii europeni și apartenența la NATO (chiar în condițiile în care suportă o bună parte din povara financiară a Alianței) constituie una dintre sursele majore de putere în relație cu puterile revizioniste precum Federația Rusă și China. De altfel, importanța apartenenței la un bloc strategic este evidențiată și prin aceea că puterile care nu sunt mulțumite de statu-quo-ul internațional cooperează unele cu celelalte atunci când obiectivul urmărit este de a slăbi sau contracara puterea blocului occidental⁴⁷. În plus, pentru statele europene, construirea și modul de funcționare a UE a adus nu doar beneficii în termeni economici, ci și calea prin care state mici, cu resurse de putere limitate, reușesc să joace un rol substanțial pe arena internațională în virtutea apartenenței la NATO și UE.

Deși stadiul actual al dinamicii de securitate ne determină să încadrăm analizele de securitate în paradigma realistă a relațiilor internaționale, unde competiția pentru putere și calculele raționale ale actorilor internaționali sunt centrale, considerăm că pentru a putea înțelege greutatea pe care fragmentarea o are în planul securității euroatlantice este necesar să aducem în discuție, în acest capitol, un concept specific constructivismului – *comunitatea de securitate*. Prin aceasta se înțelege „o regiune transnațională, alcătuită din state suverane, ale căror populații mențin așteptări întemeiate asupra schimbărilor pașnice” (Adler și Barnett 1998, 30). Este, de asemenea, relevant, că aceste comunități de securitate cunosc două forme de organizare – „slab conectate”, respectiv „puternic conectate” (Miroiu și Ungureanu 2006, 245). Dacă în cazul comunităților de securitate slab conectate se aplică definiția dată mai sus, în cazul comunităților puternic conectate apar în plus o serie de alte caracteristici. Astfel,

⁴⁷ A se vedea relațiile de cooperare dintre Federația Rusă și China, respectiv Federația Rusă și Turcia în capitolul *Competiția geopolitică între marile puteri*, pp. 80-87.

pentru a putea avea o comunitate de securitate puternic conectată, este necesară îndeplinirea următoarelor condiții (Miroiu și Ungureanu 2006, 245-246):

- împărtășirea unor identități, valori și înțelesuri;
- actorii care o alcătuiesc dezvoltă relații directe în diverse domenii;
- este fundamentată pe cunoașterea reciprocă a partenerilor de interacțiune, ceea ce duce la formularea unor interese comune, dar și a unor obligații mutuale.

Urmărind condițiile pentru o comunitate de securitate puternic conectată, putem conchide că statele membre NATO și UE alcătuiesc o astfel de comunitate, unde nu doar că membrii își rezolvă conflictele altfel decât prin utilizarea forței, dar care este fundamentată pe o serie de valori și înțelesuri comune, pe relații de cooperare în domenii diverse și pe o serie de interese comune, ancorate de regulă în domeniul obținerii unui grad înalt de stabilitate, securitate și prosperitate. Evenimentele recente reflectă faptul că tocmai aceste caracteristici, care constituie baza coeziunii la nivel euroatlantic, sunt astăzi supuse unor provocări multiple atât din interiorul, cât și din exteriorul comunității.

Ancorarea în cadrul teoretic al comunității de securitate este relevantă pentru că aduce în prim-plan faptul că forțele care contribuie la accentuarea fragmentării acționează chiar asupra acestor condiții care, întrunite, duc la definirea regiunii euroatlantice sub denumirea de comunitate de securitate, ceea ce constituie una dintre principalele surse de putere ale acesteia pe arena internațională. În acest sens, implicațiile teoriei tranziției puterii în planul stabilității alianțelor și formării de comunități de securitate sunt ilustrative. Astfel, nivelul de stabilitate al alianțelor derivă din similaritatea intereselor actorilor statali care le compun și din viziunea comună asupra statu-quo-ului la nivel internațional, ceea ce stă la baza unor relații de cooperare între ei (R. Tammen et. all, 2000, 13).

Studiul fenomenului fragmentării coeziunii la nivel euroatlantic comportă o complexitate crescută din prisma nivelului de analiză în care ar trebui încadrat pentru a surprinde cât mai mult din cauzele și implicațiile acestuia. Această încadrare a analizei ar trebui să faciliteze investigarea cauzelor unui fenomen identificat pe arena internațională și, eventual, prognoza evoluției lui în timp. În cazul fragmentării la nivel euroatlantic, însă, această încadrare a analizei în diferite niveluri este ilustrativă pentru complexitatea cauzală a acesteia.

Pentru a evidenția cât mai multe din forțele care contribuie la fragmentarea comunității euroatlantice, vom analiza acest aspect la nivel global, interstatal și

individual, încercând să subliniem și țintele acestor forțe, precum și aspectele care țin de reziliența comunității de securitate.

Situația actuală și prognoza 2040

La nivelul global de analiză, fragmentarea coeziunii la nivel euroatlantic ar putea fi subsumată competiției între marile puteri, a faptului că acestea își urmăresc în mod rațional interesele definite în termeni de putere. Federația Rusă și China sunt puterile revizioniste, nemulțumite de actuala configurație a puterii pe plan internațional, iar comunitatea euroatlantică, adică SUA, UE, NATO, constituie puterile de *statu-quo*. Pentru a obține câștiguri de putere relativă, actorii revizionisti întreprind acțiuni care vizează centrul de greutate al acestei comunității de securitate – coeziunea⁴⁸. Majoritatea acțiunilor nonmilitare de tip hibrid urmăresc acest obiectiv. În același timp, existența unei amenințări la adresa *statu-quo*-ului poate funcționa ca stimul al consolidării coeziunii, atât timp cât puterile de *statu-quo* își mențin viziunea comună asupra acestuia.

Cauze ale fragmentării putem identifica și la celălalt pol al analizei, cel *individual*. Spre exemplu, în ceea ce privește comunitatea euroatlantică, abordarea politicii externe sub mandatul lui D. Trump a generat cu certitudine o accentuare a fragmentării. Condiționarea principiilor fundamentale ale Tratatului de la Washington de respectare a angajamentelor financiare sub mandatul lui D. Trump (Starling 2018), concomitent cu atitudinea din ce în ce mai asertivă a Federației Ruse au constituit un context încărcat de provocări și pentru evoluția NATO. Summitul de la Bruxelles (11-12 iulie 2018) și întâlnirea bilaterală dintre D. Trump și V. Putin, declarațiile contradictorii și inedite ale președintelui american în acest context sunt doar exemple ilustrative în această direcție.

De partea cealaltă, Angela Merkel a avut un rol consistent în menținerea unei abordări echilibrate la nivel european atât în ceea ce privește relațiile UE cu SUA, Federația Rusă și China, sprijinind deopotrivă integrarea europeană, și parteneriatul transatlantic, precum și rolul fundamental al NATO în contextul securității europene. Exemple ilustrative în această direcție le-ar constitui criza dintre Turcia și Franța în M. Mediterană (2020), când Berlin a manifestat o atitudine conciliatoare în raport cu acțiunile Ankarei (Kabis-Kechrid 2021), sau promovarea unei viziuni asupra autonomiei strategice, orientate către creșterea capacității Europei de a contribui la securitatea euroatlantică în cadrul UE și împreună cu NATO (Annegret Kramp-Karrenbauer 2019). Aceasta, în timp ce

⁴⁸ Pentru detalii, a se vedea Capitolul *Competiția geopolitică între marile puteri*, pp. 80-87.

leadershipul francez milita pentru o autonomie strategică a UE – în ipostaza independenței față de SUA, în termeni de securitate și apărare sau argumentul că „NATO se află în moarte clinică” (The Economist 2019).

Liderii naționali ai statelor membre ale comunității euroatlantice au un anumit rol în menținerea sau disoluția coeziunii la nivel transatlantic în funcție de direcțiile de politică externă adoptate, însă, evenimentele recente petrecute reflectă că schimbarea lor nu vine neapărat și cu o schimbare a liniei de politică externă adoptată și, implicit, nici cu modificări în planul tendinței de fragmentare. Spre exemplu, începutul mandatului lui Joe Biden a fost marcat de speranța unei influențe pozitive în planul coeziunii euroatlantice, în special la nivelul NATO. Investitura noului președinte american a fost urmată îndeaproape de angajamentul acestuia de a „reface angajamentele globale pentru a face față provocărilor viitoare” (Agerpres 2021a), relansarea parteneriatului transatlantic (Agerpres 2021b), decizia SUA de a nu mai retrage trupele staționate pe teritoriul Germaniei (Agerpres 2021c). De altfel, parteneriatul dintre SUA și UE a fost inclus pe agenda Consiliului european din 10-11 decembrie 2020 (European Council, 2020), când a fost subliniată importanța acestuia, caracterul esențial al valorilor și intereselor comune, în special în contextul necesității de a aborda actualele provocări de securitate.

Totuși, modul în care a fost gestionată retragerea trupelor SUA din Afganistan în vara anului 2020 a pus din nou soliditatea parteneriatului transatlantic sub semnul întrebării (Michel 2021) (Deutsche Welle 2021). Cel puțin la fel de nepopular printre aliații europeni a fost rezultatul discuțiilor dintre Biden și Putin cu privire la consolidarea prezenței militare a Rusiei la granițele Ucrainei (Bloomberg 2021). Prin urmare, în ciuda unui discurs pozitiv în privința rolului NATO și al Alianțelor europeni, mandatul lui Joe Biden nu a reușit să reducă semnificativ falia de încredere din cadrul Alianței. Tot constantă se conturează a fi și direcția în materie de politică externă adoptată de succesorul A. Merkel, fundamentată pe coeziunea la nivelul UE și al NATO (Deutsche Welle 2021), fiind astfel de așteptat ca Germania să continue să fie un factor de echilibru în relația actorilor europeni cu SUA.

De asemenea, putem adăuga tendința leadershipului francez de îndepărtare de SUA, în special în modul de interpretare a implicațiilor autonomiei strategice (The Economist 2019), ca independență în planul securității și apărării în raport cu Washington, precum și în ceea ce privește efortul de a îmbunătăți relațiile cu Federația Rusă, precum și crizele diplomatice care pot degenera în tensiuni și conflicte militare, cum a fost, spre exemplu, incidentul dintre Turcia

și Franța în apele Mării Mediterane (2020), în contextul disputei dintre Ankara și Nicosia privind exploatarea hidrocarburilor în Marea Mediterană, conturându-se astfel o situație în care statele membre ale comunității euroatlantice dezvoltă viziuni și atitudini distincte asupra direcțiilor de politică externă sau chiar de evoluție a integrării, așa cum este cazul autonomiei strategice.

O manifestare chiar mai pronunțată a fragmentării caracterizează și parcursul recent al Turciei, stat membru NATO, candidat UE, care, după încercarea eșuată de lovitură de stat (2016) întrunește din ce în ce mai multe din caracteristicile unui sistem autocratic. De altfel, Turcia este catalogată drept autocrație electorală (V-DEM 2021e, 9, 11). Îndepărtarea de valorile liberale specifice lumii euroatlantice a fost consacrată prin rezultatele referendumului privind Constituția (2017). Pe acest fond, tensiunea în raporturile diplomatice dintre Ankara, pe de o parte, și NATO, UE și alte capitale europene (Berlin, în special) au cunoscut escaladări recurente. Printre momentele de apogeu ale tensiunilor din cadrul Alianței, din această perspectivă, se numără decizia Ankarei de a achiziționa sisteme antibalistice S-400 de la Rusia (2017).

Prin urmare, deși liderii au cu certitudine o influență considerabilă în accentuarea sau reducerea fragmentării, deși putem vorbi despre o criză a leadershipului la nivel transatlantic (Lute și Burns 2019, 2-5), nu la acest nivel rezidă cauzele majore care au generat și menținut această tendință. La *nivel interstatal* identificăm însă o serie de fenomene care nu doar că pot fi valorificate de către actori terți în competiția pentru putere la nivel internațional, dar emană și din plan individual, dacă avem în vedere opțiunile politice ale cetățenilor statelor membre atunci când își aleg liderii la nivel național și european.

Ultimii ani s-au remarcat printr-o creștere a instanțelor în care între anumite state europene, pe de o parte, și Bruxelles, de cealaltă parte, au existat disensiuni din cele mai tensionate. Declinul democrației liberale și, implicit, emergența naționalismului antieuropean presupun apariția de partide politice, care au dobândit din ce în ce mai multă susținere publică, unele accedând în forurile parlamentare ale statelor membre (Bogzeanu 2020, 73-75) și au jucat un rol consistent în crearea acestui context.

Alături de aceasta, se regăsește o altă tendință cu potențial risc la adresa coeziunii europene – coalizarea formațiunilor politice extremist naționaliste antieuropene și ascesiunea lor în Parlamentul european. Alegerile europarlamentare din 2019 au înregistrat cea mai mare participare la vot din 1994 (50,6%) (Eurobarometer 91.5 September 2019, 7) și au fost precedate de temeri pentru ascensiunea la conducerea Uniunii a unor grupări politice antieuropene,

fundamentate pe proporțiile câștigate de curentele eurosceptice, populiste și pe eșecurile repetate ale negocierilor acordului pentru Brexit. Chiar dacă în final partidele proeuropene de centru-stânga și centru-dreapta au fost câștigătoarele acestor scrutine, este notabilă creșterea procentului de voturi obținut de partidele eurosceptice și, mai ales, faptul că partidele populiste de dreapta au avut cea mai mare creștere înregistrată la acest tip de alegeri (Mudde 2019, 22). De altfel, încercările de a consolida cooperarea între formațiunile politice de acest tip înăuntrul forului legislativ european au continuat (Naumescu 2021).

Un alt exemplu în această direcție având drept subiect formularea unor înțelesuri diferite asupra valorilor fundamentale ale comunității de securitate – statul de drept – este legat de aprobarea *Cadrului Financiar Multianual 2021-2027* al UE și a *Planului de redresare economică postpandemie EU NextGen*.

Impunerea condiției respectării statului de drept pentru accesarea celor două pachete financiare afecta în primul rând Polonia și Ungaria, state membre ale UE, pe care Bruxelles-ul se străduiește de cel puțin trei ani, să le determine să respecte normele, valorile și principiile pe care și le-au asumat odată cu aderarea la Uniune. Ambele sunt vizate de proceduri de *infringement* din partea UE, Polonia pentru un set de reglementări juridice prin care este crescut potențialul de control politic asupra deciziilor magistraților, precum și pentru adoptarea unor legi controversate, cum ar fi cea a avortului (European Parliament 2020a), sau atitudinii față de minoritățile sexuale (Euronews 2020). Ungaria a făcut obiectul procedurilor de *infringement* pentru o serie de reglementări în domeniul politicii azilului, dar și al libertății de exprimare (European Commission 2020a).

În contextul aprobării celor două pachete financiare, atât Budapesta, cât și Varșovia și-au justificat veto-ul dat condiționalității accesării acestor fonduri prin aceea că UE aplică, în acest mod, standarde duble față de statele membre ale UE, acesta constituindu-se într-un instrument pentru a putea sancționa statele care aplică politici distincte de cele agreate de Bruxelles, deși statul de drept este menționat ca valoare fundamentală în Articolul 2 al *Tratatului de la Lisabona* (Uniunea Europeană 2010, 17). Mai mult, aceleași principii le regăsim și în rândul criteriilor de la Copenhaga, care condiționează demararea procesului de aderare al unui stat la UE. Ilustrativ în această direcție este că Varșovia și Budapesta, de altfel două dintre statele europene care au înregistrat un declin drastic în privința respectării valorilor democrației liberale (V-DEM 2021e, 18), au demarat și constituirea unui centru comun de cercetare în privința statului de drept (Politico 2020), evidențiind, încă o dată, faptul că nu toate statele membre ale UE și ale NATO împărtășesc o viziune comună asupra valorilor care stau la

baza celor două organizații, deși există un fundament legal comun, care să asigure o înțelegere unitară a valorilor fundamentale (criterii de aderare și Tratatul de la Lisabona).

În ciuda acestei stări a lucrurilor, UE se bucură de un nivel înalt de sprijin din partea cetățenilor europeni, ceea ce poate constitui parte a condițiilor necesare pentru reversibilitatea acestui fenomen al fragmentării europene pe fondul declinului democrației liberale și al ascensiunii formațiunilor politice naționalist extremiste, populiste și eurofobe. În acest sens, *European Council on Foreign Relations (ECFR)* a coordonat un studiu asupra viziunii cetățenilor europeni asupra eficienței UE și a repercusiunilor asupra sprijinului pe care aceștia îl manifestă pentru instituțiile europene (Dennison și Zerka 2020). Studiul, care s-a derulat pe parcursul lunii aprilie 2020, în Germania, Franța, Italia, Spania, Polonia, Suedia, Portugalia, Bulgaria și Danemarca, ilustrează că majoritatea cetățenilor care au participat la sondaj consideră că țara lor a fost lăsată să se descurce singură în contextul pandemiei (Dennison și Zerka 2020, 7). Însă, întrebați cum le-a schimbat experiența pandemiei atitudinea față de UE, majoritatea (63%) au răspuns că este ***nevoie de mai multă cooperare în UE***, în timp ce 18% consideră că integrarea a mers prea departe, iar 20% au răspuns că nu știu (Dennison și Zerka 2020, 5). În această ordine de idei, o relevanță crescută o au răspunsurile cetățenilor italieni: singurul caz în care 28% dintre cei intervievați au răspuns că statul lor nu a fost ajutat în perioada de vârf a pandemiei, 25% consideră că statul chinez a fost principalul aliat în lupta contra bolii, în timp ce doar 4% au răspuns că principalul aliat le-a fost UE (Dennison și Zerka 2020, 7). Sondajul este relevant atât pentru faptul că situațiile de criză constituie și un stimul al coeziunii, cât și în privința eficienței măsurilor de influențare derulate în timpul primului val al pandemiei, în special în cazul Italiei.

Desigur, în ceea ce privește coeziunea și fragmentarea la nivelul organizațiilor euroatlantice, faptele și evenimentele nu pot fi apreciate în termeni de „alb și negru”, ci de nuanțe. Modul în care au fost judecate măsurile luate de UE pentru gestionarea efectelor pandemiei este ilustrativ în acest sens. Spre exemplu, în ciuda divergențelor interne, a dificultăților de a ajunge la compromis în negocieri, UE reușit să adopte pe parcursul anului 2020 *Cadrul Financiar Multianual pentru perioada 2021-2027*, precum și un plan de redresare economică postpandemie, *Next Generation EU*. Totodată, la nivelul NATO, este notabilă menținerea posturii de descurajare și apărare la Marea Neagră în ciuda divergențelor dintre administrația Trump și europeni și chiar în ciuda unor decizii precum cea de a reloca 12.000 de militari americani din Germania în Polonia.

Direcția în care fragmentarea la nivel euroatlantic se va îndrepta în orizontul de timp al anului 2040 depinde de o serie de factori de natură internă, interstatală, dar și globală, dintre care, cei mai importanți sunt următorii:

- rezultatele schimbărilor politice în statele-lider ale UE;
 - o în cazul Germaniei, poziția lui O. Scholtz în privința proiectului european se anunță a fi similară celei urmărite de A. Merkel;
 - o în Franța, vor fi organizate alegeri prezidențiale în cursul anului 2022; printre principalii contracandidați ai lui E. Macron se numără V. Pectesse (Partidul conservator), M. LePen (extremă dreapta, antieuropean, prorus) și E. Zemmour (independent, antiimigrație); în acest sens, este semnificativă experiența ultimului scrutin prezidențial, când Macron a ajuns în turul 2 cu candidata partidului de extremă dreapta antieuropean; și în acest an, estimările indică un tur 2 în aceeași formulă, cu Macron câștigător, dar la o distanță mai mică decât în 2017 de contracandidata sa (Politico. Poll of Polls, 2021).
- menținerea unui leadership proeuropean la nivelul statelor membre;
- nivelul de încredere al cetățenilor europeni în UE, ce se reflectă în vot și, implicit, în orientarea clasei politice la nivel național;
- succesul măsurilor de creștere a rezilienței democrației liberale, a statelor și societăților;
- dezvoltarea nivelului de cultură de securitate la nivelul cetățenilor;
- dezvoltarea unei culturi strategice a UE;
- identificarea fondului valoric comun necesar fundamentării coeziunii comunității de securitate europene și euroatlantice;
- dinamica competiției geopolitice între marile puteri.

Fragmentarea coeziunii este un fenomen complex, însă factorii care acționează în vederea adâncirii ei sunt compensați într-o bună măsură de oportunitățile create pentru a spori reziliența acestei comunități⁴⁹. În opinia noastră, cel mai probabil, procesul fragmentării va fi încetinit prin efortul conjugat al statelor membre ale acestei comunități, cu atât mai mult cu cât acest fapt este necesar pentru menținerea relevanței strategice în contextul competiției pentru putere. În același timp, faptul că accentuarea fragmentării este un proces real, în plină evoluție, favorizat de o serie complexă de factori fac imposibilă ignorarea scenariului în care statele euroatlantice își vor pierde progresiv

⁴⁹ Măsurile sunt detaliate și în capitolul dedicat *Declinului democrației liberale*, pp. 127-137.

coeziunea în din ce în ce mai multe domenii, precum și a amenințărilor ce ar decurge din această stare a lucrurilor.

Astfel, deși nu considerăm că disoluția comunității de securitate euroatlantice este un scenariu cu grad ridicat de probabilitate, declinul democrației liberale, eforturile de coagulare a formațiunilor politice antieuropene, formularea de opțiuni de politică externă distincte, formularea de viziuni distincte asupra valorilor fundamentale ale NATO și UE, pot determina slăbirea acestei comunități în orizontul de timp al anului 2040.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

În condițiile în care proiectul european ar eșua, majoritatea statelor europene care sunt astăzi parte a UE, ar risca irelevanța strategică. Pentru România, stat pentru care apartenența la NATO și UE sunt aspecte fundamentale ale politicii externe și de securitate, consecințele ar fi dintre cele mai grave. În scenariul cu probabilitate redusă, dar efect catastrofal al unei eventuale destrămări a UE sau al unei decizii la fel de catastrofale, am putea spune, de a ieși din blocul comunitar, resursele de putere nu ar putea susține angrenarea României în competiția globală în plan economic sau tehnologic. Aceasta și numai dacă luăm în considerare vulnerabilitățile listate în documentele oficiale ale României – acțiuni de deturnare a actului de decizie, care afectează potențialul de dezvoltare a țării, buna guvernare, precum și imaginea și credibilitatea statului la nivel internațional; acutizarea decalajului tehnologic; decalajele de dezvoltare economică; insuficiența demersurilor de modernizare, digitalizare și finanțare a proiectelor de infrastructură (Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 2020, 28-29). Mai mult, dacă avem în vedere și alte slăbiciuni precum deprofesionalizarea administrației publice, calitatea scăzută a actului educațional sau nivelul scăzut de cultură de securitate la nivelul societății civile și al aparatului decizional (Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 2020, 29), atunci, cel mai probabil, ne vom îndepărta și mai mult de caracteristicile unui stat democratic, caracterizat de bună guvernare, iar riscul expunerii noastre la acțiuni de influențare din partea Rusiei sau a Chinei va crește considerabil. În situația unei evoluții de tip *worst case scenario*, *amenințarea majoră care decurge pentru România din tendința fragmentării coeziunii la nivel european este izolarea politică și economică*. După cum am menționat anterior, comunitatea euroatlantică a demonstrat totuși de-a lungul timpului o reziliență crescută în situații de criză, la care se adaugă și măsuri dezvoltate în perioada relativ recentă de timp, menite să crească reziliența statelor

și societăților euroatlantice în acest context internațional. Acesta este motivul pentru care considerăm că probabilitatea acestui scenariu este una scăzută. Caracterul central al apartenenței la NATO și UE în politica externă a României, precum și faptul că resursele de putere națională nu ar putea susține afirmarea intereselor proprii într-un mediu internațional din ce în ce mai competitiv fac însă ca potențialul impact al acestei amenințări să fie unul critic. Astfel, nivelul de risc este unul moderat.

Scenariul, mult mai plauzibil din acest punct de vedere, ar fi evoluția UE către un mod de funcționare pe principiul „*Europa cu mai multe viteze*” sau „*Europa cercurilor concentrice*”, ambele presupunând un grad mai ridicat de integrare al statelor care beneficiază de voința politică și resursele necesare, rămânând ca celelalte state să le urmeze atunci când aceste condiții vor fi întrunite. În acest scenariu, riscul pentru România ar fi să nu reușească să se ralieze nucleului dur al unei astfel de Uniuni. Și de această dată, am putea vorbi despre *amenințarea unei relative izolări politice și economice a țării noastre*. De altfel, având în vedere vulnerabilitățile țării noastre în termeni economici (eșecul în a îndeplini standardele pentru accesarea la zona euro) și politici (carențe ale buneii guvernări), considerăm ridicată probabilitatea unui eventual eșec al României de a se ralia nucleului dur al Europei în contextul accentuării fragmentării și evoluției UE pe un scenariu de tip „Europa cercurilor concentrice” până în 2040. Totuși, în acest scenariu, se menține apartenența la cele două organizații și, implicit, garanțiile de securitate ce decurg din acestea, ceea ce face ca impactul să poată fi considerat unul marginal. Așadar, nivelul de risc al acestei amenințări rămâne unul moderat.

Evoluția comunității europene în oricare dintre aceste scenarii este greu de anticipat în prezent, în ciuda a numeroase argumente care susțin existența acestei posibilități. Nivelul crescut de incertitudine este dat de o serie de caracteristici ale Uniunii și o serie de **oportunități**, care se pot constitui în soluții pentru evitarea respectivelor scenarii.

Primul dintre ele constă în **reziliența** Uniunii. De-a lungul timpului, UE a fost blamată în mod repetat pentru neajunsurile sale, pentru că ar fi irelevantă din punct de vedere strategic și fiecare criză care a avut un impact puternic asupra securității europene s-a constituit într-o circumstanță în care a fost prezis sfârșitul acestei organizații. Criza economică și financiară mondială din 2008 și recesiunea ce a urmat a lovit exact punctul forte al organizației – cel economic – și s-a reflectat puternic în plan politic, social și militar. Atunci când în state membre ale

UE și, mai ales, ale zonei euro, au existat voci care anunțau disoluția zonei euro (Wray și Nersisyan 2011).

În 2015, apărea criza europeană a refugiaților, când în UE părea să se fi produs o falie între Vest (state care susțineau primirea refugiaților) și Est (state care se opuneau primirii refugiaților). Tot atunci, una dintre cele mai vizibile caracteristici ale UE – libertatea de mișcare – era pusă sub semnul întrebării, când state membre ale UE – Austria, Ungaria, Slovenia – ridicau garduri de sârmă ghimpată la granițe pentru a opri intrarea migranților. În plus, în 2016, decizia cetățenilor britanici de a părăsi cadrul instituțional al UE, era prezentată drept începutul disoluției Uniunii (CNBC 2016). Criza generată de coronavirus nu a făcut excepție de la această tendință (EUvs Disinfo 2020).

Mai mult, în ceea ce privește angajamentul statelor membre față de valorile fundamentale ale UE, în special cele politice, Bruxelles a dezvoltat o serie de mecanisme al căror rol este nu doar de a determina respectivele state să se întoarcă la ancorarea în fundamentul valoric al democrației liberale, ci și măsuri de protejare în fața acțiunilor ostile menite să îndepărteze statele europene de această orientare ideologică⁵⁰.

Alături de toate acestea, putem invoca și argumentul raționalității actorilor într-o lume conflictuală. UE a fost fundamentată pe principii specifice idealismului politic, ancorate în problematica bunurilor comune. Totuși, dincolo de toate acestea, au existat cu siguranță calcule raționale ale actorilor statali care sunt parte a organizației. Dincolo de toate neajunsurile UE, de eficiența limitată în domeniul apărării, niciunul dintre statele care îi sunt membre nu s-a bucurat de un nivel de prosperitate și securitate mai mare înainte de aderare. Mai mult, niciunul dintre ele nu întrunește resursele de putere necesare pentru a juca un rol relevant pe arena internațională în contextul creșterii conflictualității la nivel internațional. Astfel, dacă mediul internațional funcționează în baza unor principii realiste, actorii statali, în raționalitatea lor, vor decide, cel mai probabil, în orizontul de timp al anului 2040, că apartenența la UE constituie o sursă de putere pe arena internațională.

Tot la capitolul oportunități, putem aminti de sprijinul și de nivelul de încredere de care UE se bucură din partea cetățenilor statelor membre. Eurobarometrul din primăvara anului 2021 indica o stagnare a mediei nivelului de încredere al cetățenilor europeni (prin comparație cu rezultatele Eurobarometrului din iarna 2020-2021) (Standard Eurobarometer 95 June July

⁵⁰ Pentru detalii, a se vedea Capitolul *Declinul democrației liberale*, pp. 127-137.

2021, 34), iar primele rezultate ale Eurobarometrului din toamna anului 2021 ilustrează o creștere semnificativă a procentului celor care manifestă încredere față de UE (de la o medie de 49% în primăvara anului 2021 la 61%) (Flash Eurobarometer 500 2021, 5), iar imaginea lor despre regiune în termeni economici, standard de viață sau evoluție în viitor este una preponderent optimistă, în creștere netă prin comparație cu anul 2018 (Flash Eurobarometer 500 2021, 5).

Concluzii

Analiza reflectă amenințările de securitate ce ar decurge din continuarea celor două tendințe pe aceeași direcție – declinul democrației liberale și fragmentarea coeziunii la nivel euroatlantic. Deși putem identifica o sumă de oportunități care au potențialul de a limita evoluția acestor tendințe sau de a crește reziliența statului și societății românești, ancorarea puternică a securității României în contextul euroatlantic impune necesitatea de a nu ignora amenințările ce ar decurge din dinamicile încadrate într-un *worst case scenario*. Totuși, reiterăm că, cel mai probabil, procesul fragmentării la nivel euroatlantic va continua, dar va fi încetinit. Principala amenințare care decurge pentru securitatea națională a României în orizontul de timp al anului 2040 este legată de eșecul țării noastre de a se ralia nucleului dur al Europei în situația unei accentuări a fragmentării la nivel euroatlantic sau, în situația, puțin probabilă, a unei disoluții complete a celor două organizații, în izolarea politică și economică a țării noastre. În ambele situații, dat fiind raportul dintre probabilitatea de manifestare și impactul amenințării, vorbim despre un nivel de risc moderat.

BIBLIOGRAFIE:

- NATO. 22 octombrie 2021. "Relations with Russia." Accesat la 10.11.2021. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm
- ***. 2019. "The future of the EU. Emanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead." *The Economist*. <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-euroopenato-is-becoming-brain-dead>
- Adler, Emanuel, and Michael Barnett. 1998. *Security Communities*. Cambridge. Agerpres. n.d.
- . 2021b. "Franța, Germania, Marea Britanie și SUA au convenit să relanseze legăturile transatlantice." *Agerpres*, 2 6. Accesat la 07.02.2021. <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2021/02/06/franta-germania-marea-britanie-si-sua-au-convenit-sa-relanseze-legaturi>

- . 2021c. "Germania salută anunțul lui Joe Biden privind înghețarea retragerii trupelor americane." *Agerpres*, 2 5. Accesat la 07.02.2021. <https://www.agerpres.ro/politic-ex/2021/02/05/germania-saluta-anuntul-lui-joe-biden-privind-inghetarea-retragerii-trupelor-amer>
- . 2021a. "VIDEO Ceremonie de investiție în SUA: Biden promite că va repara alianțele globale pentru a face față provocărilor viitoare." *Agerpres*, 1 20. <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2021/01/20/video-ceremonie-de-investitura-in-sua-bi>
- Annegret Kramp-Karrenbauer. 2019. "Documentation: Keynote speech by the Minister of Defense." *Augen geradeaus!* 11 7. Accesat la 30.08.2021. <https://augengeradeaus.net/2019/11/dokumentation-grundsatzrede-der-verteidigungsministerin/>
- Bertelsmann Transformation Index - East-Central and Southeast Europe. 2021. "Bertelsmann Transformation Index - East-Central and Southeast Europe. Political Transformation." Bertelsmann Foundation. Accesat la 08.09.2021. <https://bti-project.org/en/reports/regional-dashboard/ESE?&d=D&cb=00000>.
- Bieber, Florian. 2018. "Is Nationalism on the Rise? Assessing Global Trends." *Ethnopolitics* 17 (5): 519-540. doi:<https://doi.org/10.1080/17449057.2018.1532633>.
- Bloomberg. 2021. "Biden Infuriates Eastern NATO Allies With Outreach to Russia." *Bloomberg*, 12 9. Accesat la 09.12.2021. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-09/biden-infuriates-eastern-nato-allies-with-his-offer-to-russia>
- Bogzeanu, Cristina. 2020. "Apărarea europeană – schimbare de curs în contextul pandemiei de Covid-19?" *Impact Strategic* 75 (2): 120-135. Accesat la 10.10.2021. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is75.pdf
- Bogzeanu, Cristina. 2020. "Europa: (In)Adaptarea la condițiile unui sistem internațional competitiv. De la criza democrației liberale la tendințe în Politică externă și securitate comună." In *Evaluare Strategică 2019: Tendințe ale securității înainte de noua pandemie Covid-19*, by Florian Cîrciumaru, edited by Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/evaluare_strategica_2019.pdf
- Bonikowski, Bert, Daphne Halikiopoulou, Erik Kaufmann, and Matthijs Roodnijn. 2019. "Populism and nationalism in a comparative perspective: a scholarly exchange." *Nations and Nationalism* 25 (1). doi:10.1111/nana.12480

- Brussels Summit Communiqué. 2021. "Brussels Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021." Accesat la 09.09.2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm
- CNBC. 2016. "Brexit Wound: UK vote makes EU decline 'practically irreversible', Soros says." *CNBC*, 6 26. Accesat la 12.10.2021. <https://www.cnbc.com/2016/06/25/brexit-makes-eus-dissolution-practically-inevitable-george-soros.html>
- Comisia Europeană. 2020. "Rule of law mechanism." Accesat la 08.08.2021. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism_en
- Daily Sabah. 2021. "Majority of Turkish people do not trust NATO: Survey:." *Daily Sabah*, 6 10. Accesat la 20.08.2021. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/majority-of-turkish-people-do-not-trust-nato-survey>
- Dennison, Susi, and Pawel Zerka. 2020. "Susi Dennison, Pawel Zerka, Together in Trauma: Europeans and the World after Covid-19." European Council on Foreign Relations. Accesat la 20.06.2020. https://www.ecfr.eu/publications/summary/together_in_trauma_europeans_and_the_world_after_covid_19
- Deutsche Welle. 2021. "Germany's Olaf Scholz pushes for stronger EU, issues warning to Russia." *Deutsche Welle*, 12 7. Accesat la 08.12.2021. <https://www.dw.com/en/germanys-olaf-scholz-pushes-for-stronger-eu-issues-warning-to-russia/a-60042721>
- . 2021. "Răceală între SUA și Germania, după retragerea eșuată din Afganistan." *Deutsche Welle*, 9 3. Accesat la 03.09.2021. <https://www.dw.com/ro/r%C4%83ceal%C4%83-%C3%AEntre-sua-%C5%9Fi-germania-dup%C4%83-retragerea-e%C8%99uat%C4%83-din-afganistan/a-59073915>
- East StratCom Task Force,. 2021. "East StratCom Task Force." Accesat la 05.10.2021. <https://euvsdisinfo.eu/>
- EU Global Strategy. 2016. "A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy." Accesat la 16.09.2021. https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf
- Eurobarometer 91.5. September 2019. "The 2019 Post-Electoral Survey. Have European Elections Entered a New Dimension? Eurobarometer Survey 91.5 of the European Parliament. A Public Opinion Monitoring Study." European Parliament. Accesat la 10.10.2019. <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/beheard/eurobarometer/2019/post-election-survey-2019-complete-results/report/en-post-election-survey-2019-report.pdf>

- Euronews. 2020. "EU funding withheld from six Polish towns over 'LGBT-free' zones:." *Euronews*. <https://www.euronews.com/2020/07/29/eu-funding-withheld-from-six-polish-towns-over-lgbtq-free-zones>
- European Commission. 2020. "Bugetul pe termen lung al UE. Rubrici: categorii de cheltuieli." Accesat la 14.09.2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0442%20&from=EN>
- European Commission. 2021. "Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind Planul de acțiune pentru democrația europeană." Accesat la 20.07.2021. <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reeports/opinions/european-democracy-action-plan>
- European Commission. 2020a. "October Infringements Package: Key Decisions." Accesat la 15.12.2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/EN/INF_20_1687
- European Council. 2020. "European Council meeting (10 and 11 December 2020) – Conclusions." Accesat la 10.12.2021. <https://www.consilium.europa.eu/media/47296/1011-12-20-euco-conclusions-en.pdf>
- European Parliament. 2020a. "European Parliament resolution of 26 November 2020 on the de facto ban on the right to abortion in Poland (2020/2876(RSP))." Accesat la 15.12.2020. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0336_EN.html
- EUvs Disinfo. 2020. "DISINFO: CORONAVIRUS WILL CAUSE THE DISSOLUTION OF THE EU AND NATO." Accesat la 06.09.2021. <https://euvsdisinfo.eu/report/coronavirus-will-cause-the-dissolution-of-the-eu-and-nato/>
- Fagan, Moira, and Jacob Poushter. 2020. "NATO Seen Favorably Across Member States." PEW Research Center. Accesat la 09.10.2021. https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2020/02/PG_2020.02.09_NATO_final.pdf
- Flash Eurobarometer 500. 2021. "Flash Eurobarometer 500. Public opinion in the EU Regions." Accesat la 10.12.2021. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2552>
- Freedom House. 2021. "Democracy Status." Accesat la 05.09.2021. <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=nit&year=2021>
- Galeotti, Mark. 2017. *Controlling Chaos: How Russia Manages its Political War in Europe*. European Council on Foreign Affairs. Accesat la 10.06.2021. https://ecfr.eu/wp-content/uploads/ECFR228_-_CONTROLLING_CHAOS1.pdf

- Hotnews. 2020. "Ungaria și Polonia vor înființa un institut comun privind statul de drept pentru a contracara atacurile UE." *Hotnews*, 9 28. Accesat la 10.10.2020. <https://www.hotnews.ro/stiri-international-24314571-ungaria-polonia-vor-infiinta-institut-comun-privind-statul-drept-pentru-contracara-atacurile-nu-mai-fim-luati-prosti-destui-folosesc-post-sac-box.htm>
- IDEA. 2021. "The Global State of Democracy 2021. Building Resilience in a Pandemic Era." Sweden. Accesat la 09.10.2021. https://www.idea.int/gsod/sites/default/files/2021-11/the-global-state-of-democracy-2021_0.pdf
- INSCOP. September – October 2021. "Public distrust: West vs. East, the Rise of Nationalism in the Era of Disinformation and Fake News, 3rd Edition." Accesat la 02.11.2021. https://www.strategic-thinking.ro/wp-content/uploads/2021/10/Report_INSCOP-STG-GMF-Survey-October-2021.pdf
- Kabis-Kechrid, Laura Lale . 2021. *Conflicts in the EastMed: From Germany's and France's Conflicting Strategies to a Dual Approach*. French Insitute of International Relations. Conflicts in the EastMed: From Germany's and France's Conflicting Strategies to a Dual Approach.
- LARICS. 2018. "Barometrul Culturii de Securitate." Accesat la 05.08.2021. <https://larics.ro/wp-content/uploads/2018/04/Raport-sondaj-INSCOP-barometru-LARICS-partea-1.pdf>
- Lindberg, Staffan I. March 2021. "Autocratization Turns Viral. Democracy Report 202." V-Dem Institute, University of Gothenburg. Accesat la 10.10.2021. https://www.v-dem.net/media/filer_public/74/8c/748c68ad-f224-4cd7-87f9-8794add5c60f/dr_2021_updated.pdf
- Luhrmann, Anna, and Sebastian Hellmeier. 2020. "A Companion to Democracy 2: Populism, Nationalism, and Illiberalism: A Challenge for Democracy and Civil Society." Heinrich Boll Stiftung. Accesat la 30.05.2021. https://www.boell.de/sites/default/files/2020-03/E-Paper_EN_2_hbs_V-DEM_FINAL.pdf
- Lute, Douglas, and Nicholas Burns. 2019. "NATO at Seventy. An Alliance in Crisis." Belfer Centre for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, 2-5. <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/NATOatSeventy.pdf>
- Michel, Charles. 2021. "Retragerea haotică din Afganistan ne obligă să accelerăm procesul de a reflecta onest la apărarea europeană." Consiliul UE. Accesat la 03.09.2021. <https://www.consilium.europa.eu/ro/european-council/president/news/2021/09/02/20210902-pec>

- Ministry of Foreign Affairs, Turkey. 2021. "Relations between Turkey and the Russian Federation." Accesat la 13.10.2021. <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-russian-federation.en.mfa>
- Miroiu, Andrei, and Radu-Sebastian Ungureanu. 2006. *Manual de Relații Internaționale*. Iași: Polirom.
- Mudde, Cas. 2019. "The 2019 elections: Moving the Center." *Journal of Democracy* 30 (4). Accesat la 15.12.2019. <https://muse.jhu.edu/article/735456/pdf>
- NATO 2030. 2020. "NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by NATO Secretary General." Accesat 25.08.2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf
- NATO. 2016. "Commitment to enhance resilience issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw,." Accesat 08.08.2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm
- NATO Strategic Communication Centre of Excellence. 2021. "NATO Strategic Communication Centre of Excellence." Accesat 05.10.2021. <https://stratcomcoe.org/publications>
- NATO Strategic Concept. 2010. "Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon." Accesat la 05.09.2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf
- Naumescu, Valentin. 2021. "Va rezista UE atacului din interior și din exterior? Cum se întălesc alianța naționaliștilor și proiectul antioccidental rusochinez." *Hotnews*, 7 8. Accesat la 10.12.2021. <https://www.hotnews.ro/stiri-opinii-24906125-rezista-atacului-din-interi>
- Politico. 2020. "Poland, Hungary to set up rule of law institute to counter Brussels." *Politico*. Accesat la 02.10.2020. <https://www.politico.eu/article/poland-and-hungary-charge-brussels-with-double-standards-on-rule-of-law/>
- Politico. Poll of Polls. 2021. "France – 2022 presidential election voting intention, ." Accesat la 10.12.2021. <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/france/>
- Reuters. 2021. "Erdogan says Turkey is looking at further defence steps with Russia." *Reuters*, 9 30. Accesat la 03.10.2021. <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-erdogan-says-mulling-further-defence-industry-steps-with-russia-ntv-2021-09-30/>

- Riedel, Rafael. 2017. "Populism and its democratic, non-democratic and anti-democratic potential." *Polish Sociological Review*, 287-298. Accesat la 04.09.2021. <https://www.jstor.org/stable/26383076>
- Sarcinschi, Alexandra. 2020. "Solidaritate sau dezbinare? Rolul Turciei și Italiei în gestionarea crizei refugiaților și migrației ilegale în Europa." In *Evaluare strategică. Tendințe ale securității înainte de noua provocare COVID*, by Florian Cîrciumaru, edited by Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Bucharest: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.
- Standard Eurobarometer 95 . June July 2021. "Standard Eurobarometer 95, Public Opinion in the European Union." Accesat la 10.10.2021. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>
- Starling, Clementine G. 2018. "Trump's NATO Policy 'Trending Positive.'" *Atlantic Council* (Atlantic Council). <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/trump-s-tone-on-nato-trending-positive/>.
- Strategia Militară a României. 2021. "Strategia Militară a României." București. Accessed 11 1, 2021. <https://sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads/2021/08/STRATEGIA-MILITARA-A-ROMANIEI-1.pdf>
- Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024. 2020. *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024*. Administrația Prezidențială. https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf
- The Economist. 2019. "The future of the EU. Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead." *The Economist*,. Accesat la 11.11.2021. <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europenato-is-becoming-brain-dead>
- The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. 2021. "The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats." Accesat la 05.10.2021. <https://www.hybridcoe.fi/>
- United States Senate. 2018. "Putin's Asymmetric Assault on Democracy in Russia and Europe: Implications for US National Security. A Minority Staff Report Prepared for the Use of the Committee of Foreign Relations." Accesat la 10.10.2021. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CPRT-115SPRT28110/pdf/CPRT-115SPRT28110.pdf>
- V-DEM. 2021e. "Autocratization Turns Viral. Democracy Report 2021." V-DEM, 9, 11. Accesat la 09.12.2021. https://www.v-dem.net/static/website/files/dr/dr_2021.pdf

- V-Dem. 2021c. "Russia. Institutionalized Autocracy and Mobilization for Autocracy." V-Dem. Accesat la 09.09.2021. <https://www.v-dem.net/en/analysis/CountryGraph/>
- V-Dem. 2021a. "Russia. Liberal Democracy Index." Accesat la 10.11.2021. <https://www.v-dem.net/en/analysis/CountryGraph>.
- V-Dem. 2021b. "Turkey. Institutionalized Autocracy and Mobilization for Autocracy." V-Dem. Accesat la 10.09.2021. <https://www.v-dem.net/en/analysis/CountryGraph/>
- V-Dem. 2021d. *Turkey. Liberal Democracy Index*. V-Dem. Accesat la 09.09.2021. <https://www.v-dem.net/en/analysis/CountryGraph/>.
2010. *Versiune Consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*. Uniunea Europeană, Belgium: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene.
- Voicu, Marian. 2018. *Matrioșka Mincinoșilor: Fake News, Manipulare, Populism*. București: Humanitas.
- Wray, Randall L., and Yeva Nersisyan. 2011. *An Unblinking Glance at a National Catastrophe and the Potential Dissolution of the Eurozone*. Levy Economics Institute of Bard College. Accesat la 09.09.2021. <https://www.levyinstitute.org/publications/an-unblinking-glance-at-a-national-catastrophe-and-the-potential-dissolution-of-the-eurozone>

CAPITOLUL 11

REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Cristian Băhnăreanu
Constantin-Crăișor Ioniță
Marius Pofîrniche

Tendențele de fragmentare din Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN) se accentuează de la an la an, deoarece evoluția spre integrare și stabilitate promovată de către UE și NATO pare a fi privită ca pericol de către alți actori din regiune care doresc să își afirme interesele strategice economice, politice și militare distincte, să recreeze vechile sfere de influență și/sau să impună unele noi. Marea Neagră constituie un spațiu al competiției pentru putere ce continuă să se deruleze chiar și după ce se părea că omenirea a învățat dificila lecție a Războiului Rece.

Complexitatea fenomenelor și relațiilor specifice acestei zone de interes strategic pentru România ne-a determinat să orientăm analiza pe două paliere care, deși par diferite, sunt totuși puternic corelate: pe de o parte, tema energiei și a jocurilor și rivalităților geopolitice și geoeconomice pe care le determină și, pe de altă parte, tema unuia dintre cei mai importanți actori regionali, anume Federația Rusă. O parte dintre țările din REMN vor fi analizate în capitolul dedicat Orientului Mijlociu datorită unității culturale ce le caracterizează.

În ceea ce privește jocurile și rivalitățile în domeniul energetic, subcapitolul este construit pe structura celor anterioare pornind de la un model explicativ ce arată modul în care resursele energetice influențează securitatea națională a unei țări, continuând cu analiza situației curente, prezentarea predicțiilor pentru 2040 și identificarea amenințărilor și riscurilor la adresa securității României în acest orizont de timp și încheind cu o serie de concluzii referitoare la modul în care poate fi sporit nivelul de securitate energetică a țării noastre.

Analiza amenințărilor și riscurilor, la adresa României, derivate din acțiunile agresive ale Federației Ruse pornește de la premisa că aceasta își consolidează postura ofensivă în regiune și este focalizată pe analiza pe mai multe dimensiuni a contextului actual, realizarea unei prognoze pe următorii 20 de ani și determinarea unor modalități de contracarare a amenințărilor și riscurilor identificate.

Jocuri și rivalități în domeniul energetic

Cristian Băhnăreanu

Economia modernă continuă să se bazeze pe combustibili fosili, fie că vorbim de petrol, gaze naturale sau cărbune. Deși este accentuat tot mai mult rolul „energiei verzi”, gazele naturale, se pare, vor depăși în viitorul apropiat petrolul și derivatele acestuia în preferințele de energie ale marilor consumatori. Uniunea Europeană continuă să fie vulnerabilă din punct de vedere energetic având în vedere resursele energetice limitate de care dispune, problemele de eficiență energetică și trecerea destul de lentă spre energie verde, iar riscul se accentuează pe măsură ce economia comunitară se dezvoltă și sursele de aprovizionare cu hidrocarburi nu se diversifică.

Regiunea Mării Negre reprezintă o zonă de importanță strategică de cooperare și concurență, locul unde se intersectează interesele producătorilor și exportatorilor de resurse energetice din Est cu necesitățile de petrol și gaze naturale ale țărilor europene. Rusia, prin Gazprom și Rosneft și rețeaua sa de oleoducte și gazoducte, controlează din punct de vedere al resurselor energetice Zona Extinsă a Mării Negre, inclusiv o serie de infrastructuri critice din Caucaz, Asia Centrală și Europa de Est.

România, ca parte importantă a Regiunii Mării Negre și țară membră a UE, se află „la mijloc” în toată această ecuație, jocurile și rivalitățile în domeniul energetic Est-Vest având potențialul de a afecta securitatea energetică și, implicit, interesele de dezvoltare economică, socială și cele de securitate națională.

Model explicativ

Pentru a înțelege modul cum resursele energetice influențează situația de securitate din REMN și relațiile dintre statele riverane și alți actori de pe scena internațională trebuie să definim o serie de termeni, precum securitate energetică, dependență energetică, „armă energetică”⁵¹ sau criză energetică.

Securitate energetică – face parte din conceptul mai larg al securității economice și este definită prin „resurse sigure la un preț rezonabil” (Proninska 2007, 216) (Yergin March/April 2006, 70), cu alte cuvinte, înglobează o problemă mult mai amplă decât triumful securitate a aprovizionării – sustenabilitate – competitivitate.

⁵¹ A se vedea definiția de la capitolul „Competiția între puterile economice”.

Dependență energetică – situația în care un actor depinde în mod semnificativ de resursele energetice asigurate din importuri, ceea ce îl face deosebit de vulnerabil la orice perturbări ale fluxurilor de aprovizionare.

Criza energetică – insuficiența sau lipsa unor resurse energetice, mai ales atunci când actorul respectiv nu este asigurat din punct de vedere al surselor, al controlului rutelor și distribuției și al alternativelor.

Jocurile și rivalitățile în domeniul energetic dintre Rusia și statele din REMN, pe de o parte, și Uniunea Europeană, pe de altă parte, pot avea efecte directe și indirecte asupra țării noastre atunci când acestea influențează negativ disponibilitatea, accesul și prețurile predictibile ale energiei. Energia devine o problemă de politică externă și de securitate națională atunci când insecuritatea energetică afectează politicile de guvernare în tot ceea ce înseamnă însăși existența statului (funcționalitatea instituțiilor), infrastructurilor critice (funcționarea serviciilor interne), bunăstarea economică și prosperitatea (Cornell Fall 2009).

Prin urmare, energia și interesele economice pe marginea resurselor de energie vor continua să modeleze mediul de securitate din REMN și securitatea țării noastre și de aceea este nevoie să analizăm pe baza datelor existente cum va arată scena energetică în perspectiva anilor 2040.

Situația actuală și prognoza 2040

Regiunea Mării Negre se află la intersecția principalelor fluxuri de export a resurselor de petrol și gaze către Mediterana și Europa de Vest, principalul actor fiind Rusia. Ocuparea Crimeii, „mișcare” ce a schimbat raportul de forțe în Marea Neagră (mărirea ilegală a zonei economice exclusive a Rusiei (BBC News 2018)), resursele energetice de care dispune⁵², infrastructura existentă și proiectele de noi gazoducte pot duce la o serie de riscuri și amenințări pentru economia și securitatea UE și, implicit, a României, prin subminarea principiilor de solidaritate, competitivitate și securitate energetică.

În ansamblul său, Uniunea Europeană prezintă din punct de vedere energetic două mari vulnerabilități care sunt conectate sau decurg una din cealaltă și anume: rezerve limitate de hidrocarburi ce se reduc continuu și dependență energetică crescută de importurile din Rusia. În prezent, UE este unul dintre cei mai mari consumatori de hidrocarburi pe plan mondial, cu un total de peste 1.000

⁵² Rusia dispune de cele mai mari rezerve de gaze din lume, se află pe locul 7 la resurse petroliere și pe locul al doilea la resursele de cărbune (Gas Exporting Countries Forum 2021).

milioane tone echivalent petrol, după China (2.101 mtep) și SUA (1.588 mtep) (EU Energy in Figures September 2021, 14).

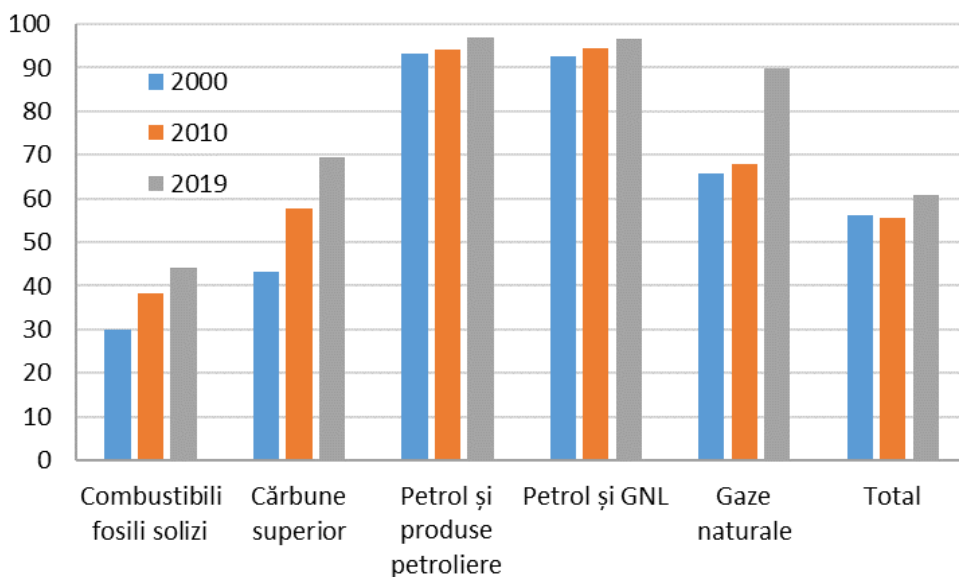


Figura nr. 1: Dependența UE față de importurile de resurse energetice (EU Energy in Figures September 2021, 24)

Deși Uniunea Europeană și-a fixat obiective îndrăznețe pentru tranziția la energia verde (European Commission 2021), rezultatele concrete încă sunt departe de țintele stabilite. Majoritatea economiei și societății comunitare se bazează în continuare într-o proporție semnificativă pe combustibilii fosili, mai ales din surse externe. Această realitate lasă majoritatea țărilor europene vulnerabile la volatilitatea prețurilor și a ofertei de pe piața regională și globală a energiei generată de jocurile politice și economice ale marilor furnizori de petrol și gaze naturale.

Rusia, țară ce controlează o mare parte a resurselor energetice mondiale și a conductelor de transport și unul dintre marii exportatori mondiali, a fost acuzată în repetate rânduri că folosește energia pentru a-și spori influența politică și economică în REMN și continentul european. Totuși, gradul de dependență energetică a majorității statelor din regiunea Mării Negre favorizează această situație și pot fi grupate astfel:

- *țări dependente parțial*, care dețin resurse energetice limitate și își completează necesarul prin import sau care, din rațiuni politice sau de

mediu, își prezervă resursele; statele care se pot lăuda cu rate mai scăzute de dependență, susținute de rezervele proprii de resurse energetice, sunt Ucraina, România și Turcia;

- țări dependente în totalitate de resurse energetice externe, a căror economie reclamă vital resurse pentru funcționalitatea și dezvoltarea acesteia; Georgia reprezintă statul care este dependent aproape total de hidrocarburi externe (Ioan 2008, 19).

După cum se poate observa în figura de mai jos, cu excepția Estoniei, toate celelalte state membre ale UE sunt dependente într-o măsură mai mare sau mai mică de surse externe de hidrocarburi.

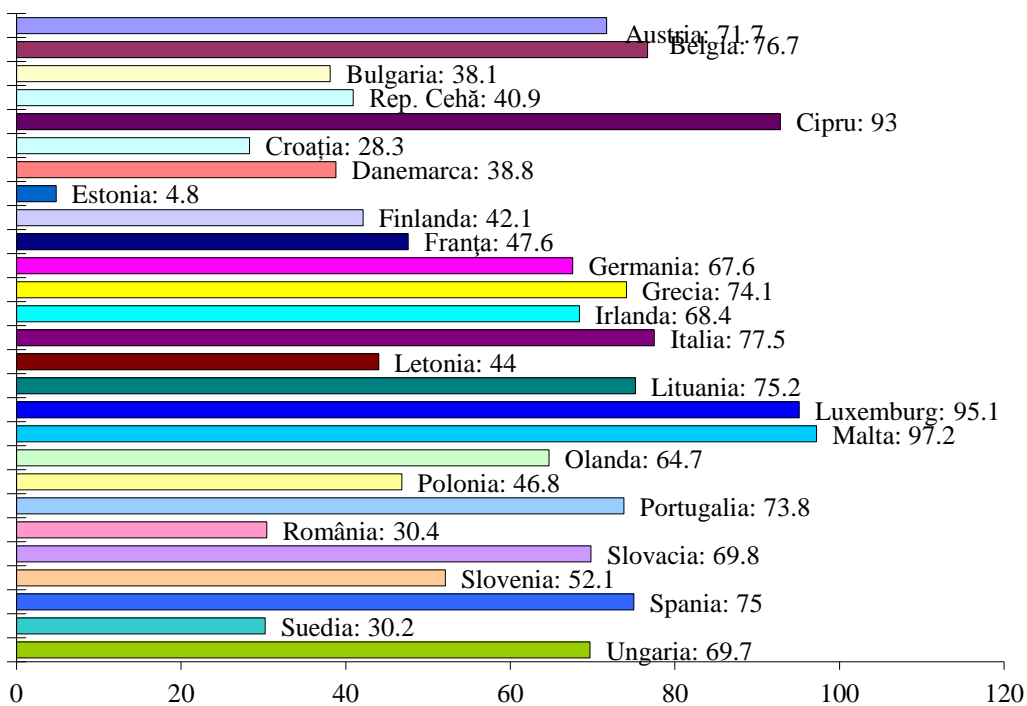


Figura nr. 2: Dependența energetică la nivelul anului 2019 (%)
(EU Energy in Figures September 2021, 71)

Pe fondul scăderii activității economice și a consumului de energie, începând cu 2019, datorită crizei economice generate de pandemia de Covid-19, gradul de dependență a scăzut ușor atât la nivelul majorității țărilor membre, cât și la cel al Uniunii în ansamblu. Totuși, pe baza scenariilor oficialilor de la Bruxelles, dependența energetică a UE27 va crește de la 57% în 2020 la 57,4% în 2030 (European Commission 2010, 125).

Pentru a contracara această tendință, Uniunea Europeană, cu susținerea statelor de pe malul vestic al Mării Negre, caută să deschidă accesul liber spre sursele energetice de la Marea Caspică și Orientul Mijlociu, ceea ce ar reduce pe termen mediu gradul de dependență de importurile din Federația Rusă.



Figura nr. 3: Infrastructura de gaze naturale din regiunea Mării Negre
(National Endowment for Democracy April 2019, 78)

Proiectele energetice din statele caspice depind în mod vital de posibilitatea de a transporta petrolul și gazele din regiune spre consumatori, iar zona Mării Negre și statele sale riverane formează o rută vitală de tranzit. Federația Rusă controlează o mare parte din infrastructura energetică din REMN și construiește noi conducte prin care încearcă să-și consolideze exercitarea influenței asupra țărilor din regiune prin intermediul așa-numitei „arme energetice”. Eșecul din perioada 2013-2014 al celor două mari proiecte de aprovizionare cu gaze a Uniunii Europene – gazoductul european *Nabucco* și conducta rusească *South Stream* – nu a oprit Rusia să caute noi soluții pentru a ocoli sistemul ucrainean de transport al gazelor (de exemplu, *Nord Stream 2*). Ca răspuns, Azerbaidjanul a lansat în 2011 proiectul TANAP (gazoductul transanatolian), TurkStream a început în 2015, iar o serie de interconectări între rețelele de gaze sunt în curs de finalizare între Turcia, Republica Moldova, România, Bulgaria, Serbia și Grecia.

În ceea ce privește prețurile, în aprilie 2020, petrolul se vindea la prețuri foarte mici, marii producători și exportatori încercând să scape de stocuri (U.S.

Energy Information Administration July 2020, 3), ca urmare a scăderii semnificative a cererii globale și a supraofertei existente la cel moment. Redeschiderea economiilor a împins în sus cererea de resurse energetice, ceea ce a dus la creșterea prețurilor combustibililor fosili, în special a gazului, pe piețele internaționale. De asemenea, nivelul scăzut al gazelor stocate în depozitele europene și reactivarea „armei energetice” a Rusiei au dus la o criza prelungită a gazelor pe continentul european (Chadwick 2021). Un factor mai puțin așteptat ce a favorizat criza energetică a fost puterea redusă a vântului pe continentul european (Dewan 2021), ceea ce a generat o diminuare a producției de energie eoliană și, implicit, creșterea importurilor de energie pentru a compensa pierderile.

În anii '70, Henry Kissinger spunea „Controlează petrolul și poți controla toate continentele...” (Engdahl 2006). Controlul resurselor energetice generează putere și influență politică oriunde pe glob. Situația este inevitabilă, astfel că, de-a lungul vremii, numeroase au fost cazurile în care diferite „verigi” implicate în jocurile pe marginea acestor resurse au declanșat dispute și crize energetice, ce au avut adesea efecte economice și politice dezastruoase la nivel local, regional și chiar global. Petrolul este resursa care pune în mișcare economia și se pare că nu va dispărea curând din mixul energetic al marilor puteri economice ale lumii.

Dacă nu intervin schimbări semnificative de politică sau tehnologie, consumul global de resurse energetice va crește cu 50% până în 2050 (Sourmehi 2021). Deși petrolul și derivatele acestuia vor rămâne cea mai importantă sursă de energie în viitor (ce va acoperi aproape o treime din necesități), resursele regenerabile, inclusiv din surse solare și eoliene, vor avea o pondere aproape egală în mixul de energie. Consumul de cărbune se va stabili, ca urmare a angajamentelor politice de a gestiona schimbările climatice și a îmbunătăți calitatea aerului și, probabil, la mijlocul anilor 2030, va cădea pe locul al treilea (înlocuit de gaze naturale). Acest lucru va fi legat de diminuarea semnificativă a consumului de cărbune al economiei chineze, ce se va îndrepta mult mai mult spre resursele de gaze și va deveni cel de-al doilea cel mai important importator din lume, după Europa. De asemenea, până în 2040 importurile de petrol ale Chinei vor atinge 13 mil. barili/zi (International Energy Agency November 2017, 607), ceea ce va depăși consumul de petrol al economiei americane. Cu toate că industria va deveni mult mai eficientă din punct de vedere energetic, va continua să consume cea mai mare parte din resursele de energie, urmată de consumul domestic și al sectorului de servicii și, bineînțeles, de transporturi.

În perspectiva anilor 2040, influența marilor corporații internaționale din domeniul energetic va crește semnificativ și vor deveni centrul gravitațional al competiției economice globale. Pe de o parte, aceste companii constituie „vehiculul” prin care statele puternice își impun interesele (satisfacerea necesităților de energie) în zone bogate în resurse, dar mai puțin accesibile din punct de vedere politic. Pe de altă parte, astfel de companii exercită presiuni asupra guvernelor pentru a-și atinge propriile obiective: acces la resursele de hidrocarburi ale planetei pentru a obține profituri cât mai mari. Într-un clasament al celor mai dinamice și active firme din domeniul energetic ar conduce, probabil, detașat „colosul” Gazprom. Înființată în 1989, compania rusă exportă gaze naturale în 29 de țări din fosta Uniune Sovietică și de pe continentul european și a devenit unul dintre cei mai importanți furnizori de gaze naturale pentru Uniunea Europeană (Gazprom Export, n.d.) (Gazprom Export, n.d.).

Tot în perspectiva anilor 2040, în ciuda unei previziuni de scădere a producției de combustibili fosili din UE, importurile nete de resurse energetice se vor diminua astfel încât dependența UE de importuri va crește lent. Acest lucru se va datora în principal ponderii mai mari a surselor regenerabile de energie și îmbunătățiri semnificative a eficienței energetice, în timp ce producția nucleară va rămâne stabilă. Mixul UE de producție de energie se va schimba considerabil în favoarea surselor regenerabile, cu toate că gazele vor continua să joace un rol important în mixul de generare a energiei electrice în 2030 (European Commission July 2016). De asemenea, activitatea de transport va înregistra o creștere semnificativă în următorii 20 de ani, determinată de evoluția activității economice.

În ceea ce privește riscurile și amenințările la adresa securității energetice a UE, pe termen scurt preocuparea majoră se referă la efectele perturbatoare ale unui șoc al prețurilor resurselor energetice strategice sau o reducere/întrerupere /suspendare neprevăzută în aprovizionare cauzată de anumite condiții geopolitice, accidente, evenimente meteorologice extreme, atacuri teroriste sau defecțiuni tehnice. Pe termen mediu și lung, accentul este pus pe disponibilitatea aprovizionării cu energie suficientă care să permită dezvoltarea economică stabilă și durabilă. De asemenea, UE va continua să se confrunte cu riscuri și amenințări în domeniul energetic atât în plan intern, cât și extern. Pe de o parte, toate aspectele legate de dependența de importurile de resurse energetice aparțin categoriei riscurilor externe, inclusiv problemele geopolitice, de tranzit internațional sau cele tehnice din țările non-UE. Pe de altă parte, incertitudinile legate de cererea europeană de energie, infrastructură, precum și orientările de

politică energetică și evoluțiile instituționale se referă la insecuritatea energetică internă.

În acest context, Uniunea Europeană, ca mare consumator de energie, va continua să aibă pe piața globală o poziție destul de vulnerabilă. Dependența de resursele energetice rusești și accentuarea riscului și amenințării în domeniul energetic pe măsură ce economia se dezvoltă, preocupă autoritățile de la Bruxelles la cel mai înalt nivel. Politica energetică europeană a fost adaptată permanent în ultimii ani la noile realități geopolitice, geoeconomice și geostrategice și a urmărit să asigure, într-o modalitate mult mai integrată, aprovizionarea cu energie la prețuri accesibile, respectarea mecanismelor de piață, promovarea eficienței energetice și protecția mediului. În același timp însă, interesele statelor membre în domeniul energetic și întârzierea aplicării strategiilor și planurilor de acțiune europene subminează procesul de asigurare cu energie sustenabilă, competitivă și sigură.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

Orice analiză asupra riscurilor și amenințărilor la adresa securității României trebuie să pornească de la o realitate simplă: rezervele naționale de hidrocarburi se reduc treptat, iar Rusia continuă să rămână principala sursă de acoperire a deficitului energetic al țării noastre. *România este și rămâne dependentă de importul de resurse energetice* în condițiile în care nu vor fi descoperite noi zăcăminte importante de petrol și gaze pe plan intern, energia nucleară și cea din surse regenerabile nu vor căpăta o pondere mai mare în mixul energetic și nu vor crește investițiile în industria energetică națională. La acestea se adaugă prețurile în general ridicate pe care le practică Moscova, prin intermediul Gazprom, pentru livrările de petrol și gaze pe piața europeană sau alte amenințări mai puțin relevante pentru analiza noastră (Vlad 2015, 114).

Prin urmare, *amenințarea* cea mai importantă ce poate avea un *impact critic* asupra economiei naționale și obiectivelor de dezvoltare economico-socială și de securitate este *reducerea/sistarea livrărilor de hidrocarburi din surse externe*. La aceasta se adaugă și anumite *acțiuni ale companiilor străine de asigurare a controlului asupra unor resurse energetice naționale, capacități de producție și distribuție sau alte infrastructuri critice din domeniul energetic* ceea ce poate avea un *impact marginal* asupra dezvoltării economiei și societății românești. Pe baza amenințărilor de mai sus, principalele *riscuri potențiale la adresa securității naționale* a țării noastre ce pot fi identificate sunt:

- probabilitate ridicată, alterarea securității energetice, ca urmare a posibilei afectări a rezervelor naționale de resurse energetice din cauza problemelor energetice determinate de deficitul de hidrocarburi din import ce nu mai pot acoperi necesitățile de consum intern, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- probabilitate medie, alterarea securității energetice, ca urmare a posibilei afectări a rezervelor naționale de hidrocarburi din cauza problemelor energetice determinate de preluarea unei părți din acestea de către actori străini, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- probabilitate ridicată, alterarea securității economice, ca urmare a posibilei afectări a funcționării normale a unor capacități și sectoare industriale din cauza deficitului de hidrocarburi din import, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- probabilitate ridicată, alterarea securității economice, ca urmare a posibilei afectări a agriculturii, silviculturii și industriei alimentare din cauza problemelor energetice determinate de deficitul de hidrocarburi din import, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- probabilitate medie, alterarea securității economice, ca urmare a posibilei afectări a transporturilor din cauza problemelor energetice determinate de deficitul de hidrocarburi din import, ceea ce determină ca riscul să fie ridicat;
- probabilitate scăzută, alterarea securității economice și societale, ca urmare a posibilei afectări a producției și distribuției de energie electrică determinate de deficitul de hidrocarburi din import, ceea ce determină ca riscul să fie moderat;
- improbabil, alterarea securității societale, ca urmare a posibilei afectări a consumului energetic al populației determinate de deficitul de hidrocarburi din import, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut;
- improbabil, alterarea securității economice, ca urmare a posibilei afectări a sectorului de construcții determinate de deficitul de hidrocarburi din import, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut;
- improbabil, afectarea securității militare, ca urmare a posibilei afectări a industriei de apărare și transporturilor militare determinate de deficitul de hidrocarburi din import, ceea ce determină ca riscul să fie scăzut.

Toate aceste riscuri au potențialul de a afecta economia (Institutul Național de Statistică, 2021, p. 3) și, implicit, societatea românească, prin perturbarea ciclului normal de funcționare al unor activități economico-sociale,

ceea ce afectează atingerea obiectivelor de dezvoltare economică și de securitate națională.

Concluzii

Regiunea Mării Negre este și rămâne un nod major al rutelor de aprovizionare a Europei cu hidrocarburi din Rusia, bazinul Caspic și alte state producătoare din Orient, probabil și cu cele mai scurte astfel de rute. De aceea, politicile și strategiile energetice ale actorilor acestui spațiu se focalizează pe concretizarea oportunităților și maximizarea avantajelor ce decurg de aici. Uniunea Europeană și statele riverane Mării Negre și-au construit strategiile energetice astfel încât să fie asigurate securitatea și apărarea, dezvoltarea economiei și bunăstarea populației, protecția mediului. Totuși, dependența de hidrocarburi rusești continuă să le facă vulnerabile în fața anumitor jocuri energetice sub forma reducerii/sistării livrărilor, controlului unor active și infrastructuri energetice, creșterii prețurilor sau dezvoltării unor trasee de transport alternative.

De aceea, considerăm că este nevoie de o abordare integrată în domeniul resurselor energetice strategice⁵³, cu adevărat conectată la realitățile geopolitice și geoeconomice, regionale și internaționale, care să maximizeze avantajele geostrategice și potențialul energetic la nivel național. Strategia respectivă trebuie să identifice clar vulnerabilitățile, riscurile și amenințările majore în domeniul energetic, să stabilească în mod concret atât obiective strategice realizabile, cât și direcții de acțiune și modalități de îndeplinire a lor, ce asigură un nivel ridicat de securitate energetică pe termen mediu și lung.

BIBLIOGRAFIE:

- BBC News. 2018. *Ukraine-Russia sea clash: Who controls the territorial waters around Crimea?* November 27. Accesat la 12.11.2021. <https://www.bbc.com/news/world-46345317>
- Chadwick, Lauren. 2021. *Europe's energy crisis: Five charts to explain why your bills might go up this winter.* Edited by Euronews. October 25. Accesat la 17.11.2021. <https://www.euronews.com/2021/10/25/europe-s-energy-crisis-five-charts-to-explain-why-your-bills-might-go-up-this-winter>

⁵³ În prezent este în vigoare *Strategia energetică a României pentru perioada 2007-2020*, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1.069 din 5 septembrie 2007. În ultimii ani, s-au elaborat o serie de proiecte de strategie în domeniu (ultima este *Strategia energetică a României 2020-2030, cu perspectiva anului 2050*), dar care nu au fost aprobate și implementate.

- Cornell, Phillip E. Fall 2009. "Energy and the Three Levels of National Security: Differentiating Energy Concerns within a National Security Context." *Connections*, 63-80.
- Dewan, Angela. 2021. *Europe's gas crisis is also a renewables crisis, but there are ready solutions*. Edited by CNN Business. September 22. Accesat la 17.11.2021. <https://edition.cnn.com/2021/09/22/business/europe-energy-gas-renewables-climate-cmd-intl/index.html>
- Engdahl, William F. 2006. *Monsanto Buys 'Terminator' Seeds Company*. Edited by Global Research. August 27. Accesat la 21.10.2021. <https://www.globalresearch.ca/monsanto-buys-terminator-seeds-company/3082>
- September 2021. *EU Energy in Figures*. Statistical Pocketbook 2021, Publications Office of the European Union.
- European Commission. 2010. *EU energy trends to 2030 – Update 2009*. Publications Office of the European Union.
- European Commission. July 2016. "EU Reference Scenario 2016: Energy, transport and GHG emissions Trends to 2050."
- . 2021. "Forging a climate-resilient Europe – the new EU Strategy on Adaptation to Climate Change." *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. Brussels, February 24.
- Gas Exporting Countries Forum. 2021. *Russia*. Accesat la 12.11.2021. <https://www.gecf.org/countries/russia>
- Gazprom Export. n.d. *Delivery Statistics – Gas supplies to Europe*. Accesat la 20.11.2021. <http://www.gazpromexport.ru/en/statistics>
- Gazprom Export. n.d. *Foreign Partners*. Accesat la 20.11.2021. <http://www.gazpromexport.ru/en/partners>
- Institutul Național de Statistică. 2021. "Resursele și consumurile energetice în anul 2020." *Comunicat de presă nr. 280*. noiembrie 2.
- International Energy Agency. November 2017. "World Energy Outlook 2017."
- Ioan, Sorin. 2008. "Securitatea energiei – prioritate pe agenda NATO și a UE." *Gândirea Militară Românească* (3).
- National Endowment for Democracy. April 2019. "War by Other Means: Kremlin's Energy Policy as a Channel of Influence."
- Proninska, Kamila. 2007. "Energy and security: regional and global dimensions." In *SIPRI Yearbook 2007 – Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford University Press.

- Sourmehi, Courtney. 2021. *EIA projects nearly 50% increase in world energy use by 2050, led by growth in renewables*. Edited by EIA. October 7. Accesat la 21.10.2021. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=49876#>
- U.S. Energy Information Administration. July 2020. "Short-Term Energy Outlook (STEO)."
- Vlad, Ionel-Valentin (coord.). 2015. *Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani*. Vol. Volumul I. București: Editura Academiei Române.
- Yergin, Daniel. March/April 2006. "Ensuring Energy Security." *Foreign Affairs* 86 (2).

Federația Rusă

Constantin Crăișor Ioniță
Marius Titi Potârniche

Federația Rusă a fost și rămâne o mare putere regională, având ca obiectiv politico-militar principal dorința de a redeveni o superputere, așa cum era până în anul 1990. Poziționarea sa geostrategică pe două continente, Europa și Asia, în care se continuă acțiunile de control a așa-numitului „heartland”⁵⁴, precum și tendința sa crescută de a influența zonele învecinate, fac din politica internațională și regională a acestei țări o amenințare permanentă pentru statele din imediata sa apropiere, printre care și România.

Nu neapărat România este în centrul atenției sale, ci NATO, ca fiind cea mai puternică organizație politico-militară de pe glob și a cărei extindere către est este percepută de către Kremlin ca o amenințare directă pentru securitatea rusă și, mai ales, pentru supraviețuirea sa. În plus, faptul că unele foste state sovietice (țările baltice) sau satelitare (Albania, Bulgaria, Croația, Rep. Cehă, Macedonia de Nord, Muntenegru, Polonia, România, Slovacia, Slovenia și Ungaria) au intrat deja în rândul țărilor membre NATO, a accentuat prezența unor capacități aliate în spațiul de siguranță stabilit de Federația Rusă – elemente ale sistemului de apărare antirachetă (Polonia și România), prezența înaintată extinsă (Polonia și țările baltice), constituirea unor comandamente și structuri aliate (Bulgaria,

⁵⁴ Teoria „Heartland” este o teorie de geopolitică definită de Sir Halford John Mackinder în lucrarea *The Geographic Pivot of the History*, publicată în anul 1904, prin care se preciza că „cine controlează estul Europei, controlează puterea terestră a Eurasiei și deține dominația mondială”. Mai târziu, versiunea acestei teorii a fost extinsă, afirmându-se că „cine controlează heartland-ul, controlează lumea insulară, ceea ce va duce spre conducerea întregii lumi”.

Polonia, România, Ungaria și țările baltice). Această prezență militară străină, amplificată de afirmarea intenției altor state din sfera de influență a Rusiei de a adera la NATO (Georgia, Ucraina) sau UE (Rep. Moldova), a determinat Kremlinul să adopte măsuri active de contracarare a ceea ce președintele Vladimir Putin definește drept „o linie roșie”, care nu poate fi acceptată. Măsurile de prevenire luate de Moscova la nivel strategic constau în: exploatarea dependenței energetice a unor state europene, atacurile cibernetice asupra unor instituții oficiale, războiul informațional în Europa sau chiar încheierea unor alianțe/parteneriate strategice cu posibili adversari ai țărilor occidentale, precum China și Iranul.

Situația curentă

Pentru Rusia, ultimii doi ani au fost neașteptat de turbulenți atât în ceea ce privește *politica internă*, cât și *politica externă*. Pe plan intern, valurile pandemiei de coronavirus din ultimii doi ani au afectat economia Rusiei, deja intrată în declin, ca urmare a prețurilor scăzute ale petrolului și au perturbat agenda politică a președintelui Vladimir Putin (Russia Economic Report 2021, 2-14). Pe plan intern, cel mai vizibil aspect al acestei turbulențe a fost un proces prelungit, oarecum dezordonat, de schimbare constituțională, ce a dus la un nou regim politic care funcționează după o logică diferită, are un alt tip de relaționare cu societatea și opoziția și reacționează într-un nou mod la problemele apărute. În acest context, președintele Putin s-a retras treptat din procesul de luare a deciziilor și a fost dispus să delege problemele cruciale de gestionare a statului, ceea ce reprezintă caracteristici de bază ale noii reforme constituționale. În plus, Serviciul Federal de Securitate (FSB) și-a reorientat efortul către lupta împotriva opoziției, guvernul a rămas responsabil pentru economie, întărindu-și astfel poziția, iar guvernării regionale au fost lăsați să se ocupe de pandemie (Potîrniche 2021, 161-186).

Îndepărtarea Rusiei față de Europa (considerată din punct de vedere geopolitic, atât ca un grup de state – statele europene, cât și ca organizație – Uniunea Europeană) a continuat să fie din ce în ce mai evidentă, iar apariția pandemiei nu a rezultat într-o apropiere acestor entități în fața crizei. Nici apropierea geografică sau existența frontierelor comune și nici relațiile relativ bune din trecut nu au fost suficiente pentru a concretiza o cooperare strânsă împotriva crizei. Pur și simplu, Rusia și Europa au coexistat și continuă să facă acest lucru, fără a-și coordona acțiunile: au introdus și au ridicat măsurile de combatere a pandemiei în mod separat; și-au deschis și și-au închis granițele cu

diferite țări în momente diferite; și-au dezvoltat, au testat și au înregistrat vaccinurile independent și implementează acum programe de vaccinare în paralel.

Deși de o efervescentă schimbătoare, pandemia s-a dovedit a nu reprezenta o stavilă pentru anumite evenimente deosebite din imediata vecinătate a Rusiei, și anume adâncirea conflictului din regiunea Donbass cu Ucraina, reaprinderea conflictului înghețat din regiunea Nagorno – Karabah și situația tensionată din Belarus, cauzată de amplele proteste anti-Lukașenko, precum și de la granița acestei țări cu țările baltice și Polonia, cauzată de prezența refugiaților. Pe acest fond al turbulențelor din sfera sa de interes, Rusia a continuat dezvoltarea capacităților sale militare și testarea acestora, dorind parcă să dea de înțeles că economia nu a avut prea mult de suferit și că, indiferent de contextul internațional, ambițiile sale geopolitice își urmează drumul firesc (Potîrniche 2021, 161-186).

De când pandemia a explodat în Federația Rusă, Moscova a profitat de ocazie pentru a desfășura „*diplomația coronavirusului*” în domeniul politicii externe, adesea împreună cu China (Potîrniche 2021, 161-186), prezentându-se ca o țară care este gata să ajute Occidentul cu echipamente medicale și de protecție. Până la sfârșitul anului 2020, Rusia a promovat în mod activ propriul vaccin Sputnik V la nivel mondial, pe lângă lansarea programului național de vaccinare. Mai mult, folosindu-se de creșterea tensiunilor la nivel mondial, ca urmare a pandemiei de coronavirus, Rusia a încercat să-și consolideze poziția geopolitică și să-și dezvolte economia, folosindu-se de oferte de echipamente medicale și vaccinuri (Bădele 2022, p.2).

Între timp, a continuat diversificarea politicilor sale: cooperarea cu China a progresat, otrăvirea activistului de opoziție Alexei Navalny a provocat o presiune suplimentară asupra relației Moscovei cu Uniunea Europeană, iar tensiunile politice crescute au dus la introducerea de noi sancțiuni și chiar au pus în discuție finalizarea conductei Nord Stream 2, o colaborare de înaltă valoare simbolică (Potîrniche 2021, 161-186). De fapt, anunțul făcut de Moscova în luna septembrie 2021, privind finalizarea controversatului gazoduct Nord Stream 2 (vezi fig. 1), a crescut dependența Europei de gazul rusesc având, astfel, consecințe nefaste atât asupra situației energetice regionale, cât și asupra coeziunii Uniunii, ocolind un aliat cheie (Ucraina), adâncind disensiunile cu Polonia și țările baltice și sporind tensiunile între Bruxelles și Washington. Astfel, „Kievul se teme că începând din 2024 Gazprom va înceta tranzitul gazelor naturale prin Ucraina, iar compania rusă a început deja să își reducă livrările. În plus, începând din luna octombrie a acestui an, Ungaria ar putea înceta să mai

primească gaze naturale rusești care să treacă prin Ucraina, iar Polonia ar putea înceta să mai utilizeze ruta de tranzit începând din 2023” (Brown, 2021).



Figura nr. 1: Traseul gazoductului Nord Stream 2
(Sursa: www.nord-stream.com)

Pe plan extern, apropierea din ce în ce mai strânsă dintre China și Federația Rusă, concretizată într-un parteneriat strategic cu obiective economice, energetice, dar și militare, ridică o problemă serioasă de securitate în fața statelor occidentale și a NATO. Chiar dacă nu s-a semnat, până în prezent, o alianță sino-rusă, atât liderii de la Beijing, cât și cei de la Moscova, continuă să anunțe eforturile întreprinse pentru realizarea unui front comun împotriva dominanței americane și a puterii transatlantice. Pentru a contracara o astfel de amenințare la nivelul NATO și a împiedica realizarea unei astfel de alianțe, Rusia, fiind considerată chiar de China „*veriga mai slabă*” a acordului lor de parteneriat, (Medar, 2021) a început să fie atrasă în mod constant în jocurile politice ale administrației SUA atât pe timpul președintelui Donald Trump (clarificarea neimplicării Moscovei în alegerile prezidențiale americane din 2016, retragerea trupelor iraniene din Siria, extinderea prevederilor tratatului New START), cât și a lui Joe Biden (politica energetică rusă, Summitul G20, încălzirea globală), precum și spre UE (finalizarea gazoductului Nord Stream 2), cu scopul de a o îndepărta de China și a-i statua rolul istoric, de mare putere eurasiatică.

O altă măsură întreprinsă pe plan extern de către Kremlin o reprezintă apropierea și mai mare de Ankara, pentru a exploata ambițiile președintelui turc Recep Tayyip Erdogan de a fi „*califul lumii arabe unite*”, precum și disensiunile

crescute între acesta și președintele american Joe Biden, după Adunarea Generală a ONU din 23 septembrie 2021 (Atas, 2021). Obiectivele Moscovei în această direcție au fost la început clare – crearea unui front comun împotriva acțiunilor teroriste și pentru rezolvarea crizelor din Asia Centrală și Nordul Africii (Siria și Libia) și continuarea dotării armatei turce cu sistemul de rachete S-400 și avioane de luptă de tip SU-57 și SU-35 –, dar au început să oscileze în urma tensiunilor apărute în ultimii doi ani între cele două țări. În urma întâlnirii din luna septembrie 2021, dintre președinții celor două țări, obiectivele politice comune au fost reconfigurate în jurul problemelor referitoare la sistemele de rachete, gazele naturale și la situația din Siria. (Breilean, 2021). La final, se vizează, cel mai probabil, afectarea coeziunii și a potențialului militar al Alianței Nord-Atlantice, prin scoaterea singurului stat musulman afară din Alianță.

Revenind la linia roșie politico-militară pentru Moscova, în relația cu Occidentul, aceasta o reprezintă încercarea Washington-ului de a atrage Ucraina și Georgia în Alianța Nord-Atlantică. În prim-plan se află discuțiile purtate în mediul virtual de președinții SUA și Rusiei în 10 decembrie 2021, privind creșterea numărului de trupe ruse la granița cu Ucraina, pe de o parte, și decizia americană de a amplasa sisteme de arme avansate tehnologic în vestul Ucrainei, dar și de a înarma și pregăti armata ucraineană⁵⁵ și a o sprijini în recucerirea teritoriilor ocupate de separatiștii proruși (Liebermann, 2021), pe de altă parte. Totodată, președintele Joe Biden a amenințat Rusia cu aspre sancțiuni economice, inclusiv acțiuni decisive, dacă rușii vor invada Ucraina. (Daventry, 2021)

Din perspectivă *militară*, putem afirma că Moscova și-a intensificat eforturile pentru a câștiga supremația tehnologică în domeniul maritim, incluzând aici realizările deja obținute în dezvoltarea și întrebuințarea capabilităților A2/AD (anti-acces/area denial). În acest deziderat se înscriu: dezvoltarea submarinelor nucleare gigant Belgorod și a torpilelor intercontinentale Poseidon 2M39, cucerirea și menținerea dominației în domeniul vitezei hipersonice (racheta hipersonică Avangard, racheta aer-sol Kh-47M2 Kinzhal, racheta hipersonică de croazieră 3M22 Zircon), precum și testarea eficacității sistemelor A2/AD

⁵⁵ Așa cum precizează CNN, președintele Joe Biden a aprobat, la 1 septembrie 2021, un pachet de asistență de securitate pentru Ucraina, în valoare de 60 de milioane de dolari, cuprinzând armament individual, muniții, rachete antitanc Javelin și patru radare de artilerie. Acest pachet se adaugă celor 450 de milioane de dolari deja distribuiți anul acesta pentru asistență de securitate și antrenarea trupelor ucrainiene. În luna noiembrie 2021, Garda Națională a statului Florida a dislocat în Ucraina Task Force Gator, ca parte a Grupului întrunit multinațional – Ucraina. Acesta este sprijinit de elemente ale Comandamentului american al Forțelor Speciale pentru Europa, care asigură instruirea și consilierea forțelor speciale ucrainiene prin exerciții, comunicații și coordonare la toate nivelurile.

desfășurate în Peninsula Crimeea și regiunea autonomă Kaliningrad, pe timpul desfășurării exercițiului operativ-strategic ZAPAD 2021. (The Military Balance 2021, 164-217)

Considerăm că noile capacități navale și sisteme de arme hipersonice pot oferi Forțelor Armate ruse superioritate navală în apropierea Eurasiei, precum și capacitatea de a lovi majoritatea țintelor strategice aliante (sediul central, centre de comandă, noduri de comunicații, stații radar etc.) din Europa, fără a fi nevoite să iasă de sub umbrela de protecție antiaeriană a spațiului aerian rus.

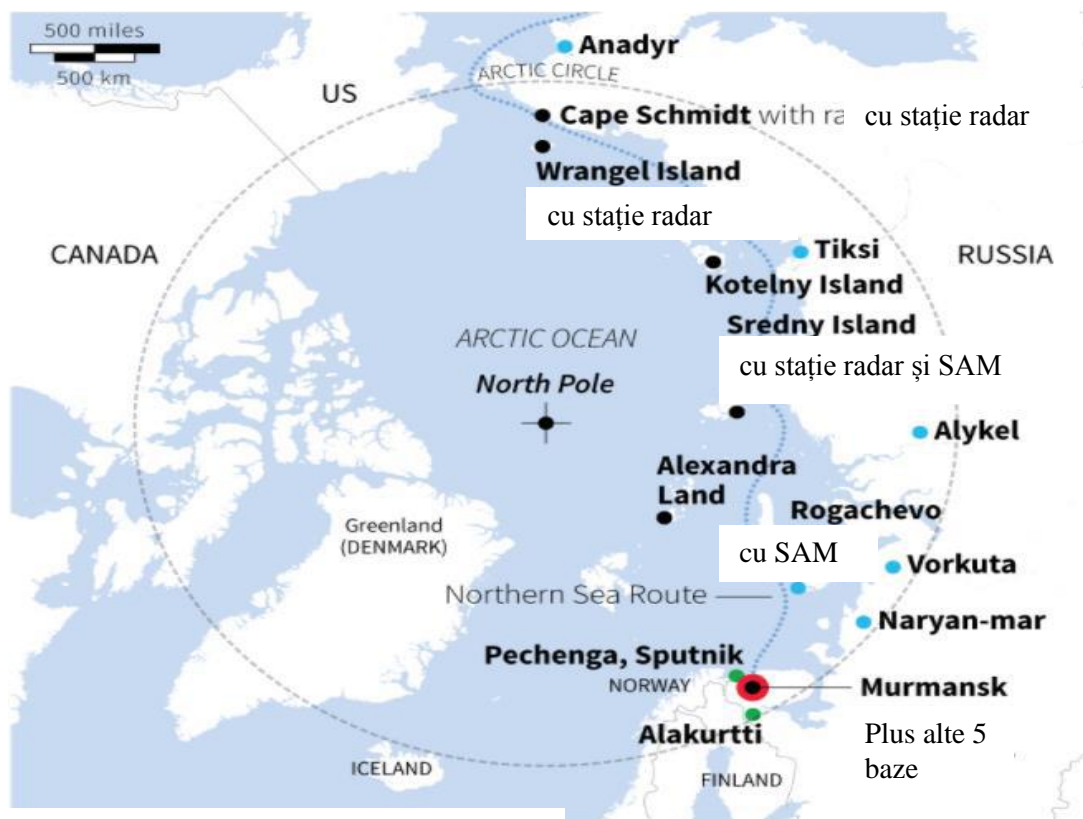
O preocupare majoră a Kremlinului o reprezintă câștigarea competiției acerbe pentru regiunea arctică, demarată încă din vara anului 2007, când o expediție rusă a înfipt steagul național pe fundul mării la Polul Nord, demonstrând experților și decidenților politici din întreaga lume că lupta pentru resursele abundente de hidrocarburi din zonă a început. Ca membră a Consiliului Arctic, Rusia a declanșat numeroase situații tensionate cu o parte din celelalte țări membre (în 2010 cu Norvegia, privind granițele maritime la Marea Barents sau divergențele continue cu Canada și Danemarca, privind revendicarea lanțurilor muntoase de sub gheață, Lomonosov și Mendeleev). Totodată, a reintrodus, treptat, elemente de putere militară în regiune, prin implicarea aviației ruse și a Flotei Nordului în proiectele sale energetice (exploatarea gazelor naturale lichefiate din Yamal/LNG), la deschiderea unei noi rute maritime în Marea Nordului (SevMorPut) sau prin revitalizarea unor porturi și instalații militare critice, care să protejeze comerțul din Oceanul Înghețat – vezi fig. 2. (Ioniță 2021, 65-67)

Extinderea Rusiei în zona arctică

Șase baze militare care sunt fie noi, fie modernizate, din cele existente sau abandonate în centrul zonei de expansiune a Rusiei în Arctica, sunt planificate să constituie Brigada a 3-a Arctică și o divizie de apărare de coastă.

Notă:

● Nou ● Rachete ● Militară ● Aeroport care urmează să fie modernizat



Baza Flotei ruse de spărgătoare de gheață

Portul Mumansk

Organizare actuală

Numai vase civile



La ordin/Aflate în construcție

Nave civile

Nave militare*



*Una cu propulsie nucleară, două corvete din clasa pentru gheață, purtătoare de rachete

Source: Reuters

Figura nr. 2: Expansiunea militară rusă în zona Arctică

(Sursa: <https://www.reuters.com>)

Deși urma să elaboreze o nouă strategie militară în 2020, acest fapt nu s-a concretizat din cauza pandemiei de coronavirus, dar principalele idei ale viitoarei strategii au fost prezentate de șeful Statului Major General rus, generalul Valeri Gherasimov, în cadrul unei prelegeri susținute la Academia de Științe Militare a Rusiei, în 2019. Astfel, viitoarea strategie militară rusă va fi una de „*apărare activă*”, care să descurajeze un război de generația a 6-a împotriva unui oponent superior din punct de vedere militar, chiar înainte ca acesta să înceapă (Sviridova, 2019). În viziunea lui Gherasimov, implementarea noului concept *apărare activă* nu presupune o lovitură preemptivă⁵⁶, ci reprezintă o strategie care implică neutralizarea preemptivă a unei amenințări la adresa statului prin realizarea surprinderii strategice și desfășurarea unor acțiuni strategice decisive și continue: „Acționând rapid, preemptiv, trebuie să anticipăm mișcările adversarului prin măsurile noastre preventive [*preventivnymi*], să angajăm punctele sale slabe, stabilite printr-o evaluare desfășurată apriori și să-l amenințăm cu provocarea unor daune inacceptabile. Acest lucru ne-ar permite câștigarea și menținerea continuă a inițiativei strategice”. (Sviridova, 2019)

Din punct de vedere *economic*, în anul 2020 Rusia a întâmpinat cea mai intensă contracție din ultimii 11 ani, adică o scădere de 3% din produsul intern brut. Cu toate acestea, criza energetică apărută în Europa a făcut ca, în anul 2021, economia Rusiei să crească mai mult decât se preconizase în 2021, cu 4,4% în loc de 3,8%. (Ostroukh, July 27, 2021). Acest fapt s-a datorat îndeosebi revenirii cererii consumatorilor energetici, dar și creșterii prețurilor la petrol, principalul său produs de export, determinând astfel o serie de actualizări ale perspectivelor sale economice. Pentru aceasta, Rusia a trebuit să crească ratele de cinci ori în acest an, luptându-se să stăpânească o inflație ridicată a consumatorilor și era pe cale să ridice rata-cheie cu cel puțin 25 de puncte de bază (de la 6,75%) pe 22 octombrie 2021 (Ostroukh, July 27, 2021). În ciuda degradării sau epuizării resurselor petrolifere, a creșterii cazurilor de imbolnăviri de COVID-19 și a creșterii ratelor dobânzii pentru a combate inflația, economia rusă s-a redresat totuși destul de puternic în ultimele câteva luni, ceea ce a reprezentat un avantaj pentru autoritățile înaintea alegerilor. Trendul respectiv se încadrează în prognoza Fondului Monetar Internațional (FMI) privind creșterea economiei globale cu 6,0% în 2021 și în 2022. (Ostroukh, July 27, 2021)

⁵⁶ Considerăm sintagma „lovitură preemptivă” cu sensul conceptului *preemptive strike* din limba engleză, adică o lovitură executată apriori împotriva unui adversar al cărui atac se consideră a fi iminent.

În 2022, această creștere economică va încetini, deoarece cererea se stabilizează și prețurile la mărfurile industriale pot scădea (3,1% față de 4,9). (Ostroukh, July 27, 2021). Astfel, „Escaladarea tensiunilor geopolitice, inclusiv sancțiunile SUA suplimentare impuse în 2021, persistența ratei scăzute de vaccinare și creșterile economice de la nivelurile minime record din 2020-2021 influențează perspectivele de creștere”. (Ostroukh, October 6, 2021)

Abordarea *socială* a geopoliticii președintelui rus Vladimir Putin se poate vedea din modul de folosire a diasporei pentru a-și proiecta interesele, îndeosebi în statele europene cu minorități ruse importante. Acțiunile strategice întreprinse pe timpul și după criza din Ucraina, conform provocărilor hibride ale „doctrinei Gherasimov” din 2013, privind „războiul neliniar” (denumită de teoreticienii militari occidentali/aliați „războiul hibrid”), nu s-au limitat doar la actorii statali sau nestatali, ci au avut și continuă să aibă repercusiuni care au depășit granițele statale, incluzând actori regionali sau chiar internaționali care și-au pierdut neutralitatea sau imparțialitatea. Astfel, afirmația repetată a președintelui Putin că „... apărarea etnicilor ruși nu este asigurată în țările în care trăiesc de guvernele și constituțiile lor, ci de Rusia” (Dida, 2012), a provocat o încălcare a ordinii sociale din statele respective, dar și a prevederilor legilor internaționale. La rândul său, această abordare socială forțată și la limita legalității a forțat organizațiile regionale de securitate, precum Organizația de Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și NATO, chiar și pe UE, să ia măsuri adecvate pentru a sancționa sau a atenua amenințarea respectivă pentru statele membre cu o minoritate semnificativă prorusă.

Mai mult, pe plan social Kremlinul are posibilitatea exploatarea populației minoritare ruse sau cu orientări proruse din statele învecinate, aflate în zona lui strategică de interes, prin întrebuințarea acestora în acțiuni de tip hibrid, putând chiar să constituie din rândul acestora grupări paramilitare în statele din imediata proximitate, care pot menține legătura permanentă cu Rusia de tipul „club militar rus”, precum: Garda Națională (NHG) și Rezerviștii Cehi (CSR) în R. Cehă, Militarii Slovaci (SB) și Grupul de Rezistență și Acțiune Kysuce (VK) în Slovacia, sau mișcările/partidele extremiste din Austria și Ungaria. Aceste grupări pot fi folosite pentru destabilizarea conducerii politice și a ordinii sociale din țările respective, dar și la modelarea relațiilor cu vecinii, folosind retorica extremistă și presiunea social-politică asupra instituțiilor guvernamentale, conform direcționărilor primite de la Moscova. Luptătorii din cadrul acestor grupări paramilitare sunt instruiți de experți Spetsnaz, au posibilitatea de a se

infiltra în forțele de securitate și militare ale statelor respective și, o parte dintre ei, au fost deja folosiți în conflictul din estul Ucrainei. (Ioniță 2019, 47)

Pe plan *informațional*, atât operațiile informaționale ruse, cât și mass-media națională și locală au sprijinit și continuă să sprijine acțiunile neconvenționale și hibride desfășurate de Kremlin, folosind cu mare eficiență miturile politice de la Moscova și propaganda ideologică. Unul dintre obiectivele majore ale acestei propagande ideologice ar putea fi reprezentat prin sintagma „divide și controlează”, care ar asigura îndeplinirea scopului suprem al președintelui Putin, acela de a readuce Rusia la statutul de superputere mondială, divizând Europa și distrugând/neutralizând NATO. (Karlseen, 2019)

În realizarea dezideratului de a dezbină politic, social și ideologic Europa, specialiștii ruși în propagandă consideră că obiectivul de atins, la nivel politic, îl reprezintă crearea condițiilor pentru imposibilitatea realizării consensului între statele membre NATO și UE privind stabilirea unor modalități concrete de rezolvare a tensiunilor din fostele republici sovietice Ucraina, Belarus, Republica Moldova, Georgia, Armenia, Azerbaidjan sau Kazahstan (Naumescu, 2022). În acest sens, analiștii ruși au pornit de la faptul concret că țările europene au o percepție diferită privind acțiunile și intențiile președintelui Putin și estimează în mod diferit nivelul și caracterul amenințărilor și provocărilor pe care Rusia le exercită asupra securității comune/colective și naționale (politico-diplomatice, militare, sociale sau energetice). (Kreko, Milo, 2021) În cadrul analizei efectuate la nivel politico-militar, aceștia au ajuns la concluzia că punctul slab al Alianței Nord-Atlantice îl reprezintă statele aliate situate la granița de est a Europei, care pot fi mai ușor manipulate și influențate pentru a obține o victorie politică rapidă împotriva Occidentului. (Friedman, 2014). Statele est-europene respective au fost grupate într-un „*coridor european de securitate*” (vezi fig. 3), cu scopul de a împiedica Washingtonul să restabilească o nouă „*cortină de fier*” în jurul Rusiei și a putea acționa masiv asupra lor prin acțiuni propagandistice care să înrăutățească disputele interne și externe din zonă, să prolifereze xenofobia, șovinismul și sentimentele separatiste și să redeschidă disputele teritoriale, acolo unde ele există. (Friedman, 2014)

Printre metodele des întâlnite în acțiunile propagandistice ruse putem aminti: focalizarea pe injustiția istorică, creșterea neîncrederii și urii de clasă, frica de migranți, euroscepticismul, antinaționalismul, sentimentele anti americane și proruse. (Ioniță 2019, 48)



Figura nr. 3: Coridorul european de securitate
(Sursa: www.stratfor.com)

Din perspectiva *infrastructurii*, îndeosebi a celei critice, Rusia acționează pentru creșterea prezenței energetice, sprijinită de cea militară, atât în Europa, cât și în Asia, Africa și zona arctică. Pe lângă realizarea conductelor petoliere și a gazoductelor spre Europa (precum Nord Stream 2), care să influențeze politic prin dependența energetică a unor state aliante și/sau membre ale UE (Austria, Bulgaria, Rep. Cehă, Germania, Grecia, Finlanda, Slovacia, Slovenia, țările baltice sau Ungaria), un efort deosebit în domeniul infrastructurii îl reprezintă revitalizarea și construirea unor noi baze aeriene și navale în jurul mărilor din proximitate (precum Marea Neagră și Marea Mediterană – vezi fig. 4).

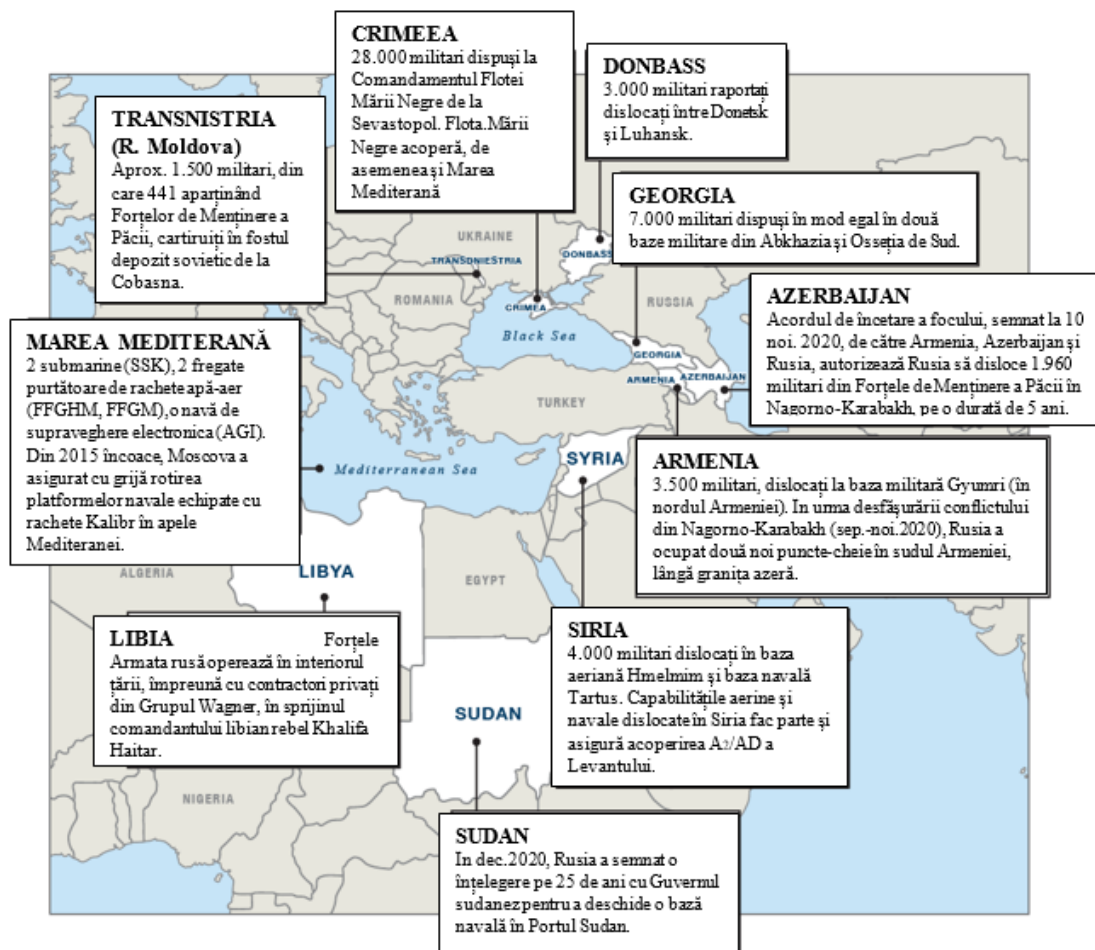


Figura nr. 4: Prezența militară rusă în bazinul Mării Negre și Mării Mediterane (Sursa: IISS Military Balance 2021)

Tot în planul infrastructurii critice, Rusia a desfășurat și continuă să desfășoare numeroase atacuri cibernetice, fie în mod direct, fie prin grupuri de hackeri, atacuri care, pe lângă culegerea de informații, urmăresc compromiterea/împiedicarea funcționării principalelor instituții ale statului (de politică externă, de securitate și apărare), precum și întreruperea asigurării serviciilor de bază către populație. În ultimii doi ani, Rusia a desfășurat atacuri cibernetice împotriva Georgiei, Germaniei, Franței, Marii Britanii, Norvegiei, Poloniei, Suediei, Țărilor de Jos, Statelor Unite sau Ucrainei, precum și asupra sediilor unor organizații internaționale și regionale, precum ONU, NATO sau UE. (CSIS, 2021)

În prezent, putem concluziona că poziția Rusiei este dificilă, fiind caracterizată prin: insuficienta dezvoltare economică, venituri la buget în descreștere, ineficiența sectorului energetic, creșterea izolării internaționale, nevoia urgentă de restructurare a economiei dependentă de petrol și gaze fără a avea un plan coerent. Cu toate acestea, prin felul în care a reușit să gestioneze, din punct de vedere politic și militar, evenimentele din imediata sa vecinătate, a demonstrat că rămâne, în orice împrejurare, un jucător puternic în arena internațională. Statutul său geopolitic actual este amplificat și de modul în care Moscova tratează dezvoltarea științei și tehnologiei drept o prioritate națională, alocând resurse masive pentru investiții în cercetare și dezvoltare pe domenii de interes strategic, precum utilizarea inteligenței artificiale în scop militar și menținerea supremației în domeniul hipersonic.

Totodată, gama mare de riscuri și amenințări cât se poate de reale pe care Rusia le aduce la adresa securității comune/colective și naționale trebuie foarte bine cunoscute, analizate și evaluate, pentru a identifica măsuri adecvate și eficiente de contracarare a lor.

Proгноza 2040

Pe termen scurt și mediu, așa cum prevăd principalele documente naționale de planificare a apărării (*Strategia națională de apărare a țării*) și sectoriale (*Carta albă a apărării* și *Strategia militară a României*), pentru perioada 2021 - 2024 și în perspectivă, Rusia nu va căuta să declanșeze un conflict armat major în Europa, dar riscul utilizării tacticilor hibride și tehnicilor asimetrice, inclusiv amenințarea cu forța pentru realizarea propriilor ambiții în regiune, rămâne destul de mare. În acest scop, Moscova va încerca să ia toate măsurile necesare pentru câștigarea competiției strategice și concurenței geopolitice în vederea securizării controlului bazinului Mării Negre și al Mediteranei de Est, pornind de la coerciția strategică asigurată pe diverse paliere de acțiune diplomatică și informațională, precum și continuarea înarmării regiunii, și terminând cu activarea unor conflicte înghețate. Mai mult decât atât, situația politico-militară din zona Ucrainei aduce un argument în plus privind dorința Moscovei de a se reafirma drept un actor de primă importanță în regiune.

De asemenea, este foarte probabil ca evoluțiile tehnologice să amplifice competiția dintre marii actori pentru câștigarea supremației în diferite domenii ale viitorului mediu de operare și vor determina, probabil, diversificarea și creșterea amplitudinii atacurilor cibernetice, sporirea virulenței activităților din

domeniul informațional, precum și utilizarea unor tehnologii civile în acțiuni asimetrice și hibride, cu efecte perturbatoare.

Prin consolidarea continuă a potențialului său militar în vecinătatea României, îndeosebi prin militarizarea bazinului Mării Negre și declanșarea unei noi curse a înarmărilor cu arme înalt tehnologizate convenționale și nucleare, Rusia rămâne cea mai mare amenințare la adresa securității și apărării naționale și comune/colective. Ca urmare, cel mai probabil, va continua desfășurarea de acțiuni informative ostile și de influențare derulate în spațiul public pentru a-și exercita controlul asupra evoluțiilor interne prin schimbarea comportamentului societății civile și obstrucționarea/influențarea proiectelor strategice și a deciziilor politice. Totodată, prin integrarea tehnologiilor emergente și disruptive în domeniul cibernetic, Rusia va mări intensitatea, numărul și amploarea atacurilor cibernetice directe și prin grupuri de hackeri asupra infrastructurii naționale critice și asigurării serviciilor de bază către populație.

„Ne așteptăm ca președintele Vladimir Putin să domine scena politică după 2024, deoarece modificările constituționale îi oferă o serie de opțiuni pentru a rămâne la putere. Tensiunile cu Occidentul sunt mari, în special în urma acumulării militare a Rusiei de-a lungul frontierei cu Ucraina. Ne așteptăm la o încetinire a creșterii anuale a PIB-ului real în 2022-26, după o revenire în 2021. Dependența ridicată a Rusiei de petrol prezintă limitări ale acestei creșteri. Riscurile negative includ tensiuni geopolitice și o campanie lentă de vaccinare Covid-19”. (Economist Intelligence Unit, 2021)

Pentru a ține sub tensiune permanentă sud-estul și centrul Europei, Rusia are posibilitatea de a exploata echilibrul fragil din Balcanii de Vest, adâncind sincopelile parcursului european al statelor din regiune și amplificând tensiunile interetnice deja existente. Astfel, unele state din regiune pot fi folosite ca actori proximi în declanșarea unor acțiuni neconvenționale sau hibride împotriva securității României și a altor state aliate.

Naționalismul rus rămâne o permanentă amenințare revizionistă pentru statele cu populație minoritară rusă sau prorusă. Crearea unor entități așa-zis patriotice, precum „*Garda Națională*”, „*Tânăra Armată*” sau „*Frontul Întregii Rusii*”, vor ajuta actuala conducere de la Kremlin să controleze întreaga populație rusă, chiar și minoritățile ruse care trăiesc în afara țării. (Global Strategic Trends 2021, 225)

Pe termen lung, se estimează că efectele perioadei imediat următoare de după pandemie, caracterizată de o puternică criză economico-financiară internațională, de o recuperare dificilă a statelor la nivel social și de accentuarea

competiției politice între marile puteri pentru dominația mondială și regională vor declanșa schimbarea ordinii mondiale existente în care SUA nu-și va mai putea menține supremația economică și militară și, probabil, va trebui să accepte o împărțire a influenței globale cu alte mari puteri, îndeosebi cu China, aflată în ascensiune de putere și influență la nivel mondial. (Wang October 2020, 1)

Acest fenomen se va întâmpla, probabil, după anul 2030, când harta cu dispunerea marilor puteri va arăta diferit de cea de până acum. O proiecție economică pe următorii 20 de ani și în perspectiva anilor 2050, făcută de cercetători americani pe blogul *Nextbigfuture.com*, prezintă posibilele creșteri economice și demografice ale celor mai dezvoltate state ale lumii, cu tendințe de acaparare a puterii regionale în zonele lor de interes. Astfel, conform acestei analize, lumea de după 2030 va fi caracterizată de multilateralism, iar competiția economică, demografică și militară dintre statele dezvoltate va împărți marile puteri pe trei niveluri⁵⁷, în care Rusia, considerată a fi o țară emergentă, va fi de nivel inferior față de marile puteri cu tendințe de a deveni superputeri și a statelor cu PIB mare, realizând un PIB de doar 2,4-4 trilioane de dolari, alături de Franța, Marea Britanie, India și Italia și cele emergente, precum Canada, Coreea de Sud, Australia și Brazilia. Statele emergente, printre care și Rusia, vor lupta permanent să ajungă la acest nivel după anii 2030, cu posibilitatea de a surclasa Italia și chiar Franța. (Wang October 2020, 2)

În perioada postpandemie, cu toată creșterea economică preconizată în cadrul competiției pentru hegemonia la nivel mondial și regional, statele europene (împreună au circa 650 milioane de locuitori), incluzând aici și Rusia, vor avea dificultăți în domeniul demografic, prin scăderea drastică a populației și îmbătrânirea acesteia. Acest lucru va avea efecte negative pe termen lung, atât în plan societal, cât și în domeniul militar, acestea având posibilitatea să perecliteze securitatea națională și stabilitatea în anumite regiuni ale Rusiei. Coroborată cu

⁵⁷ O proiecție pe următorii 20 de ani și în perspectiva anilor 2050, făcută de cercetători americani pe blogul *Nextbigfuture.com*, prezintă posibilele creșteri economice și demografice ale celor mai dezvoltate state ale lumii, cu tendințe de acaparare a puterii regionale în zonele lor de interes. Astfel, conform acestei analize, lumea după 2030 va fi caracterizată de multilateralism, iar competiția economică, demografică și militară dintre statele dezvoltate va împărți marile puteri în trei nivele, astfel: *Nivelul 1* – va cuprinde marile puteri cu tendințe de a deveni superputeri, precum SUA și China, în care economia celei din urmă va fi de două ori mai dezvoltată decât cea americană după 2050; *Nivelul 2* – va cuprinde statele cu un produs intern brut (PIB) de circa 5-6 trilioane de dolari, precum Japonia și Germania; probabil că și India va atinge acest nivel după 2030; *Nivelul 3* – va avea o competiție strânsă și acerbă între statele dezvoltate care vor realiza un PIB de 2,4-4 trilioane de dolari, precum Franța, Marea Britanie, India și Italia și cele emergente, precum Canada, Coreea de Sud, Australia, Brazilia și Rusia, care vor lupta să ajungă la acest nivel după anii 2030, surclasând Italia și chiar Franța.

influența negativă și asupra dezvoltării economice, schimbările negative demografice vor îngreuna menținerea statutului Rusiei de mare putere militară. Scăderea numărului de locuitori se va accelera până în 2030, când populația rusă va fi de doar 143 de milioane și se va menține către 2050 doar printr-o imigrație masivă din Centrul Asiei și, mai ales, din China (Global Strategic Trends 2021, 223). Acești imigranți vor schimba balanța etnică, măbind grupurile neslave, ce vor ajunge la o treime din totalul populației. Un alt factor perturbator îl reprezintă faptul că, până în 2050, majoritatea populației va trăi în zonele urbane, depopulând, astfel, vaste zone ale țării. Totodată, scăderea drastică și continuă a populației tinere, ca efect al ratei de îmbătrânire crescute în întreaga Europă, incluzând aici și Rusia, va diminua ambiția Kremlinului de a menține o armată de 1 milion de luptători și va conduce la necesitatea angajării/recrutării străinilor cu vârste cuprinse între 18 la 30 de ani, ceea ce ar putea duce la tensiuni sociale interne și la o posibilă creștere a activităților teroriste în regiune. (Global Strategic Trends 2021, 222)

În intenția sa de a milita pentru o lume multipolară și a balansa creșterea influenței geopolitice a Chinei în Asia Centrală și de Sud-Est, tensiunile sino-ruse se vor amplifica, acestea făcând extrem de dificilă, dacă nu imposibilă realizarea unei alianțe între cele două mari puteri, îndreptate împotriva SUA. În acest context, relațiile Rusiei cu țările asiatice vor crește în importanță, iar presiunea și controlul asupra țărilor europene din imediata apropiere se vor menține. (Global Strategic Trends 2021, 221)

Încălzirea globală va afecta îndeosebi nordul Rusiei, generând atât consecințe negative, în ramurile economice, agricole, piscicole și forestiere, cât și anumite oportunități economice și de transport în zona Oceanului Înghețat. Ca urmare, strategia energetică până în 2035 și securitatea asigurării hrănirii populației rămân obiectivele de bază ale geopoliticii Moscovei, în ciuda diferențelor de dezvoltare infrastructurală între partea europeană și cea asiatică a Rusiei. (Agerpres, 2020)

Din punct de vedere economic, ritmul impresionant de îmbunătățire a capacităților Forțelor Armate din ultimul deceniu probabil nu va fi sustenabil. În schimb, următorii zece ani se vor consolida realizările anterioare, în special orientate pe crearea capacității de a lansa simultan două războaie regionale, folosind un sistem revizuit de mobilizare în masă și o abordare a „războiului total/al întregului popor”, concomitent cu dezvoltarea unor noi grupări de forțe și comandamente strategice întrunite. Descurajarea strategică, în primul rând cu forțele nucleare, dar și convenționale, va rămâne prioritatea principală, în

condițiile în care, din punct de vedere nuclear, Rusia va putea susține doar o confruntare extinsă. Spre 2029, Rusia își poate crește semnificativ capacitatea militară doar printr-un sprijin politic susținut pentru implementarea geopoliticii sale regionale de control al fostului imperiu sovietic atât în Europa Centrală și de Est, cât și în centrul și sudul Asiei. (Westerlund, Oxentierna 2019, 140 - 142)

Câștigarea competiției la nivel mondial privind achiziționarea și implementarea tehnologiilor de vârf va contribui decisiv la dezvoltarea unor noi concepte operaționale privind câștigarea viitoarelor conflicte și, îndeosebi, realizarea abordării multidomeniu a operațiilor, fiind centrată pe obținerea unui avantaj decisiv asupra oricărui potențial adversar. Se are în vedere câștigarea supremației militare prin folosirea celor mai sofisticate capacități înalt tehnologizate, care să permită sporirea complexității spațiului de operare multidimensional, precum și mărirea confuziei potențialilor adversari. De asemenea, forțele participante la viitoarele conflicte, printre care și cele rusești, vor fi reorganizate și croite diferit pentru a realiza eficacitatea și acțiunea integrată a binomului „om - mașină” în spațiul de operare multidimensional. În acest scop, cheltuielile militare ale Kremlinului se vor menține la un nivel ridicat, iar capacitățile sale de apărare se vor moderniza în permanență, pentru a asigura dominația militară îndeosebi în zona mărilor înconjurătoare, printre care și în bazinul Mării Negre și al estului Mediteranei.

Declinul demografic evidențiat mai sus va avea, însă, o mare importanță în limitarea dimensionării forțelor armate ruse în viitor. Cu toate acestea, cel puțin în următoarea decadă, Rusia va continua să joace un rol major în securitatea internațională, revenind, cel mai probabil, într-un mod mai inovativ la folosirea puterii sale armate pentru a-și atinge ambițiile de mare putere regională și pentru a-și proteja interesele sale politice oriunde pe glob, dar, în special, în Europa. Efectele declinului demografic din anumite regiuni ale Rusiei vor putea fi contracarate prin creșterea capacității de proiecție a forței și a caracterului expediționar al acțiunilor, în scopul susținerii unor măsuri coercitive și nemilitare îndreptate îndeosebi împotriva vecinilor săi, printre care este posibil să fie și România. (Westerlund, Oxentierna 2019, 143)

Ca o concluzie generală, atâta timp cât se menține trendul actual privind continuarea și chiar intensificarea folosirii materialului fosil în economie, amplificat de o virulentă criză energetică, Rusia va continua să rămână o mare putere regională până în 2030. Dar efectele încălzirii globale, scăderea rapidă a demografiei, posibilitatea trecerii economiei pe energie alternativă/verde, precum și creșterea influenței mondiale a Chinei, probabil vor diminua importanța sa

geostrategică, îndeosebi în Asia. Cu toate acestea, pentru statele europene din imediata apropiere, printre care și România, va rămâne un permanent factor de risc, ca urmare a menținerii tendinței de presiune și control asupra lor.

Amenințări și riscuri la adresa României. Orizont 2040

Ca urmare a intențiilor vădite de recucerire a statutului de superputere, susținând vădit și activ multipolaritatea la nivel mondial, în detrimentul SUA și al Chinei, precum și a acțiunilor întreprinse pentru menținerea sa ca putere regională în zona Eurasiei, estimăm că Rusia va continua să reprezinte o amenințare la adresa securității naționale și colective, atât pe termen scurt, cât și în perspectiva anului 2040.

Așa cum am menționat anterior, probabil cea mai mare amenințare din partea Rusiei o va reprezenta posibilitatea *realizării, după anul 2030, a unei capacități militare capabilă să lanseze, simultan, două războaie regionale în Eurasia*, dintre care unul îndreptat împotriva statelor occidentale europene. Chiar dacă viitoarele capacități militare, înalt tehnologizate, vor avea o destinație de apărare a Rusiei și aliaților săi, strategiile și doctrinele operaționale vor defini termeni precum „apărare activă”, „lovitură preemptivă”, „acțiuni nonliniare” și „operații multidomeniu”, care vor putea asigura lovirea unui potențial adversar chiar înainte ca acesta să-și declare intențiile ofensive împotriva Moscovei. Totodată, modalitatea de întrebuințare a capacităților strategice de descurajare, a mijloacelor de lovire de mare precizie și a capacităților specifice, emergente, precum cele cibernetice, sistemele autonome, energia direcționată, rachetele hipersonice și roboții, va diferi probabil, din punct de vedere etic și legal, de cel aliat.

Un eventual *război regional dus de forțele armate ruse în Europa* va avea un caracter multinațional, interguvernamental, multidomeniu și întrunit, se va desfășura pe direcții multiple, inclusiv dinspre Balcanii de Vest și va beneficia de efortul politico-diplomatic, economic și social al întregii țări. Mobilizarea întregii țări va rămâne, probabil, o caracteristică a operațiilor majore ruse.

Un potențial război regional european va fi îndreptat împotriva coeziunii Alianței Nord-Atlantice, afectând chiar suveranitatea și independența statelor aliate, printre care și România. Vulnerabilitatea țintă o va reprezenta, cel mai probabil, capacitatea redusă de reziliență la nivel național și aliat, multiplicată de acutizarea decalajului tehnologic chiar în rândul NATO. Probabilitatea izbucnirii unui astfel de război regional va rămâne moderată, chiar redusă, dar, în cazul în

care totuși se va produce, va avea un efect catastrofic asupra României, întrucât se va desfășura pe întreg teritoriul național.

O altă amenințare la adresa securității României o reprezintă acțiunile Kremlinului care au fost deja luate și vor continua să se amplifice pentru *controlul permanent al bazinului Mării Negre și a Mediteranei de Est*, îndeosebi prin dominația militară. Această amenințare este reprezentată de modernizarea continuă a Flotei Mării Negre, care, sprijinită de acțiunile forțelor strategice aerospațiale și pentru operații speciale ar putea ataca direct capacitatea aliată de apărare și descurajare pe direcțiile strategice „Nord”, „Est” și „Sud”, ceea ce ar afecta suveranitatea statului român, ca țară aliată cu deschidere la Marea Neagră. Vulnerabilitatea țintă o va constitui inerția crescută a actului de decizie la nivel aliat și al statelor membre riverane și va fi atacată probabil prin acțiuni de deturnare a procesului de luare a deciziei la cel mai înalt nivel. Această amenințare este iminentă și ar avea un impact critic asupra securității naționale și colective.

Dar nu numai amenințările militare ruse ar fi posibile în viitor, ci și cele de natură nemilitară. Susținerea unor măsuri coercitive și nemilitare în cadrul războiului hibrid, îndeosebi împotriva vecinilor săi, printre care, probabil, și România, va avea un impact negativ major asupra economiei și componentei societale a securității naționale. Astfel, ar fi afectate economia de piață, coeziunea civică și climatul interetnic, acționându-se asupra decalajelor de dezvoltare economică și folosindu-se de întârzierile în derularea unor programe de înzestrare esențială și digitalizare. Această amenințare nemilitară menține o probabilitate ridicată, iar impactul materializării acesteia ar fi critic pentru securitatea națională.

Decalajul tehnologic va avea, probabil, și un impact asupra, pe de o parte, diversificării și creșterii intensității și amplitudinii atacurilor cibernetice la nivel instituțional și, pe de altă parte, al prestărilor de servicii pentru populație. Se va urmări atacarea statului de drept și a economiei de piață, ținând cont de nivelul redus de securitate și protecție cibernetică. Această amenințare va deveni iminentă și va avea repercusiuni critice asupra securității naționale.

Nu în ultimul rând, din punct de vedere informațional putem vorbi de o posibilă sporire a virulenței activităților din acest domeniu, prin desfășurarea de acțiuni informative ostile și de influențare derulate în spațiul public. Scopul creșterii acțiunilor informaționale ruse pe teritoriul național va urmări posibilitatea afectării valorilor constituționale, a coeziunii civice și a identității naționale. Acțiunile informaționale ruse vor ținti exploatarea la maximum a

persistenței unor lacune legislative în domeniul contracarării agresiunilor informaționale, precum și a nivelului scăzut al culturii de securitate. Ca și în cazul atacurilor cibernetice, posibilele activități informaționale ruse vor deveni iminente și vor avea repercusiuni critice la adresa securității naționale.

Concluzii

Pentru a contracara efectiv amenințările și riscurile pe care Rusia le-ar putea reprezenta la adresa securității internaționale, regionale și naționale până în 2040, puține state pe glob se pot lăuda că ar avea capacitățile necesare de ripostă și ar putea susține măsuri eficiente de asigurare a securității naționale. Poate SUA și China, dar nici acestea fără stabilirea unor alianțe sau coaliții politico-militare adecvate.

Ca urmare, la nivelul României, principala măsură de contracarare a unor posibile acțiuni amenințătoare ale Rusiei o reprezintă o abordare inteligentă a politicii alianțelor, manifestată prin rămânerea în cadrul Alianței Nord-Atlantice și consolidarea parteneriatului strategic cu SUA. Numai acționând colectiv și având un sprijin puternic internațional, ne putem considera protejați.

Totuși, până să intervină forțele aliate în zonă sau să fie desfășurate capacități suficiente de sprijin în estul Europei, va trebui să facem față, „separat sau împreună” cu alte state, oricăror potențiale atacuri armate la adresa securității naționale extinse a României, fie ele încadrate într-un război neliniar/hibrid, fie ca acțiuni agresive, în sens tradițional. În acest scop, se impune implementarea unor măsuri de contracarare, printre care, cele mai importante sunt următoarele:

- combaterea amenințărilor de tip hibrid printr-o abordare proactivă integrată, interinstituțională, civil-militară, dar și încadrată în mecanismul similar european și euroatlantic, sub conducerea unui „grup operativ” constituit la nivelul Consiliului Suprem de Apărare a Țării (CSAT);
- elaborarea unei strategii coerente de contracarare a agresiunii de tip hibrid și a unui plan de implementare care să includă responsabilități concrete și un set de măsuri realiste prestabilite pentru toate instituțiile implicate;
- asigurarea unei pregătiri comune civili-militari pentru elementele stabilite să intervină;
- dezvoltarea unor capacități specifice de răspuns la o eventuală agresiune de tip hibrid, care să poată acționa pentru: planificarea și organizarea contracarării acțiunilor neconvenționale, asigurarea apărării cibernetice, coordonarea civili-militari la nivel strategic și operativ, desfășurarea operațiilor informaționale, operațiilor psihologice, operațiilor de contra-insurgență, sincronizarea comunicării strategice (STRATCOM),

întrebuințarea forțelor pentru operații speciale la nivel intern, evaluarea operațiilor etc.;

- reziliența la nivel național este imperativă, iar augmentarea acesteia se realizează pentru asigurarea rezistenței instituțiilor și societății civile în fața unei agresiuni, recuperarea și refacerea acestora într-un timp relativ scurt, care să permită sprijinirea intrării în acțiune a forțelor aliate/partenere, concomitent cu continuarea exercitării actului de guvernare centrale și locale, menținerea unei economii eficiente de război și asigurarea serviciilor vitale pentru populație; reziliența trebuie să asigure permanent forțelor luptătoare naționale sprijinul logistic și infrastructura strategică de transport și cartuire;
- combaterea, încă din timp de pace, a dezinformării și efectelor fenomenului „fake news” și asigurarea protecției cibernetice la nivel instituțional, în special la cel al structurilor vitale; detectarea și contracararea acțiunilor informative ostile, în special a celor destinate creșterii volatilității sociale ori afectării încrederii populației în autoritățile publice;
- realizarea descurajării la nivel național și participarea efectivă la eforturile de descurajare și apărare întreprinse la nivel aliat.

Un accent major ar trebui pus pe dezvoltarea unor Forțe de Rezervă care să asigure atât creșterea eficienței forțelor active prin înlocuirea pierderilor, cât și reziliența în domeniul militar. Adoptarea unui sistem modern și eficace de mobilizare ar asigura sprijinul acordat de Armata României creșterii rezilienței la nivel național și ar reprezenta un factor major de descurajare a oricărui posibil agresor.

Un interes major îl reprezintă implementarea tehnologiilor emergente în dezvoltarea viitoarelor capabilități de apărare, în care superioritatea tehnologică va reprezenta un factor de descurajare, dar și o modalitate de diminuare a decalajului cantitativ dintre forțele armate proprii și cele ale unui adversar mai puternic.

BIBLIOGRAFIE:

Agerpres. 2020. „Rusia e printre țările cel mai afectate de încălzirea globală. Putin dispune o reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră cu până la 70%.” *Spotmedia*, 5 noiembrie 2020. <https://spotmedia.ro/stiri/mediu/rusia-e-printre-tarile-cel-mai-afectate-de-incalzirea-globala-putin-dispune-o-reducere-a-emisiilor-de-gaze-cu-efect-de-sera-cu-pana-la-70>

- Atas, Resul Serdar. 2021. „Disappointed by the US, Turkey cautiously looks to Russia.” *Al Jazeera*, 29 septembrie 2021. <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/29/turkey-russia-us-erdogan-putin-summit-sochi>
- Bădele, Cosmin Sandu. 2022. „Evaluarea anuală a comunității de informații a SUA cu privire la amenințările din perioada imediat următoare și tendințe mondiale în perspectiva anului 2040.” Ministerul Afacerilor Interne: Direcția Generală Management Operațional, București.
- Breilean, Irina. 2021. „Întâlnire Putin – Erdogan. Miza: sistemele de rachete, gazele naturale și Siria.” *Europa Liberă România*, 29 septembrie 2021. <https://romania.europalibera.org/a/putin-erdogan-summit-rachete-gaze/31483985.html>
- Brown, Jonathan. 2021. „Russia says divisive Nord Stream 2 pipeline complete.” *Yahoo!News*, 10 septembrie 2021. https://news.yahoo.com/russias-gazprom-says-nord-stream-080833073.html?fr=sycsrp_catchall&guccounter=1
- CSIS (Center for Strategic and International Studies). 2021. „Significant Cyber Incidents Since 2006.” https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/211004_Significant_Cyber_Incidents.pdf?2Myw9Ho.s7gTK8W0FLhN8NC0DPbs2Bod
- Daventry, Michael. 2021. „Sanctions will cause ‘complete breakdown’ in US-Russia relations, Putin warns Biden.” *Euronews*, 31 decembrie 2021. <https://www.euronews.com/2021/12/31/sanctions-will-cause-complete-breakdown-in-us-russia-relations-putin-warns-biden>
- Dida, Alina Ioana. 2012. “Russian External Policy.” *Rost.Online.ro*, 2 noiembrie 2012, <https://www.rostonline.ro/2012/11/politica-externa-a-rusiei/>
- Friedman, George. 2014. „From Estonia to Azerbaijan: American Strategy after Ukraine.” *Geopolitical Weekly*, 25 martie 2014. http://www.stratfor.com/weekly/estonia-azerbaijan-american-strategy-after-ukraine?utm_source=freelist-
- Global Strategic Trends. 2021. *Development*, Londra: Ministry Of Defence UK. Ediția a 6-a.
- Ioniță, Crăișor-Constantin. 2019. *Russia: from Cold War via ‘Peace Divided’ to Hybrid War in Europe*. Riga: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Ioniță, Crăișor-Constantin. 2021. *O analiză multicriterială a intereselor strategice ale NATO, UE și Chinei în Africa și zona arctică*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

- Karlsen, Geir Hagen. 2019. „Divide and rule: ten lessons about Russian political influence activities in Europe.” Springer, 8 februarie 2019. <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0227-8>
- Kreko, Peter și Milo, Daniel. 2021. „In Europe, information is a battleground and Russia is winning. Wiew.” Euronews, 23 aprilie 2021. <https://www.euronews.com/2021/04/23/in-europe-information-is-a-battleground-and-russia-is-winning-view>
- Liebermann, Oren. 2021. „US small arms and ammo arrive in Ukraine as Pentagon details troops to train country’s military.” *CNN*, 11 decembrie 2021. <https://edition.cnn.com/2021/12/08/politics/us-ukraine-security-assistance-military-training/index.html>
- Medar, Sergiu. 2021. „Rusia-China – Parteneriat împotriva SUA.” *Monitorul Apărării și Securității*, 9 aprilie 2021. <https://monitorulapararii.ro/rusia-china-parteneriat-impotriva-sua-1-36369>
- The Miliatry Balace. 2021. *Russia and Eurasia*. Londra: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Naumescu, Valentin. 2022. „Bătălia lui Putin pentru controlul spațiului postsovietic și pentru propria lui poziție. Îi va recunoaște Occidentul dreptul la sferă de influență?” *Spot Media*, 6 ianuarie 2022. <https://spotmedia.ro/stiri/opinii-si-analize/batalia-lui-putin-pentru-controlul-spatiului-postsovietic-si-pentru-propria-lui-pozitie-ii-va-recunoaste-occidentul-dreptul-la-sfera-de-influenta>
- Ostapenko, O.N., Baushev, S.V., Morozov, I.V. 2012. *Information-space support of RF armed forces groupings. (Информационно-Космическое Обеспечение Группировок Войск (Сил)) ВС РФ*: St Petersburg.
- Ostroukh, Andrey. 2021. “IMF raises Russia’s 2021 economic growth forecast.” *Reuters*, 27 iulie 2021. <https://www.reuters.com/article/us-imf-russia-idUSKBN2EX1PX>
- Ostroukh, Andrey. 2021. “World Bank ups Russia’s 2021 GDP forecast but warns of sanctions impact.” *Reuters*, 6 octombrie 2021. <https://www.reuters.com/world/world-bank-ups-russias-2021-gdp-forecast-warns-sanctions-impact-2021-10-06/>
- Potîrniche, Marius Titi. 2021. „Rusia – continuitate fără impedimente”, în *Evaluarea strategică 2020*, coordonată de dr. Florian Cîrciumaru, Str. Panduri nr. 68–72. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. „Russia.”, *Economist Intelligence Unit*, October 1, 2021. <http://country.eiu.com/russia>

Russia Economic Report No 45. Mai 2021. Russia's Economic Recovery Gathers Pace. Washington: World Bank Group.

Sviridova, Anastasiya. "Vectors of development of military strategy." (Векторы развития военной стратегии) *Krasnaya Zvezda*, 4 martie 2019. <http://redstar.ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii/>

Wang, Brian. October 2020. „Great Power Nations of the 2050s.” Nextbigfuture.com, 31 octombrie 2020. <https://www.nextbigfuture.com/2020/10/great-power-nations-of-the-2050s.html#more-167450>

Westerlund, Fredrik, Oxenstierna, Susanne. 2019. Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2019. Stockholm: Swedish Ministry of Defence.

CAPITOLUL 12

REGIUNEA BALCANILOR DE VEST

Cristina Bogzeanu

Regiunea Balcanilor de Vest a fost caracterizată relativ constant prin instabilitate, iar riscul ca exportul de instabilitate din acest spațiu către cel învecinat să se producă a fost demonstrat adesea în istorie. Plasarea geografică în proximitatea României face cu atât mai importantă analiza tendințelor stabilității și securității din regiune și a modului în care ea este influențată sau poate influența dinamica securității la nivel european. Aceasta nu doar din prisma riscului aferent existenței unei surse de instabilitate la granițele României, dar și din cea a apartenenței României la NATO și UE, organizații care și-au asumat și au încercat stabilizarea regiunii. Acest statut face ca Bucureștiul nu doar să beneficieze de efectele pozitive ale măsurilor întreprinse de NATO și UE pentru creșterea nivelului de securitate în regiunea vest-balcanică, ci și să împartă responsabilitatea unui eventual eșec, ale cărei costuri se pot calcula în apariția de noi riscuri și amenințări, și pierdere de capital de imagine pe arena internațională și regională.

Valorificând cadrul teoretic al regionalismului, precum și o serie de tendințe și tipare de interacțiune între entitățile ce alcătuiesc regiunea Balcanilor de Vest, analiza de față își propune să estimeze evoluția instabilității în această regiune și amenințările ce ar decurge pentru România în situația creșterii acesteia, în funcție de vulnerabilitățile țării noastre, așa cum sunt prezentate în documentele oficiale.

Instabilitate regională în creștere

Eficiența soluțiilor identificate pentru stabilizarea regională a Balcanilor de Vest la finele războaielor ce au dus la destrămarea Federației Iugoslave a fost una limitată. Regiunea rămâne una instabilă politic, social și economic, iar confruntările armate de joasă intensitate nu pot fi excluse din evoluția pe termen mediu și lung a statelor de aici. Factorii care își dau concursul la această stare a lucrurilor indică faptul că, cel mai probabil, în orizontul de timp al anului 2040, regiunea vest-balcanică va rămâne una instabilă, ridicând, de asemenea, riscul de a exporta instabilitate în statele învecinate.

Conflictele interetnice, nemulțumirea anumitor comunități etnice față de soluțiile de organizare statală identificate după conflict, alături de sisteme de guvernare departe de a respecta standardele buneii guvernări fac această regiune una cu potențial conflictual ridicat. De asemenea, având în vedere progresele înregistrate de aceste state în ralierea la standardele valorice ale UE, precum și de sursele de instabilitate sau chiar conflict, considerăm că tendințele cele mai relevante pentru studiul nostru sunt legate de evoluția și implicațiile conflictului dintre Serbia și provincia autonomă Kosovo și în conflictul intern, cu rădăcini interetnice, din Bosnia și Herțegovina (BiH).

Model explicativ

În opinia lui Barry Buzan, „în termenii securității, regiune înseamnă că un subsistem distinct și semnificativ de relații de securitate este format de un grup de state care au fost sortite să se găsească în apropiere geografică unele față de altele” (Buzan 2000, 194). Buzan adaugă o altă caracteristică a analizei securității din perspectivă regională – tiparul de interacțiune care poate fi unul de amicitie (în cazul regiunilor unde relațiile dintre actorii statali sunt preponderent de cooperare) sau unul de inamicitate (regiunile caracterizate prin relații de confruntare între actorii pe care îi cuprind) (Buzan 2000, 195-199). Astfel a luat naștere teoria complexelor de securitate, care constituie „un grup de state ale cărui prime preocupări de securitate le leagă laolaltă suficient de îndeaproape, încât securitățile lor naționale să nu poată fi luate în considerare în mod realist, separat unele de altele” (Buzan 2000, 196).

Având în vedere istoria conflictuală a Balcanilor de Vest, vom analiza acest spațiu ca un complex de securitate, unde modelul de interacțiune dintre actori este preponderent unul conflictual. De asemenea, analiza va fi încadrată în contextul accentuării competiției geopolitice între marile puteri și implicațiilor confruntării hibride.

Influența pozitivă sau negativă a unor actori din exterior asupra dezvoltării regionalismului a constituit unul dintre punctele comune ale abordării teoretice a regionalismului (Buzan and Waever 2003, 48-49) (Smith 1997, 79-81). Această problemă este deosebit de importantă în contextul Balcanilor de Vest, deoarece similar Regiunii Extinse a Mării Negre, Balcanii de Vest sunt un spațiu de convergență a intereselor marilor puteri, ale căror relații de competitivitate și conflictualitate se află în plin proces de escaladare⁵⁸. Stabilitatea spațiului vest-

⁵⁸ A se vedea capitolul *Competiția geopolitică între marile puteri*, pp. 80-87.

balcanic are o importanță centrală în ecuația de securitate a UE, în primul rând, din cauza proximității și a riscului ca eventualitatea unei escaladări a conflictelor din acest spațiu să genereze riscuri și amenințări pentru spațiul european. În același timp, Federația Rusă a dezvoltat relații de cooperare și parteneriate strategice cu parte din statele din regiune, în special cele cu un fundament cultural creștin-ortodox (Bechev 2017, 13). De asemenea, amprenta economică și politică a Chinei este destul de puternică în regiune (Zweers, și alții 2020, 7-23).

Totodată, instabilitatea regională, tiparul conflictual al relațiilor dintre actorii balcanici, precum și vulnerabilitatea în fața acțiunilor de influențare externă necesită abordarea unor aspecte care țin de vulnerabilitățile structurale ale entităților statale plasate în acest spațiu. Astfel, pentru a putea identifica tendințele în planul stabilității sau instabilității structurale a respectivelor state, am valorificat performanța acestora în *Indexul statelor fragile*⁵⁹ în perioada 2006-2021. De asemenea, având în vedere tendința de declin a democrației liberale la nivel euroatlantic, concomitent cu existența unor criterii de aderare la UE legate de acest tip de guvernare, am considerat utilă valorificarea unor studii privind calitatea democrației, cum este cel elaborat în cadrul Universității din Gothenburg.

Premisa de la care plecăm este că, având în vedere interdependența actorilor statali vest-balcanici în termeni de stabilitate și securitate, existența unor surse de instabilitate și/sau conflict are ecou asupra întregii regiuni și, mai departe, asupra regiunii euroatlantice. Accentul, din acest punct de vedere, va fi așezat asupra entităților statale aflate în diverse forme de conflict. În primul rând, este vorba despre Serbia, cel mai important actor la nivel regional, aflat în conflict cu provincia autonomă Kosovo, a cărei independență nu o recunoaște încă de la momentul declarării acesteia în mod unilateral în 2008. Și, în al doilea rând, este vorba despre Bosnia și Herțegovina, stat cu predispoziție către conflict intern și care se confruntă cu fenomenul separatismului.

⁵⁹ Fragile States Index este un clasament care ierarhizează actorii statali ai arenei internaționale în funcție de nivelul de instabilitate, risc politic și susceptibilitatea de a deveni scena unui conflict, pe baza a 12 indicatori (aparatul de securitate, gradul de fragmentare a elitelor, nemulțumirile de grup, declin economic, dezvoltare economică inegală, emigrație, legitimitatea statului, servicii publice, drepturile omului și statul de drept, presiuni demografice, refugiați și persoane dislocate intern, intervenție externă). Statele sunt ierarhizate de la cel mai instabil (locul 1) la cel mai stabil (Fund for Peace 2021).

Situația actuală și prognoza 2040

Încă de la depășirea fazei de apogeu a confruntărilor care au dus la destrămarea Iugoslaviei, regiunea Balcanilor de Vest s-a aflat constant pe lista preocupărilor de securitate ale comunității euroatlantice, în special din prisma integrării entităților politice în NATO și UE și stabilizarea Balcanilor de Vest. Succesul acțiunilor acestora a fost însă adesea pus sub semnul întrebării (Stratulat 2017, 11). Abordarea specifică UE în raport cu statele candidate, axată preponderent pe dezvoltarea economică, politică și socială conform standardelor europene, a creat un context în care rezultatele erau așteptate într-un orizont relativ îndepărtat de timp. În aceeași ordine de idei, în condițiile menținerii un cadru relativ stabil de securitate, prin prezența militară și civilă internațională, era de așteptat ca reformele impuse pentru aderarea la NATO și UE să contribuie la stabilizarea pe termen lung a acestei regiuni, urmând ca statele din această regiune să fie integrate în NATO și UE.

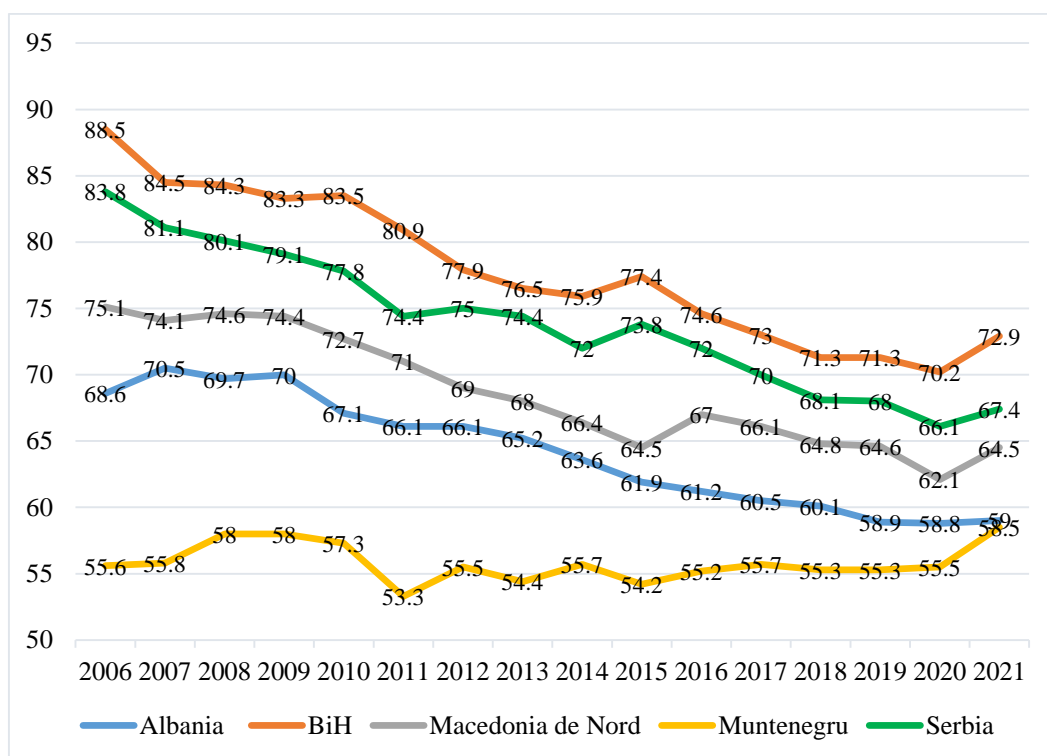


Figura nr. 2 – Evoluția statelor vest-balcanice în Indexul Statelor Fragile în perioada 2006-2021. Sursa: The Fund for Peace

De altfel, dacă urmărim rezultatele înregistrate de actorii vest-balcanici în Indexul Statelor Eșuate/Fragile în perioada 2006-2021, vom identifica o tendință

clară de scădere a nivelului de instabilitate (Figura 1). Totuși, evaluarea generală a Fondului pentru Pace reflectă că acestea ating, în cel mai bun caz, un nivel de stabilitate relativă (Munteșnegru și Albania), restul situându-se fie în nivelul de avertizare (Serbia și Macedonia de Nord), fie în cel de avertizare crescută (BiH) (Fund for Peace 2021), reflectând astfel succesul limitat al eforturilor comunității euroatlantice de a stabili statele din această regiune.

În plus, se pot face o serie de corelații între nivelul de stabilitate al acestor actori, pe de o parte, și nivelul de integrare în organizațiile transatlantice. Astfel, statele aflate cu un nivel mai ridicat de stabilitate sunt integrate în NATO (Albania, Munteșnegru și Macedonia de Nord) sau state candidate la UE (Albania, Macedonia de Nord, Munteșnegru, Serbia), în timp ce actorii cu un nivel scăzut de stabilitate sunt potențial candidate (BiH și Kosovo).

De asemenea, V-DEM încadrează Munteșnegru, Serbia în rândul autocrațiilor electorale (în tendință de declin în privința calității democrației), iar Kosovo, Macedonia de Nord, Albania în rândul democrațiilor electorale (V-DEM 2021, 31). În plus, Serbia se numără printre statele în care procesul de autocratizare s-a accentuat (V-DEM 2021, 33). Premisele pentru creșterea autoritarismului în Serbia (Janes 2018), prin concentrarea puterii la nivelul președintelui au fost formate încă din 2018 când în urma alegerilor parlamentare, majoritatea voturilor au fost câștigate de către Partidul Progresiv Sârb (European Politics and Policy, 2016), al cărui fondator a fost însuși A. Vucic. Trecutul ultranaționalist al președintelui ales (New York Times 2014), alături de faptul că acesta deține într-o măsură considerabilă un control ferm asupra centrelor de putere politică și economică din țară (ca premier), precum și că acesta a valorificat în timpul campaniei prezidențiale ideea naționalistă au constituit motive pentru estimarea că Belgradul se îndreaptă spre dezvoltarea unui regim autoritar.

O altă caracteristică specifică statelor din această regiune este diversitatea etnică, unul dintre cele mai elocvente exemple fiind BiH care, în anul 2013, avea o populație compusă din 50,1% bosniaci, 30,8% sârbi, 15,4% croați (CIA World Factbook 2021). Situații similare găsim și în rândul celorlalte state. La nivelul anului 2011, populația Munteșnegrului era alcătuită din 45% munteșnegreni, 28,7% sârbi, 8,7% bosniaci, 4,9% albanezi (CIA World Factbook 2021), iar cea din Macedonia număra 62,4% macedoneni și 25,5% albanezi (CIA World Factbook 2021). Această diversitate etnică se reflectă adesea și în lipsa coeziunii la nivelul

clasei politice⁶⁰, favorizând corupția (Transparency International 2021), stagnarea reformelor, stagnarea economică (European Commission, 19 octombrie 2021) și, finalmente, într-un nivel de trai scăzut pentru cetățenii acestor state. Soluțiile implementate după finalul războaielor pentru concilierea diverselor etnii ce populează țările din acest spațiu au fost prea puțin orientate spre integrare, continuându-se un tipar conflictual al relațiilor dintre ele. Practic, chiar și în statele eterogene, comunitățile etnice sunt relativ omogene.

Unul dintre cele bune exemple în acest sens este BiH, unde este frecventă situația în care reprezentanții celor trei comunități etnice nu ajung la un consens în materie de politică externă, ceea ce a imprimat un ritm extrem de lent în implementarea reformelor necesare ca statul să avanseze către integrarea euroatlantică. La acestea se adaugă tendințele separatiste ale Republicii Srpska (RS). Reprezentanții RS au emis frecvent solicitări de secesiune de BiH și alipire la Serbia⁶¹, iar orientarea puternic naționalistă a liderului sârb M. Dodik ar putea

⁶⁰ Spre exemplu, în cazul BiH, indicatorul „Elite dezbinat” utilizat în cadrul Indexului Statelor Fragile a rămas constant la un nivel înalt în perioada 2006-2021 oscilând între 8,7 și 9,2 (pe o scară de la 1 la 10, unde 1 indică stabilitate, iar 10 instabilitate extremă) (Fund for Peace 2021). Similar, cazul Serbiei, unde același indicator oscilează între 7,9 și 8,6, în prezent fiind de 8,3 (Fund for Peace 2021).

În termeni de instabilitate internă, BiH ocupă un loc aparte atât din perspectivă socială, cât și politică. BiH este un stat de tip federal, care reunește trei comunități etnice, toate participante la confruntările armate din anii '90. Administrativ, este alcătuită din 3 componente – Districtul Brcko cu populație mixtă, Federația Bosniei și Herțegovinei, cu populație majoritar croato-bosniacă și Republica Srpska, cu populație majoritar sârbă. Acordurile de la Dayton, care au pus capăt războiului, au creat un guvern pe mai multe niveluri. În primul rând, un guvern comun multiethnic în a cărui sarcină intră afacerile externe și politica fiscală. Un al doilea nivel al guvernării a fost stabilit la nivelul FBiH și RS, ale căror foruri executive au în sarcină majoritatea atribuțiilor guvernamentale. Alături de acestea funcționează Biroul Înaltului Reprezentant care veghează implementarea aspectelor civile ale Acordului de la Dayton.

Similar, cazul Serbiei, unde același indicator oscilează între 7,9 și 8,6, în prezent fiind de 8,3 (Fund for Peace 2021).

⁶¹ Președintele Republicii Srpska, M. Dodik, a militat constant pentru separarea R. Srpska, cooperarea cu autoritățile centrale fiind una extrem de slabă. În ianuarie 2017, M. Dodik a fost sancționat de SUA pentru a fi împiedicat implementarea Acordului de la Dayton, prin organizarea referendumului privind ziua națională a Republicii Srpska (fapt sancționat pe scară largă la nivel internațional, inclusiv de Serbia, dar nu și de Federația Rusă, care și-a manifestat sprijinul). Cu toate acestea, liderul Republicii Srpska a anunțat că va elabora o nouă constituție în cursul anului 2018, iar, în ianuarie 2017, a organizat o paradă militară cu ocazia „zilei naționale a Republicii Srpska”. În octombrie 2017, forul parlamentar al Republicii Srpska a adoptat o declarație de neutralitate militară, cu referire specială la alianțele militare, construind astfel un nou obstacol care blochează drumul BiH către aderarea la NATO. Aspirația separatistă a Republicii Srpska contribuie la menținerea BiH departe de dezideratul integrării în structurile euroatlantice, prin prezervarea unei instabilități generale, dar și prin împiedicarea implementării reformelor necesare în această direcție. Alegerea lui M. Dodik în triada prezidențială a BiH, ca reprezentant al sârbilor, la începutul lunii octombrie 2018, poate contribui la o accentuare a instabilității statului, precum și o consolidare a relațiilor cu Federația Rusă. Spre exemplu, după alegerea ca membru al președinției tripartite a BiH, M. Dodik și-a făcut publică intenția de a lansa o inițiativă prin care Sarajevo să recunoască Crimeea ca parte integrantă a Rusiei.

conduce la adâncirea disensiunilor dintre reprezentanții celor trei comunități etnice majore și, implicit, la accentuarea instabilității autorităților centrale. O tentativă în acest sens a avut loc recent când parlamentul RS a votat ieșirea din sistemul militar, juridic și de taxe al BiH (Deutsche Welle 2021).

O altă sursă de instabilitate majoră este legată de cel mai mare actor din regiune – Serbia și, mai ales, de conflictul cu provincia autonomă Kosovo⁶². Locuită în majoritate de albanezi musulmani, parcursul provinciei Kosovo în raport cu Serbia poate fi analizat și din perspectiva impactului negativ pe care eșecul de a integra comunitățile etnice îl are asupra stabilității și securității unui actor. Mai mult, populația kosovară este alcătuită în proporție de 87% din albanezi kosovari și aproximativ 150.000 de sârbi kosovari, care reprezintă aproximativ 7,8% din totalul populației (European Centre for Minority Issues Kosovo). De asemenea, în partea de nord a provinciei, unde sârbi kosovari sunt majoritari, apar frecvente conflicte izolate între populația sârbă și autoritățile kosovare (Agerpres 2021) sau între membrii comunităților albaneze și sârbe (Human Rights Watch 2019) (Human Rights Watch 2020) (Human Rights Watch 2021). De asemenea, pentru dificultatea de a ajunge la o conciliere între aceste comunități etnice, este ilustrativ și faptul că în cadrul rundelor de negociere între Priștina și Belgrad privind normalizarea relațiilor dintre ele a fost inclusă propunerea de a adopta varianta unui schimb de teritorii – Serbiei i s-ar permite să păstreze partea de nord a Kosovo, locuită majoritar de către sârbi, iar Kosovo ar primi Valea Presevo, din sudul Serbiei, locuită majoritar de albanezi, propunere refuzată de kosovari (Agerpres 2018).

În privința politicii externe, una dintre caracteristicile specifice Serbiei este încercarea de a menține o dublă orientare, aceasta având atât componente prooccidentale, cât și proruse. Dacă parteneriatul cu Moscova implică sprijin din partea acesteia din urmă în problema Kosovo, integrarea în UE presupune o serie de beneficii economice care sunt conștientizate pe deplin (Reuters 2020).

Problema independenței provinciei autonome Kosovo rămâne una centrală. Acțiunile NATO în Iugoslavia în 1999, implicarea directă în menținerea

Mai mult, orientarea lui puternic naționalistă ar putea conduce la adâncirea disensiunilor dintre reprezentanții celor trei comunități etnice majore și, implicit, la accentuarea instabilității autorităților centrale.

⁶² Kosovo și-a declarat independența față de Serbia în 2008, invocând dreptul de autodeterminare al popoarelor. Independența Kosovo nu a fost niciodată recunoscută de guvernul de la Belgrad. De asemenea, marea parte a actorilor euroatlantici au recunoscut independența provinciei cu capital la Priștina în raport cu Serbia, cu 5 excepții: Cipru, Grecia, România, Spania și Slovacia. De asemenea, poziția Serbiei beneficiază de sprijinul Federației Ruse și al Chinei, ambele membre permanente în Consiliul de Securitate al ONU.

securității și stabilității provinciei Kosovo după finalul conflictului, sprijinul oferit de o mare parte a Alianțelor independenței acesteia au făcut ca o eventuală aderare a Serbiei la NATO să beneficieze doar de un nivel redus al sprijinului din partea populației, precum și din cea a mediului politic. Cu puțin timp înainte ca provincia Kosovo să își declare independența, parlamentul de la Belgrad a adoptat statutul de neutralitate a țării, marcând astfel începutul unei abordări a politicii externe pe principiul neimplicării în conflicte armate și nici în alianțe politico-militare (Lukovic 2019). Totodată, declarația prin care Serbia îmbrățișa neutralitatea militară menționa și faptul că aceasta nu exclude posibilitatea ca Belgrad să coopereze cu alte state în virtutea intereselor de securitate și apărare națională (Ejdus 2014, 50). Au fost astfel create premisele pentru dezvoltarea cooperării deopotrivă cu actori euroatlantici, dar și cu Federația Rusă.

În consecință, Serbia cooperează cu NATO în cadrul Planului de acțiune pentru parteneriat individual din 2015, fiind membră a PfP încă din 2006 și a Consiliului Parteneriatului Euroatlantic (NATO 2021). În același timp, parteneriatul strategic cu Federația Rusă are nu doar o importantă componentă politică și energetică, ci și una militară. În baza acestuia, Serbia a beneficiat în ultimii ani de transferuri de echipamente militare (IISS 2021, 139). De asemenea, Serbia participă anual, alături de Federația Rusă și Belarus, la o serie de exerciții cunoscute sub denumirea *Slavic Brotherhood*. În 2020, exercițiile Slavic Brotherhood au fost organizate în cursul lunii septembrie, pe fondul creșterii tensiunilor interne în Belarus și al unei noi faze de escaladare a tensiunilor dintre actorilor occidentali și Federația Rusă. În acest context, Serbia a declinat participarea la exercițiile militare, în urma presiunilor din partea UE, și a susținut și declarația comună UE-SUA prin care sunt condamnate modul de organizare a alegerilor din august 2020 și modul violent de represiune a protestelor din Belarus (Radio Free Europe 2020). Considerăm contextul relevant pentru influența pe care actorii europeni o mențin în regiune și efectele pozitive ale acesteia în termeni de stabilitate.

Totuși, tendința actorilor occidentali de a formula opțiuni diferite în privința parcursului european al statelor vest-balcanice poate contribui la tergiversarea momentului aderării la UE a acestor actori. Spre exemplu, pe de o parte, perspectiva aderării statelor vest-balcanice la UE rămâne deschisă și a fost reconfirmată în cadrul celor două summituri ținute în 2020 (Sofia) (European Commission 2020), respectiv 2021 (Berlin) (European Commission 2021). De cealaltă parte, dezacordurile dintre statele membre în ceea ce privește aderarea statelor vest-balcanice (Reuters 2019), provocările interne cu care UE se

confruntă în ultima perioadă, precum și influența considerabilă sau crescândă a Federației Ruse și a Chinei pot duce la pierderi de imagine pentru UE în regiune și câștiguri pentru celelalte puteri (Reuters 2021). Esența a fost rezumată de E. Macron în cadrul unui discurs în cadrul Conferinței ambasadurilor (2019) referindu-se la Balcanii de Vest: „ar trebui să reinvestim astfel încât să nu permitem puterilor noneuropene să acționeze în locul nostru. Dacă nu, soarta Balcanilor de Vest va fi decisă de Statele Unite, Rusia și Turcia” (Ambassade de France en Lettonie 2019). Mai mult, includerea SUA în rândul statelor noneuropene cu interese în Balcanii de Vest este ilustrativă și pentru provocările dinăuntru comunității euroatlantice.

În ceea ce privește relațiile Bosniei și Herțegovinei cu Federația Rusă, notabil este că Moscova nu a investit în relațiile cu guvernul central de la Sarajevo, ci cu Republica Srpska, componentă a Bosniei și Herțegovinei, locuită preponderent de sârbi, care aspiră la separarea de statul federal în care este inclusă și la unirea cu Serbia, fundamentul etnic și religios fiind frecvent invocat (The International Institute for Middle East and Balkan Studies 2021). În plus, încă din 2018, în spațiul public apăreau semnale de alarmă privind faptul că relațiile dintre Rusia și Republica Srpska se dezvoltă în direcția unor măsuri din ce în ce mai vizibile pentru militarizarea forțelor de poliție ale Republicii: achiziționarea de echipamente militare, care depășesc amploarea misiunilor forțelor de poliție (Bajrovic, Kraemer și Suljagic 2018) (The Guardian 2018) (Reuters 2017). Aspirațiile separatiste și tensiunile dintre RS și guvernul central de la Sarajevo au cunoscut o nouă perioadă de escaladare la finele anului 2021 când liderul RS a anunțat că se va retrage din toate instituțiile juridice, fiscale și militare centrale (Schmidt 2021, 3) și va reface o forță armată sârbă în RS (Schmidt 2021, 3), invocând chiar și sprijin internațional în această direcție (Schmidt 2021, 4).

În opinia noastră, însă, în Balcanii de Vest, similar situației din REMN, competiția pentru influență este mai degrabă un joc cu sumă nulă. Ce pierde din influență un anumit actor, câștigă un altul. Aici, avem în vedere în special relația dintre actorii occidentali (în special UE și NATO), pe de o parte, și Federația Rusă, de cealaltă parte. Păstrăm totuși mențiunea că Beijing ar putea deveni în orizontul de timp al anului 2040 un jucător cel puțin la fel de relevant, mai ales în Balcanii de Vest.

Acțiunile *Chinei* în regiunea Balcanilor de Vest pot constitui un posibil factor de instabilitate în regiune, în special din prisma legăturilor create cu state cu înclinații autoritare și autocratice. Începând cu 2007, China a investit în Europa de Est peste 29 de miliarde de dolari americani în proiecte de scară largă, cel mai

mare beneficiar al acestora fiind Serbia, unde suma totală depășește 10 miliarde de dolari americani, urmată de Ungaria și Polonia (Center for Euro-Atlantic Studies CEAS). Influența Chinei în regiune prin Inițiativa „Belt and Road” (BRI) este emblematică pentru potențialul Chinei de a determina instabilitate economică în regiunea vest-balcanică. Aceasta deoarece proiectele dezvoltate prin BRI pot presupune beneficii în termeni economici, dar și o serie de riscuri. Mai exact, în termenii experților Băncii Mondiale, „coridoarele de transport din BRI au potențialul de a îmbunătăți substanțial comerțul, investițiile străine și condițiile de trai pentru cetățenii statelor participante la inițiativă – dar doar în situația în care China și economiile care sunt incluse în acest coridor adoptă reforme politice mai profunde, își cresc transparența, își extind activitățile comerciale, își îmbunătățesc sustenabilitatea datoriilor, și își micșorează riscurile de mediu, sociale și legate de corupție” (International Bank for Reconstruction and Development/ The World Bank 2019, xiii). De asemenea, în ceea ce privește implicarea financiară a Chinei în Balcanii de Vest, este notabil faptul că, în mare parte, aceasta constă în împrumuturi și nu în investiții⁶³.

Totuși, UE rămâne principalul partener economic al actorilor vest-balcanici (Zweers, și alții 2020, 11-12). Mai mult, în timpul pandemiei, investiția UE a fost de 3,3 miliarde de euro (Consiliul European 2021), ceea ce face UE cel mai mare investitor și partener comercial pentru statele din acest spațiu. În plus, la finele anului 2020, a fost lansat *Planul Economic și de Investiții pentru Balcanii de Vest*, prin care sunt puși la dispoziție 9 miliarde de euro pentru fonduri nerambursabile și 20 de miliarde de euro în împrumuturi pentru investiții în următorii 9 ani (European Commission 2020). Având în vedere perspectiva aderării acestor state la UE, Planul Economic și de Investiții este croit în concordanță cu prioritățile stabilite la nivelul UE – buna guvernare ca precondiție pentru creșterea economică, energie curată și economie „verde”, dezvoltarea sectorului digital, dezvoltarea capitalului uman, integrare economică regională și integrare cu UE (European Commission 2020).

În ceea ce privește Balcanii de Vest putem conchide că acțiunile de stabilizare întreprinse de actorii euroatlantici au avut succes, statele devenind mai

⁶³ Proiectul unei autostrăzi din Muntenegru este mai mult decât ilustrativ în acest caz. Lansat în 2015, proiectul construcției autostrăzii a fost finanțat de China printr-un împrumut bancar și executat de o companie de construcții chineză. Pe fondul fluctuațiilor economice, în 2018, după construirea a doar 41 de km de autostradă din cei 170 planificați, datoria publică a Muntenegrului crescuse cu 20% din PIB. La începutul anului 2021, când datoria statului vest-balcanic către China se apropie de 100% din PIB, autostrada măsura tot 41 km, însă proiectul riscă să falimenteze statul muntenegrin, dat fiind că din acest an Podgorița ar trebui să înceapă să returneze împrumutul (Atoyan, și alții 2018, 21).

stabile de-a lungul timpului (Fund for Peace 2021), dar limitat. Sunt state cu regimuri politice hibride, fiind vulnerabile la acțiunile Federației Ruse. De altfel, sunt state unde Moscova își menține influența în primul rând de manieră *soft* (stimulente economice, campanii de informare favorabile Rusiei și defavorabile Occidentului). Astfel, în contextul războiului hibrid, statele din Balcanii de Vest pot fi valorificate ca instrument pentru a pune presiune, pentru a șantaja sau pentru a crește nivelul de insecuritate (sau reprezentarea socială a insecurității) la nivelul actorilor occidentali.

În concluzie, în regiunea vest-balcanică, există un cumul de factori interni și externi care, împreună, constituie obstacole în stabilizarea sustenabilă a acesteia pe termen lung:

- vulnerabilități structurale – instabilitate politică, economică, lipsa bunei guvernări, context social favorabil conflictelor interetnice;
- dezvoltare a naționalismului și autoritarismului în Serbia;
- principalele surse de instabilitate regională sunt ancorate în dinamica internă a BiH, în conflictul Serbia-Kosovo și în implicațiile parteneriatului dintre Rusia, pe de o parte, și Serbia și R. Srpska, de cealaltă;
- interes direct al actorilor occidentali către stabilizare, urmărit în primul rând prin mijloace soft – procesul de aderare și condiționalitățile acestuia; succesul acestui proces este limitat de carențele în planul bunei guvernări;
- relații privilegiate ale Rusiei cu Serbia; în primul caz, contribuie la limitarea condiționalităților impuse de relațiile dintre Belgrad și Brussels și întreține starea conflictuală cu Kosovo, sprijinind poziția Belgradului în Consiliul de Securitate al ONU;
- relații privilegiate cu R. Srpska, unde alimentează aspirațiile de secesiune de BiH;
- China are o puternică amprentă în plan economic și politic, oferind sprijin financiar fără condițiile impuse de Bruxelles, ceea ce poate face cooperarea cu Beijing mai atractivă pentru o clasă politică caracterizată într-o mare măsură de corupție, dar cu mai puțină transparență în plan politic;
- China poate sprijini Rusia în Consiliul de Securitate ONU, inclusiv în privința cazurilor de secesiune din regiune;
- actorii euroatlantici se confruntă cu un fenomen extins al fragmentării, nu doar pe plan intern, ceea ce le afectează credibilitatea pe plan internațional, dar și în ceea ce privește problemele de afaceri externe, inclusiv procesul de extindere în Balcanii de Vest.

Toate acestea, ne determină să considerăm că, în orizontul de timp al anului 2040, Balcanii de Vest vor fi caracterizați de următoarele aspecte:

- integrarea incompletă a actorilor vest-balcanici, ceea ce va contribui la menținerea unei relative instabilitate în regiune (pe fondul lipsei acordului statelor membre UE privind Balcanii de Vest, perspectiva reformării politicii de extindere, concomitent cu ritmul lent și dificultățile actorilor din regiune în implementarea reformelor necesare, precum și implicarea altor actori ai arenei internaționale);
- conflictul Serbia–Kosovo rămâne una dintre posibilele surse de instabilitate pe termen lung în Balcanii de Vest; blocajul în negocieri, eficiența limitată a măsurilor UE, lipsa de acord între statele membre UE privind politica de extindere, criza politică internă a UE, alături de implicarea Rusiei fac puțin probabilă identificarea unei soluții chiar și pe termen lung, ceea ce ne determină să considerăm că nici în orizontul de timp al anului 2040 procesul de normalizare a relațiilor dintre Serbia și Kosovo nu se va fi încheiat;
- separarea RS de BiH, dat fiind caracterul constant al solicitărilor de acest tip ale sârbilor bosniaci, al ineficienței modului de organizare a guvernării prin Acordul de la Dayton, precum și datorită eventualului sprijin pe plan internațional din partea Federației Ruse, susținută de China în Consiliul de Securitate ONU;
- acutizarea instabilității politice, economice și sociale regionale, având în vedere că, în această regiune, există un cumul de condiții care țin deopotrivă de vulnerabilitățile structurale ale statelor din acest spațiu, dar și de modul în care actorii externi își promovează interesele în regiune.

Amenințări și riscuri pentru România. Orizont 2040

În acest context, având în vedere, în primul rând, proximitatea geografică a României de această regiune, și, în al doilea, statutul de stat membru al NATO și UE, pentru țara noastră decurg o serie de amenințări de securitate. În egală măsură, apartenența la cele două organizații a generat de-a lungul timpului beneficii în ceea ce privește prevenirea și/sau gestionarea unor riscuri și amenințări de securitate. Spre exemplu, un posibil rezultat al creșterii instabilității în regiunea vest-balcanică ar putea consta în dezvoltarea *activităților de criminalitate organizată*. În acest context, frontiera comună cu Serbia, precum și caracterul limitat al capacității instituțiilor de implementare a politicilor statului în beneficiul cetățenilor sau persistența unor lacune legislative în domeniul securității naționale ar putea constitui vulnerabilități pentru România

(Administrația Prezidențială, 2020, pg. 28-29). În plus, sprijinul financiar din partea actorilor occidentali pentru cei vest-balcanici, precum și măsurile de prevenire a acestui tip de amenințări pot reduce probabilitatea la nivel scăzut, iar impactul la nivel neglijabil, ceea ce ar defini un nivel de risc scăzut pentru această amenințare.

De asemenea, accentuarea instabilității regionale cu rădăcini în tensiunile interetnice în interiorul statelor, precum și în relațiile conflictuale dintre entitățile statale din regiune constituie un teren propice pentru dezvoltarea terorismului. Aceasta cu atât mai mult cu cât, dată fiind prezervarea tensiunilor interetnice, extremismul naționalist își găsește un teren propice de dezvoltare în această regiune. Riscul ca acest fenomen să ia amploare este cu atât mai mare cu cât invocarea radicalizării islamice poate alimenta discursul naționalist. În acest context, o amenințare pentru România, în orizontul de timp al anului 2040, constă în *posibile acțiuni teroriste*.

Documentele oficiale ale României menționează o serie de vulnerabilități ce ar putea fi exploatare în contextul acestei amenințări, cum ar fi: a) persistența unor deficiențe de gestionare sau comunicare publică ale autorităților naționale în momente sensibile, urgențe civile sau situații de urgență; b) persistența unor lacune legislative în domeniul securității naționale; c) nivelul scăzut al culturii de securitate la nivelul societății și al aparatului decizional (Administrația Prezidențială, 2020, p. 29); d) temporizarea proceselor de adaptare a Alianței la amenințările din vecinătatea estică și sudică (Ministerul Apărării Naționale, 2021a, p. 8). Având în vedere contextul intern al statelor vest-balcanice, dar și reformele impuse prin cooperarea cu NATO sau UE considerăm că această amenințare are o probabilitate scăzută. De asemenea, plecând de la faptul că „în plan național nivelul amenințării teroriste își menține caracterul de oportunitate” (Ministerul Apărării Naționale 2021b, 13), precum și măsurile întreprinse pentru prevenirea unor astfel de evenimente, considerăm că impactul ar fi unul marginal, nivelul de risc rămânând unul scăzut.

Acutizarea instabilității politice, economice și sociale face ca scenariul apariției de conflicte în această regiune să fie unul cu probabilitate medie. În secțiunea dedicată competiției geopolitice între marile puteri am concluzionat că, în regiunile din vecinătatea României (inclusiv în Balcanii de Vest), un posibil conflict ar putea apărea ca urmare a contagiunii creșterii conflictualității dintre marile puteri, având în vedere că toate au o prezență economică și politică în acest spațiu. În plus, protagoniștii competiției geopolitice au poziții distincte în ceea ce

privește viitorul parcurs al Balcanilor de Vest⁶⁴ și soluționarea unor probleme cum ar fi disensiunile dintre Belgrad și Priștina sau dintre BiH și RS. Probabilitatea ca marile puteri să fie atrase într-un conflict în regiune în baza relațiilor cu actorii regionali crește, dacă avem în vedere perspectivele slabe ca relațiile dintre Serbia și Kosovo sau dintre BiH și RS să se îmbunătățească semnificativ în orizontul de timp al anului 2040. Astfel, apariția de conflicte de mică intensitate și durată limitată nu este exclusă. Prin urmare, în condițiile accentuării competiției geopolitice între marile puteri, al tergiversării integrării statelor vest-balcanice în organizațiile euroatlantice, concomitent cu conflictualitatea în formă hibridă și evoluția regiunii în direcția instabilității, un scenariu cu nivel de probabilitate ridicat este dezvoltarea unei atitudini negative a actorilor vest-balcanici față de România, ca stat membru NATO și UE, posibilitatea apariției de crize diplomatice bilaterale⁶⁵ și, implicit, deteriorarea relațiilor dintre București și actorii din regiune.

Plecând de la premisa că, până în 2040, mediul de securitate vest-balcanic, va deveni mai instabil, o altă amenințare pentru România ar consta în *coordonarea de acțiuni destabilizatoare dinspre zonele de criză sau conflict, îndreptate împotriva României*. Aceste acțiuni ar putea viza domeniul economic, politic sau social. Aceasta cu atât mai mult cu cât instabilitatea din Balcanii de Vest poate și este valorificată în contextul confruntării hibride dintre Federația Rusă și actorii occidentali, constituindu-se într-o posibilă pârghie de destabilizare a blocului occidental în acest context.

În ciuda existenței unor vulnerabilități ale României în fața acestei amenințări, pe care le-am menționat anterior, consider că nu trebuie sublimitate nici beneficiile economice rezultate pentru actorii vest-balcanici din cooperarea cu UE și istoricul pașnic al relațiilor dintre România și statele din acest spațiu. Așadar probabilitatea acestei amenințări este una scăzută. Impactul în plan economic ar putea viza crearea de deficiențe în relație cu comunitatea europeană și euroatlantică. La nivel politic, ar putea afecta interesele României în ceea ce privește promovarea și susținerea securității și stabilității în regiunea învecinată (Administrația Prezidențială, 2020, p. 16). La nivel social, astfel de acțiuni ar putea urmări crearea de tensiuni în interiorul societății românești, promovând o

⁶⁴ A se vedea capitolul *Competiția geopolitică între marile puteri*, pp. 80-87.

⁶⁵ Un exemplu elocvent în această direcție îl constituie incidentul diplomatic din cursul anului 2019, când Serbia a acuzat România că a blocat un transport de echipamente militare pe Dunăre dinspre Rusia, în condițiile în care Bucureștiul a respectat condițiile subiacente sancțiunilor impuse de UE Federației Ruse în contextul evenimentelor din Ucraina. (Mediafax 2019).

serie de tematici specifice discursului iliberal, populist și extremismului naționalist și, eventual, chiar invocând situații precedente specifice evoluțiilor vest-balcanice. Totuși, considerăm impactul unei astfel de amenințări unul marginal, România reușind, și în aceste condiții să își mențină securitatea și apărarea, deși ar putea genera o serie de disfuncții în plan economic sau politic sau chiar apariția de tensiuni sociale. Prin urmare, plecând de la raportul dintre probabilitatea și impactul acestei amenințări, considerăm că, în orizontul anului 2040, nivelul de risc aferent coordonării de acțiuni destabilizatoare dinspre zonele de criză sau conflict îndreptate împotriva României este unul scăzut.

Concluzii

Statele vest-balcanice au înregistrat progrese de-a lungul timpului în ceea ce privește nivelul de stabilitate, însă studiile în domeniu arată că, în ciuda parcursului pozitiv, ele rămân instabile. Totodată, evoluția lor către sisteme de guvernare autocratice (Serbia), blocajul politic și tendințele separatiste (BiH), menținerea tensiunilor interetnice care se reflectă și în plan politic, lipsa unei soluții pentru conflictul dintre Serbia și Kosovo, precum și accentuarea competiției între marile puteri, prezența politică și economică a acestor puteri în regiune și implicațiile războiului hibrid ne determină să considerăm că actualul context este favorabil evoluției regiunii Balcanilor de Vest pe direcția creșterii instabilității în orizontul de timp al anului 2040.

Data fiind apropierea geografică dintre România și regiunea Balcanilor de Vest, este de așteptat ca accentuarea nivelului de instabilitate să se repercuteze și asupra țării noastre. Însă, având în vedere vulnerabilitățile României, statutul de stat membru NATO și UE, experiența câștigată în gestionarea unor amenințări precum terorismul sau criminalitatea organizată, considerăm că acestea au un nivel de risc scăzut.

BIBLIOGRAFIE:

- Administrația Prezidențială. 2020. *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024*. „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”. București. Accesat la 11.11.2021. https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf
- Agerpres. 2021. "Ciocniri violente în nordul Kosovo, soldate cu rănirea de civili sârbi și polițiști kosovari." *Agerpres*, 10 13. Accesat la 14.10.2021.

- https://www.agerpres.ro/politica-externa/2021/10/13/ciocniri-violente-in-nordul-kosovo-soldate-cu-ranirea-de-civili-sarbi-si-politisti-kosovari--795935?fbclid=IwAR3Yx9h80X6Th9_p5qCYc-f5T2lhcJ6esVmMfxIDU0BSykgSinVqux0vKVM
- . 2018. "Serbia/Kosovo: Washingtonul, favorabil unui eventual schimb de teritorii." *Agerpres*, 8 24. Accesat la 02.11.2021. <https://www.agerpres.ro/politic-ex/2018/08/24/serbia-kosovo-washingtonul-favorabil-unui-eventual-schimb-de-teritorii--165301>
- Ambassade de France en Lettonie. 2019. "Ambassadors' conference – Speech by M. Emmanuel Macron, President of the Republic." Accesat la 10.10.2021. <https://lv.ambafrance.org/Ambassadors-conference-Speech-by-M-Emmanuel-Macron-President-of-the-Republic>.
- Atoyan, Ruben, Dora Benedek, Ezequiel Cabezon, Giuseppe Cipollone, Jacques Miniane, Nhu Nguyen, Martin Petri, Jens Reinke, and James Roaf. 2018. "Public Infrastructure in the Western Balkans. Opportunities and Challenges." International Monetary Fund. Accesat la 10.09.2020. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/DP/2018/45547-western-balkans-public-infrastructure-020818.ashx>
- Bajrovic, Reuf, Richard Kraemer, and Emir Suljagic. 2018. "Bosnia on the Chopping Block: The Potential for Violence and Steps to Prevent it." Foreign Policy Research Institute. Accesat la 10.10.2020. <https://www.fpri.org/article/2018/03/bosnia-russian-chopping-block-potential-violence-stepsprevent/>
- Bechev, Dimitar. 2017. *River Power: Russia in South Eastern Europe*. Yale University Press.
- Buzan, Barry. 2000. *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*. Chișinău: Editura Cartier.
- Buzan, Barry, and Ole Waever. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Center for Euro-Atlantic Studies CEAS. n.d. "Economic Relations between Serbia and China – Steel Friendship, Or?" Accesat la 02.02.2021. <https://vilniusinstitute.lt/wp-content/uploads/2020/02/ECONOMIC-RELATIONS-BETWEEN-SERBIA-AND-CHINA-%E2%80%93-STEEL-FRIENDSHIP-OR.pdf>
- CIA World Factbook. 2021. "Bosnia and Herzegovina." Accesat la 15.10.2021. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/bosnia-and-herzegovina/#people-and-society>

- CIA World Factbook. 2021. "Montenegro." Accesat la 11.11.2021. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/montenegro/>
- CIA World Factbook. 2021. "North Macedonia." Accesat la 11.11.2021. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/north-macedonia/>
- Consiliul European. 2021. "Infographic - COVID-19: over €3.3 billion support for the Western Balkans." Accessed 9 9, 2021. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/economic-support-to-western-balkans/>
- Deutsche Welle. 2021. "Germany renews call to sanction Bosnian Serb leader Milorad Dodik?" *Deutsche Welle*, 12 13. Accesat la 20.12.2021. <https://www.dw.com/en/germany-renews-call-to-sanction-bosnian-serb-leader-milorad-dodik/a-60110636>
- Ejdus, Filip. 2014. "Serbia's Military Neutrality: Origins, effects and challenges." *Croatian International Relations Review* 20 (71).
- European Centre for Minority Issues Kosovo. n.d. "Community Profile: Serb Community." Accesat la 12.11.2021. <https://www.ecmikosovo.org/uploads/Serbcommunity1.pdf>
- European Commission. 19 octombrie 2021. "2021 Enlargement package: European Commission assesses and sets out reform priorities for the Western Balkans and Turke." Accesat la 20.10.2021.
- European Commission. 2021. "Berlin Summit: Western Balkans strengthen regional cooperation and foster closer ties with the EU, 5 iulie 2021." Accesat la 07.07.2021. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3401
- European Commission. 2020. "Economic and Investment Plan for the Western Balkans." Brussels. <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/economic-and-investment-plan-brochure.pdf>
- European Commission. 2020. "Western Balkans Summit in Sofia: Important steps taken to advance regional cooperation to boost socio-economic recovery and convergence with the EU." Accesat la 12.10.2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2051
- European Politics and Policy. 2016. "Serbian parliamentary election 2016: A gamble that almost backfired." London School of Economics and Political Science. Accessed 3 3, 2021. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2016/04/26/serbian-parliamentary-election-2016-a-gamble-that-almost-backfired/>
- Fund for Peace. 2021. "Country Dashboard. Bosnia and Herzegovina." Accesat la 11.11.2021. <https://fragilestatesindex.org/country-data/>
- Fund for Peace. 2021. "Country Dashboard. Serbia." Accesat la 11.11.2021. <https://fragilestatesindex.org/country-data/>

- . 2021. *Fragile States Index, Indicators*. Accesat la 10.10.2021. <https://fragilestatesindex.org/indicators>
- Fund for Peace. 2021. *Fragile States Index. Annual Report*. Fund for Peace. Accesat la 11.11.2021. <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2021/05/fsi2021-report.pdf>
- Human Rights Watch. 2019. *Serbia/Kosovo Events of 2018*. Human Rights Watch. Accesat la 10.10.2021. <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/serbia/kosovo#>
- Human Rights Watch. 2020. "Serbia/Kosovo Events of 2019." Accesat la 10.10.2021. <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/serbia/kosovo>
- Human Rights Watch. 2021. "Serbia/Kosovo Events of 2020." Accesat la 11.11.2021. <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/serbia/kosovo>
- IISS. 2021. *The Military Balance. The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics*. The International Institute for Security Studies, London: Routledge. Taylor & Francis Group.
- International Bank for Reconstruction and Development/ The World Bank. 2019. "Belt and Road Economics. Opportunities and Risks of Transport Corridors." Accesat la 10.08.2020. <https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/publication/belt-and-road-economics-opportunities-and-risks-of-transport-corridors>
- Lukovic, Dragan. 2019. "Military neutrality of the Republic of Serbia." Council for Strategic Policy. Accesat la 10.10.2021. <https://cfsp.rs/2019/10/07/military-neutrality-of-the-republic-of-serbia/>
- Mediafax. 2019. "MAE reacționează la acuzațiile Serbiei că ar fi blocat 30 de tancuri provenite din Rusia, pe Dunăre." *Mediafax*, 7 26. Accesat la 20.09.2021. <https://www.mediafax.ro/externe/mae-reactioneaza-la-acuzatiile-serbiei-ca-romania-ar-fi-blocat-30-de-tancuri-provenite-din-rusia-pe-dunare-18251335>
- Ministerul Apărării Naționale. 2021b. *Carta albă a apărării*. Accesat la 11.11.2021. <https://sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads/2021/03/CARTA-ALBA-A-APARARII-.pdf>
- Ministerul Apărării Naționale. 2021a. *Strategia Militară a României. Capacitate defensivă credibilă, pentru o Românie sigură într-o lume marcată de noi provocări*. București. Accesat la 11.11.2021. <https://sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads/2021/08/STRATEGIA-MILITARA-A-ROMANIEI-1.pdf>
- NATO. 2021. *NATO-SERBIA Relations*. 6 4. Accesat la 10.10.2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50100.htm

- New York Times. 2014. "Ultranationalist-Turned-Liberal Is Expected to Lead Serbia." 3 17. Accesat la 11.11.2021. <https://www.nytimes.com/2014/03/18/world/europe/ultranationalist-turned-liberal-is-expected-to-lead-serbia.html>
- Radio Free Europe. 2020. "Serbia Withdraws From Belarus Military Exercise, Citing EU Pressure." *Radio Free Europe*, 9 20. Accesat la 09.09.2021. <https://www.rferl.org/a/serbia-withdraws-from-belarus-military-exercise-citing-eu-pressure/30829735.html>
- Reuters. 2017. "Bosnian Serbs celebrate divisive national holiday, defying court." *Reuters*, 1 9. Accesat la 02.11.2020. <https://www.reuters.com/article/us-bosnia-serbs-holiday/bosnian-serbs-celebrate-divisivenational-holiday-defying-top-court-idUSKBN14T1T9>
- . 2021. "EU restates Balkan membership guarantee but won't say for when." *Reuters*, 10 6. Accesat la 11.11.2021. <https://www.reuters.com/world/europe/despite-french-push-eu-leaders-divided-over-common-defence-strategy-2021-10-06/>
- . 2019. "France under fire for 'historic error' of blocking Balkan EU hopefuls." *Reuters*, 10 18. Accesat la 10.10.2021. <https://www.reuters.com/article/us-eu-summit-balkans-idUSKBN1WX1CT>
- . 2020. "Serbia to keep balancing West, Russia and China, president says", în *Reuters*, 11 June 2020, URL: . Accesat la 11 iunie 2020." *Reuters*, 6 11. Accesat la 05.07.2020. <https://www.reuters.com/article/us-serbia-president-interview-idUSKBN23I21E>
- Schmidt, Christian. 2021. "Letter dated 29 October 2021 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council." UN. Accesat la 05.11.2021. Letter dated 29 October 2021 from the Secretary-General.
- Smith, Michael. 1997. "Regions and regionalisms." In *Issues in World Politics*, by Brian White, Richard Little and Michael Smith, 69-89. MacMillian Publishers Limited. doi:<https://doi.org/10.1007/978-1-349-25639-6>
- Stratulat, Corina. 2017. "Democratization via EU integration: Fragile resilience and resilient." In *Resilience in Western Balkans*, by Sabina Lange, Zoran Nechev and Florian Trauner, 11-16. Brussels: European Union Institute for Security Studies. Accesat la 06.06.2021. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Report_36_Resilience%20in%20the%20Western%20Balkans_0.pdf
- The Guardian. 2018. "Arms shipment to Bosnian Serbs stokes EU fears." *The Guardian*, 2 13. Accesat la 10.10.2020. <https://www.theguardian.com/world/2018/feb/13/bosnianserb-police-arms-purchase-stokes-eu-fears>

- The International Institute for Middle East and Balkan Studies. 2021. "Russia establishes its modus operandi in Bosnia and Herzegovina." Accesat la 02.12.2021. https://www.ifimes.org/en/researches/2021-bosnia-and-herzegovina-2021-russia-establishes-its-modus-operandi-in-bosnia-and-herzegovina/4958#_ftn1
- Transparency International. 2021. "Corruption Perception Index." Accesat la 11.11.2021. <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/srb>
- V-DEM. 2021. *Autocratization Turns Viral. Democracy Report*. University of Gothenburg. Accesat la 11.11.2021. https://www.v-dem.net/static/website/files/dr/dr_2021.pdf
- Zweers, Wouter, Vladimir Shopov, Frans-Paul van der Putten, Mirela Petkova, and Maarten Lemstra. 2020. *China and the EU in Western Balkans. A Zero-Sum Game?* Netherlands Institute of International Relations, Clingendael. Accesat la 09.09.2021. <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2020-08/china-and-the-eu-in-the-western-balkans.pdf>

CAPITOLUL 13

REGIUNEA ORIENTULUI MIJLOCIU ȘI AFRICII DE NORD

Mirela Atanasiu

Regiunea Orientului Mijlociu și Africii de Nord (MENA) reprezintă una dintre cele mai complexe și conflictuale areale din lume, având importanță strategică pentru România datorită proximității sale geografice. Această vecinătate creează între cele două o relație bicefală. Pe de o parte, facilitează României accesarea mai facilă la oportunitățile regiunii, dar, pe de altă parte, determină afectarea securității sale naționale prin importarea unor efecte negative rezultat al provocărilor active manifestate în MENA.

Factorii de risc, precum instabilitatea mediului regional de securitate generată de tensiuni și conflicte diverse (terorism, războaie civile și proxy⁶⁶, conflicte sectare, religioase sau etnice, nemulțumiri ale societății civile pe fondul existenței unor guverne autoritare etc.), care au fragilizat structurile de guvernare și infrastructura de susținere a unui nivel de viață decent pentru o largă parte din populație au dispersat amenințările și în regiunile vecine. Astfel, mediul de instabilitate regională determină populația autohtonă să își părăsească locuințele, imigrând de multe ori ilegal, ceea ce induce efecte negative în statele tranzitate și în statele-gazdă atât din prisma necesității de gestionare a unui flux migraționist accentuat, cât și a intensificării unor activități ilegale coroborate imigrației neregulate (extinderea rețelelor de crimă organizată transfrontalieră și a acțiunilor acestora – trafic de persoane, droguri, armament –, accentuarea fenomenelor de corupție, economie subterană și spălare de bani etc.). De altfel, toate aceste amenințări importante din MENA, care încep să își facă simțită prezența din ce în ce mai des, au determinat o reală schimbare de paradigmă în modul de gândire a securității României asupra acestei zone de interes strategic, fapt identificat în *Strategia Militară a României* din anul 2016.

⁶⁶ Acestea sunt detaliate în lucrarea „Middle Eastern Proxy Wars Waged on the Background of Civil Wars” publicată anterior în revista *Vojenské Rozhledy*.

Model explicativ

Analiza din punct de vedere al geopoliticii, relațiilor internaționale și studiilor de securitate a spațiului Orientului Mijlociu și Africii de Nord, ca mediu de influență a securității naționale a României, se circumscrie unui cadru analitic mai larg care cuprinde zonele sale de interes strategic (ZIS), respectiv „spațiile și zonele ce țin de domeniile politic, economic, informațional, cognitiv, cibernetic, militar etc.” (Anton; Văduva, 2015, 12), importante pentru sine și aliații săi. Acest cadru de analiză presupune cunoașterea aprofundată și cât mai cuprinzătoare a acestor zone considerând aspecte: geopolitice (caracteristici ale regiunii ce decurg din geografia sa, demografie în mișcare, schimbări climatice, oportunități economice etc.); de relații internaționale (relații regionale de natură diversă între actori statali, organizații internaționale sau actori nonstatali, tipuri de guvernare, diplomatie, balanța regională de putere etc.); de securitate militară și nonmilitară (politic, economic, social, informațional, cognitiv, cibernetic etc.).

Printre zonele de interes strategic identificate în documentele strategice naționale se numără Balcani, Regiunea Mării Negre, MENA, Rusia etc. Totuși, cercetarea din acest capitol este limitată de existența a două condiționalități: în primul rând, tema generală a studiului de cercetare este arondată problematicii mai restrânse a riscurilor și amenințărilor și nu a celei de realizare a unui tablou complet al valențelor geopolitice, de relații internaționale și de securitate regională a zonelor de interes strategic ale României; în al doilea rând, capitolul de față este concentrat pe analiza amenințărilor provenite dintr-o anumită zonă de interes strategic național – MENA – care odată identificată ca prezentând „riscuri ridicate de securitate” (SMR 2021, 8), în proximitatea statului român, denotă necesitatea acordării unei atenții speciale analizei acesteia. Astfel, scopul capitolului este rezumat la analizarea caracteristicilor, dinamicii și consecințelor generale ale amenințărilor generate în spațiul MENA, în prezent, și în orizontul de timp 2040 și a riscurilor lor asociate din perspectiva efectelor produse în planul securității României.

Principalele obiective subsumate scopului stabilit al cercetării sunt: identificarea de amenințări *per se* generate în MENA care s-ar putea propaga pe termen scurt și mediu afectând securitatea României pe fondul exploatarei unor vulnerabilități sistemice ale acesteia (care vor fi și ele prezentate în acest context așa cum se regăsesc în documentele strategice naționale); analiza potențialului amenințărilor identificate în MENA de a se transforma în sursă, factori sau vectori pentru alte amenințări propagate în teritoriul României; identificarea unor elemente și situații care să faciliteze evaluarea empirică a nivelului de risc al

amenințărilor cu probabilitate de afectare a securității naționale a României; prezentarea unor metode de contracarare a amenințărilor actuale și potențiale la adresa securității României așa cum se regăsesc în diferitele strategii naționale din domeniu, pe fondul vulnerabilităților identificate. Ca metodă de lucru se urmărește construcția logică ce decurge între următoarele elemente: *sursa amenințării – amenințare propriu-zisă – vulnerabilitate țintă – metode de contracarare*.

Descrierea situației curente

Transformări fundamentale, de multe ori imprevizibile, se petrec în mediul internațional de securitate pe fondul tranziției puterii dinspre Vest spre Est, transgresiunii de la unipolarism la multipolarism ce are loc cu gruparea și regrouparea unor puteri regionale, precum și dispersiei puterii dinspre actorii statali spre cei nonstatali. Toate aceste tendințe duc la reconfigurarea relațiilor de putere mondiale, ceea ce induce o augmentare a instabilității în plan global.

Mai mult, într-o eră a împuținării resurselor umane, dar și naturale (în special a celor de hrană și energie), MENA a căpătat o importanță, în creștere, pentru marii actori globali (SUA, China, Rusia, UE, Japonia, Coreea de Sud, India etc.), în contextul în care SUA este în prezent „principala putere externă și sursă de sprijin militar pentru statele MENA” (Cordesman, March 2021, 3), statele asiatice vor avea o dependență în creștere de exporturile de petrol din MENA și din Golf, care s-ar putea extinde până în 2050 (*IEO2021*, 17), iar Rusia joacă un rol major de securitate în Libia și Siria, dar și în comerțul regional cu armament. De aceea, se prefigurează ca regiunea să devină subiectul unei multipolarizări interesate accentuate pe termen scurt și mediu, de vreme ce reprezintă o sursă energetică esențială pentru economiile lumii⁶⁷ (*The World Bank* 2021) și găzduiește hub-uri (cel mai important este cel din Arabia Saudită) și rețele de transport petroliere și gazeifere (*Theodora website*, 2021), fiind în același timp și o sursă bogată⁶⁸ de resurse umane (UNICEF 2019, 4) pentru statele occidentale cu declin demografic de forță de muncă, dar și nod de transport global și piață importantă pentru produsele economiilor lumii.

⁶⁷ Regiunea Orientului Mijlociu și Africa de Nord (MENA) deține aproximativ 57% din rezervele dovedite de petrol ale lumii și 41% din resursele dovedite de gaze naturale.

⁶⁸ Între 2018 și 2040, o proporție fără precedent a populației MENA (aproximativ 50%) se va afla în anii lor productivi, demografia sa constituind un potențial dividend de creștere economică dacă este exploatat în regiune. Dar, cum perspectiva nu arată că regiunea se va stabili din punct de vedere al conflictualității, este foarte posibil ca mare parte a acestui rezervor de forță de muncă să migreze spre regiuni cu oportunități mai bune, statele Europei, spre exemplu, inclusiv România.

Pe lângă aceste dinamici centripete spre MENA a marilor puteri globale și nu numai, situația geopolitică actuală a regiunii este determinată și de unele tendințe generale manifestate aici, precum: *fragmentare etnico-religioasă accentuată în interiorul statelor* cu frontiere istorice delimitate de imperii colonialiste, generând tensiuni interconfesionale declanșatoare de crize, dar și de conflicte armate alimentate de violențe sectare; *persistența unor regimuri dictatoriale* care acționează în detrimentul drepturilor omului și a interesului propriilor cetățeni; *implicarea marilor puteri în conflictele din regiune*, pe fondul luptei pentru acces la resurse, în contextul „pacificării” regionale ce a generat o serie de războaie proxy; *criza refugiaților* în continuă desfășurare și *resurgența manifestărilor islamiste* (teroriste și/sau extremiste), ambele revărsate și în spații învecinate regiunii (Europa, Asia).

Pandemia, deși reprezintă în sine o amenințare gravă la adresa securității statelor MENA, are și rol catalizator exacerbând exponențial, pe fondul mediului conflictual accentuat și a guvernărilor fragmentate, o serie de vulnerabilități deja existente ale cetățenilor statelor din această regiune. Acestea nu sunt numai umanitare (sărăcie, boală, foamete, lipsa sau înăsprirea condițiilor minime vitale de existență etc.), sanitare (sisteme naționale de sănătate fragile, infrastructură medicală insuficientă sau inexistentă, lipsa materialelor de igienă și protecție, slaba accesare a facilităților de vaccinare etc.), ci și economice (inflație ridicată, șomaj generalizat, afectarea activității unor sectoare importante etc.) sau sociale (acces limitat la servicii sociale, educaționale sau religioase, risc crescut de violență domestică, înăsprirea controlului regimurilor autoritare asupra populației, diminuarea veniturilor etc.).

Situația regională este rezultanta, pe de o parte, a crizelor politice istorice (generate de scindarea religioasă între musulmanii șiiți și sunniți, repartizarea inegală a resurselor, urmările colonialismului) sau al celor mai recente, remanente tendințelor de reorganizare statală specifice *Primăverii Arabe*, dintre care unele s-au metamorfozat în conflicte militare intra sau interstatale persistente (Siria, Irak, Yemen, Libia, Palestina, Afganistan, Sahara de Vest, Eritreea etc.), culminând cu manifestările violente extreme ale organizațiilor teroriste islamiste (Stat Islamic, Al Qaeda, Hezbollah, Talibani etc.), iar, pe de altă parte, a rivalităților regionale (Iran-Israel, Turcia-Iran, Iran-Arabia Saudită; Iran, Irak-Siria; Egipt-Arabia Saudită; Algeria–Maroc etc.) experimentate de MENA și care împiedică o cooperare economică, politică sau militară funcțională în regiune și aduc și mai mult antagonism și tulburări în planul securității. De asemenea, țările

regiunii, în special cele musulmane, s-au arătat ostile, în mod tradițional, democrației, Israelului și intervenției occidentale.

Toate aceste manifestări conflictuale s-au arătat a fi factori negativi, dezintegratori, ce au contribuit la fragilizarea statalității pe fondul existenței unor regimuri dictatoriale, care au intensificat acțiunile violente (materializate în numeroase încălcări ale drepturilor omului) asupra propriilor populații civile în căutarea democrației, dar și acutizarea problemelor economice și sociale până la declanșarea unor crize umanitare endemice. Mai mult, ca rezultat al acestor manifestări, majoritatea statelor regiunii prezintă semne de traumă socială profundă și criză identitară care le afectează atât la nivel statal, cât și la nivel societal. Mai mult, Israelul, Egiptul, Siria și *Iranul* dețin capacități de arme chimice și au cel puțin capacitatea de a dezvolta arme biologice (Cordesman, March 2021, 4). Dintre acestea, Iranul se ridică ca o amenințare militară în Golf pentru vecinii săi arabi și reprezintă deja o amenințare majoră prin rachetele⁶⁹ deținute (Cordesman, March 2021, 43) și războiul hibrid desfășurat în subregiunea Golfului și față de Israel. Iranul sprijină guvernul sirian cu arme, fonduri și forțe militare.

Dintre statele regiunii, Turcia este un actor controversat care, în ultimii ani, a acționat contradictoriu vis-a-vis de implicarea occidentală asumată anterior, tendință care, dacă se acutizează, *poate modifica major balanța regională de putere*. Odată cu accederea la putere a președintelui Erdogan, statul turc a început să prezinte tendințe de autonomie față de partenerii tradiționali⁷⁰ manifestate în apropierea diplomatică de state cu tendințe de contestare a valorilor democratice (F. Rusă, Iran, China), șantajarea UE în problema imigrației spre Europa pentru a obține unele avantaje politice, tensionarea relațiilor cu alte state membre NATO (precum SUA, Grecia și Franța), antagonizarea frecventă a Israelului, dar și inițierea unor acțiuni ilegale sau la limita respectării normelor de drept internațional (exploatări ilegale de resurse în Marea Mediterană, implicarea în incidente militare cu nave rusești, atacarea forțelor kurde pe teritoriul sirian și strămutarea populațiilor kurde din zonele controlate de la granița turco-siriană etc.).

⁶⁹ Iranul deține rachete balistice ghidate de precizie și UAV-uri/drone, precum și rachete navale și aeriene de înaltă capacitate la nivelul forțelor din regiunea Golfului Persic și Golfului Oman.

⁷⁰ Turcia a arătat detașare față de valorile și politica NATO sau a aliatului său strategic SUA când, urmărindu-și interesele, a achiziționat sistemul de arme S-400 de la Rusia dincolo de sancțiunile occidentale, s-a angajat în acțiuni armate contra kurzilor pe teritoriul Siriei sau a intervenit militar în Libia.

O altă tendință viitoare preconizată de Banca Mondială arată că cea mai mare parte a regiunii MENA va deveni mai caldă și mai uscată datorită schimbărilor climatice, iar temperaturile mai ridicate și precipitațiile reduse vor spori apariția secetelor, efect care se concretizează deja în Maghreb, partea de vest a Africii de Nord. Mai mult, aici, aproximativ 65% din populație trăiește în zonele urbane, depășind media globală de 55%, care consumă aproximativ 78% din energia țărilor și produc mai mult de 60% din emisiile de gaze cu efect de seră (*The World Bank website*, September 2021).

În ce privește modul în care situația curentă din MENA afectează România, una dintre cele mai grave amenințări care a afectat Europa de Vest în ultimii ani – terorismul –, conform Departamentului Apărării al SUA, momentan, prezintă un nivel scăzut de risc nefiind raportate incidente teroriste semnificative, situație la care contribuie unii factori precum: fluxul de refugiați dinspre această regiune nu este încă unul semnificativ; România deține o comunitate musulmană foarte mică și bine integrată în societate; România are servicii de securitate robuste și eficiente (*US Department of State 2020*, 2). Totuși, țara noastră rămâne o țintă de oportunitate fiind expusă indirect, prin asociere cu statele europene implicate în combaterea terorismului (SNApT 2020, 18) pentru acest fenomen. De asemenea, chiar în contextul în care situația de securitate din MENA va rămâne predictibilă și liniară, fluxurile migraționiste vor viza în continuare România ca rută secundară de tranzit către spațiul occidental, context în care persoane având conexiuni cu organizații extremist-teroriste vor avea posibilitatea accesării teritoriului român (SNApT 2020, 18), de aceea un anumit nivel de alertă trebuie menținut.

Un fenomen îngrijorător, cu impact imprevizibil, în special pe fondul întoarcerii „luptătorilor europeni” radicalizați din MENA, este cel al accentuării criminalității organizate. Așadar, în contextul actual de securitate, efectele migrației ilegale, tendințele extremiste și accentuarea criminalității organizate sunt cele mai riscante amenințări pentru România, dinspre această zonă de interes a sa.

Proгноza situației de securitate – orizont 2040

Mediul de securitate actual, regional sau internațional, este imprevizibil, volatil și în continuă dinamică, caracteristici care odată cu înmulțirea tehnologiilor disruptive și facilitarea accesului la acestea se vor accentua. De aceea, variabilele actuale de securitate pot suferi modificări rapide care să

necesite abordări total opuse în analiza de risc. Totuși există unele coordonate mai previzibile care sunt prezentate în cele ce urmează.

Puterea în sistemul internațional va evolua în direcția includerii unui set mai larg de surse, dar niciun stat nu va mai domina singur toate domeniile și regiunile (*National Intelligence Council* 2021, 5). Dintre statele lumii, SUA și China vor avea cea mai mare influență asupra dinamicii globale, forțându-i pe ceilalți actori să acționeze în direcțiile dorite de ele. Dar Rusia, ca și alți actori statali și nonstatali emergenți, va pleda alături de China, pentru multipolaritate și pentru o viziune alternativă asupra rolului statului și drepturilor omului care să limiteze influența occidentală, context în care reconfigurarea relațiilor de putere se va face din ce în ce mai mult cu încălcarea normelor juridice internaționale, ceea ce va crește riscul izbucnirii unor conflicte interstatale.

Pe fondul intensificării conflictualității regionale, slăbirii sistemului normativ internațional, creșterii producției globale de armament (*Stockholm International Peace Research Institute* 2019), creșterii agresivității Iranului în regiune cu accederea sa la statutul de putere nucleară, înrăutățirii relațiilor Iranului cu Occidentul, accelerării programului nuclear iranian și agravării disensiunilor Iranului cu alte state regionale (Israel, Irak etc.) în Orientul Mijlociu se poate declanșa o situație provocatoare – *un conflict armat deschis* – între acest stat (sprijinit de actori statali și nonstatali cu ideologii similare) și puteri occidentale (inclusiv state membre NATO) cu interese regionale (*NATO Allied Command Transformation* 2017, 21).

Data fiind situația recentă a Turciei (declarațiile amenințătoare la adresa aliaților și vecinilor, relația tensionată cu Grecia, neacceptarea sa în UE, divergențele sale cu alte state ale NATO – SUA, Franța, Cipru etc.), în care arată detașare față de valorile europene și politica NATO, modificarea poziției Turciei în regiune din postura de actor care susține valorile euroatlantice într-unul care se apropie de Federația Rusă reprezintă o posibilă tendință pe termen mediu și lung. Această re poziționare strategică poate constitui o sursă de amenințare directă la adresa României atât prin ieșirea Turciei din Acordul cu UE pentru stoparea migrației, cu redirectionarea imigranților musulmani din MENA către ruta europeană prin Grecia (acțiune care la rândul ei are potențialul de a duce la declanșarea unui conflict deschis greco-turc), cât și prin facilitarea controlului regiunii de către actori ostili NATO și UE.

Documentele elaborate la nivel global, care prognozează renunțarea de către state la folosirea hidrocarburilor și trecerea la energie verde la orizont 2040-2050, relevă că o altă posibilă tendință pe termen mediu și lung în MENA este

aceea de retragere a marilor puteri (SUA, F. Rusă, China, UE etc.) din conflictele intrastatale existente în regiune ca urmare a pierderii interesului pentru rezervele de hidrocarburi, pe fondul adoptării economiilor „verzi” (BP Report 2020) (REN21 Report 2019), situație care va duce la transformarea focarelor regionale de conflict în „safe heaven”-uri pentru rețelele de crimă organizată și terorism.

Ca rezultat al încălzirii globale, din cele 33 de țări din lume care se preconizează că vor parcurge o criză acută a apei până în anul 2040, jumătate sunt situate în regiunea MENA (*Middle East Insurance Review 2015*). De asemenea, insecuritate alimentară va fi în creștere ca urmare a scăderii resurselor de apă și a ratei de producție internă de produse agricole, un factor fiind creșterea nivelului mărilor care va duce la salinizarea unor zone agricole precum Delta Nilului (*FAO 2015, 27*). Situația va fi cu atât mai critică cu cât, până în 2050, se estimează că numărul locuitorilor din MENA se va dubla, amplificând expunerea la pericole naturale și sociale.

În acest context, pe lângă conflictele interstatale pentru obținerea accesului la resursele de apă regionale, crește probabilitatea riscului de atacuri cibernetice asupra rafinăriilor, facilităților de producție și/sau export, sisteme electrice, precum cele survenite anterior în Iran⁷¹ asupra facilităților nucleare (HotNews, 2021) sau în Arabia Saudită asupra Aramco (Europa FM, 2021), inițiate de actori statali sau nonstatali, care să urmărească sistarea legăturii energie - apă - hrană în anumite zone sau state pentru obținerea unor scopuri politice. De altfel, pe termen mediu și lung, o amenințare identificată în documentele strategice românești este aceea a „utilizării noilor tehnologii de către entități ale criminalității organizate și infracționalității cibernetice, grupări și organizații cu profil terorist sau extremist și actori interesați să dezvolte acțiuni ofensive se va situa pe un trend ascendent” (SNApT 2020, 28). Evident, pe fondul intensificării conflictualității, înmulțirii populației și limitării accesului la resurse vitale crește vizibil riscul apariției unor noi valuri de migrație către Europa, sau România, dinspre MENA.

În noua paradigmă globală, situația de securitate din Orientul Mijlociu și Nordul Africii va fi și mai tensionată și fragilă pe fondul accentuării conflictualității inter- și intrastatale, înăspririi condițiilor de viață pentru populațiile din zonele afectate de conflicte, pandemie și/sau criza apei și de alimente, accentuarea activității grupărilor teroriste pe fondul lacunelor de

⁷¹ O serie de atacuri au avut loc asupra facilităților nucleare ale Iranului, (în septembrie 2010, virusul Stuxnet a provocat defecțiuni în flota de centrifuge utilizate pentru îmbogățirea uraniului; la 11 aprilie 2021, complexul nuclear Natanz suferă un incident).

guvernare din statele eșuate etc., toate acestea generând „provocări în creștere în asigurarea stabilității regionale, cu reverberații negative în plan global” (SNApT 2020, 20). De aceea, fiind în legătură directă cu procesele de reconfigurare geostrategică majoră, ca urmare a intervenției unor actori internaționali, statali sau organizaționali (SNApT 2020, 20), această caracteristică de destabilizare regională în creștere are impact și asupra intereselor de securitate ale României care se află în vecinătatea MENA.

Amenințări și riscuri asociate

Materializarea unui posibil conflict militar, având ca sursă de generare postura agresivă a Iranului în imediata vecinătate a României și implicând participarea unor state membre ale NATO, crește gradul de risc ca unele amenințări deja existente să se exacerbeze, iar altele noi să apară. Printre aceste *amenințări directe și indirecte*, se numără:

- creșterea instabilității în imediata vecinătate a României;
- utilizarea unor arme nucleare în proximitatea României;
- accelerarea procesului migrației ilegale cu afectarea teritoriului României corelată cu intensificarea activităților de crimă organizată (în special cele legate de trafic de persoane, coruperea personalului de frontieră etc.);
- acțiuni agresive ale unor teroriști infiltrați în grupurile de refugiați și migranți ilegali ce staționează/traversează teritoriul României;
- acțiuni disruptive fizice sau pe rețelele de social media ale unor grupări naționaliste extremiste împotriva decidenților statali în contextul implicării unor militari români în luptele împotriva Iranului;
- acțiuni teroriste asupra contingentelor militare românești care participă la gestionarea conflictelor în MENA.

Aceste amenințări manifestate pe fondul unor vulnerabilități ale României – precum poziționarea sa în vecinătatea MENA, gradul de permeabilitate al frontierei estice a NATO/UE, lipsa coerenței instituționale în implementarea politicii naționale referitoare la migrație și lacunele existente în procesul de monitorizare și blocare a discursurilor extremiste vehiculate pe social media –, ar avea ca impact multiplu din punct de vedere al domeniilor PMESII-PT: intensificarea fluxului imigraționist dinspre regiunea în conflict cu afectarea României (social); creșterea tendințelor naționaliste pe teritoriul național (socio-politic); necesitatea implicării în conflict cu contingente de forțe armate române în calitatea de stat-membru NATO (militar); limitarea capacității de promovare a intereselor strategice în plan regional (politic, economic).

O posibilă decizie politică a Turciei de ieșire din Acordul cu UE pentru stoparea migrației, pe fundalul reorientării sale către Est, va duce la înăsprirea condițiilor de imigrare în statele dezvoltate europene și a blocării frontierelor pentru a interzice valurile de emigranți dinspre sud, ceea ce ar avea drept consecință creșterea atractivității sosirii în România a emigranților ilegali din țările Orientului Mijlociu și Nordului Africii. În acest context, apare *amenințarea* adâncirii curentelor extremiste și naționaliste, dacă numărul de indivizi cu tendințe extremiste, infiltrați printre imigranți, ar deveni substanțial.

Terorismul islamist reprezintă o altă potențială amenințare în situația creată, prin materializarea unor atacuri inițiate asupra unor persoane sau obiective de pe teritoriul României, dar și prin prisma promovării unor activități specifice domeniului informațional „acțiuni ostile/de influență derulate în spațiul public, dezinformare, răspândirea de știri false/fabricate etc.”, pe fondul „vulnerabilității mediilor de socializare online” (SNApT 2020, 6). De aceea, aceste două amenințări au impact în special în plan politic, afectând ordinea de drept și statutul de stat democratic al României și în plan social prin perturbarea omogenității și coeziunii naționale, dar sunt afectate și domeniul economic și mediul informațional.

Pe fondul retragerii marilor puteri din conflictele existente în Orientul Mijlociu și Nordul Africii și al vulnerabilităților naționale cauzate de gradul de permeabilitate a frontierei pe flancul de sud-est al NATO/UE și de corupția personalului de la frontiere sau a celui de la nivel politic (luarea sau darea de mită, trafic de influență, infracțiuni financiare etc.) poate apărea amenințarea accelerării activității unor rețele transnaționale de criminalitate organizată pe axa MENA – Europa de Vest, care traversează România pentru trafic de droguri, persoane și/sau arme, manifestată prin constituirea unor „centre” de spălare a banilor sau a unor nuclee teroriste ca baze de acțiune către Europa occidentală, pe teritoriul român.

Impactul acestei amenințări pe fondul vulnerabilității induse de penetrarea frontierei de est a României de către rețelele de crimă organizată, ce au ca sursă de generare spațiul MENA, se reflectă în special în plan social prin scăderea „gradului de siguranță a cetățenilor prin protejarea vieții, integrității corporale și a dreptului de proprietate al acestora” (SNApT 2020, 33), în plan economic din cauza pagubelor aduse bugetului de stat național ca urmare a activităților de economie subterană, dar și în planul securității statului și a siguranței cetățenilor români prin „crearea unui context favorabil desfășurării altor tipuri de criminalitate gravă” (MAI 2020, p. 84) și al securității sociale prin efectele

produse asupra calității vieții, sănătății și ordinii sociale, în contextul în care „tolerarea introducerii ilegale în România de produse accizabile cu sustragerea de la plata taxelor duce la subminarea economiei naționale și la sabotarea îmbunătățirii standardului și condițiilor de viață ale cetățenilor” (MAI 2020, 84).

Modalități de contracarare a amenințărilor

Conștientizarea existenței vulnerabilităților și riscurilor generate de diversele amenințări identificate ca provenind din MENA reprezintă primul pas spre reducerea sau eliminarea condițiilor de materializare a acestora. Mai mult securizarea României față de acestea se realizează prin întreprinderea unor măsuri specifice de management al riscului care implică prevenirea transformării amenințărilor în agresiuni și combaterea efectelor fenomenelor disruptive declanșate de astfel de manifestări de insecuritate. Analizând documentele de securitate care prevăd aplicarea unor astfel de măsuri preventive și/sau corective, constatăm că acestea deja există prevăzute în unele dintre acestea.

Una dintre vulnerabilitățile cele mai importante, care poate fi exploatată în proliferarea amenințărilor din mediul extern al României o constituie gradul de permeabilitate al frontierei sale estice, respectiv posibilul punct de pătrundere al unor astfel de amenințări provenite din MENA. În scopul diminuării acestei vulnerabilități, în SNApT 2020, ca măsuri preventive în această direcție, sunt identificate: „intensificarea cooperării bilaterale și multilaterale cu aliații situați în lungul și în proximitatea flancului estic al NATO; susținerea demersurilor NATO de consolidare a prezenței aliate unitare și echilibrate pe flancul estic; valorificarea oportunităților României în formate colaborative relativ recente, congruente cu obiectivele și practicile NATO și UE, dar cu perspectivă ridicată de dezvoltare” (SNApT 2020, 9,17). În acest cadru, se remarcă dezvoltarea *Inițiativei celor 3 Mări*⁷² și *formatului București 9 (B9)*⁷³, ca și inițiativa unor state NATO de prezență consolidată la frontiera sa de est (SUA, Franța), pe fondul escaladării tensiunilor ruso-occidentale, constituind, astfel, o asigurare în plus de întărire a securității României și împotriva amenințărilor provenite din MENA.

⁷² Inițiativa reunește președinții celor 12 state membre ale UE (Austria, Bulgaria, Croația, Cehia, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, România, Slovacia și Slovenia), aflate între cele trei mări (Adriatică, Baltică și Neagră) care conlucrează pentru dezvoltarea economică comună, creșterea coeziunii europene și întărirea legăturilor transatlantice.

⁷³ Acțiunea, urmărind obținerea dialogului și colaborării multilaterale, a fost lansată la inițiativa româno-poloneză, participante fiind Bulgaria, Cehia, Estonia, Lituania, Letonia, Polonia, România, Slovacia și Ungaria.

O altă vulnerabilitate identificată la nivel național este aceea a coerenței instituționale slabe în ce privește implementarea politicilor referitoare la migrație, pentru limitarea efectelor acestora fiind considerate următoarele măsuri corective: „stabilirea unei politici coerente și a unor direcții de acțiune care să constituie o prioritate” în domeniul imigrației (Strategia Națională privind imigrația 2021-2024, Cap. II) și „transpunerea documentelor elaborate la nivel european care includ deja soluții la problema migrației, conform principiului cooperării și coerenței” (Strategia Națională privind imigrația 2021-2024, Cap. V, d).

O măsură preventivă ce poate preîntâmpina migrația dinspre regiunile învecinate de interes militar, economic, financiar, politic etc. (regiunea extinsă a Mării Negre, Balcanii de Vest, Africa de Nord și Orientul Mijlociu, Africa Subsahariană, Asia Centrală și Asia de Sud-Est), dar capabile de a difuza instabilitate către România, o reprezintă cooperarea pentru dezvoltare susținută cu acestea. În MENA, sub umbrela acestei măsuri, activitățile inițiate „vor viza întărirea statului de drept, tranziția spre democrație, pacea și securitatea, gestionarea durabilă a migrației, educația și formarea profesională, precum și dezvoltarea economică durabilă, agricultura și schimbările climatice” (MAE 2020, 18). De asemenea, printre măsurile preventive ce pot fi întreprinse de România în direcția diminuării instabilității în MENA se mai numără și „consolidarea cooperării cu state din Orientul Mijlociu și alte state active în această regiune, în vederea oferirii unei contribuții proprii la rezolvarea multiplelor crize din Orientul Mijlociu” (SNApT 2020, 31).

Pentru prevenirea accelerării activității infracționale generată de grupări transfrontaliere de crimă organizată sau teroriste pot fi luate măsuri generale preventive și corective, precum cele prevăzute în documente strategice de securitate ale României. Astfel, pe de o parte, printre măsurile *preventive*, identificăm: „reconfigurarea sistemului de ordine și siguranță publică, prin utilizarea eficientă a capacităților existente și prin creșterea numărului de personal operativ, care să ducă la consolidarea capacității de prevenție și reacție imediată, precum și a capacității de reziliență/adaptare instituțională în situații de risc”; „securizarea frontierei, în special a celei care este frontiera externă a Uniunii Europene”; „asigurarea interoperabilității și compatibilizării sistemelor de informații cu cele ale UE și NATO, în sensul optimizării cooperării transfrontaliere între autoritățile de aplicare a legii pentru punerea la dispoziție a informațiilor necesare pentru investigarea criminalității organizate și a terorismului” (SNApT 2020, 33-34).

Pe de altă parte, ca *măsuri corective* în cuprinsul aceluiași document se regăsesc: „identificarea și contracararea activităților derulate de rețele de crimă organizată, inclusiv transfrontalieră și destructurarea grupărilor infracționale” care, „prin acțiuni de influențare a capacității de decizie, activități economice ilegale, trafic de droguri de mare risc și migrație ilegală, pot afecta securitatea națională” (SNApT 2020, 34-35).

De asemenea, un aspect important care incumbă atât prevenție, cât și corecție, a unor situații generale sau punctuale care pot crea insecuritate la frontiera de est a UE, o reprezintă cooperarea internațională în formatele de cooperare regională existente (Convenția de cooperare polițienească din Europa de Sud-Est, Asociația Șefilor de Poliție din Europa de Sud-Est), cât și în cele dezvoltate la nivelul Uniunii Europene, precum EUROPOL și FRONTEX, dezvoltate în scopul principal al combaterii criminalității organizate transnaționale.

În ce privește amenințarea provenită din dezvoltările actuale ale fenomenului radicalizării și extremismului (inclusiv prin social media) în rândul societății civile naționale, ca măsuri mixte de prevenire și contracarare sunt identificate măsuri precum: „creșterea nivelului de alfabetizare funcțională pentru dezvoltarea gândirii critice și pentru reducerea gradului de vulnerabilitate a populației în fața fenomenului de răspândire de informații false, care pot avea consecințe negative pentru securitatea națională” (SNApT 2020, 11) și „prevenirea și contracararea riscurilor de natură teroristă asociate activităților unor organizații de profil, prezenței pe teritoriul național a membrilor sau adepților unor astfel de entități, intensificării propagandei extremist-jihadiste, în special în mediul online, și a proceselor de radicalizare în România” (SNApT 2020, 16). Prima măsură are ca public țintă în special masa populară vulnerabilă la astfel de tendințe pe fondul inexistenței unei culturi de securitate care să promoveze un nivel adecvat de conștientizare asupra tipurilor și formelor actuale de amenințări infodemice. Cea de-a doua urmărește conștientizarea și implicarea activă în combaterea unor astfel de manifestări atât a populației, sens în care pe lângă conștientizarea efectelor violente ale extremismului și radicalizării asupra societății este necesară și creșterea conștiinței civice a acesteia, dar și a structurilor abilitate cu prevenirea, monitorizarea și eradicarea unor astfel de tendințe.

Pentru diminuarea/eliminarea vulnerabilităților militare ale contingentelor române în situația participării într-un conflict militar alături de NATO ca măsură preventivă (dar și corective) eficientă vedem „creșterea nivelului de pregătire a

personalului militar și a interoperabilității forțelor armate ale României în cadrul NATO” (SNApT 2020, 17). Evident, există multe alte măsuri, care chiar dacă nu țintesc exact această vulnerabilitate, sprijină contracararea ei, de exemplu, măsura permanentă de alocare a unor bugete optime anuale, care să permită investiții în îmbunătățirea capabilităților militare ale României.

Concluzii

Proximitatea geografică a Orientului Mijlociu și Africii de Nord - regiune caracterizată, pe ansamblu, de conflictualitate într-o paletă largă de manifestări, lipsă de coagulare regională spre dezvoltare, populații numeroase în suferință umanitară, regimuri autoritare și instabilitate politică – face ca România să fie vulnerabilă la efectele insecuritare ce iradiază din vecinătatea sa.

Dintre amenințările la adresa securității României prezentate anterior ca provenind din zona de interes strategic MENA, cele cu cea mai ridicată probabilitate de a se materializa în perspectiva pe termen mediu, le considerăm a fi: creșterea instabilității generată de un conflict interstatal regional, intensificarea activităților de crimă organizată transfrontalieră și înăsprirea efectelor migrației. Iar dintre acestea, primele două prezintă cel mai ridicat nivel de risc de afectare a unor domenii de securitate națională. De asemenea, utilizarea noilor tehnologii cibernetice în scopuri infracționale majore sau chiar politice de către entități teroriste/extremiste sau de criminalitate organizată, deși în prezent sunt preconizate ca având o probabilitate moderată de a se materializa pe termen mediu pe teritoriul României, odată cu dezvoltarea lor accelerată și creșterea accesibilității acestora pentru masele de populație și organizații, reprezintă o posibilitate în creștere, cu nivel de risc ridicat de afectare a mediului de securitate național. Același curs de acțiune pe termen mediu considerăm că este valabil și pentru proliferarea terorismului islamist pe teritoriul României, doar că factorii declanșatori pot fi diferiți (participarea la o acțiune militară împotriva Iranului în cadrul NATO a unor contingente armate ale României, o reorientare radicală a Turciei către Est, accentuarea migrației musulmane pe teritoriul național, intensificarea curentelor extremiste etc.).

În ce privește amenințările provenite din Orientul Mijlociu și Africa de Nord la adresa României, constatăm că cele critice, respectiv cele care dețin cea mai mare probabilitate de a se transforma în agresiuni cu forme mai acute pe termen lung și cel mai ridicat impact în planul PMESII-PT, vor fi legate în special, ca și în prezent, de conflictualitatea persistentă care determină fluxuri migratorii de populații dinspre zonele de conflict. Astfel, migrația, indiferent de

forme sale, va afecta România atât ca intensitate a fluxului, cât și ca „purtător de conținut” de amenințări specifice regiunii (extremism și radicalizare islamică, terorism, criminalitate organizată etc.) cu diferitele lor niveluri de risc asociate, care pot varia în funcție de sursa declanșatoare (un conflict regional, decimarea resurselor de apă și alimente, o reorganizare a puterilor regionale, afirmarea unor actori care luptă pentru hegemonie, implicarea unor noi actori globali etc.).

Este de punctat faptul că aceste fenomene amenințătoare se alimentează unele pe altele în țările afectate. Astfel, radicalizarea poate găsi teren fertil într-o populație fără suficientă gândire critică și cu o cultură de securitate incipientă, precum cea românească, unde de multe ori infraționalitatea pare singura cale de a dobândi un trai mai bun (mai ales pentru categorii defavorizate – sau vulnerabile, precum tinerii din mediile sărace sau refugiații), iar terorismul, cea mai insidioasă amenințare dintre cele prezentate, le poate încorpora pe amândouă: în mediile radicalizate găsind noi adepți, iar în rețelele de crimă organizată găsind resurse financiare și informaționale pentru a proiecta atacuri în statele europene. De asemenea, studiul arată că situația de securitate în această regiune nu dă semne de revigorare către stabilitate și pacificare, iar răspândirea pandemiei COVID-19 nu a făcut decât să amplifice fenomene negative deja existente.

BIBLIOGRAFIE:

- Administrația Prezidențială. 2020. *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări” (SNApT)*. București, 2020.
- Anton, Stan; Văduva, Gheorghe. 2005. „Adecvarea acoperirii strategice la mediul de securitate actual”. În *Impact Strategic* nr. 3/2015. Editura Universității naționale de Apărare „Carol I”. București.
- Atanasiu, Mirela. 2015. „Orientul Mijlociu și Africa de Nord”. În *Dinamica mediului de securitate*. Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Octombrie 2015.
- Atanasiu, Mirela. 2021. „Middle Eastern Proxy Wars Waged on the Background of Civil Wars”. În *Vojenské rozhledy* č. 3/2021, DOI: 10.3849/2336-2995.30.2021.03.027-044
- BP. 2021. *Energy Outlook 2020 edition*.
- Cordesman, Anthony H. 2021. *The Changing Security Dynamics of the MENA Region*. Center for Strategic and International Studies. 22 martie 2021.

- Europa FM. 2021. Atacuri asupra unor instalații petroliere saudite, 08.03.2021. <https://www.europafm.ro/atacuri-asupra-unor-instalatii-petroliere-saudite/>. Accesat la 14.12.2021.
- FAO. 2015. *Regional Overview of Food Insecurity – Near East and North Africa: Strengthening Regional Collaboration to Build Resilience for Food Security and Nutrition*. Egypt: Cairo.
- Guvernul României. 2021. *Strategia națională privind imigrația pentru perioada 2021-2024*, 19 august 2021.
- Middle East Insurance Review. 2015. MENA: Many countries to be water-stressed in 2040. October 2015. Accesat la 10.12.2021. <https://www.meinsurancereview.com/Magazine/ReadMagazineArticle?aid=36916>.
- Ministerul Afacerilor Externe. 2020. *Program multianual strategic privind cooperarea internațională pentru dezvoltare și asistență umanitară în perioada 2020-2023*.
- Ministerul Afacerilor Interne. 2020. *Diagnoza faptelor de corupție în care au fost implicați angajați ai ministerului afacerilor interne*.
- National Intelligence Council. 2021. *Global Trends. A More Contested World*. March 2021.
- NATO Allied Command Transformation. 2017. *Strategic Foresight Analysis*. Report.
- REN21 – Renewable energy policy network for the 21st century. 2019. *Renewables 2019 Global Status Report*. 2019.
- Stockholm International Peace Research Institute. 2019. *Global arms industry rankings: Sales up 4.6 percent worldwide and US companies dominate the Top 5*. 9 decembrie 2019. Accesat la 12.11.2021. <https://www.sipri.org/media/press-release/2019/global-arms-industry-rankings-sales-46-cent-worldwide-and-us-companies-dominate-top-5>
- The World Bank website. 2020. *MENA Cities at the Forefront of Climate Action: The Time is Now*. September 29, 2021. Accesat la 12.12.2021. <https://www.worldbank.org/en/events/2021/09/22/mena-cities-at-the-forefront-of-climate-action-the-time-is-now>
- The World Bank. 2021. Energy in MENA. Accesat la 05.12.2021. https://web.worldbank.org/archive/website01418/WEB/0__CO-46.HTM.
- Theodora website. 2021. Middle East Pipelines map – Crude Oil (petroleum) pipelines – Natural Gas pipelines – Products pipelines, Countries of the World,

- Accesat la 01.12.2021. https://theodora.com/pipelines/middle_east_oil_gas_products_pipelines_map.html
- Theodora website. 2021. North Africa Pipelines map – Crude Oil (petroleum) pipelines – Natural Gas pipelines – Products pipelines, Countries of the World, Accesat la 01.12.2021. https://theodora.com/pipelines/north_africa_oil_gas_products_pipelines_map.html
- U.S. Energy Information Administration. 2021. *International Energy Outlook 2021 (IEO2021)*. Washington DC. 6 octombrie 2021.
- UNICEF. 2019. *MENA Investing in children and youth today to secure a prosperous region tomorrow*. April 2019.
- US Department of State. 2020. *Romania 2020 Crime & Safety Report*. 14.05.2020.

CAPITOLUL 14

REGIUNEA ASIA-PACIFIC

Mihai Zodian

„Planurile sunt inutile, dar planificarea este fundamentală (...) Atunci când planifici pentru o situație de urgență, trebuie să pornești de la un fapt: însăși definiția *urgenței* se referă la ceva neașteptat; în consecință, lucrurile nu vor merge așa cum au fost planificat (...) Dacă însă nu ai planificat, nu te poți pregăti să faci față situației, cel puțin nu în mod inteligent”.

(Dwight D. Eisenhower, 1957)

Ultimii ani au fost dominați de subiectul rivalității dintre Statele Unite și China. În capitolul de față, sunt prezentate o serie de idei despre chestiunile de securitate din regiunea Asia-Pacific și despre felul în care acestea pot influența România. Sunt avute în vedere cele două planuri temporale urmările în cadrul întregului volum, cel al evenimentelor recente și al perspectivelor pentru 2040. O combinație dintre tezele școlii dedicate studierii securității de la Copenhaga și teoria tranziției puterii este folosită pentru a explica felul în care amenințările securitare din regiunea respectivă pot afecta un actor situat la mii de kilometri distanță.

Tema include probleme aflate în centrul preocupărilor academice din domeniul relațiilor internaționale. Relațiile dintre marile puteri au inspirat două teorii opuse, a balansării și a tranziției puterii; amenințările reprezintă, în continuare, entități dificil de conceptualizat, în ciuda cercetărilor intense de după sfârșitul Războiului Rece, iar explicațiile despre puterile mici sunt limitate (Buzan 2000; Miroiu 2005; Buzan, Waever, Wilde, 2011). Capitolul este împărțit în patru părți: una teoretică; două secțiuni dedicate situației curente din regiunea Asia-Pacific și anticipărilor, și ultima, dedicată amenințărilor la adresa României. Obiectivul demersului este de a creiona amenințări și alte influențe exercitate asupra securității României.

Cadrul teoretic și probleme conceptuale: amenințări și explicații

În acest capitol, amenințările securitare sunt considerate drept evenimente costisitoare din perspectiva valorilor împărtășite de o comunitate oarecare, un sens care corespunde utilizării obișnuite din mediul academic sau decizional (Buzan 2000; SNApT 2020). Ele se pot referi la politici și comportamente, dar și la consecințele neintenționate ale deciziilor și strategiilor urmărite de diverse state sau alte grupuri sociale (*ibidem*). Dintre exemplele citate de Buzan, ajung câteva pentru a ilustra aceste nuanțe: acțiunea armată; invazia externă; destrămarea; războiul nuclear; promovarea ideologiilor ostile; întreruperea aprovizionărilor cu materiale strategice; declinul sectoarelor industriale de apărare; declinul economic relativ; dependența excesivă de exporturi sau importuri; încălzirea globală etc. (Buzan 2000, 124-142). După cum se poate observa, nu avem de-a face cu o categorie omogenă, iar multiplicitatea nivelurilor de analiză, a sectoarelor, actorilor și a relațiilor posibile dintre aceștia crește complexitatea interpretărilor și reduce fiabilitatea analizelor și a predicțiilor (Kolodziej 2007).

Tot Barry Buzan a propus o serie de criterii pentru evaluarea „obiectivă” a amenințărilor: specificitatea lor (cât de concrete sunt); apropierea în timp; apropierea în spațiu; probabilitatea îndeplinirii (riscul); gravitatea consecințelor (costurile) și influența istoriei asupra reprezentărilor (Buzan 2000, 142-143). Dintre acestea, vecinătatea este îndeosebit de importantă, deoarece acestea, „pentru majoritatea statelor, sunt proporționale cu distanța” (*ibidem*, 143), îndeosebi, subliniază autorul, atunci când este vorba despre domeniile politic și militar și puterile mici și mijlocii, cu excepția relațiilor de alianță (*ibidem*, 143). Importante pentru demersul de față, ideile de apropiere în spațiu și timp rafinează categoriile impactului și probabilităților, geografia influențând costurile, iar perspectiva temporală probabilitatea și impactul. Trebuie luată în calcul și influența predicțiilor asupra evenimentelor.

Abordarea din capitolul de față este centrată în jurul teoriei tranziției puterii. O concepție destinată explicației relațiilor dintre marile puteri, inițial sub forma războaielor majore, cum au fost cele două conflagrații mondiale, aceasta identifică o logică a interacțiunii care se poate aplica și altor fenomene, ca rivalitățile sau, la niveluri mai extinse de analiză, decât cel diadic, al perechilor de actori. Explicația oferă un argument parcimonios și idei inspirate de epistemologia behavioristă, definite sau definibile operațional, iar cercetările în acest sens continuă (Kolodziej 2007, 303-315; Soare 2013). Dintre abordările generale, această abordare se pretează mai bine investigațiilor empirice, în raport antitetic cu teoria balanței de putere (*ibidem*).

Logica fundamentală pornește de la ideea incertitudinii despre rezultate (Vasquez 2009, 57-58; Morrow 2000). Relațiile dintre actorii internaționali au șanse mai mari să devină conflictuale, dacă există o egalitate aproximativă a resurselor (putere, capacități) (Organski, Kugler 1980, 22-23, 33-42). În contextele respective, fiecare poate spera, în mod rezonabil, fie să își impună interesele prin forță, fie comportându-se ofensiv, fie rezistând armat (*ibidem*). Dimpotrivă, când relațiile de putere sunt drastic inegale, atunci perspectiva ca puterea dominantă să își impună voința, violent, este mai probabilă, în sensul de conflict convențional, de tip modern în care succesul campaniilor stabilește decizia; lucrurile se complică în înfruntări asimetrice sau în relațiile de descurajare nucleară.

Principala afirmație leagă distribuția puterii și gradul de satisfacție al decidenților de conflicte. Punctul de pornire este existența unei inegalități a resurselor, pe baza căreia este stabilit un model al relațiilor sau o ordine internațională, care, printre altele, guvernează aranjamentele teritoriale sau alocarea beneficiilor (Lemke 2002, 22; Gilpin 1999; Vasquez 2009; Soare 2013). Schimbarea distribuției puterii între actorii majori permite unui contestatar să forțeze aceste aranjamente, în ideea unei noi împărțiri a profiturilor (Organski, Kugler 1980). Pe măsură ce distanța dintre statul dominant și puterea în ascensiune se diminuează, crește riscul izbucnirii unui conflict între o coaliție conservatoare și actorul revizionist, o consecință care nu se poate stabili cu precizie.

Procesele de modernizare sunt sursa profundă a tranziției (Soare 2013, 20). Teoria pornește de la premisa că industrializarea și formarea unei societăți în care profiturile sunt legate de cercetarea științifică oferă un *boost* de capacități pe plan internațional⁷⁴. Ridicarea noilor actori nu poate fi înțeleasă, în ultimele două secole, fără a ține cont de aceste schimbări. Baza de resurse a unei mari puteri este definită și operaționalizată pornind de la ideile respective, în elemente demografice, ale productivității economice și ale capacității politice (Organski, Kugler 1980).

Există desigur multe restricții ale explicației. Teoria se ocupă de rivalitățile care implică mize mari și o mobilizare potențială de anvergură; este aplicabilă confruntărilor simetrice și, în principal, convenționale și persistă ambiguități referitoare la variabilele sale. Acestea sunt caracteristici comune

⁷⁴ În Organski 1958, autorul discuta inclusiv despre perspectivele Chinei și Indiei de a deveni actori majori la nivel global.

explicațiilor din domeniu și nu există o teorie generală a securității sau a războaielor care să se poată aplica într-un mod analog cu științele naturale. Ținând cont și de restricțiile impuse de acest subiect, mediul de securitate dintr-o regiune îndepărtată, un sistem conceptual preocupat de problemele de anvergură este potrivit, deoarece, din perspectiva costurilor, cele mai serioase amenințări la adresa securității sunt legate de rivalitățile dintre actorii majori, îndeosebi în ceea ce privește statele mici (Levy 1983).

Dintre neclarități, multe țin de aplicarea teoriei. Conceptele referitoare la eficiența instituțională și la gradul de satisfacție al elitelor s-au dovedit a fi dificil de estimat. Cel dintâi, o consecință a mai vechilor dezbateri despre dezvoltarea politică, poate fi abordat mai ușor, în funcție de proiectul de cercetare și o serie de progrese care s-au realizat. Al doilea este esențial și continuă să fie greu de urmărit, fiind folosiți indicatori indirecți ca portofoliile de alianțe sau diferențele între ratele înarmării (Organski, Kugler 1980; Lemke, Werner 1996).

Teoria tranziției puterii cunoaște mai multe versiuni. Pentru scopurile cercetării, teza lui Douglas Lemke, care extinde această teorie pentru a investiga securitatea regională, este cea utilă (Lemke 2002). Aceeași logică a parității ca sursă de insecuritate este dezvoltată, dar ierarhiei centrale i se adaugă diverse structuri regionale (Lemke 2002, 69-81; Buzan, Waever 2003, 51-76; Miroiu 2005). În ceea ce privește spațiul Asia-Pacific, distincția dintre sistemul central și o logică locală se diluează din ce în ce mai mult, odată cu schimbările produse de ascensiunea Chinei.

În aceste condiții, teoria suferă de indeterminare (Kolodziej 2007). Pentru scopurile cercetării de față, nu reprezintă un obstacol major, deoarece este suficient pentru a indica anumite condiții în care gradul de securitate se reduce. În prima secțiune, conceptualizarea va fi utilizată pentru a evalua condițiile contemporane și spațiul Asia-Pacific, urmărind comparația dintre valorile indicatorului PIB calculat la rate de schimb între SUA și China, în raport cu principalele amenințări de securitate. În a doua, variabila distribuției de putere va fi modificată, pentru a creiona o serie de scenarii, perspective asupra viitorului.

La rândul său, ideea de securitatea regională ridică niște probleme specifice, când este vorba despre spații diferite, aflate în interacțiune (Lemke 2002; Buzan, Waever 2003; Miroiu 2005). Distanța este operaționalizată în literatura de specialitate ca gradientul etc. și înțeleasă în termenii costului pe care spațiul îl impune exercitării unei acțiuni, dar aici avem de-a face cu un spectru mai larg decât cel politico-militar, de unde provine ideea; termenul referindu-se inclusiv la organizarea socială sau tehnologia. (Lemke 2002, 70-81).

Spus altfel, importanța distanței variază. Războaiele interstatale moderne s-au purtat, în principal, între vecini, adeseori ca urmare a unor dispute teritoriale sau condițiile respective au motivat opțiunile de alianță și escaladarea violenței. Dar, așa cum a subliniat Barry Buzan și adepții teoriilor globalizării, există alte fenomene care pot exercita influență la distanțe mari sau în timp scurt (Buzan, 2000). Pandemiile pot deveni mai probabile ca urmare a progreselor în domeniul transporturilor; tehnologia militară poate face abstracție de limitările locale; economiile rămân interdependente, chiar dacă în mod variat; avem un sistem politic global, format din state suverane, alte tipuri de actori, diverse relații diplomatice inclusiv organizații și există interacțiuni simbolice mondiale (Held, McGrew, Goldblatt, Perraton 2004). Subiectul nu este încă lămurit integral în literatura de specialitate, una dintre preocupări fiind de a distinge între dimensiunile fizice și simbolice ale relațiilor dintre distanță, vecinătate, teritoriu și conflicte (Geller, Singer 1998; Vasquez 2009).

Pentru un stat ca România, o putere mică, preocupările de securitate sunt, în principal, legate de fenomenele din spațiile învecinate (Buzan 2000)⁷⁵. Aceasta este una dintre ideile principale ale literaturii de specialitate, o simplificare, dar utilă pentru a clarifica analizele. De aici, rezultă că putem avea o sită prin care se pot filtra amenințările provenite din spații îndepărtate, ca regiunea Asia-Pacific; trebuie luate în calcul cele care pot avea consecințe majore, fie direct, prin costuri, fie prin mobilizarea relațiilor de alianță, sau cele mai puțin periculoase, dar mai probabile. În următoarele două secțiuni, vor fi tratate fenomenele contemporane din spațiul respectiv.

Problema probabilității trebuie detaliată, folosind războiul ca exemplu. Termenul este criticat pentru ambiguitatea sa, deși interpretarea matematică îi acordă un renume de exactitate, care este controversat (Brun, Teigen 1988; Taleb 2018; Hájek 2019). În uzul științific, se disting aproximativ trei sensuri: probabilitatea obiectivă, evenimentul raportat la câmpul tuturor posibilităților; cea frecvențială, ocurența în timp, și cea bayesiană, șansele ca estimările noastre să fie aproximație de realitate, dacă le actualizăm (Blackburn 1999, 322-333). Acestea li se adaugă încă trei conotații: una logică, care se referă la afirmații, fără a fi necesare estimări cantitative; alta ontologică, spre exemplu, concepția despre lume promovată în mecanica cuantică sau de către unii cercetători despre

⁷⁵ Pentru o critică, vezi Andrei Miroiu 2005. Într-o declarație personală, în cadrul *Bucharest Security Conference*, ediția 2021, John J. Mearsheimer a argumentat că R.P. Chineză nu reprezintă o amenințare în sens militar pentru România, din cauza distanței, dar că Statele Unite vor fi atente la orientarea aliaților, în contextul rivalității cu Beijingul.

social, opusă determinismului și alta psihologică sau epistemologică, unde este echivalentă cu încrederea; în acest ultim sens, estimările analiștilor despre chestiuni de securitate vorbesc despre grade de probabilitate (Taleb 2018).

Spre exemplu, problema estimării riscului războiului a declanșat o controversă aprinsă în ultimul deceniu. Avem de-a face cu un fenomen a cărui ocurență urmează o distribuție Poisson și ale cărui costuri sunt modelate după o lege de putere, ceea ce înseamnă că frecvența e rară, dar nu de negândit, iar evenimentele sunt dominate de către cele majore, din perspectiva pierderilor; dezbaterea s-a referit la întrebarea dacă trăim într-o lume mai pașnică, așa cum sugerează statisticile despre numărul morților în lupte și despre frecvența războaielor între marile puteri și între state sau este vorba doar despre o iluzie (Richardson 1944; Cirillo, Taleb 2016; Taleb 2018; Pinker 2019; Clauset 2020, 116; Spagat, van Weezel 2020). Din cele două argumente, al probabilității reduse și al relativității, reiese că trebuie să fie clarificat contextul analizei.

Relația dintre predicții și amenințări este complexă. Dacă un conflict este o interacțiune socială și ambele părți sunt rezonabile, posibilitatea predicției ar convinge partea mai slabă să renunțe la violență și să accepte o negociere, chiar și în termeni dezavantajoși⁷⁶. Strategic, operațional și tactic, înfruntarea nu ar mai avea sens, din rațiuni asemănătoare. Adversarii vor încerca întotdeauna să speculeze vulnerabilitățile celuilalt și viitorul pentru care ne pregătim nu s-ar mai materializa (Smith 2006).

Cu toate acestea, unele caracteristici se pot anticipa. Acestea sunt generale, ca tendințele demografice și economice, sau vagi, ca discuțiile despre distribuția internațională sau regională a puterii. Predicțiile punctuale sunt realizabile, de obicei, pe termen scurt și cu ajutorul unei cunoașteri de detaliu a subiectului. Spre deosebire de meteorologie, în disciplinele sociale nu există modele cuantificabile acceptate de majoritatea cercetătorilor, ci școli și curente rivale, fiecare oferind argumente rezonabile în favoarea propriei perspective.

Metoda predicției teoretice are și limite. Practic, este o variantă a logicii experimentale, deschisă spre viitor, popularizată și ca metoda Shell, în care sunt proiectate trendurile cele mai probabile, dar sunt explorate și unele dintre tendințele opuse (Schwartz 1991, 4-20, 226-234; Wack 1985). Fiecare explicație este valabilă în anumite condiții și trebuie să ia unele lucruri de-a gata, iar stadiul

⁷⁶ Ideea de bază pentru modelul războiului ca eșec de negociere, explicația principală din literatura de specialitate contemporană. Vezi Blainey 1973; Fearon 1995; Morgan 2005; Zagare 2004; Gartzke, Erik A., Poast, Paul. 2019. „Empirically Assessing the Bargaining Theory of War: Potential and Challenges”. *Oxford Research Encyclopedia, Politics*. Oxford University Press.

cunoștințelor din domeniu nu permite prea mare flexibilitate, iar dacă o predicție nu se realizează sau un eveniment neprevăzut are loc, este greu de stabilit ce nu a funcționat, după cum sugerează, de pildă, dezbaterile referitoare la capacitatea de a anticipa sau chiar și de a înțelege finalul Războiului Rece este exemplul deja clasic (Kolodziej 2007). Din perspectiva adoptată aici, doi factori influențează amenințările provenite din alte subsisteme internaționale: distribuția de putere din spațiul care trebuie protejat și distanța (Lemke 2002); cel dintâi trebuie menținut constant, din rațiuni de simplitate necesare unor scenarii sau predicții și pentru că se conturează a fi o perspectivă rezonabilă.

Situația actuală: securitatea în regiunea Asia-Pacific

Astfel, conflictul de interese între actorii majori a fost reluat. Denumită oficial „competiție strategică”, rivalitatea de mare putere dintre Statele Unite și R.P. Chineză a ajuns să reprezinte principalul fenomen securitar din Asia-Pacific, probabil cel mai important proces de acest gen de la sfârșitul Războiului Rece. Cauza fundamentală o reprezintă modernizarea societății chineze, o realitate cu mai multe aspecte, exprimată deseori sub forma ratei de creștere a PIB-ului, mai mult sau mai puțin accelerată, dar în mod constant la valori mai ridicate decât cele occidentale. Au existat întotdeauna îngrijorări în capitalele vestice, dar în ultimul deceniu, câteva evenimente și tendințe au imprimat o notă pesimistă și conflictuală relațiilor sino-americane: criza economică din 2007-2008 a redus prestigiul Washingtonului și al modelului liberal din anii '90; regimul politic de la Beijing a devenit mai autoritar și mai dur în relațiile sale externe, inclusiv prin demonstrații de forță în Marea Chinei de Sud și în jurul Taiwanului, promovând și o imagine mai ambițioasă; un val populist și naționalist a influențat cancelariile occidentale, iar o anumită influență continuă încă; R.P. Chineză a urmărit și continuă să se ghideze după planuri de dezvoltare tehnologică în domenii avansate și de reformă militară, de care Statele Unite s-a simțiti amenințată, iar frecvența activităților militare demonstrative (exerciții, deplasări de forțe), diplomației și diverselor proiecte politice a crescut⁷⁷.

Motorul economic joacă un rol fundamental, în continuare. China a înregistrat rate de creștere oficiale estimate în jur de 6-7% până în 2020, o încetinire pe termen mediu, însă care reprezintă un ritm mai rapid decât cel al Statelor Unite sau al altor state avansate (World Bank 2021a). După izbucnirea pandemiei, autoritățile au adoptat o politică dură de combatere, iar economia

⁷⁷ Secțiunea despre situația curentă dezvoltă idei din Zodian 2020, 187-228.

și-a revenit rapid, odată ce situația părea a fi aparent sub control, la un ritm redus la 2% (*ibidem*). În 2021 au apărut dificultăți sub forma penelor de curent, lipsurilor de aprovizionare și a unor focare de COVID-19 (AFP 2021).

Din perspectiva teoriei tranziției puterii, dezvoltarea economică este un element important, cel mai dinamic și mai ușor de estimat. Pentru a surprinde ideea de paritate, o modalitate este de a măsura capacitatea economică și de a observa dacă acestea se apropie de circa 80%, considerat drept un prag rezonabil, ținând cont de problemele de estimare (Organski, Kugler 1980, 49). Anul trecut, s-a atins nivelul de aproximativ 67% din potențialul american, recurgând la indicatorul Venitului Național Brut, calculat la rate flexibile și în valori curente, continuând apropierea lentă din ultimii ani (World Bank 2021b). Tranziția de putere este în curs de desfășurare, fără a fi vorba despre un salt recent, ceea ce sugerează că trebuie luate în calcul reprezentările elitelor, a doua variabilă.

Gradul de satisfacție a fost influențat de mai mulți factori. Dacă îl estimăm urmărind factori militari, folosind propunerile lui Douglas Lemke și Suzanne Werner despre cheltuielile militare comparative, autoritățile chineze au accelerat ritmul alocărilor de acest tip, în comparație cu Statele Unite, însă sunt în urmă în ceea ce privește nivelul absolut (cam o treime) și al procentului din PIB (Lemke, Werner, 1996; World Bank 2021c; World Bank 2021d). Decidenții de la Beijing au lansat mai multe proiecte ambițioase de modernizare militară, care urmăresc atingerea unui nivel tehnologic comparabil cu cel american în ceea ce privește informatizarea; dezvoltarea arsenalului nuclear și a flotei, dar și consolidarea forțelor de rachete, a programului spațial și dobândirea unor avantaje pe termen lung (IISS 2021, 228-229). Scopuri similare animă majoritatea actorilor majori și a puterilor mijlocii și se poate contura o nouă cursă a înarmărilor, în special în regiunea Asia-Pacific, în condițiile în care tensiunile se amplifică; momentan procentul alocărilor rămâne redus, ceea ce subliniază menținerea importanței motivațiilor economice în politica regională (World Bank 2021d).

O altă explicație ar fi că naționalismul și chestiunile de regim au devenit mai importante, în ultimii ani. În Statele Unite, polarizarea ideologică și controversile economice și sociale au favorizat dezvoltarea a atitudinilor populiste, un fenomen care a continuat în timpul pandemiei (Brigety 2021; Saad 2021). De cealaltă parte, autoritățile de la Beijing promovează o direcție mai ambițioasă de renaștere națională și au urmărit politici de consolidare a centralizării și controlului ecologic; represiunile din Xinjiang au fost considerate ca reprezentând un genocid în desfășurare, în timp ce democrațiile au condamnat persecuțiile din Hong Kong, care au continuat în ultimii doi ani (Zhao 2020;

Amnesty International 2020; Newlines 2021). Luând în calcul estimările bazate pe alocările militare, orientările ideologice și caracteristicile de regim, se conturează o reducere a gradului de satisfacție față de tendințele relațiilor de putere și ordinea internațională în ambele capitale, care rămâne însă de anvergură moderată.

Un factor trebuie menționat separat. Predicțiile influențează relațiile dintre cei doi actori, după cum se poate observa din declarațiile oficiale, de exemplu, mai vechiul discurs despre dezvoltarea pașnică a Chinei, sau din reacția față de invocarea de către Graham Allison a „capcanei lui Tucidide”, adică a felului în care ideea inevitabilității conflictului devine o profeție care se auto îndeplinește (Allison, 2017; Zhao 2020). Așa cum a argumentat Karl Popper, predicțiile precise pe termen lung eșuează în sens științific, deoarece trebuie să prezică și cunoașterea din viitor, ceea ce reprezintă o contradicție (Popper, 1996) sau devin parte a ideilor din societate și modifică evenimentele pe care ar trebui să le anticipeze (Allison, 2017); în relațiile internaționale, intervine și problema credibilității promisiunilor în forma specială cum că nu este sigur că părțile își pot menține angajamentele, în ciuda intențiilor, din cauza schimbărilor posibile; acestea sunt cauze ale războiului și figurează în cel mai popular model, elaborat de James Fearon (Fearon 1995).

Rezultatul este o formă specială de dilemă a securității, dificil de estimat empiric, în care, potrivit lui James D. Morrow, „ambele părți suferă de o problemă de credibilitate. Amândoi ar fi mai câștigați dacă ar putea să încheie un acord, în condițiile în care competitorul se pregătește să prezinte o cerere care ar putea conduce la război. Cu toate acestea, puterea în ascensiune nu poate garanta că nu va veni cu noi solicitări în viitor, ceea ce face înțelegerea dificil de respectat. Similar, actorul dominant nu poate asigura că se va lupta în viitor, pentru a descuraja noi cereri din partea rivalului... Problema dinamicii credibilității face ca tranzițiile de putere să fie periculoase” (Morrow 2000, 186).

După trecerea în revistă a cauzelor, trebuie discutate o serie de fenomene: politicile de coaliție; consecințele pandemiei și principalele evenimente politico-militare. În ultima perioadă, SUA și-a întărit din punct de vedere politico-militar alianțele și parteneriatele existente de decenii cu Japonia, Coreea de Sud, Australia și India, însă le-a subminat din punct de vedere economic prin politici protecționiste, oferind Chinei o deschidere de care a profitat (Hiebert 2020; Smith 2021; Roggeveen 2021). Beijingul a promovat Parteneriatul Economic Regional Comprehensiv (RCEP), împreună cu statele din Asia de Sud-Est și principalii aliați ai Statelor Unite, dar nu și Washingtonul sau New Delhi (BBC 2020).

Denunțat de administrația Trump, Parteneriatul de Comerț Transpacific (TTP) a fost reorganizat sub orientare japoneză, iar formule cum ar fi Cooperarea Economică Asia-Pacific (APEC) și Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN) continuă să funcționeze; regionalismul rămâne motivat, în bună măsură de considerente economice, iar inițiativele locale sunt destul de influente (BBC 2020; Krasnyak 2021).

Izbucnirea pandemiei de Covid 19 a amplificat aceste mișcări. Subiectul este tratat în detaliu în capitolul Y, însă controversese legate de originea, prevenția și reacția la răspândirea noii boi au influențat relațiile sino-americe, în ultima perioadă. Popularitatea Chinei pe plan extern a scăzut, iar în cazul Statelor Unite este vorba despre o adevărată tragedie, în care peste 790.000 de persoane au murit (WHO 2021). Au fost revizuite și estimările referitoare la tranziția de putere, sub forma comparației dintre capacitatea de producție a celor două economii (CEBR 2020).

Subiectele politico-militare au continuat să influențeze agenda de securitate regională. Conflicte de interes au loc în ceea ce privește Taiwanul și controlul Mării Chinei de Sud; în primul caz, este vorba despre o chestiune teritorială și de suveranitate clasică, o moștenire a Războiului Civil din China, din anii 40 și a Războiului Rece. Înfrânți de gherilele comuniste, naționaliștii s-au refugiat în Formosa, instituind o guvernare separată, ambele autorități, de la Beijing și Taipei revendicând moștenirea sinică. Comunitatea internațională a recunoscut, treptat, suveranitatea regimului comunist, în timp ce Taipei a devenit o democrație participativă; politica SUA a fost de a bloca intervențiile dinspre continent și de a ține sub control aspirațiile belicoase sau autonomiste ale liderilor insulari, formalizată, după vizita lui Nixon la Beijing din anii 70, prin ideea de ambiguitate strategică (Hickey 2021).

Taiwanul deține o valoare strategică, în termeni convenționali. Pe lângă elementele de prestigiu și considerentele ideologice, deține o poziție de influență asupra coastei chineze și reprezintă o componentă importantă a primului arhipelag de insule, o expresie metaforică a formațiunilor geografice care controlează, privind dinspre oceane, Mările Chinei de Est și de Sud, incluzând Taiwan, Filipine, Indonezia și Indochina (Erikson, Wuthnow 2016; Espena, Bomping 2020). În această perspectivă, strategia puterii maritime ar fi să dezvolte un perimetru defensiv, în contextul unei politici de îndiguire, iar cea a puterii continentale, să sară peste fortificațiile oponentului, într-o inversare a planurilor războiului din Pacific, ale generalului Douglas MacArthur (Gailey 1998; Erikson, Wuthnow 2016). Recent, odată cu dezvoltarea ideii de politică indo-pacifcă, care

depinde de o coaliție *statu-quo* compusă din SUA, Japonia, India, Australia și alți potențiali aliați, protejarea insulei de o eventuală invazie a Beijingului a început să fie privită și ca o componentă a unei strategii de îndiguire a Chinei (Erikson, Wuthnow 2016; Espena, Bomping 2020).

Insula reprezintă și o nișă economică importantă. Pandemia de Covid-19 a avut drept una dintre consecințe declanșarea unor probleme de aprovizionare a liniilor de producție globale, în care problema microcipurilor a ieșit în evidență (Cioculescu 2020, 87; Sparkes 2021; Curran 2021). Dezvoltarea procesoarelor și a componentelor similare cuprinde două ramuri, deseori separate, proiectarea și fabricarea ca atare („foundry”), iar economia Taiwaneză, prin intermediul unor societăți ca TSMC a ajuns să domine a doua branșă, gradual, începând din anii `80 (*Ibidem*). Spre exemplu, compania respectivă produce microprocesoare de 5nm pentru contractori ca Apple și de 7nm pentru AMD, în timp ce firma inventatoare a chipului, Intel abia a lansat/continuă să lanseze un model de 10nm în noiembrie 2021; chipurile încep să fie privite drept o componentă a rivalității dintre SUA și China, ambele economii având însă unele lipsuri aici (Gartenberg 2021; Kan 2021).

Interpretări variate ale statutului Taiwanului. Din perspectiva oficială a Beijingului, este vorba despre o provincie a statului chinez, în care se manifestă tendințe autonomiste și separatiste, o problemă internă acoperită de dreptul la suveranitate (The Taiwan Affairs Office... 2021). Relaxarea relațiilor cu SUA din anii `70 a presupus și o schimbare de discurs, în sensul că recursul la forță, deși menținut ca opțiune, a fost trecut pe plan secundar, în favoarea reunificării pașnice, iar un acord, compromisul din 1992, amâna problema, acceptând ideea de o singură Chină, cu interpretări multiple (Grossman, 2020). Autoritățile de la Taipei continuă revendicarea tradițională și s-au distanțat de versiunea compromisului promovată de Beijing, unificare în ideea de „o țară, două sisteme”, în contextul politicii conservatoare și centralizatoare a liderului PCC, Xi Jinping (*Ibidem*).

Evenimentele s-au precipitat în ultimii ani. Proiectul legii de extrădare a declanșat un val de proteste în Hong Kong, care s-au încheiat, în cele din urmă, printr-un succes temporar al regimului comunist și a influențat orientarea publicului taiwanez, care, în ianuarie 2020, a votat în favoarea Partidului Democrat Progresist (DPP) pentru președinție și legislativ (Office of the President... 2020; Kuo 2020). Ideologic spre stânga, formațiunea este considerată autonomistă și, uneori, în favoarea independenței insulei (*Ibidem*). Atitudinile au

devenit mai puțin flexibile, în ultimii ani, odată cu politicile autorităților de la Beijing menționate anterior (*Ibidem*).

Tensiunile politico-militare au crescut. În ultimii doi ani, Beijingul a intensificat activitățile militare din zona insulei Taiwan, iar Statele Unite a răspuns prin desfășurări temporare. Este vorba, în principal, despre survoluri concentrate în spațiul de apărare antiaeriană, a căror număr și frecvență a crescut masiv (Zodian 2021). SUA au trimis patrulă, inclusiv trei grupuri de portavioane în regiune, în 2020 și o forță simbolică în insulă, formal pentru misiuni de instrucție, dar corespunzător regulilor despre semnalarea intențiilor și asigurare a credibilității din strategiile de descurajare (*Ibidem*).

Tensiunile pot conduce la o criză clasică politico-militară. Desfășurările masive cresc riscul unor incidente care să arunce apă pe foc, în condițiile în care avem de-a face cu primele două puteri mondiale în sens militar convențional și prima și a treia din cele nucleare, în măsura în care o asemenea comparație are sens. O asemenea eventualitate poate avea consecințe dificil de anticipat și crește incertitudinea tocmai în momentul în care pandemia de COVID-19 continuă să amenințe comunitatea internațională. Deci, escaladarea la nivelul de criză sau conflict este o amenințare în sine, ținând cont de capacități, tehnologie și actori.

Există alte subiecte importante. Disputa referitoare la Marea Chinei de Sud a continuat, în ultima perioadă, prin incidente de mică anvergură, continuarea construcțiilor chinezești, patrulă organizate de SUA sau exerciții (Poling 2020; Hiebert 2020). Divergențele comerciale au atras atenția în mandatul președintelui Donald Trump prin acordul care a calmat aparent situația, deoarece, deși avem de-a face cu o relație de schimb importantă, costurile continuării sancțiunilor reciproce păreau a fi prea mari (Sherman 2020). În schimb, politicile de creștere a centralizării și controlului politic urmărite de regimul de la Beijing au atras critici internaționale, inclusiv penalități economice, în special represiunile din Xinjiang și persecuțiile din Hong Kong.

Scenarii despre securitatea regiunii Asia-Pacific în 2040

Argumentul din această secțiune constituie un compromis, în sensul ideii propuse de Dwight Eisenhower din citatul care deschide capitolul. Este preferabilă discuția despre scenarii, în condițiile manifestării unor tendințe pe termen mediu și lung, cum sunt cele demografice sau estimările despre

dezvoltarea economică, fenomene care au un grad mare de generalitate⁷⁸. Teoria tranziției puterii, explicată în secțiunea anterioară, este folosită pentru a genera predicții, investigând trei clase de sisteme internaționale, distinse după distribuția de putere caracteristică. Reprezintă una dintre cele mai generale proceduri pentru a investiga fenomenele de securitate, ceea ce permite proiecții și evaluarea teoriei pe care se bazează acestea⁷⁹.

Clasificarea și calitatea relațiilor dintre actori. După distribuția de putere, un sistem internațional global sau regional este clasificat în unipolar, bipolar și multipolar, după numărul de mari puteri existente. Fiecare dintre acestea se poate nuanța în funcție de caracteristicile interacțiunilor, tehnologiei sau a altor factori, în măsura în care exercită o influență autonomă asupra actorilor. În concepția structuralistă adoptată și aici, întregul este mai mult decât suma părților, dar trebuie luați în calcul mai mulți factori decât în explicațiile neorealiste uzuale în astfel de demersuri (Waltz 2006).

Unele cauze vor fi menținute constant, pentru a ușura demersul. În primul rând, din punct de vedere demografic, presupun că vor continua fenomenele actuale sau previzibile de stabilizare a creșterii populației și de accentuare a fenomenului îmbătrânirii, până în 2040, în Asia de Est; motivul fiind că este vorba despre cel mai greu de influențat factor, cu excepția geografiei (ONU 2019). Aceste procese vor avea o anvergură globală, dar s-ar putea ca unele state să fie afectate în mod disproporționat, în absența unor politici satisfăcătoare, China fiind de obicei vizată aici (*ibidem*). Potrivit calculelor specialiștilor ONU, se apreciază că populația acestui stat va atinge un maxim de 1460-1500 de miliarde spre 2025, după care va intra în declin, estimându-se în jur de 1400 spre 2040; prin comparație, populația SUA va crește, atingând 375 de milioane, la acea dată, iar cea a Indiei, va spori, ajungând la circa 1600 de miliarde, în acea perioadă (ONU 2019).

⁷⁸ Idei dezvoltate în Zodian 2015 și 2020. Există o lungă discuție în literaturile de specialitate despre ciclurile Kondratiev, care ar putea și conecta războaiele hegemonice cu oscilațiile de prețuri pe termen lung, însă logica proceselor este vagă și criticabilă, iar două perioade extrem de belicoase anticipabile în anii 70 și 2010 nu s-au manifestat conform teoriei; sursă Corporate Finance Institute 2021.

⁷⁹ Pentru o discuție a cercetărilor despre polaritate, (Vasquez 2004, 297-301). O direcție importantă a investigațiilor a urmărit să compare sistemele bipolare cu cele multipolare. Potrivit autorului, studiile despre relația dintre numărul de mari puteri și stabilitatea definită ca tendință, frecvență sau seriozitate a războielor au indicat că, deși în ambele tipuri de sisteme au loc asemenea fenomene, în cele multipolare, conflictele sunt mai intense în ceea ce privește durata și costurile. În același timp, între cele multipolare, „războaiele sunt asociate cu sistemele care conțin alianțe polarizare și o structură normativă favorabilă”, *ibidem* p. 299. Daniel S. Geller și J. David Singer au evidențiat ambiguitatea relațiilor identificare și că, aparent, unipolaritatea este corelată cu o frecvență mai redusă a conflictelor, vezi Geller și Singer 1998, pp. 113-116.

Două aspecte preliminare trebuie controlate. Presupun că armamentul nuclear își va menține caracteristicile vitezei, puterii de distrugere și dificultății de protecție și că relațiile de descurajare vor rămâne fundamentale în interacțiunile strategice dintre actorii majori, pe plan internațional. Acest lucru înseamnă că un război interstatal între mari puteri, de anvergură, este improbabil, dar nu exclude confruntări locale (Schelling 2000). Cealaltă asumție este că vor continua progresele informatice, de exemplu în inteligența artificială, sau genetică, dar fără să producă o ruptură a structurilor fundamentale ale societății contemporane, statele și piețele globalizate, asumție care se bazează pe dimensiunea cheltuielilor de cercetare și pe tendințele din domeniu (World Bank 2021e).

Politic, modelul statului-motor al dezvoltării va persista. Începând cu „miracolul economic” japonez și continuând cu exemplele din Asia de Est și de Sud-Est, autoritățile publice au stimulat modernizarea tehnologică și bunăstarea, în contexte istorice diverse (Weiss 2002). Versiunea contemporană chineză, denumită deseori capitalism de stat, se distinge prin dimensiuni, trecut și tipul de regim politic, însă poate fi considerat un caz extrem al genului, în măsura în care sursa stabilității sociale provine din promisiunea prosperității (Bremmer 2008, The Economist 2021). Combinat cu militarizarea și naționalismul, se poate trezi confruntat cu clasică alegere între arme și unt, pe care creșterea economică rapidă și condițiile relativ pașnice permiteau să fie evitată (Gilpin 1981).

Trecem la scenarii, bazate pe variația distribuției puterii și a gradului de cooperare/instituționalizare. Începem cu cel bipolar, care este construit prelungind tendințele contemporane în ceea ce privește ascensiunea și declinul actorilor majori, în care modernizarea Chinei, într-un ritm mai redus, dar perseverentă ar conduce acest stat la o egalitate aproximativă de resurse cu Statele Unite, exprimat, de exemplu, în termenii teoriei tranziției de putere, de raport al PIB-ului de cel puțin 80% din cel american (Organski, Kugler 1980, 49). Transformarea are ca orizont temporal perioada 2030-2035, o datare imprecisă, după cum am văzut, dar utilă pentru a ilustra schimbarea și mai ales temerile pe care le trezește⁸⁰.

În scenariile bipolare, principala tendință este creșterea riscului de escaladare a tensiunilor sino-americane. Din perspectiva teoriei tranziției de putere, paritatea este conflictuală deoarece decidenții au, fiecare în parte, o șansă

⁸⁰ Predicțiile respective sunt influențate și de interpretarea evenimentelor curente. Există și anticipări referitoare la o creștere americană importantă și la una dezamăgitoare în cazul Chinei, care ar muta problema după 2050; vezi Fickling 2019.

rezonabilă de a iniția sau participa la o confruntare și de a o câștiga, contrar asimetriei, când înfruntarea este irațională, deoarece rezultatul este clar⁸¹. În varianta din acest capitol, armele nucleare reduc riscul izbucnirii unui război mondial, dar lasă deschisă posibilitatea rivalităților de amploare, de tipul Războiului Rece, conflictelor locale și formelor de violență neconvențională. Practic, sunt șanse mari să avem de-a face cu un nou antagonism între două superputeri, care s-ar distinge de cea precedentă, cu resurse de putere comparabile, economii avansate și cu mai puțină ideologie.

Egalitatea de putere este insuficientă pentru conflict (Organski, Kugler 1980, 38-42). Contează și reprezentările elitelor, felul în care sunt alese și definite amenințările, un fenomen denumit, în cadrul teoriei tranziției de putere ca grad de satisfacție față de relațiile de putere și ordinea existentă. În ultimii ani, discursul public al autorităților de la Washington și Beijing a devenit mai ostil în relațiile bilaterale, dar lucrurile se pot schimba. Din acest motiv, urmând literatura de specialitate, voi distinge între sistemele bipolare rigide și cele flexibile, mergând până la posibilitatea unui condominium⁸². Woosang Kim și James Morrow au rafinat această idee, folosind modelarea alegerii raționale, inspirată din economie, pe care o reproduc, simplificat, în figurile 1 și 2 (Kim, Morrow 1992; Geller, Singer 1998, 113-116; Morrow 2000; Vasquez 2004, 297-301). Pe măsură ce puterea revizionistă devine mai importantă, se poate ivi situația acomodării, în care actorii *statu-quo* nu mai sunt dispuși să recurgă la mijloace coercitive pentru a opri schimbarea, sau cea a confruntării, dacă politica de negociere nu mai rentează (*ibidem*). În ambele situații, sunt posibile atât conflictele, din rațiuni preventive, de neîncredere sau agresive și acorduri, în funcție de echilibrul așteptărilor, punctul de intersecție din grafic, dar tendințele sunt contradictorii. Rezultă că rivalitatea poate fi controlată, fără să existe garanții și că gradul de securitate pe termen lung depinde de factori greu de anticipat, anume preferințele și reprezentările elitelor perioadei respective; cu toate acestea, grosso modo, situația devine mai riscantă în oricare dintre posibilități, chiar dacă nu rămân probleme de elucidat (Morrow 2000, 186).

⁸¹ Discuția se referă la marile puteri și rivalități de anvergură.

⁸² Vezi și nota despre sistemele multipolare și bipolare.

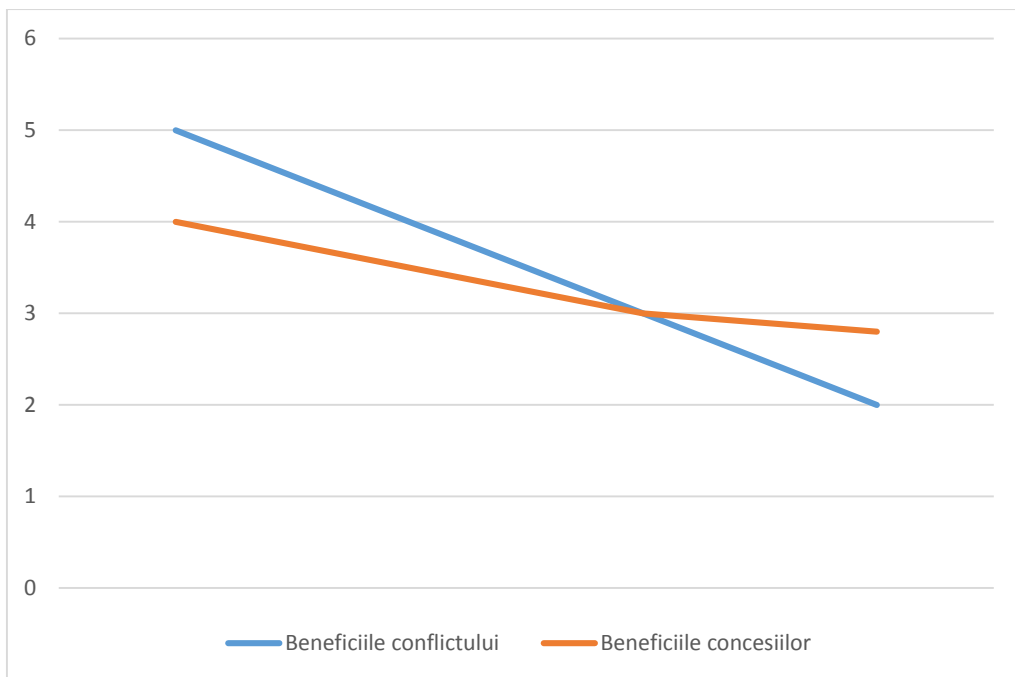


Figura nr. 1: Kim și Morrow: de la conflict, la negociere, în estimarea fostului lider⁸³

Sistemele bipolare rigide sunt analoage perioadelor tensionate ale Războiului Rece istoric. O coaliție *statu-quo* condusă de SUA ar încerca să îndiguiască ascensiunea Chinei în Asia de Est, de Sud-Est și în Oceanul Indian, în mare parte urmând inițiative deja existente ca: alianțele bilaterale cu Japonia și Australia; noul AUKUS care preia formule vechi de aproape un secol și revitalizata cvadrilaterală/Quad. În acest context diplomatic, India și Federația Rusă ar putea juca un rol important, dar scenariul presupune că amândouă se vor confrunta cu vulnerabilități interne care le vor limita dezvoltarea. Economia mondială ar fi marcată de perioade de criză și declin, prilejuite de rivalitatea sino-americană; guvernarea globală ar fi dificilă și reacția în fața unor probleme ca încălzirea mondială sau izbucnirea unei noi pandemii ar fi deficitară.

⁸³ Morrow 2000, 185.

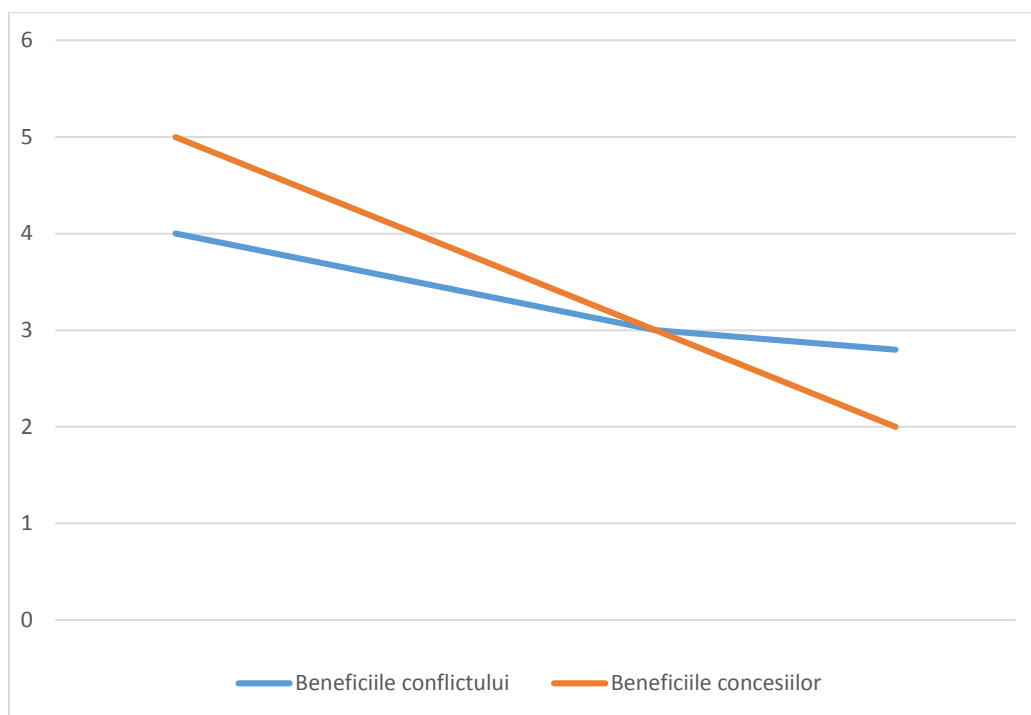


Figura nr. 2: Kim și Morrow: de la negociere, la conflict, estimarea fostului lider⁸⁴

Sistemele bipolare flexibile sunt mai pașnice. Sursa este tot istorică, perioada de destindere, dar diferențele de dezvoltare și potențial economic ar conta mai mult, îndreptând lumea spre un fel de condominiu. În special, limitele rivalităților ideologice și ideea de „pace capitalistă”, în condițiile asumpțiilor menționate anterior ar putea conferi stabilitate unei ordini bipolare. Integrarea economică ar putea continua, iar numărul restrâns al actorilor esențiali ar facilita acorduri în ceea ce privește provocările de mai sus.

Al doilea scenariu bazat pe variația distribuției de putere este cel al unui sistem multipolar. Acesta s-ar putea materializa prin transformarea celui bipolar, sau ca rezultat al altor schimbări, cum ar fi o încetinire drastică a dezvoltării în China. În orice caz, narațiunea poate presupune o modernizare reușită a Indiei, un nou avânt al Federației Ruse, poate și o Uniune Europeană activă pe plan internațional, în chestiuni politico-militare. Este alternativa propusă de autori ca Henry Kissinger, dar și una dintre predicțiile teoriei tranziției de putere și a perspectivelor înrudite (Kissinger 2011; Doran 2012).

⁸⁴ Morrow, 2000 185.

Sistemele multipolare sunt ambigue, din punct de vedere al stabilității și securității. Dezbaterile academice au ajuns la concluzii vagi, subliniind flexibilitatea acestui cadru, definit prin existența a cel puțin trei mari puteri, preferabil patru (Vasquez 2004, 297-301; Geller, Singer 1998, 113-116). Deseori, sunt luați în calcul și alți factori, precum gradul de instituționalizare, caracteristicile alianțelor sau calitatea tehnologiei militare. Pentru claritate, se poate distinge între sisteme clasice, cu pasarea responsabilității, divizate în coaliții rivale și de tip congres (Christensen, Snyder 1990; Kupchan, Kupchan 1991; Geller, Singer 1998, 113-116; Mearsheimer 2003; Vasquez 2004, 297-301).

Din perspectiva teoriei tranziției puterii, două relații vor fi decisive. Mai întâi, cea des discutată dintre Statele Unite și China și mai apoi, cea dintre autoritățile de la Beijing și New Delhi, în special dacă India reușește să se modernizeze și poate atinge o paritate aproximativă cu China, spre 2040 (Kugler, Tammen 2009). Un sistem clasic, cu alianțe de scurtă durată și conflicte controlate s-ar putea dezvolta, în aceste condiții, în funcție de estimările elitelor; în cazul existenței unui scepticism accentuat, s-ar putea crea o lume în care actorii majori să evite cooperarea și balansarea, profitând de protecția arsenalelor nucleare, sistemul pasării responsabilității (Christensen, Snyder 1990)⁸⁵. Diviziunea în alianțe rivale presupune existența unor relații ostile între centrele de putere sau cel puțin, al unor temeri accentuate și este subliniată de autorii care realizează comparații cu situația anterioară Primului Război Mondial, iar directoratul ar aproxima ordinea Congreselor, deseori recomandată ca soluție de Henry Kissinger și alți autori realiști (Kissinger 1998 și 2011; Haas 2008).

Ultima clasă de scenarii se referă la sistemul unipolar. Acestea presupun că SUA sau China reușesc să se impună în competiția strategică și să domine regiunea, fie în cadrul unei lumi multipolare, fie într-o ordine hegemonică. Din perspectiva teoriei adoptate, este cel mai stabil și mai puțin conflictual, dar și cel mai improbabil, din cel puțin două motive. În general, modernizarea unei societăți este dificil de oprit, în special dacă vorbim despre o mare putere, odată atins un prag de bunăstare și de cunoaștere, iar Statele Unite dețin suficiente avantaje și aliați potențiali pentru a continua să exercite un rol în relațiile internaționale din Asia de Est.

⁸⁵ Pentru o critică, John A. Vasquez, „Paradigma realistă și programele de cercetare degenerative *versus* progressive: o evaluare a cercetării neotraditionaliste pe marginea propoziției lui Waltz referitoare la balansare”, în Vasquez, Elman 2012, 56-58.

Și aici, putem vorbi despre mai multe variante. Pe lângă chestiunea hegemonului regional, pot diferi distanța dintre resursele puterii dominante și ale altor actori importanți (gradul de concentrare al capacităților) sau nivelul de implicare al regiunilor și comunităților politice în subiecte de securitate (Geller, Singer 1998, 120-125). A doua variantă reprezintă, practic, o tranziție spre multipolaritate, considerată de autori ca John J. Mearsheimer drept cea mai instabilă, dar din perspectiva de față, multe depind de percepțiile elitelor și implică nu doar probleme ale leadershipului american, ci și o performanță modestă a societății chineze (Mearsheimer 2003). A treia alternativă se bazează pe ideea autonomiei strategice și a creșterii numărului de puteri nucleare în regiune, susținută de neorealiști, în condițiile în care proiectele americane de îndiguire a Chinei eșuează, sau SUA se retrage din regiune⁸⁶.

Teoria tranziției puterii consideră că unipolaritatea descurajează conflictele interstatale violente dintre marile puteri. După cum am văzut, acest lucru se întâmplă în condițiile în care disproporțiile puterii sunt legate de rezultat, iar utilizarea forței este credibilă (Organski, Kugler 1980; Quackenbush, Zagare 2016). Principala amenințare de securitate, războiul interstatal dintre marile puteri devine illogic, deoarece distanța dintre costuri, beneficii și șanse de succes este imensă. Cu toate acestea, existența unei puterii dominante nu descurajează fenomene ca terorismul sau conflictele asimetrice, deoarece deținerea puterii militare dominante din punct de vedere convențional nu conduce neapărat la un rezultat, în aceste situații, ci, uneori, chiar dimpotrivă, poate deveni o vulnerabilitate politică (Smith 2006; Keeley 1997).

Amenințări la adresa României

Rivalitatea sino-americană duce la mai multe probleme. Istoric, marile puteri au avut o participare disproporționată la războaie de anvergură, costisitoare în termeni umani și economici, noțiunea fiind inițial aproape sinonimă cu cea de capacitatea deosebită de luptă (Levy 1983; Miroiu 2005). Dezvoltarea arsenalelor nucleare a condus la speranța că aceste conflagrații reprezintă fenomene depășite de istorie, însă există întotdeauna posibilitatea accidentelor și a percepțiilor eronate, a strategiilor de cacealma sau a liderilor iraționali și ambițioși, care limitează credibilitatea politicilor de descurajare (Schelling 1967; Zagare, Kilgour 2000). Chiar dacă rămâne pașnică, costurile unui sistem internațional divizat se pot dovedi a fi excesive, prin curse ale înarmării care să distragă fonduri

⁸⁶ Argumentul clasic în Waltz 1981.

semnificative de la cheltuieli productive sau crize internaționale dificil de stăpânit; momentan nu s-a ajuns la această situație, dar tendințele recente sunt îngrijorătoare.

Unele chestiuni de securitate curente își au originea în spațiul abordat. Principalele provocări din regiunea Asia-Pacific, pentru România, sunt pandemia de COVID-19 și escaladarea rivalității sino-americane, tratate în secțiunea referitoare la mediul internațional de securitate, din cauza impactului, a evoluției și a mecanismelor de transmitere. Tensiunile dintre marile puteri pot avea impacte costisitoare, în special pentru puterile mici, chiar atunci când distanța și alianțele asigură o protecție. Momentan, alte efecte se referă la consecințele competiției economice dintre cei doi actori, la aspectele tehnologice ale întrecerii, cum a fost cazul firmei Huawei, însă acestea nu reprezintă amenințări propriu-zise, sau la discuțiile din cadrul NATO referitoare la politicile Beijingului și la noul concept strategic (NATO 2021).

Peste două decenii, situația s-ar putea complica, după cum sugerează logica scenariilor creionate mai sus. Sistemele bipolare sunt cele mai tensionate, din perspectiva teoretică de față și consecințele globale ale rivalității sino-americane au fost prezentate anterior. În ceea ce privește impactul direct, o criză sau un conflict local dintr-o regiune îndepărtată poate determina schimbări importante ale alinierilor, desfășurărilor de trupe sau ale strategiilor actorilor majori, cum a fost cazul cu războiul din Coreea. Consecințele economice și tehnologice ale rivalității sino-americane vor fi mai costisitoare în 2040, deoarece globalizarea se va adânci.

Tabelul nr. 1: Scenarii și amenințări de securitate, 2040

Sistem	Stabilitate regională	Amenințări la adresa securității României
Bipolar (rigid, flexibil)	Escaladarea tensiunilor	O nouă pandemie Curse ale înarmărilor; crize, conflicte locale Cooperare internațională redusă, intervenții ale marilor puteri. Costuri economice și tehnologice
Multipolar (clasic, pasare, alianțe rivale, congres)	Variabilă	O nouă pandemie Rivalități multiple ale marilor puteri Intervenții armate Costuri economice și tehnologice
Unipolar (lider China, lider SUA, decalaj redus, regiuni autonome)	Crescută	O nouă pandemie Rivalitate globală

În schimb, o lume bipolară ar putea include o mai mare variabilitate (Waltz 2006). Înspre 2040, principala amenințare de securitate derivă din existența unor rivalități multiple, care pot conduce la intervenții ale actorilor majori, inclusiv în zone periferice din perspectiva competițiilor, cum este Europa de Est, în această perspectivă. Sisteme cu pasarea responsabilității, în care un agresor este dificil de oprit și cele divizate în coaliții ostile s-ar dovedi cele mai periculoase. În plus, vor persista costurile economice și tehnologice ridicate.

Restaurarea unei structuri de putere cu un actor dominat, către 2040, este ambiguă. Unipolaritatea în Asia de Est ar asigura stabilitatea regională, dar ar putea deplasa rivalitatea la nivel global, în cazul în care ascensiunea Chinei ia amploare. În această situație, ar exista aceleași probleme ale escaladării, însă costurile ar fi mai mari, din cauza creșterii anvergurii și a numărului participanților. O autonomizare a regiunilor sau menținerea ierarhiei actuale de putere ar reduce la minim amenințările de securitate pentru România.

Concluzii

Demersul din acest capitol a fost dedicat investigării principalelor amenințări de securitate provenite din regiunea Asiei de Est. Acestea sunt, acum, pandemia de COVID-19 și escaladarea rivalității dintre Statele Unite și China, tratate într-o secțiune separată, cărora li se adaugă, ca probleme de urmărit, aspectele economice și tehnologice ale competiției și discuțiile din cadrul NATO referitoare la politicile autorităților de la Beijing. În perspectiva următoarelor două decenii, au fost folosite trei categorii de scenarii, identificate după tipul dominant de distribuție a puterii, în bipolare, multipolare și unipolare. Primele două descriu amenințările cele mai serioase, ca urmare a accentuării tensiunilor sino-americane, după 2030, în condițiile instaurării unei parități aproximative sau dacă izbucnește o nouă epidemie; amenințări ale căror efecte pot fi mediate de sistemul internațional de securitate.

Fundamentală este aici înțelegerea consecințelor distanței. Pentru statele mici, principalele amenințări sunt situate în vecinătate, cu excepția celor foarte costisitoare sau care implică alianțe. Considerațiile respective au oferit un filtru pentru reducerea numărului de obiecte posibile ale investigației. Globalizarea și mijloacele de comunicație trebuie luate și ele în calcul, deoarece unele procese sunt accelerate, cum a fost cazul cu pandemia de COVID-19.

Teoria tranziției puterii a reprezentat principala sursă de interpretare. Aceasta include variante diadice, structuraliste și regionale, ceea ce o face utilă pentru subiectul nostru, pe lângă un dosar empiric relativ acceptabil. În versiunea

lui Douglas Lemke, ea a fost rafinată pentru a explica procesele de securitate din diversele spații geografice autonome, pornind de la principii identice. În cazul de față, diferența dintre nivelurile de analiză sistemic și regional este ambiguă, pe măsură ce așteptările referitoare la mutarea centrului puterii sunt, gradual, approximate.

Scenariile au fost preferate metodelor mai simple de predicție. Anticipările sunt deja o parte a rivalității dintre Statele Unite și China, iar previziunile abundă, de la egalizarea și depășirea economică, la menținerea situației actuale, fiind destul de ușor a selecta o opțiune care să corespundă prejudecăților unui observator. În consecință, principala predicție a teoriei tranziției de putere – creșterea riscului conflictelor în condiții de paritate – a fost utilizată pentru a anticipa gradul de stabilitate regională, în condițiile variației distribuției de putere (unipolară, bipolară și multipolară).

Dintre alternativele propuse, bipolaritatea regională și multipolaritatea sistemică pare mai probabilă. Momentan, există prea mulți factori independenți și interacțiuni complexe, pentru a permite predicții precise, chiar dacă obiectivitatea ar fi menținută. În același timp, creșterea economiei chineze este probabil să continue, iar Rusia sau India nu vor realiza miracole în următoarele două decenii. Beijingul are vulnerabilități, de la demografie, la planurile centralizate care îi vor limita abilitatea de a domina lumea și o imagine controversată, în ultimii ani. Prin urmare, dacă modernizarea sa este greu de oprit sau inversat, pe termen lung, *boomul* va continua să încetinească, iar alți actori vor reacționa și se vor adapta situației.

Incertitudinea rămâne esențială pentru studiul securității (Booth, Wheeler 2018). Să luăm exemplul războiului interstatal, cel mai bine studiată amenințare. Toate războaiele sunt fenomene cu probabilitate redusă, iar cele cu consecințe majore sunt lebede negre, evenimente care par improbabile prin simpla extrapolare, însă nu sunt de negândit și au efecte dezastruoase (Blainey 1973; Fearon 1995; Geller, Singer 1998; Taleb 2018)⁸⁷. Ele presupun și un alt tip de eșec al predicției, deoarece, cel puțin partea care le pierde, trebuie să fi greșit estimarea sau să fi fost ghinionistă, dar trebuie subliniat că nu toate amenințările serioase au un asemenea caracter (Blainey 1973; Fearon 1995; Geller, Singer 1998; Taleb 2018). Rezultă că anticipările trebuie realizate cu atenție și nuanțare.

⁸⁷ Sau gri, care fac parte dintr-un model predictiv, dar rămân greu de anticipat și cu impact major, vezi Taleb 2018, viii; Jason Bell 2017.

BIBLIOGRAFIE:

- Administrația Prezidențială. 2020. *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024*. Accesat la 03.12.2021. <https://www.presidency.ro/>
- AFP. 2021. "China's economy slows as Covid, energy crisis and property woes take toll". *France24*, 18 octombrie 2021. Accesat la 03.12.2021. <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20211018-china-s-economy-slows-as-covid-energy-crisis-and-struggling-property-sector-take-toll>
- Allison, Graham. 2017. *Destined for War: can America and China escape Thucydides's Trap?* Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- Amnesty International. 2020. "Hong Kong's national security law: 10 things you need to know", 17 iulie 2020. Accesat la 03.12.2021. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/07/hong-kong-national-security-law-10-things-you-need-to-know/>
- BBC, "RCEP: Asia-Pacific countries form world's largest trading bloc". *BBC News*, 16 noiembrie 2020. Accesat la 03.12.2021. <https://www.bbc.com/news/world-asia-54949260>
- Bell, Jason. 2017. "What Color is that Swan". 9 mai 2017. *Towards Data Science*. Accesat la 10.12.2021. <https://towardsdatascience.com/what-color-is-that-swan-372973f22c90>
- Blainey, Geoffrey. 1973. *The Causes of War*. New York: Free Press.
- Blackburn, Simon. 1999. "Probabilitate". În Simon Blackburn. 1999. *Dicționar de filosofie Oxford*. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Booth, Ken, Wheeler, Nicholas J. 2018. "Uncertainty". În Paul Williams, Matt McDonald (coord.). *Security Studies. An Introduction*. ediția a 3-a. New York, Londra: Routledge.
- Bremmer, Ian. 2008. "The Return of State Capitalism", *Survival*, 50(3), pp. 55-64, DOI: 10.1080/00396330802173198.
- Brigety, Reuben E. II. 2021. "The Fractured Power". *Foreign Affairs*, 100(2), martie-aprilie 2021.
- Brun, Wibecke, Teigen, Karl Halvor. 1988. "Verbal probabilities: Ambiguous, context dependent or both". *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 41(3): 390-404. DOI: [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(88\)90036-2](https://doi.org/10.1016/0749-5978(88)90036-2).
- Buzan, Barry. 2000 [1991]. *Popoarele, statele și teama*. Chișinău: Editura Cartier.
- Buzan, Barry, Waever, Ole, Wilde, Jaap de. 2011 [1998]. *Securitatea. Un nou cadru de analiză*, Cluj Napoca: Editura CA Publishing.

- Buzan, Barry, Waever, Ole. 2004. *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Center for Economics and Business Research. 2020. *World Economic League Table 2021*. Accesat la 03.12.2021. <https://cebr.com/wp-content/uploads/2020/12/WELT-2021-final-23.12.pdf>
- Christensen, Thomas J., and Jack Snyder. 1990. "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns In Multipolarity". *International Organization* 44 (2): 137-168. doi:10.1017/s0020818300035232.
- Cioculescu, Șerban Filip. 2020. "Înfruntarea dintre SUA și Republica Populară Chineză în dosarul pandemiei – bătălia narațiunilor despre vinovați, vinovăție și posibilele efecte în relațiile internaționale". *Monitor Strategic*, nr. 1-2 2020.
- Cirillo, Pasquale, Taleb, Nassim Nicholas. 2016. "The Decline of Violent Conflicts: What Do The Data Really Say?". *SSRN Electronic Journal NYU Tandon Research Paper No. 2876315*.
- Clauset, Aaron. 2020. "On the Frequency and Severity of Interstate Wars". În Nils Petter Gledish (coord.). 2020. *Lewis Fry Richardson. His Intellectual Legacy and Influence in the Social Sciences*. Heidelberg: Springer.
- Corporate Finance Institute. "Kondratieff Wave". Accesat la 17.11.2021. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/kondratieff-wave/>
- Curran, Kevin. 2021. "Is Taiwan a Ticking Time Bomb in the Semiconductor Supply Chain?". *The Diplomat*, 27 februarie 2021. Accesat la 15.11.2021. <https://thediplomat.com/2021/02/is-taiwan-a-ticking-time-bomb-in-the-semiconductor-supply-chain/>
- Doran, Charles F. 2012. "Power Cycle Theory and the Ascendance of China: Peaceful or Stormy? ". *SAIS Review of International Affairs*. 32(1): 73-87.
- Eisenhower, Dwight D. 1957. "Remarks at The National Defense Executive Reserve Conference". *The American Presidency Project*. Accesat la 03.12.2021. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-national-defense-executive-reserve-conference>
- Erikson, Andrew S., Wuthnow, Joel. 2016. "Barriers, Springboards and Benchmarks: China Conceptualizes the Pacific Island Chains". *The China Quarterly*, martie 2016. 225. DOI: 10.1017/S0305741016000011.
- Espena, Joshua, Boming, Chelsea. 2020. "The Taiwan Frontier and the Chinese Dominance for the Second Island Chain", *Australian Institute of International Affairs*, 13 august 2020. Accesat la 15.11.2021.

- <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/taiwan-frontier-chinese-dominance-for-second-island-chain/>
- Fearon, James D. 1995. "Rationalist Explanations for War". *International Organization*. 49(3): 379-385.
- David Fickling. 2019. "China Could Outrun the U.S. Next Year or Never". *Bloomberg*, 9 martie 2019. Accesat la 23.11.2021. <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-03-08/will-china-overtake-u-s-gdp-depends-how-you-count>
- Gartenberg, Chaim. 2021. "The Summer Intel Fell Behind". *The Verge*, 29 iulie 2021. Accesat la 15.11.2021. <https://www.theverge.com/22597713/intel-7nm-delay-summer-2020-apple-arm-switch-roadmap-gelsinger-ceo>
- Gailey, Harry A. 1998 [1995]. *Războiul din Pacific*. București: Editura Saeculum.
- Erik A. Gartzke, Paul Poast, "Empirically Assessing the Bargaining Theory of War: Potential and Challenges", *Oxford Research Encyclopedia, Politics*, Oxford University Press, 2019.
- Geller, Daniel S., J. David Singer. 1998. *Nations at War: A Scientific Study of International Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilpin, Robert. *War and Change in World Politics*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, f.l., 1981.
- Gilpin, Robert. 1999 [1987]. *Economia politică a relațiilor internaționale*. București: Editura DU Style.
- Grossman, Derek. 2020. "Is the 1992 Consensus Fading Away in the Taiwan Straits", 2 iunie 2020. Accesat la 15.11.2021. <https://thediplomat.com/2020/06/is-the-1992-consensus-fading-away-in-the-taiwan-strait/>
- Haas, Richard N. 2008. "The Age of Nonpolarity. What Will Follow U.S. Dominance". *Foreign Affairs*, mai-iunie 2008. Accesat la 10.12.2021. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2008-05-03/age-nonpolarity>
- Hájek, Alan. 2019. "Interpretations of Probability". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, toamna 2019. Accesat la 03.12.2021. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/probability-interpret/>. Accesat la 15.11.2021.
- Held, David, McGrew, Anthony, Goldblatt, David, Perraton, Jonathan. 2004. *Transformări globale. Politică, economie și cultură*. Iași: Editura Polirom.
- Hickey, Dennis V. 2021. "Biden, Taiwan, and Strategic Ambiguity". *The Diplomat*, 25 octombrie 2021. Accesat la 15.11.2021. <https://thediplomat.com/2021/10/biden-taiwan-and-strategic-ambiguity/>

- Hiebert, Murray. 2020. *Under Beijing's Shadow. Southeast Asia's China Challenge*. f.l.: Rowman and Littlefield.
- International Institute for Strategic Studies. 2021. *The Military Balance*. Abingdon, Oxfordshire: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Kan, Michael. 2021. "Intel's 7nm PC Chip to Arrive in 2023 Next to TSMC-Made CPU". *PC Mag*, 24 martie 2021. Accesat la 15.11.2021. <https://www.pcmag.com/news/intels-7nm-pc-chip-will-arrive-in-2023-using-tsmcs-tech>
- Keeley, Lawrence H. 1997. *War Before Civilization. The Myth of the Peaceful Savage*. New York: Oxford University Press.
- Kim, Woosang, Morrow, James D. 1992. "When Do Power Shifts Lead to War?". *American Journal of Political Science* 36 (4): 896. doi:10.2307/2111353.
- Kissinger, Henry. 1998 [1994]. *Diplomația*. București: Editura All.
- Kissinger, Henry. 2011. *On China*. New York: Penguin Press.
- Kolodziej, Edward A. 2007 [2005]. *Securitatea și relațiile internaționale*. Iași: Editura Polirom.
- Krasnyak, Olga. 2021. "APEC's role in the Asia Pacific's rebuild. Vaccine diplomacy and pandemic reconstruction". *Asia and the Pacific Policy Society*. Accesat la 15.11.2021. <https://www.policyforum.net/apecs-role-in-the-asia-pacifics-rebuild/>
- Kugler, Jacek, Tammen, Ronald L.. 2009. in William R. Thompson (coord.), *Systemic Transitions. Past, Present, And Future*. New York: Palgrave MacMillan.
- Kuo, Lily. 2020. "Taiwan election: Tsai Ing-Wen wins landslide in rebuke to China", *The Guardian*, 11 ianuarie 2020. Accesat la 15.11.2021. <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/11/taiwan-re-elects-tsai-ing-wen-as-president-in-clear-message-to-china>
- Leeds, Brett Ashley, Rittter, Jeffrey M., McLaughlin Mitchell, Sara, Long, Andrew G. (coord.). 2002. "Alliance Treaty Obligations and Provisions, 1815-1944". *International Interactions* 28: 237-260.
- Kupchan, Charles A., Kupchan, Clifford A. 1991. "Concerts, Collective Security, And The Future of Europe". *International Security* 16 (1): 114. doi:10.2307/2539053
- Levy. Jack S. 1983. *War in the Modern Great Power System: 1495-1975*. Lexington: University Press of Kentucky.

- Lemke, Douglas, Werner, Susanne. 1996, "Power Parity, Commitment to Change and War", *International Studies Quarterly*, 40(2): 235-260.
- Lemke, Douglas. 2002. *Regions of War and Peace*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Mearsheimer, John J. 2003 [2001]. *Tragedia politicii de forță*. București: Antet XX Press.
- Morgan, Patrick M. 2003. *Deterrence Now*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Miroiu, Andrei. 2005. *Balanță și hegemonie*. București: Editura Tritonic.
- Morrow, James D. 2000. "The Ongoing Game-Theoretic Revolution". În Midlarsky, Manus I. (coord). *Handbook Of War Studies II*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- NATO. 2021. "Brussels Summit Communiqué Issued by The Heads Of State And Government Participating In The Meeting Of The North Atlantic Council In Brussels 14 June 2021". 14 iunie 2021. Accesat la 29.11.2021. NATO – News: Brussels Summit Communiqué issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021, 14 iunie 2021.
- Newlines Institute for Strategy and Policy. 2021. "The Uyghur Genocide. An Examination of China`s Breaches of the 1948 Genocide Convention", martie 2021.
- Office of the President, Republic of China (Taiwan). 2020. "Inaugural Address of ROC 15th-term President Tsai Ing-wen", 20 mai 2020. Accesat la 15.11.2021. <https://english.president.gov.tw/News/6004>
- ONU. 2019. "World Population Prospects 2019". Accesat la 17.11.2021. <https://population.un.org/wpp/Graphs/DemographicProfiles/Line/906>
- Organski, A.F.K. 1958. *World Politics*, New York: Alfred A. Knopf.
- Organski, A. F. K, Kugler, Jacek. 1980. *The War Ledger*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Pinker, Steven. 2019 [2011]. *Îngerii mai buni ai naturii noastre. De ce s-a diminuat violența*, București: Editura Publica.
- Poling, Gregory B. "How Significant is the New U.S. South China Sea Policy? ". *CSIS*, 14 iulie 2020. Accesat la 17.11.2021. <https://www.csis.org/analysis/how-significant-new-us-south-china-sea-policy>
- Popper, Karl R. 1996. *Mizeria istoricismului*. București: Editura All.
- Quackenbush, Stephen L., Zagare, Frank C. 2016. "Modern Deterrence Theory: Research Trends, Policy Debates, and Methodological Controversies". *Oxford*

- Handbooks Online.* mai 2016. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199935307.013.39.
- Roggeveen, Sam. 2021. "Changing my mind about AUKUS". *The Interpreter, Lowy Institute*, 13 decembrie 2021. Accesat la 15.12.2021. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/changing-my-mind-about-aukus>.
- Saad, Lydia. 2021. "Americans` Political Ideology Held Steady in 2020", Gallup, 11 ianuarie 2021, <https://news.gallup.com/poll/328367/americans-political-ideology-held-steady-2020.aspx>. Accesat la 03.12.2021.
- Schelling, Thomas C. 1967. *Arms and Influence*. Yale University Press, ediție Kindle, 1967.
- Schelling, Thomas C. 2000 [1960]. *Strategia conflictului*. București: Editura Integral.
- Schwartz, Peter. 1991. *The Art of the Long View*. New York: Doubleday.
- Sherman, Nathalie. 2020. "US-China trade deal: Winners and losers". *BBC*, 15 ianuarie 2020. Accesat la 17.11.2021. <https://www.bbc.com/news/business-51025464>
- Soare, Simona. 2013. "Tranziția de putere". În Biró, Daniel. 2013. *Relații internaționale contemporane*. Iași: Editura Polirom.
- Smith, Rupert. 2006. *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*. Penguin.
- Smith, Sheila A. 2021. "What`s Next for the Quad", *Council on Foreign Relations*, 30 septembrie 2021. Accesat la 03.12.2021. <https://www.cfr.org/in-brief/quad-leaders-summit-indo-pacific-whats-next>
- Spagat, Michael, Weezel, Stijn van. 2020. "The Decline of War Since 1950: New Evidence". În Nils Petter Gledish (coord.). 2020. *Lewis Fry Richardson. His Intellectual Legacy and Influence in the Social Sciences*. Heidelberg: Springer.
- Sparkes, Matthew. 2021. "There's a global shortage of computer chips – what's causing it?", *NewScientist*, 18 martie 2021. Accesat la 15.11.2021. <https://www.newscientist.com/article/2271918-theres-a-global-shortage-of-computer-chips-whats-causing-it/>
- Taleb, Nassim Nicholas. 2018 [2007]. *Lebăda neagră. 2018. Impactul foarte puțin probabilului*. Ediția a treia. București: Curtea Veche.
- The Economist. 2021. "China`s Communist authorities reinvent state capitalism". Accesat la 17.11.2021, <https://www.economist.com/business/chinas-communist-authorities-reinvent-state-capitalism/21806311>

- The Taiwan Affairs Office and the Information Office of the State Council. "The One-China Principle and the Taiwan Issue". Accesat la 15.11.2021. <http://www.china.org.cn/english/taiwan/7956.htm>
- Vasquez, John A. 2012 [2003]. "Paradigma realistă și programele de cercetare degenerative *versus* progresive: o evaluare a cercetării neotraditionaliste pe marginea propoziției lui Waltz referitoare la balansare". În Vasquez, John A., Elman, Colin (coord.). 2012 [2003]. *Realismul și balanța de putere*. Iași: Editura Polirom.
- Vasquez, John A. 2004. *The Power of Power Politics. From Classical Realism to Neotraditionalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vasquez, John A. 2009. *The War Puzzle Revisited*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Wack, Pierre. 1985. "Scenarios: Uncharted Waters Ahead". *Harvard Business Review*, septembrie 1985.
- Waltz, Kenneth N. 2006 [1979]. *Teoria politicii internaționale*. Iași: Polirom.
- Waltz, Kenneth N. 1981. "The Spread Of Nuclear Weapons: More May Be Better: Introduction". *The Adelphi Papers* 21 (171): 1-1. DOI: 10.1080/05679328108457394.
- Weiss, Linda. 2002. *Mitul statului lipsit de putere. Guvernarea economiei în era globalizării*, București: Editura Trei.
- WHO, "WHO Health Emergency Dashboard, United States of America". Accesat la 3 decembrie 2021. <https://covid19.who.int/region/amro/country/us>
- World Bank. 2021a, "GDP growth (annual %), China". Accesat la 15.11.2021. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN>
- World Bank. 2021b, "GNI, Atlas Method (current US\$)". Accesat la 3 decembrie 2021. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD>
- World Bank. 2021c, "Military Expenditure, current USD". Accesat la 03.12.2021. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>
- World Bank. 2021d, "Military Expenditure (% of GDP)". Accesat la 03.12.2021. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=IW-US-CN>
- World Bank. 2021e. "Research and Development expenditure (% of GDP) ". Accesat la 17.11.2021. <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS>
- Yan Xuetong, *Leadership and the Rise of Great Powers*, Princeton University Press, f.l., 2019,

- Zagare, Frank C., Kilgour, D. Marc. 2000. *Perfect Deterrence*. Cambridge, New York: Editura Cambridge University Press.
- Zhao, Suisheng. 2020. "China`s Foreign Policy Making Process. Players and Institutions". În Shambaugh, David (coord.). 2020. *China and the World*, Oxford University Press. Ediție Kindle.
- Zodian, Mihai. 2015. *Perspective epistemologice și predicții în relațiile internaționale*. București: Editura UNAp.
- Zodian, Mihai. 2020. *Proliferarea nucleară și echilibrul strategic central în secolul XXI*. București: Editura UNAp.
- Zodian, Mihai. 2021. "SUA, China, problema puterii și o competiție echivocă". În Cîrciumaru, Florian (coord.). 2021. *Evaluare strategică 2020. Securitatea, între pandemie și competiție*. București: Editura UNAp.

PARTEA a III-a

EVALUAREA AMENINȚĂRILOR ȘI RISCURILOR LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Dan-Lucian Petrescu

Capitolele anterioare conțin cele mai importante aspecte ce derivă din procesul de analiză exhaustivă desfășurat pe zonele de interes ale României din mediul de securitate internațional. Rezultatele acestui demers sunt structurate pe secțiuni care conțin descrierea situației curente din mediul de securitate, prognoza privind dinamica mediului de securitate pe perioada 2020-2040 și identificarea tendințelor privind evoluția amenințărilor, corespunzătoare acestor estimări. Dincolo de analiza fragmentată pe domenii/aspecte ale mediului internațional de securitate sau pe zone de interes, capitolele anterioare oferă posibilitatea asamblării imaginii complete a unui spectru de amenințări la adresa securității naționale a României ce pot fi determinate de evenimente ori situații emergente în întregul spațiu de interes, de intenții/planuri/strategii ori capacități asociate unui grup lărgit de actori statali și nonstatali care populează spațiul respectiv.

Această parte este destinată evaluării amenințărilor prognozate a adresa securitatea națională într-o perspectivă ce acoperă un termen scurt și mediu, până în anul 2040, precum și riscurilor asociate acestora, ce pot influența demersurile întreprinse de România pentru realizarea intereselor naționale de securitate. Prin aceasta, intenționăm să oferim o contribuție valoroasă și utilă mai amplului proces de management al riscurilor asociat realizării și menținerii securității naționale, având în vedere necesitatea continuității derulării acestuia, atât la nivel strategic național, cât și la nivel sectorial/departamental, în special la cel militar. În acest scop, realizăm, în cele ce urmează, centralizarea și sintetizarea concluziilor rezultate din demersurile științifice desfășurate în capitolele anterioare, focalizându-ne pe analiza și evaluarea amenințărilor la adresa securității naționale a României, determinând nivelului de risc asociat acestora. Pentru a ne încadra în procesul standard de management al riscurilor, utilizăm instrumente și metode integrate într-un model obținut prin adaptarea celui întrebuițat în planificarea operațiilor. Este binecunoscut faptul că, în luarea deciziilor, precum și în implementarea acestora, riscul este un factor cu o pondere majoră, indiferent de domeniul de activitate. Când ne referim la securitate și

apărare, ponderea acestuia crește exponențial, deseori făcând diferența între succes și eșec, victorie și înfrângere sau, mai concret, realizarea și nerealizarea obiectivelor de securitate și apărare națională.

Fără a avea intenția să excedăm cadrul teoretic necesar demersului științific precizat, în cele ce urmează vom evidenția câteva aspecte de care ținem cont în evaluarea amenințărilor și riscurilor, precum și în elaborarea sintezei și a concluziilor ce conduc la îndeplinirea obiectivelor propuse. În general, se consideră că riscul este exprimat cel mai bine de conjugarea răspunsului la următoarele întrebări: *Care este amenințarea? Care este probabilitatea ca amenințarea să se materializeze și să producă efecte? Care este vulnerabilitatea vizată? Care este impactul materializării amenințării?* Legătura dintre amenințare, agresiune⁸⁸, vulnerabilitate, impact și risc este una evidentă, chiar dacă uneori se realizează confuzii privind identificarea sau succesiunea acestora, pe criterii cauzale. Mai mult decât atât, starea nedorită rezultată în urma manifestării unei amenințări, deci materializării riscului, poate constitui sursă de amenințări ulterioare, cărora li se poate asocia un anumit nivel de risc. Fără a dezvolta acest subiect, al definirii riscului⁸⁹ și al determinării legăturii menționate mai sus, vom ține cont de sensul asociat riscului în documentele programatice care exprimă viziunea decidenților în domeniul securitate și apărare⁹⁰. În consecință, pentru realizarea demersului nostru, ne rezumăm la a conveni că riscul la adresa securității naționale reprezintă probabilitatea ca o amenințare să valorifice una sau mai multe vulnerabilități ale *sistemului național de apărare și*

⁸⁸ Includem aici și acțiunile nocive determinate prin materializarea amenințărilor generate de surse naturale sau neidentificabile, cum ar fi fenomene naturale sau fenomene artificiale, dar pentru care nu se poate determina potențialul agresor

⁸⁹ Literatura de specialitate (studii științifice, dicționare etc.) care tratează acest subiect oferă o analiză mult mai profundă a conceptului *risc*, asociat mai multor domenii. De exemplu, în sociologie, riscul se concretizează în discrepanța dintre „așteptarea pozitivă” și „evenimentul negativ”, ce se poate produce, și prin probabilitatea sa de a se produce. Riscul este cauzat de nedeterminare, de imposibilitatea de a cunoaște cu certitudine evenimentele viitoare, reprezentând o stare potențială, care, în anumite condiții, poate deveni efectivă. Sociologia definește riscul drept o expresie fie a nedeterminării structurale a realității (caracterul probabilist obiectiv al evenimentelor), fie al incertitudinii, al insuficienței cunoștințelor noastre despre procesele reale. (Cătălin Zamfir, „Risc” în C. Zamfir și L. Vlăsceanu (coord.), Dicționar de sociologie, Ed. Babel, București, 1998, pp. 507-508)

⁹⁰ Ne referim aici la *Strategia națională de apărare a țării*, pentru nivelul politic (președintele României), *Carta albă a apărării* (ministrul apărării naționale), pentru nivelul politico-militar și *Strategia militară a României*, pentru nivelul militar (șeful Statului Major al Apărării) de conducere al Sistemului național de apărare.

*securitate*⁹¹ devenind acțiune și producând efecte negative grave, care îi afectează funcționarea și denaturează rezultatul scontat, și anume acela de realizare a intereselor naționale de securitate. De aici deducem faptul că riscurile vizează atât sistemul în sine (așa-numite riscuri sistemice care presupun consecințe ale unor agresiuni/acțiuni nocive resimțite la nivelul elementelor componente și relațiilor dintre ele), cât și produsul sistemului respectiv, în sensul generării unor consecințe nefaste asupra securității naționale, ca *end state* construit prin realizarea intereselor naționale de securitate.

În acest context, amenințarea reprezintă un factor (acțiuni, fapte sau stări de fapt, capacități, strategii, intenții ori planuri), de cele mai multe ori cu origine externă, prin care pot fi afectate grav interesele, valorile și obiectivele de securitate. Considerăm că amenințările reprezintă acțiuni posibile (deci care încă nu s-au întâmplat), care se pot materializa cu o anumită probabilitate, devenind agresiuni și exploatănd una sau mai multe vulnerabilități pentru a produce efecte negative asupra unei/unor valori și a schimba, astfel, situația curentă într-o situație finală dezavantajoasă pentru țintă. Riscul reprezintă măsura în care această dinamica poate deveni realitate, producând consecințe nedorite. Când reprezintă un factor de origine externă, asupra amenințării nu se poate interveni din interiorul organizației, însă reducerea sau eliminarea riscurilor generate de diversele amenințări se realizează prin identificarea acestora și întreprinderea măsurilor adecvate de prevenire, descurajare și, în cele din urmă, de apărare.

În demersul nostru considerăm că amenințările reprezintă „acțiuni, fapte sau stări de fapt, capacități, strategii, intenții ori planuri ce pot afecta valorile, interesele și obiectivele naționale de securitate și/sau sunt de natură să pună în pericol direct sau indirect securitatea națională, prin afectarea caracterului național, a suveranității, independenței, unității și integrității teritoriale, a funcționării normale a instituțiilor statului, a vieții și integrității fizice a cetățenilor și a organizării comunităților umane.”⁹² În funcție de natura potențialului agresor, putem spune că există două categorii: artificiale sau naturale.

⁹¹ Utilizăm această sintagmă pentru a conferi *sistemului național de apărare*, reglementat prin legea apărării naționale a României, nr. 45/1994, valența de securitate națională extinsă, așa cum este definită în *Strategia națională de apărare a țării*, cu evidențierea dimensiunii de apărare.

⁹² NA: Definiția este preluată din *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024*, p. 24, pentru a menține analiza în baza documentelor programatice în vigoare, privind securitatea și apărarea națională.

Amenințările generate de surse artificiale, determinate în mod conștient (un actor statal sau nonstatal). În această situație, amenințările se exprimă, de regulă, sub forma unor strategii, intenții ori planuri. Un exemplu interesant îl constituie *consolidarea potențialului militar de către un actor (statul A) în vecinătatea unui alt actor (statul B)*. Deseori considerată o amenințare, aceasta reprezintă, în fapt, un set de acțiuni ale statului A (*consolidarea potențialului militar*) ce determină o anumită situație caracterizată de capacitatea statului A și de plasarea spațială a acesteia, în raport cu statul B (*existența unui potențial militar crescut în vecinătatea teritoriului național al statului B*). Statul B consideră că această situație reprezintă o potențială **sursă** a unei amenințări împotriva sa (căreia îi atribuie un anumit nivel de risc), a unui sprijin în favoarea sa (căruia îi atribuie un anumit nivel de oportunitate) sau un eveniment neutru. Pentru aceasta, criteriul pe care statul B îl utilizează pentru a determina amenințarea/oportunitatea/neutralitatea îl constituie intenția/strategia/planul pe care îl are actorul A, care își consolidează potențialul militar în vecinătatea sa. Ținând cont de conceptele specifice relațiilor internaționale (*dilema de securitate*⁹³), prin extensie, se poate considera că dacă un actor dezvoltă sau posedă o anumită capacitate pe care ar putea-o utiliza pentru a declanșa o agresiune, capacitatea generată poate reprezenta o amenințare, chiar și când actorul dezvoltă acea capacitate doar pentru a-și spori propria securitate. Revenind la raționament, dacă intenția statului A este de a invada statul B (ducând la afectarea valorilor acestuia – independență, suveranitate, integritate teritorială), atunci situația analizată (*existența unui potențial militar crescut în vecinătatea teritoriului său național*) este o sursă a unei amenințări pentru statul B. Dacă intenția actorului A este de a proteja statul B împotriva unui terț, atunci aceeași situație analizată este o sursă de oportunități în favoarea promovării acelorași valori. Mai mult decât atât, dacă actorul care își *consolidează potențialul militar în vecinătatea statului B* are intenția de a-și proteja propriul teritoriu național împotriva unei amenințări, atunci situația analizată ar trebui să reprezinte un

⁹³ Termenul a fost introdus de către John H. Herz în 1950 în lucrarea *Idealist Internationalism and the Security Dilemma* și dezvoltat în cartea sa publicată în 1951, *Political Realism and Political Idealism*. În teoria relațiilor internaționale, acțiunile unui stat suveran menite să-și sporească securitatea națională, cum ar fi creșterea puterii sale militare, determinarea privind utilizarea anumitor sisteme de arme de mare putere sau încheierea de alianțe, sunt percepute de alte state drept o amenințare și le pot determina pe acestea să răspundă cu măsuri similare, generând o spirală ascendentă a tensiunilor care pot duce la conflicte. Cu alte cuvinte, în paradigma asociată conceptului *dilemă de securitate*, actorul dezvoltă acea capacitate pentru a-și spori propria securitate, nu pentru a genera o agresiune. Totuși, celelalte state percep acțiunea drept o amenințare și iau o serie de măsuri ce determină reducerea nivelului de securitate a actorului inițial.

eveniment neutru pentru statul B (deși, dacă ne încadrăm în paradigma dilemei de securitate, o asemenea atitudine devine greu de confirmat).

Amenințările generate de surse naturale sau neidentificabile, cărora nu le este atribuită o conștiință, voință, intenție. În această situație, amenințările se exprimă sub forma unor „acțiuni, fapte sau stări de fapt” întrucât sursei nu i se poate atribui o intenție (care să determine o strategie materializată într-un plan). Este cazul încălzirii globale, pandemiilor (rezultate pe cale naturală), fenomenelor naturale (cutremure, inundații, secetă etc.), fenomenelor cosmice sau a unor fenomene artificiale, dar pentru care nu se poate determina potențialul agresor (globalizarea, avansul tehnologic etc.). Dacă dezvoltările determinate de către acestea influențează anumite valori (internaționale, naționale, comunitare sau individuale), ele sunt catalogate, în funcție de efectele produse, drept amenințări sau oportunități. Nefiind posibilă atribuirea intenției unei entități (actor) distincte și materiale, analiza amenințării și a nivelului de risc/opportunitate corespunzător, precum și catalogarea materializării amenințării drept agresiune (care, în mod normal, presupune existența unui agresor concret) prezintă o serie de particularități, în special în secvențele ulterioare din cadrul managementului riscului. Spre exemplu, o cometă a cărei deplasare are legătură cu planeta Pământ poate reprezenta o amenințare dacă traiectoria acesteia este incidentă sau tangentă cu cea a planetei, producând efecte distructive, dar poate reprezenta o oportunitate dacă trecerea ei la o anumită distanță nu determină efecte distructive, ci oferă o posibilitate de studiu pentru astronomi și fizicieni și/sau influențează în mod pozitiv planeta (ecosistemul, proprietățile magnetice, atmosfera etc.) sau poate constitui un eveniment neutru. Desigur, și în acest caz se poate determina nivelul de risc sau oportunitatea asociată evenimentului analizat, în funcție de probabilitatea de manifestare a evenimentului și de impactul pe care l-ar putea avea.

Continuând acest construct logic, un aspect deosebit de important îl reprezintă vulnerabilitățile pe care le are ținta, acele „deficiențe funcțional-sistemice/structurale” ale acesteia, care potențează acțiunea amenințărilor, în termeni de eficiență și eficacitate a afectării valorilor adresate. Dată fiind natura lor intrinsecă, vulnerabilitățile pot fi diminuate sau sursele acestora pot fi protejate prin implementarea unor măsuri corective potrivite, multe dintre acestea vizând augmentarea capacității de cunoaștere a mediului de securitate și avertizare timpurie, dezvoltarea capabilităților necesare, precum și creșterea nivelului rezilienței naționale adaptive. Cunoașterea și eliminarea vulnerabilităților reprezintă o condiție *sine-qua-non* a decidenților strategici, în

realizarea managementului riscurilor. Demersul sprijină procesul decizional prin identificarea permanentă a amenințărilor posibile, evaluarea riscurilor generate de către amenințările identificate, determinarea riscurilor prioritare, implementarea strategiilor de gestionare a riscurilor pentru eliminarea, reducerea sau, în ultimă instanță, controlul consecințelor materializării acestora.

Considerăm riscul drept o caracteristică abstractă asociată unei evoluții, unei dinamici situaționale, care reprezintă, în accepțiunea *Strategiei naționale de apărare a țării pentru perioada 2020-2024*, „probabilitatea de producere sau manifestare a oricărui eveniment, situație, condiție cu potențial de manifestare incert, a cărei concretizare ar conduce la afectarea în orice mod a funcționării normale a instituțiilor statului, organizării și funcționării comunităților umane, precum și a vieții, integrității fizice a cetățenilor, într-o împrejurare dată sau context determinat”. În fapt, ținând cont de impactul pe care îl generează dinamica respectivă, cu o anumită probabilitate de manifestare, această caracteristică poate fi:

- *risc*, dacă dinamica respectivă determină o amenințare și, în consecință, afectează o anumită valoare;
- *oportunitate*, dacă dinamica respectivă determină o încurajare/protecție/sprijin și, în consecință, promovează o anumită valoare.

Procesul de management al riscurilor presupune parcurgerea unor etape care, sub diferite denumiri, adresează un set de secvențe standard: identificarea și evaluarea amenințărilor; stabilirea măsurilor de control al riscului și luarea deciziilor privind expunerea la risc; monitorizarea nivelului de risc și revizuirea modului de implementare a măsurilor.

Particularizându-l pentru domeniul securitate și apărare, prima dintre etapele procesului presupune *identificarea, analiza și evaluarea amenințărilor și a riscurilor* pe care acestea le generează asupra unui actor. Pentru aceasta, este necesară cunoașterea cuprinzătoare a situației de securitate curente și realizarea de prognoze privind evoluția ei pe o perioadă de timp prestabilită. Anumiți factori, cum ar fi calitatea senzorilor și a informațiilor furnizate, valoarea metodelor de diagnoză și prognoză, știința și arta corelării tuturor elementelor și produselor informaționale, determină în mod direct nivelul de percepție, înțelegere și proiecție a mediului de securitate, în dinamica sa. Cunoașterea prezentului și estimarea viitorului constituie baza pentru identificarea amenințărilor curente și, mai ales, a evoluției acestora pe perioada de timp prestabilită. Identificarea, analiza și evaluarea amenințărilor la adresa securității naționale se realizează în mod structurat, acestea fiind încadrate în modelul

PMESII-PT. Se ține cont de toți factorii care ar putea să inducă sau să favorizeze amenințări la adresa securității naționale, cum ar fi: interesele potențialilor agresori, capacitățile acestora, circumstanțele specifice mediului de securitate, aspecte spațiale și temporale, posibili catalizatori (alianțe, coaliții, angajamente bilaterale) etc. Un rezultat important al analizei amenințărilor îl reprezintă setul de indicatori pentru determinarea existenței amenințării care generează un risc de un anumit nivel. Specific analizei de informații, un asemenea instrument este vital, atât pentru identificarea amenințărilor, pe baza datelor informațiilor asociate diferitelor evenimente și situații din mediul de securitate, cât și pentru stabilirea relațiilor dintre acestea. Este binecunoscut faptul că, de regulă, agresiunile se produc pe mai multe planuri, în mod simultan, pentru a realiza un efect holistic, convergent spre realizarea scopului urmărit de către agresor. Diferite configurații ale acestor indicatori determină transmiterea avertizărilor și declanșarea implementării setului de măsuri potrivit. Așa cum este de așteptat, acești indicatori sunt în strânsă legătură cu cei prin care se realizează monitorizarea riscului (activitate finală din ciclul specific procesului de management al riscului) pentru realizarea controlului.

În final, evaluarea amenințărilor constă în determinarea efectelor produse de către fiecare dintre acestea, dacă s-ar concretiza, adică al impactului agresiunilor/acțiunilor nocive corespunzătoare, în toate domeniile PMESII-PT, precum și estimarea probabilității ca amenințarea respectivă să se materializeze. Mai mult decât atât, considerând că amenințările nu se materializează în mod singular, este vital să se determine modul în care efectele produse de mai multe amenințări care prezintă o probabilitate ridicată să se materializeze se combină reciproc, augmentându-se și generând o rezultantă cu efecte multiple și amplificate. Știința și arta în procesul de evaluare a amenințărilor se referă la determinarea celei mai realiste „rețete” a unei potențiale agresiuni, cel puțin în termeni de acțiuni, efecte, probabilitate, timp, spațiu și mijloace.

În ceea ce privește *impactul*, acesta este considerat ca fiind consecința / efectele generate asupra rezultatelor (obiectivelor), dacă riscul s-ar materializa. El se evaluează prin atribuirea unuia dintre nivelurile: *catastrofic*, *critic*, *marginal*, *neglijabil*. Acestea se referă la afectarea capacității statului de a-și exercita funcțiunile de bază pentru realizarea intereselor naționale de securitate (INS), deziderat care reprezintă realizarea și menținerea securității. Cele patru niveluri au următoarea semnificație:

Tablelul nr. 1: Nivelurile impactului agresiunilor

CATEGORIA	DEFINIȚIA
Catastrofic/I	<i>Pierderea abilității de a realiza INS sau nerealizarea acestora.</i> Pierderea independenței, suveranității și integrității teritoriale. Scoaterea din funcțiune a marilor sisteme publice, cu rol decisiv în exercitarea funcțiilor statului, ori critice pentru realizarea intereselor naționale de securitate. Colaps economic. Dezordine socială generalizată. Efecte catastrofice asupra mediului. Atacuri cibernetice generalizate și concertate asupra sistemelor guvernamentale esențiale, scurgeri de informații critice pentru realizarea INS. Distrugerea unor elemente majore de infrastructură critică.
Critic/II	<i>Degradarea semnificativă a capacității de realizare a INS,</i> de menținerea securității și de apărare a țării. Afectarea valorilor fundamentale ale statului, comunității și cetățeanului. Apariția unor disfuncții majore în funcționarea marilor sisteme publice. Declanșarea unei crize economice majore. Apariția unor frământări sociale de mare intensitate, cu tendințe de separatism, antiguvernamentale, xenofobe sau de altă natură. Efecte negative majore asupra mediului. Atacuri cibernetice masive, producerea unor incidente majore în domeniul informațional. Degradarea semnificativă a unor elemente de infrastructură critică.
Marginal/III	<i>Reducerea capacității de realizare a INS,</i> de menținerea securității și de apărare a țării. Apariția unor disfuncții în funcționarea marilor sisteme publice. Apariția unor crize în domeniul economic care afectează temporar posibilitățile de dezvoltare. Apariția unor tensiuni sociale, care necesită intervenția autorităților. Efecte negative asupra mediului. Atacuri cibernetice concentrate dar punctuale, disfuncții ale sistemului informațional constituit la nivelul comunității de informații. Afectarea unor elemente de infrastructură.
Neglijabil/IV	<i>Impact negativ redus sau lipsa acestuia asupra capacității de realizare a INS.</i> Incidente izolate prin care se aduce atingere valorilor naționale, comunitare și cetățenești. Disfuncții minore ale marilor sisteme publice, însă păstrarea acestora în parametrii lor de funcționare. Impact negativ redus sau lipsa acestuia asupra infrastructurii ori a mediului. Incidente de amploare și intensitate scăzută în mediul informațional.

În ceea ce privește *probabilitatea* ca amenințarea să devină agresiune/acțiune nocivă, aceasta se înscrie într-unul dintre următoarele niveluri: *cert, probabilitate ridicată, probabilitate medie, probabilitate scăzută, improbabil*. Pentru determinarea probabilității materializării amenințării, printre cei mai importanți factori de care se ține cont sunt importanța obiectivelor potențialului agresor, oportunitățile pe care le are acesta și frecvența cu care această situație s-a produs în trecut (în special pentru amenințările generate de surse cărora nu li se poate atribui intenție).

Evaluarea riscurilor se realizează pe baza identificării și analizei riscurilor, activitate care, într-o abordare exhaustivă, presupune determinarea următoarelor aspecte:

- sursa – evenimentul, situația, condiția;
- amenințarea pe care sursa o generează, cu potențial de manifestare incert;
- probabilitatea ca amenințarea să se manifeste, adică să devină agresiune (inclusiv în acest termen și acțiunile nocive produse din surse naturale);
- impactul pe care îl poate produce agresiunea;
- vulnerabilitatea pe care o exploatează agresiunea;
- valoarea pe care o afectează agresiunea;
- starea/situația la care se ajunge în urma producerii agresiunii.

Rezultatele acestei analize contribuie decisiv la evaluarea riscurilor care, așa cum am menționat, se bazează pe evaluarea impactului agresiunii (adică al materializării riscului), în combinație cu evaluarea probabilității de transpunere în fapt a amenințării (adică de aplicare a agresiunii). În acest context, evaluarea riscului presupune exprimarea valorii expunerii la risc, adică a nivelului consecințelor, ca o combinație de probabilitate și impact, pe care le poate resimți o entitate în raport cu existența acesteia și cu realizarea obiectivelor prestabilite, în cazul în care amenințarea se manifestă (riscul se materializează). Nivelul riscului se încadrează pe o scală cu diferite rezoluții, cea mai des întâlnită fiind [*E – Extremely high (extrem de ridicat); H – high (ridicat); M – Moderate (moderat) L – Low (scăzut)*], scală pe care o vom utiliza și noi, conform matricei standard de evaluare a riscului:

Tabelul nr. 2: Matricea standard de evaluare a riscului⁹⁴

Impact \ Probabilitate		Cert	Probabilitate ridicată	Probabilitate medie	Probabilitate scăzută	Improbabil
		A	B	C	D	E
Catastrofic	I	E	E	H	H	M
Critic	II	E	H	H	M	L
Marginal	III	H	M	M	L	L
Neglijabil	IV	M	L	L	L	L

În practică, deși riscul reprezintă caracteristica unei evoluții generatoare de amenințări, în documentele care adresează evaluarea mediului de securitate și identificarea amenințărilor și riscurilor, acestea din urmă sunt exprimate narativ, astfel încât să conțină majoritatea aspectelor precizate mai sus, punându-se accent pe stările sau situațiile⁹⁵ determinate de consecințele manifestării unor amenințări (intenții, strategii, planuri) sau producerii unor evenimente (acțiuni, fapte sau stări de fapt) cu un anumit impact. La nivel de strategie (cum este cazul Strategiei naționale de apărare a țării), o asemenea formulare este binevenită întrucât constituie justificarea pentru setul de direcții de acțiune și principalele modalități pentru asigurarea securității naționale, care conțin și măsurile pentru reducerea riscurilor. Este evident faptul că în documente programatice de nivel național, precizarea nivelului de risc asociat fiecărei dinamici a mediului de securitate care poate genera amenințări și realizarea unei ierarhizări a acestora ar exceda nivelul

⁹⁴ Matricea este preluată din Manualul activității de stat major a comandamentelor din forțele terestre în operații (FT-2/2019, Anexa nr. 4) și adaptată. Variante ale acestei matrice se utilizează în analiza de risc desfășurată și în alte domenii. A se vedea David Geller, J. David Singer, *op. cit.*, pp. 42-44; Bruce Bueno de Mesquita, *The War Trap*, Yale University Press, 1981; Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith, *Manualul dictatorului*, Polirom, Iași, 2012; Mihai Ungureanu, „Utilitate așteptată și raționalitate în economia neoclasică”, în Mihai Ungureanu (coord.), *Economia și psihologia deciziei. Introducere în economia comportamentală*, Editura Institutul European, Iași, 2018.

⁹⁵ Spre exemplu, în Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024: „Tentația așa-numită iliberală, resimțită în ultimii ani în Europa de Est”; „Stagnarea indefinită a extinderii UE în zona Balcanilor de Vest”; „Absența unei planificări bugetare multianuale reale”; „Persistența infrastructurii precare, deficitul de resursă specializată și subfinanțarea în toate domeniile socio-economice” etc.

de detaliere necesar și ar introduce în strategie un nivel de incertitudine nedorit, inerent dinamicii mediului de securitate specifică perioadei adresate.

Pentru a spori comprehensiunea modului în care realizăm analiza și evaluarea riscurilor la adresa securității naționale, exemplificăm:

„**Tentația așa-numită iliberală**, resimțită în ultimii ani în Europa de Est – combinată sau nu cu opțiuni strategice formulate pragmatic, dar în mod cert asociată unei interpretări aproximative a valorilor democratice – rămâne un risc de contaminare în plan regional, cu potențiale repercusiuni asupra dezvoltării economice și a capacității de reziliență a României”⁹⁶:

- sursa – evenimentul, situația, condiția: *tentația așa-numită iliberală [...] în mod cert asociată unei interpretări aproximative a valorilor democratice;*

- amenințarea pe care sursa o generează, cu potențial de manifestare incert: *contaminare în plan regional;*

- probabilitatea ca amenințarea să se manifeste, adică să devină agresiune: **probabilitate ridicată**, întrucât această situație este *resimțită în ultimii ani în Europa de Est;*

- impactul pe care aceasta îl poate produce – *repercusiuni asupra dezvoltării economice și a capacității de reziliență a României – nivel critic;*

- vulnerabilitatea pe care o exploatează: *capacitatea instituțiilor de implementare a politicilor statului în beneficiul cetățeanului este limitată; deficiențe de gestionare sau de comunicare publică ale autorităților naționale în momente sensibile, urgențe civile sau situații de criză; decalajele de dezvoltare economică;*

- valoarea pe care o afectează – *economia de piață solidă și competitivă;*

- starea/situația la care se ajunge (*End state*) – *nivel scăzut (insuficient) al dezvoltării economice și rezilienței naționale.*

Conform matricei de analiză a riscului, nivelul de risc asociat este **H – ridicat**.

În tabelul din anexă, centralizăm, pe zonele de interes strategic ale României, evaluarea amenințărilor și a riscurilor la adresa securității naționale a României. Evaluarea se bazează pe rezultatele analizelor prezentate în capitolele anterioare și este realizată ținând cont de modelul teoretic prezentat mai sus. Plecăm de la premisa că un potențial agresor, pentru a-și urmări un interes/obiectiv, exercită o amenințare care vizează una sau mai multe vulnerabilități ale țintei, pentru a genera un impact ce afectează una sau mai multe

⁹⁶ Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024, p. 26

valori ale acesteia. Materializarea acestui construct comportă o anumită probabilitate care determină riscul. Tabelul sinteză este completat respectând precizările făcute în modelul teoretic. În cele șase secțiuni sunt consemnate principalele amenințări la adresa securității naționale a României, ce pot fi generate atât de surse globale (cuprinse în mediul internațional de securitate), cât și de surse regionale. Fiecare dintre amenințări vizează una sau mai multe valori naționale, exploatând una sau mai multe vulnerabilități. În funcție de probabilitatea de a se materializa și de impactul agresiunii/acțiunii nocive, se determină, cu ajutorul matricei de evaluare a riscurilor, nivelul de risc asociat fiecărei amenințări.

Măsurile pentru reducerea riscurilor constituie esența produsului final al procesului de management al riscurilor, și anume al *deciziei privind expunerea la risc* și a *planului managementului de risc*. Considerăm că setul de măsuri trebuie să reprezinte un ansamblu, întrucât între acțiunile pe care acestea le presupun și, implicit, efectele generate la nivelul sistemului există multiple conexiuni care trebuie să respecte principii cum ar fi neduplicarea eforturilor, cooperare, transparentă etc. În principiu, atunci când ne referim la managementul riscului asociat amenințărilor provenite din partea unor actori, măsurile trebuie să vizeze cel puțin cinci direcții, astfel:

- de descurajare a amenințărilor – care determină diminuarea probabilității de apariție a amenințării, adică a intențiilor/planurilor/strategiilor de afectare a valorilor proprii de către un potențial agresor; acestea sunt aplicabile amenințărilor determinate în mod conștient (un actor statal sau nonstatal care are capacitatea să genereze o amenințare, dar nu intenționează să o facă); vizează cooperarea (+) cu actorul respectiv sau descurajarea (-) acestuia;

- de prevenire a agresiunilor – care determină diminuarea probabilității de manifestare a amenințării; amenințarea există, dar probabilitatea ca actorul respectiv să transforme intenția în acțiune este diminuată, de regulă prin descurajare, bazată fie pe politica alianțelor, fie pe dezvoltarea de capabilități similare;

- de reducere/eliminare a vulnerabilităților ce pot constitui ținta unor agresiuni – vizează identificarea și reducerea acestora sau protejarea elementelor care pot genera vulnerabilități (ex. creșterea nivelului culturii de securitate la nivelul populației contribuie major la diminuarea vulnerabilității cetățeanului și comunității la agresiunile din mediul informațional care vizează dezinformarea sau manipularea); majoritatea acestor măsuri contribuie la dezvoltarea rezilienței;

- de respingere a agresiunii – măsuri care vizează neutralizarea/eliminarea sursei amenințării generatoare de risc și sunt aplicabile în cazul în care descurajarea și prevenirea nu funcționează și se ajunge la agresiune (materializarea riscului); adresează pregătirea planurilor de contingență și a capacităților necesare pentru apărare – acestea trebuie dezvoltate pentru diferite tipuri, amplitudini și intensități ale agresiunii; actorul țintă posedă o cantitate de resurse suficientă care îi permite să aibă o abordare bazată pe capacități în procesul de planificare a apărării;

- de diminuare a efectelor produse de agresiune – presupun diminuarea impactului, adică a consecințelor agresiunii (materializarea riscului), atât asupra componentelor sistemului (actorului țintă), cât și asupra funcționării acestuia (pentru realizarea intereselor naționale de securitate); consecințele care fac obiectul acestor măsuri sunt atât cele directe, cât și cele de ordinul doi, trei etc., până la nivelul la care acestea nu mai afectează în mod semnificativ sistemul; în mod deosebit acestea, alături de cele de reducere/eliminare a vulnerabilităților adresează toate dimensiunile PMESII-PT ale actorului de tip statal.

Măsurile pentru reducerea riscului se materializează în acțiuni încadrate în timp, cărora li se asociază răspunsurile la întrebările *Cine?*, *Când?*, *Unde?* și *Cum?* și li se atribuie în mod eficient resurse în planul managementului de risc. În esență, scopul implementării acestui plan este de a realiza controlul riscului, astfel încât decizia privind expunerea la risc să conducă la atingerea obiectivelor naționale de securitate în condiții de risc rezidual⁹⁷ acceptabile. Cu alte cuvinte, decidenții de la toate nivelurile sistemului național de securitate și apărare trebuie să-și fundamenteze hotărârile privind acțiunile desfășurate pentru atingerea obiectivelor și realizarea intereselor naționale de securitate în condițiile unui risc diminuat de măsurile luate, evaluat cu ajutorul matricei de evaluare a riscurilor, pe care să și-l asume (toleranța riscului). Pentru a avea un cadru practic solid care să le permită acest lucru, se stabilește un set de indicatori de control care le permite să determine dacă un anumit risc este sau nu acceptabil. Acești indicatori se referă, de regulă, la starea sistemului la nivelul căruia se iau deciziile, iar avertizările pe care le declanșează provin din evaluarea evenimentelor sau situațiilor din mediul de securitate și din efectele pe care le generează acestea asupra securității naționale, raportate la un prag.

⁹⁷ Expunerea la un anumit risc după ce au fost luate măsuri de diminuare a lui, presupunând că măsurile au un anumit grad de eficacitate.

În ceea ce privește cea de-a treia etapă a procesului de management al riscurilor, *monitorizarea nivelului de risc și revizuirea modului de implementare a măsurilor*, aceasta reprezintă secvența prin care se asigură reacția procesului de management al riscurilor, activitățile prin care se asigură implementarea corectă și adecvată a măsurilor de diminuare a riscului. În funcție de evoluția mediului de securitate, și anume a evenimentelor și situației care generează amenințări sau anumite circumstanțe nefavorabile, rezultatele monitorizării nivelului de risc determină ajustări ale măsurilor sau ale modului de implementare a acestora. Scopul este acela al controlului riscului asociat acțiunilor ce conduc la atingerea obiectivelor naționale de securitate, adică al menținerii nivelului de risc în limitele toleranței la risc, fără a împiedica interesului național de securitate. Pentru aceasta, calitatea senzorilor întrebuiți pentru monitorizare trebuie să fie una cât mai înaltă, astfel încât monitorizarea nivelului de risc să producă informații corecte, oportune și complete, care să permită revizuirea eficientă și eficace a modului de implementare a măsurilor de management al riscului. După parcurgerea acestei etape, ciclul de management al riscului se reia, astfel încât nivelul asociat acțiunilor de atingere a obiectivelor naționale de securitate și realizarea interesului național să fie asigurate în cele mai bune condiții.

Pentru demersul nostru de cercetare, identificarea, analiza și evaluarea riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale a României constituie realizarea obiectivelor propuse. Considerăm că parcurgerea secvențelor următoare din cadrul procesului de management al riscurilor reprezintă privilegiul practicienilor întrucât presupun un grad ridicat de particularizare precum și un nivel aprofundat al informațiilor utilizate, care depășește sfera informațiilor publice. Toate activitățile desfășurate în cadrul procesului ciclic de management al riscurilor, precum și produsele rezultante au o contribuție majoră în luarea deciziilor privind gestionarea amenințărilor în funcție de nivelul de risc, pe toate palierele sistemului național de securitate și apărare, astfel încât să se evite riscurile inutile și să se asume un grad acceptabil de risc, numai în situațiile când beneficiile sunt net superioare costurilor (pierderilor). Din acest motiv, este imperios necesară integrarea managementului riscurilor în doctrina, în procesul de planificare și în procedurile aplicabile la toate nivelurile.

CONCLUZII

Conținutul celor 14 capitole ce compun acest studiu reușește să prezinte o radiografie construită în mod științific și argumentat a mediului de securitate, atât în starea sa curentă, cât și în dinamica prognozată pentru perioada 2020-2040. Prin estimarea și evaluarea amenințărilor și riscurilor la adresa securității României, realizată pe baza tendințelor din mediul de securitate (corespunzătoare perioadei prognozate) și structurată într-o abordare duală, pe domenii/fenomene care pot genera amenințări și pe principalele zone strategice de interes, rezultatele eforturilor de cercetare concretizate în această lucrare certifică atingerea scopului propus. Mai mult decât atât, sintetizarea și asamblarea setului de amenințări și a riscurilor pe care le poate percepe România de-a lungul acestei perioade determină rezultate care pot contribui semnificativ la demersurile practicienilor de a formula măsuri concrete de management al riscului și planuri de contingență care să permită menținerea sub control a crizelor ce pot emerge în următoarele două decenii.

Produs al unor intense demersuri de cercetare fundamentală, studiul de față poate constitui o bază solidă pentru dezvoltări ulterioare, care să facă obiectul cercetării aplicative, cu efecte în sensul dezvoltării și chiar inovării. Este binecunoscut faptul că procesul de management al riscurilor trebuie să ofere elemente cât mai solide care să stea la baza tuturor deciziilor, în special a celor privind securitatea și apărarea națională. În acest sens, explicitarea activităților care îl compun, alimentate de concluziile privind amenințările și riscurile asociate dinamicii mediului de securitate pe termen mediu, vin în sprijinul perfecționării metodelor de analiză și evaluare a riscurilor. Înțelegem faptul că, augmentat de un context favorabil oferit de cooperarea interinstituțională, procesul trebuie să se perfecționeze continuu, într-o atitudine proactivă, astfel încât să genereze produse fezabile cu un maxim de eficiență și eficacitate. Având un profund caracter proiectiv, întrebuințarea unor metode asociate cu cercetarea operațională reprezintă un instrument de control al gradului crescător de incertitudine care îi incumbă, pe măsura creșterii orizontului de prognoză. Câteva dintre aceste metode, ce pot fi aplicate în desfășurarea unor activități specifice procesului de management al riscurilor, pot face obiectul unor recomandări, astfel:

- utilizarea metodei de analiză structurală MICMAC⁹⁸ pentru analiza macrovariabilelor operaționale ce descriu mediul de securitate corespunzător nivelului național și zonelor de interes strategic; aceasta, combinată cu rezultatele unor analize de tip SWOT și Delphi, poate contribui cu mare relevanță la configurarea elementelor de bază pentru determinarea complexului optim de măsuri prin care să se realizeze managementul riscului, în sensul reducerii și controlului acestuia; așa cum este menționat în ultimul capitol, finalitatea este reprezentată de realizarea unui plan care să integreze măsurile necesare, obiectivele și efectele urmărite, acțiunile prin care acestea se operaționalizează, resursele necesare a fi alocate pentru desfășurarea acestor acțiuni, oportunități etc., toate acestea încadrate în spațiu și timp; rezultatele analizei structurale pot oferi concluzii argumentate matematic, necesare elaborării și integrării măsurilor de diminuare a riscului (în termeni de cine, ce, unde, când și cum), pentru toate categoriile, în special pentru reducere/eliminarea vulnerabilităților ce pot constitui ținta unor agresiuni (dezvoltarea rezilienței), diminuarea efectelor produse de agresiune și reducerea probabilității de manifestare a amenințării;

- utilizarea metodei MACTOR⁹⁹ pentru identificarea relațiilor dintre principalii actori din mediul internațional de securitate în dinamica lor pentru a-și realiza interesele de securitate; metoda permite maparea acestor relații, cu posibilitatea de a evidenția atât caracterul pozitiv sau negativ al acestora, cât și intensitatea conexiunilor; imaginea obținută este utilă pentru identificarea alianțelor și conflictelor ce se pot concretiza între actori, în scopul realizării obiectivelor de securitate ale fiecăruia; continuând raționamentul, metoda permite identificarea potențialilor agresori la adresa securității naționale a României precum și oportunitățile care apar, atât cele ale agresorilor, care favorizează manifestarea amenințării, cât și cele ale României, care devin catalizatori pentru răspunsul la potențialele agresiuni;

⁹⁸ Matricea de impact încrucișat – multiplicare aplicată clasificării (Matrice d'Impacts Croisés – Multiplication Appliquée à un Classement) este o metodă de analiză structurală fundamentată matematic, dezvoltată de către Michel Godet împreună cu J.C.P. Duperrin în anul 1973 și descrisă în cartea „From anticipation to action – a handbook of strategic prospective”, publicată în 1994 în limba engleză de către United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Întrebuințată, în versiune originală, în domeniul economico-administrativ, metoda poate fi adaptată pentru a fi utilizată în studiile de securitate.

⁹⁹ Matricea alianțelor și conflictelor: tactici, obiective, recomandări – este o metodă dezvoltată de către Michel Godet și descrisă în cartea sa, „From anticipation to action – a handbook of strategic prospective” cu ajutorul căreia, în varianta adaptată, se pot analiza strategiile pe care actorii care populează mediul de securitate le pot întrebuința pentru atingerea obiectivelor vizate

- utilizarea metodei de analiză morfologică¹⁰⁰, adaptată la domeniul securitate și apărare, pentru identificarea configurațiilor posibile ale amenințărilor ce pot afecta securitatea națională a României; din punctul de vedere al unui potențial agresor, este evident faptul că acesta va materializa un set de amenințări într-o configurație multidomeniu, astfel încât să crească eficacitatea acțiunilor sale desfășurate pentru a-și atinge obiectivele, încadrând această abordare în conceptul holistic al amenințării de tip hibrid; din punctul de vedere al elaborării și operaționalizării răspunsului la amenințări, România percepe un spectru mult mai larg de amenințări, întrucât acestea pot proveni de la mai mulți potențiali agresori, simultan; în consecință, măsurile de diminuare a riscului și răspunsul la amenințări trebuie să se constituie într-un set de măsuri și acțiuni în consecință, care să le adreseze pe toate; configurația optimă poate fi determinată tot cu ajutorul unor metode specifice cercetării operaționale, una dintre acestea fiind metoda analizei de impact încrucișat (SMIC¹⁰¹); concatenate, cele două metode permit atât analiza amenințărilor, cât și configurarea indicatorilor de avertizare și determinarea răspunsului optim.

Fără a avea pretenția că oferă perspective total noi ale metodelor de analiză și evaluare a amenințărilor și riscurilor, studiul aduce în atenția comunității academice, dar și a analiștilor de informații, câteva abordări proprii cu rezultate ce pot fi întrebunțate în analiza de informații, atât ale structurilor operative de profil, cât și ale mediului academic. Acestea sunt prezentate atât în secvența introductivă, cât și în conținutul fiecărui capitol. Un alt aspect cu referire la utilitatea studiului ține de eficiența exploatării OSINT și de eficacitatea eforturilor de creștere a nivelului culturii de securitate, realizate la nivel național

¹⁰⁰ General Morphological Analysis (GMA) a fost inventată în anii '40, de către astrofizicianul elvețian Fritz Zwicky și este o metodă de modelare a sistemelor sociale și a problemelor complexe de strategie a organizațiilor, în care componentele sunt dificil de cuantificat. Prin această metodă se examinează toate posibilele relații între diferite dimensiuni ale problemei studiate (sociale, politice și/sau organizaționale) pentru a evalua toate rezultatele posibile. GMA produce modele de inferențe multidimensionale necuantificate, care sunt diferite de alte modele matematice sau științifice. (adaptare după Tom Ritchey, *Swedish Morphological Society*, Stockholm, disponibil pe <http://www.swemorpha.com/blurbs/gma-blurb-rom.pdf>)

¹⁰¹ Sisteme și matrici de impact încrucișat (Sisteme et Matrice d'Impacts Croisés) este o metodă de analiză de impact încrucișat a probabilității de materializare a unui set de evenimente care interacționează între ele, fiecare eveniment având asociată o probabilitate individuală de a se manifesta. SMIC a fost dezvoltată în 1974 de către J.C.P. Duperrin și Michel Godet, pe baza teoriei lui Theodore Jay Gordon și Olaf Helmer (1966), care fusese creată pentru a răspunde la întrebarea „can forecasting be based on perceptions about how future events may interact?”. Pentru multe detalii vezi Theodore Jay Gordon, „Cross-Impact Method”, 1994, și Michel Godet, „From anticipation to action – a handbook of strategic prospective”, 1994.

și internațional. În acest sens, studiul de față reprezintă rezultatul unui demers de cercetare științifică desfășurat pe baza informațiilor publice, preluate, așa cum am specificat încă de la început, din surse oficiale și/sau cu valoare științifică recunoscută. Majoritatea surselor reprezintă documente programatice și norme naționale și internaționale din domeniul securității și apărării, studii, prognoze, baze de date, produse informaționale statistice, articole, chiar și publicații de presă. Alături de valoarea intrinsecă a interpretărilor și deducțiilor prezentate, studiul reprezintă o imagine privind modul în care comunitatea științifică, prin reprezentanți, poate percepe și înțelege informațiile oferite prin surse deschise pentru a crea instrumente care contribuie la dezvoltarea culturii de securitate, la nivel național și internațional. Mai mult decât atât, acest produs poate fi utilizat și de către comunitatea de informații și alte structuri cu atribuții în domeniul securității și apărării în propriile analize privind amenințările și riscurile la adresa securității naționale, din care să rezulte concluzii valoroase utile adaptării măsurilor de control al riscului, în favoarea creșterii eficacității lor.

**EVALUAREA AMENINȚĂRILOR ȘI RISCURILOR
LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE A ROMÂNIEI
- PERIOADA PROGNOZATĂ 2020-2040 -**

AMENINȚARE	VALOARE ȚINTĂ	VULNERABILITATE	PROBABILITATE	DOMENIU AFECTAT (PMESII) ȘI IMPACT	NIVEL DE RISC
1.	2.	3.	4.	5.	6.
MEDIUL INTERNAȚIONAL DE SECURITATE					
Schimbări bruște de temperatură, veri deosebit de secetoase, ploi torențiale și inundații subsecvente.	- economia de piață solidă și competitivă; - coeziunea civică.	- lipsa Strategiei naționale privind schimbările climatice post-2020; - prognoze de specialitate ce arată declinul CCPI în următorii 20 de ani; - corupția existentă în sistemul public, care favorizează fenomenul defrișărilor ilegale și lipsa unei strategii coerente de împădurire; - sistem de irigații distrus; - lipsa lucrărilor destinate apărării împotriva inundațiilor; - poziția geostrategică a României în fosta zonă de influență a URSS.	Politic: ridicată. Militar: scăzută. Economic: cert. Social: ridicată. Infrastructură: cert.	Politic: marginal Militar: marginal Economic: marginal Social: marginal Infrastructură: marginal	Politic: M Militar: L Economic: H Social: M Infrastructură: H
Afectarea dimensiunii societale a securității României de mișcări sociale și extremism pe fondul declanșării unui flux de refugiați și imigranți dinspre țările suprapopulate și slab dezvoltate.	- valorile constituționale supreme; - coeziunea civică și climatul interetnic; - identitate națională; - economia de piață solidă și competitivă.	- rata crescută de dependență a vârstnicilor; - număr în scădere al populației și ca urmare a emigrării masive; - economia slăbită de modificarea climei (secetă și deșertificare în sud și inundații în nord) și de lipsa forței de muncă; - lipsa de coerență a politicilor referitoare la migrație; - corupția existentă în sistemul de supraveghere și control al trecerii frontierei de stat, prevenire și combatere a migrației ilegale și a faptelor specifice criminalității transfrontaliere.	Politic: medie. Militar: medie. Economic: medie. Social: medie. Informațional: medie. Infrastructură: medie.	Politic: critic Militar: critic Economic: critic Social: critic Informațional: neglijabil Infrastructură: neglijabil	Politic: H Militar: H Economic: H Social: H Informațional: L Infrastructură: L
Ațiuni hibride destinate destabilizării politice, economice și sociale ale României.	valorile constituționale supreme	- lacune legislative în domeniul securității naționale; - lacune legislative în privința contracarării agresiunilor informaționale;	Ridicată	Politic, Militar, Social: Critic	Politic, Militar, Social: H

AMENINȚARE	VALOARE ȚINTĂ	VULNERABILITATE	PROBABILITATE	DOMENIU AFECTAT (PMESII) ȘI IMPACT	NIVEL DE RISC
1.	2.	3.	4.	5.	6.
		<ul style="list-style-type: none"> - nivelul scăzut al culturii de securitate; - persistența unor deficiențe de gestionare sau comunicare publică ale autorităților naționale în momente sensibile, urgențe civile sau situații de urgență; - nivel redus de securitate cibernetică; - deprofesionalizarea administrației publice. 			
Atragerea într-un conflict direct în spațiul învecinat.	<ul style="list-style-type: none"> - valorile constituționale supreme; - statul de drept; - coeziunea civică și climatul interetnic. 	<ul style="list-style-type: none"> - proximitate geografică; - întârzierea derulării unor programe de înzestrare esențiale; - întârzieri în dezvoltarea infrastructurii, cu impact negativ major asupra mobilității militare; - temporizarea proceselor de adaptare ale alianței la amenințările din vecinătatea estică și sudică; - persistența unor deficiențe de gestionare sau comunicare publică ale autorităților naționale în momente sensibile, urgențe civile sau situații de urgență. 	Scăzută	Politic, Social, Info Infrastr.: Critic	Politic, Social, Info Infrastr.: M
Criză economică la nivel global.	<ul style="list-style-type: none"> - economia națională; - obiectivele naționale de dezvoltare economico-socială și de securitate, inclusiv aderarea la zona euro și angajamentele asumate față de NATO. 	<ul style="list-style-type: none"> - creșterea economică nesustenabilă; - interconectarea economiei naționale cu economia europeană și sistemul financiar internațional. 	Ridicată	Politic: critic Economic: critic Social: critic Militar: critic Infrastructură: marginal	Politic: H Economic: H Social: H Militar: H Infrastructură: M
Competiție între puterile economice.	<ul style="list-style-type: none"> - economia de piață; - relațiile comerciale; - obiectivele naționale de dezvoltare economico-socială și de securitate. 	<ul style="list-style-type: none"> - poziția geostrategică a României; - dependența de importuri; - gradul ridicat de integrare al economiei naționale în economia europeană. 	Medie	Politic: marginal Economic: critic Social: critic Militar: marginal Infrastructură: marginal	Politic: M Economic: H Social: H Militar: M Infrastructură: M

AMENINȚARE	VALOARE ȚINTĂ	VULNERABILITATE	PROBABILITATE	DOMENIU AFECTAT (PMESII) ȘI IMPACT	NIVEL DE RISC
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Creșterea cheltuielilor militare.	- relațiile de parteneriat și cooperare cu țările din ZEMN, inclusiv relațiile comerciale; - obiectivele naționale de dezvoltare economico-socială.	- poziția geostrategică a României; - dependența de importuri, în condițiile stării precare a industriei de apărare autohtone; - ritmul încă scăzut de modernizare a capacităților militare naționale.	Medie	Politic: marginal Economic: critic Social: marginal Militar: critic Infrastructură: marginal	Politic: M Economic: H Social: M Militar: H Infrastructură: M
Concurența în domeniul spațial.	- obiectivele naționale de dezvoltare economico-socială.	- lipsa unor capacități contraspațiu; - dependența de infrastructura și capacitățile spațiale ale altor actori.	Medie	Politic: marginal Economic: marginal Social: marginal Militar: critic Informațional: critic Infrastructură: critic	Politic: M Economic: M Social: M Militar: H Informațional: H Infrastructură: H
Escaladarea rivalității sino-americane (crize, conflicte locale, curse ale înarmării, alte costuri).	- caracteristicile statului român; - economia de piață solidă și competitivă.	statutul de mică putere	Ridicată	Critic	H
O nouă pandemie	- dreptul la viață, sănătate; - stabilitatea socială și politică; - dezvoltarea economică.	- sistemul sanitar subdezvoltat; - cheltuieli reduse pentru sănătate; - neîncredere în autorități; - limite ale educației științifice; - politici publice reactive.	Ridicată	Critic	H
Operații de influențare prin campanii de dezinformare și propagandă, desfășurate în cadrul unor amenințări hibride.	- democrația constituțională; - statul de drept; - drepturile și libertățile cetățenilor.	- lipsa reglementărilor care să prevină agresiunile informaționale și propaganda cu scop destabilizator; - nivelul scăzut al culturii de securitate al populației; - capacitate redusă de a contracara propagarea știrilor false, în special în social media.	Cert	Social: marginal spre critic	Social: H/E
REGIUNEA EUROATLANTICĂ					
Izolarea politică și economică a României, în contextul	- valori constituționale supreme	- acțiunile de deturnare a actului de decizie, care afectează potențialul de dezvoltare a țării,		Politic Economic	Politic Economic: M

AMENINȚARE	VALOARE ȚINTĂ	VULNERABILITATE	PROBABILITATE	DOMENIU AFECTAT (PMESII) ȘI IMPACT	NIVEL DE RISC
1.	2.	3.	4.	5.	6.
fragmentării coeziunii la nivelul comunității euroatlantice.	- economia de piață solidă și competitivă.	- buna guvernare, precum și imaginea și credibilitatea statului la nivel internațional; - acutizarea decalajului tehnologic; - decalajele de dezvoltare economică; - deprofesionalizarea administrației publice; - insuficiența demersurilor de modernizare, digitalizare și finanțare a proiectelor de infrastructură; - nivelul scăzut al culturii de securitate la nivelul societății civile și al aparatului decizional.	Scăzută – în scenariul disoluției NATO și/sau UE Ridicată – în scenariul erodării coeziunii euroatlantice	Critic - în scenariul disoluției NATO și/sau UE Marginal – în scenariul erodării coeziunii euroatlantice	
Coordonarea de acțiuni directe de subminare a valorilor democratice, prin exploatarea vulnerabilităților naționale și europene, de către actorii cu interese ostile, pe fondul declinului democrației liberale.	- valori constituționale supreme; - statul de drept; - identitate națională; - coeziunea civică și climatul interetnic.	- acțiunile de deturnare a actului de decizie, care afectează potențialul de dezvoltare a țării, buna guvernare, precum și imaginea și credibilitatea statului la nivel internațional; - deprofesionalizarea administrației publice; - insuficiența demersurilor de modernizare, digitalizare și finanțare a proiectelor de infrastructură; - persistența unor deficiențe de gestionare sau comunicare publică ale autorităților naționale în momente sensibile, urgențe civile sau situații de urgență; - calitatea scăzută a actului educațional; - nivelul scăzut de cultură de securitate la nivelul societății civile și al aparatului decizional; - capacitatea limitată a instituțiilor de implementare a politicilor statului în beneficiul cetățeanului.	Ridicată	Politic: Critic Social: Critic Info: Critic	Politic: H Social: H Info: H
Acțiuni de destabilizare a României, prin divizarea și polarizarea societății în contextul declinului democrației liberale.	Coeziunea civică și climatul interetnic.	- lacune legislative în domeniul securității naționale și în privința contracarării agresiunilor informaționale; - nivelul scăzut al culturii de securitate; - persistența unor deficiențe de gestionare sau comunicare publică ale autorităților naționale	Moderată	Social: Critic	R

AMENINȚARE	VALOARE ȚINTĂ	VULNERABILITATE	PROBABILITATE	DOMENIU AFECTAT (PMESII) ȘI IMPACT	NIVEL DE RISC
1.	2.	3.	4.	5.	6.
		în momente sensibile, urgențe civile sau situații de urgență; - deprofesionalizarea administrației publice.			
REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE					
Jocuri și rivalități în domeniul energetic	- economia națională; - obiectivele naționale de dezvoltare economico-socială și de securitate.	- poziția geostrategică a României; - reducerea rezervelor de hidrocarburi; - dependența de importuri.	Ridicată	Politic: critic Economic: critic / marginal Social: marginal Militar: marginal Infrastructură: marginal	Politic: H Economic: H/M Social: M Militar: M Infrastructură: M
Capacitatea Rusiei de a lansa simultan două războaie regionale (în Eurasia).	suveranitatea și independența statului român	- nivelul redus al rezilienței naționale; - acutizarea decalajului tehnologic.	Medie	Catastrofic	H
Controlul exercitat de către Rusia asupra bazinului Mării Negre și a Mediteranei de Est, îndeosebi prin instrumentul militar.	suveranitatea statului român	- acțiunile de deturnare a actului de decizie; - persistența unor lacune legislative în domeniul securității naționale.	Cert	Critic	E
Susținerea de către Rusia a unor măsuri coercitive și nemilitare în cadrul războiului hibrid, îndreptate îndeosebi împotriva vecinilor săi, printre care și România.	- economia de piață; - coeziunea civică și climatul interetnic.	- decalajele de dezvoltare economică; - întârzierea derulării unor programe de înzestrare esențiale.	Ridicată	Critic	H
Diversificarea și creșterea intensității atacurilor cibernetice.	- statul de drept; - economia de piață.	nivelul redus de securitate cibernetică	Cert	Critic	E

AMENINȚARE	VALOARE ȚINTĂ	VULNERABILITATE	PROBABILITATE	DOMENIU AFECTAT (PMESII) ȘI IMPACT	NIVEL DE RISC
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Sporirea virulenței activităților Rusiei în domeniul informațional, prin desfășurarea de acțiuni informative ostile și de influențare derulate în spațiul public,	- valorile constituționale; - coeziunea civică; - identitatea națională.	- persistența unor lacune legislative în domeniul contracarării agresiunilor informaționale; - nivelul scăzut al culturii de securitate.	Cert	Critic	E
REGIUNEA BALCANILOR DE VEST					
Acțiuni destabilizatoare dinspre zonele de conflict	valorile constituționale supreme	- proximitate geografică; - persistența unor deficiențe de gestionare sau comunicare publică ale autorităților naționale în momente sensibile, urgențe civile sau situații de urgență; - lacune legislative în domeniul securității naționale.	Scăzută	Politic, Social, Informațional: Marginal	Politic, Social, Informațional: L
Activități de criminalitate organizată.	valori constituționale supreme	- proximitate geografică; - caracterul limitat al capacității instituțiilor de implementare a politicilor statului în beneficiul cetățenilor; - persistența unor lacune legislative în domeniul securității naționale.	Scăzută	Militar, Politic, Social, Info, Infr.: Neglijabil	Militar, Politic, Social, Info, Infr.: L
Intensificarea acțiunilor unor grupări teroriste.	valorile constituționale supreme	- persistența unor deficiențe de gestionare sau comunicare publică ale autorităților naționale în momente sensibile, urgențe civile sau situații de urgență; - lacune legislative în domeniul securității naționale; - temporizarea proceselor de adaptare ale Alianței la amenințările din vecinătatea estică și sudică; - nivelul scăzut al culturii de securitate la nivelul societății civile și aparatului decizional.	Scăzută	Social: Marginal Politic: Marginal	Social: L Politic: L

AMENINȚARE	VALOARE ȚINTĂ	VULNERABILITATE	PROBABILITATE	DOMENIU AFECTAT (PMESII) ȘI IMPACT	NIVEL DE RISC
1.	2.	3.	4.	5.	6.
REGIUNEA ORIENTULUI MIJLOCIU ȘI AFRICII DE NORD					
Climat de instabilitate generat de un conflict provocat de Iran.	integritatea teritorială a României	proximitatea frontierei României de spațiul aflat în conflict	Ridicată	Politic, Militar: Critic Economic, Social: Marginal	Politic, Militar: H Economic, Social: M
Intensificarea activităților de crimă organizată transfrontalieră.	- statul de drept - siguranța cetățenilor - economia de piață	- proximitatea României de „safe haven-urile” din spațiul MENA; - corupția la nivelul aparatului de stat; - economia subterană; - rețele infracționale deja existente.	Ridicată	Politic, Economic: Critic Militar, Informațional Social: Marginal	Politic, Economic: H Militar, Informațional Social: M
Efecte ale migrației pe fondul unui eventual conflict regional provocat de Iran.	siguranța cetățenilor	gradul de permeabilitate a frontierei pe flancul de sud-est al NATO/UE	Ridicată	Politic, Social Economic: Marginal Infrastructură: Neglijabil	Politic, Social Economic: M Infrastructură: L
Utilizarea noilor tehnologii de către entități ale criminalității organizate și infracționalității cibernetice, grupări și organizații cu profil terorist sau extremist și actori interesați să dezvolte acțiuni agresive.	- siguranța cetățenilor; - securitatea infrastructurilor critice.	vulnerabilități ale infrastructurii critice de importanță națională (energie, salubritate, comunicații, cibernetice, servicii bancare, transporturi, servicii publice etc.)	Medie	Politic, Economic, Informațional: Critic Social, Militar: Marginal	Politic, Economic, Informațional: H Social, Militar: M
Acțiuni teroriste	- integritatea teritorială; - siguranța contingentelor militare române în teatre de operații.	posibilitatea de afectare a teritoriului și cetățenilor români	Moderată	Critic	H
Acțiuni fizice sau în social media ale unor grupări extremiste islamice	- statul de drept; - ordinea de drept; - identitatea națională; - coeziunea civică și climatul interetnic.	- inexistența unei culturi de securitate solide la nivelul societății civile; - vulnerabilitatea mediilor de socializare online.	Moderată	Politic, Social, Informațional, Mediul înconjurător: Marginal	Politic, Social, Informațional, Mediul înconjurător: M

AMENINȚARE	VALOARE ȚINTĂ	VULNERABILITATE	PROBABILITATE	DOMENIU AFECTAT (PMESII) ȘI IMPACT	NIVEL DE RISC
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Creșterea fluxului de imigranți către România, pe fondul ieșirii Turciei din Acordul UE.	- statutul României în sistemul internațional, - relațiile diplomatice bilaterale.	lipsa coerenței instituționale în implementarea politicii naționale în domeniul migrației	Scăzută	Politic, Social, Economic: Critic Militar, Infrastructură: Marginal	Politic, Social, Economic: M Militar, Infrastructură: L
Utilizarea unor arme nucleare în vecinătatea României.	integritatea teritorială și suveranitatea României	proximitatea frontierei României de spațiul aflat în conflict	Scăzută	Politic, Militar, Mediu înconjurător: Critic Social, Economic, Infrastructură: Marginal	Politic, Militar, Mediu înconjurător: M Social, Economic, Infrastructură: L
REGIUNEA ASIA-PACIFIC					
Rivalitatea sino-americană, consecințe economice și tehnologice; rivalități regionale multiple.	economia de piață solidă și competitivă	dependența de finanțare externă și de exporturi	Ridicată	Marginal	M

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

*Tehnoredactor: Valentina-Mihaela ILINCA
Corector: Carmen IRIMIA*

*Bun de tipar: 19.04.2022
Lucrarea conține 302 pagini.*

TIPOGRAFIA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

*Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
e-mail: editura@unap.ro
Tel.: 319.59.69; 319.48.80/0215; 0453*